Daniel Topinka, Tomáš Janků et al.

Cizinci v Brně

vztahy, vazby a sítě podpory

Daniel Topinka, Tomáš Janků et al.

Cizinci v Brně
vztahy, vazby a sítě podpory

Barrister & Principal

Autoři:

PhDr. Daniel Topinka, Ph.D.
Mgr. et Mgr. Tomáš Janků
Mgr. Helena Topinková
Mgr. Petr Kubala
Bc. Olga Čejková
Mgr. Lenka Linhartová

Odborná recenze:

Mgr. Eva Čermáková, Ph.D.
JUDr. Pavel Pořízek, Ph.D.

© Daniel Topinka, Tomáš Janků, 2018

ISBN 978-80-7364-082-8

Obsah

1 Úvod 7
2 Cizinci pobývající na území Brna 11
2.1 Kdo je cizinec? 11
2.2 Pobyt cizinců na území státu 15
2.3 Cizinci v Jihomoravském kraji a Brně-městě 21
2.3.1 Základní přehled o počtech cizinců 21
2.3.2 Cizinci podle městských částí 26
2.3.3 Cizinci podle pohlaví a věku 27
2.3.4 Cizinci podle státní příslušnosti 31
2.3.5 Cizinci na trhu práce 33
2.3.6 Cizinci ve školách 40
3 Analýza sociálních sítí cizinců 46
3.2 Výběr sítí k analýze 48
3.3 Postup analýzy a tvorby dat 49
3.4 Analýza dat 53
4 Ukrajinská síť 56
4.1 Charakteristiky sítí 63
4.2 Vlastnosti alters 66
4.3 Základní parametry sítí
– gender a státní občanství 71
4.4 Formy pomoci 76
4.5 Multiplexita 81
4.6 Hustota, centralita a ukázky sociálních sítí 84
4.6.1 Síť ega „Lana“ (U/011/F) 85
4.6.2 Síť ega „Oleg“ (U/015/M) 87
4.7 Kvalitativní perspektiva 90
4.7.1 Typ „gastarbeiter“ 90
4.7.2 Typ „trvalý imigrant“ 95
4.7.3 Typ „transnacionál“ 108
5 Indická síť 115
5.1 Charakteristiky sítí 117
5.2 Vlastnosti alters 120
5.3 Základní parametry sítí
– gender a státní občanství 124
5.4 Formy pomoci 129
5.5 Multiplexita 133
5.6 Hustota, centralita a ukázky sociálních sítí 136

5.6.1 Síť ega „Deepak“ (I/001/M) 137
5.6.2 Síť ega „Rahul“ (I/002/M) 141
5.7 Kvalitativní perspektiva 143
5.7.1 Typ „expatriot“ 143
6 Arabská síť 153
6.1 Charakteristiky sítí 153
6.2 Vlastnosti alters 155
6.3 Základní parametry sítí
– gender a státní občanství 160
6.4 Formy pomoci 165
6.5 Multiplexita 168
6.6 Hustota, centralita a ukázky sociálních sítí 170
6.6.1 Síť ega „Tahira“ (A/002/F) 172
6.6.2 Síť ega „Mohamed“ (A/007/M) 175
6.7 Kvalitativní perspektiva 177
7 Komparace sociálních sítí – shrnutí 191
7.1 Srovnání sítí podpory – ega 196
7.1 Srovnání sítí podpory – alters 198
7.2 Srovnání sítí podpory – formy pomoci 209

Seznam literatury 215
Seznam tabulek, grafů, map a obrázků 219

1 Úvod

Ohledně přítomnosti cizinců a dopadů zahraniční imigrace probíhají v Česku vášnivé diskuse. Po letech, kdy v Česku imigrace trvale narůstala bez větší pozornosti veřejnosti, se téma migrace stalo novou agendou, která překročila hranice expertních světů a stala se agendou veřejnou. Z probíhajících diskusí či monologů se obvykle dozvídáme mnoho o názorech a postojích aktérů, ale obvykle v nich méně zaznívají fakta, data či konkrétní údaje o těch, kteří migrují, navíc prezentované v širších souvislostech. Rovněž v průběhu diskusí o podobě veřejných politik a lokálních integračních politik zjišťujeme, jak máme k dispozici zoufale málo kvalitních dat a údajů o předmětu našich diskusí – o cizincích samotných. Tato kniha je výsledkem úsilí shromáždit či vytvořit data, a poté je interpretovat a vyložit, co vlastně vypovídají o pobytu cizinců ve městě Brně, které patří mezi nejvýznamnější cíle imigrace v Česku a vyznačuje se značnou koncentrací cizinecké populace. Především je ale naším cílem přinést výsledky analýzy sociálních sítí cizinců, kteří žijí na území města Brna, a zjistit, jaké jsou jejich vzájemné vztahy, vazby a sítě podpory.

Kolektivní monografie klade důraz především na práci s daty a vychází z předpokladu, že poučená diskuse o imigraci má vycházet nikoliv z domněnek a představ, ale z ověřených dat a faktů. A pokud nejsou k dispozici, tak je potřeba je prostřednictvím výzkumných metod vytvořit a poté i interpretovat. V tomto směru klademe důraz na tzv. politiku evidence. Jedná se o přístup, který zdůrazňuje důležitost vědeckých poznatků a jejich uplatnění při tvorbě veřejných politik. Přitom se věnujeme prvnímu kroku této „evidence“ – zpracováváme sociálně-demografická sekundární data o cizincích v Brně a současně přicházíme s analýzou tří vybraných sociálních sítí cizinců. Je potřeba hned v úvodu uvést, že označení sociální sítě se neváže ke službám, které jsou poskytovány na internetu, ale k odbornému vymezení. Nezkoumáme Facebook či Twitter, ale pojetí sociálních sítí, které se např. prosazovalo od přelomu 50. a 60. let 20. století v rámci britské sociální antropologie v podobě komunitních studií. Sociální síť si představme jako množinu osob, které jsou propojeny vzájemnými

vztahy a tyto vztahy lze zachytit a popsat prostřednictvím různých charakteristik. Metody zaměřené na zkoumání vztahů se postupně vyvíjely, nejvýznamnějším přístupem se stala analýza sociálních sítí. Její dynamický rozvoj souvisel s měnícím se náhledem na společnost viděnou coby strukturu (mocenských) vztahů, s rozšířením technických možností v oblasti vizualizace vztahů a nakonec i se silným aplikačním potenciálem analýzy v různých oblastech lidského působení (aplikace pokrývají širokou oblast od studia vztahů mezi žáky jedné třídy až po bezpečnostní studia soudobého terorismu).

V prostředí Brna pozorujeme dlouhodobý nárůst počtu cizinců se všemi důsledky, které tento nárůst provází. Jedním z nich je, že se v čase utváří rozsáhlé a komplexní sítě meziosobních vztahů cizinců, které jsou obvykle na první pohled neviditelné, skryté, jen výjimečně jsou zformovány do nějaké zřetelnější organizační struktury (tím máme na mysli např. církevní organizace nebo různá sdružení cizinců). Analýza těchto vztahů, které cizinci vytváří či udržují, poskytuje méně obvyklý způsob porozumění jejich způsobů života ve městě. Klade totiž důraz nikoliv na obvyklý popis sdílených skupinových, kulturních či jiných charakteristik (např. jakou společnou kulturu sdílí Vietnamci, jaká je jejich kuchyně, jak komunikují), ale zaměřuje se na vzájemné relace, tedy vztahy mezi jednotlivými sociálními aktéry v rámci sociální struktury. Sociální sítě prostupují životem (nejen) cizinců a zásadním způsobem ho ovlivňují, odehrávají se v nich sociální interakce, komunikace a vzájemné směny. Jsou nejen vyjádřením sociálních vztahů, ale rovněž ovlivňují podoby zapojení cizinců do místní společnosti, životní způsoby, trávení volného času, strategie, které cizinci preferují, ale i míru jejich informovanosti a obeznámenosti s tím, jak věci fungují. Vzniklé sítě mají různé podoby, liší se svými charakteristikami, např. hustotou (množstvím vazeb) a centralitou (významnými osobami v rámci sítí). Kolektivní monografie se zaměřuje zejména na meziosobní vztahy a fungující sítě podpory. Pozoruje vzájemné propojení jedinců z různých prostředí a zjišťuje, kde cizinci hledají různé formy pomoci.

Nejdříve je pozornost věnována vybraným sociodemografickým charakteristikám cizinců v Brně a poté na tento obecný

popis navazuje analýza tří vybraných sociálních sítí podpory: ukrajinské, indické a arabsky mluvících cizinců ze třetích zemí. Analýza sociálních sítí probíhala po krocích, nejdříve byly identifikovány hlavní sociální sítě, následně na základě diskuse s klíčovými aktéry integrace ve městě Brně byly vybrány k analýze tři z nich (jedna větší a dvě menší). Analýza postupně rozkrývala povahu vztahů, uzlová propojení cizinců, zachycovala jednotlivé vztahy, např. podle „centrality" a „periferity" aktérů. Jejím výsledkem je grafické vyobrazení prvků zkoumaného sociálního systému a jejich vztahů. V našem případě se analýza zaměřila i na některé základní charakteristiky sítí, obsah vzájemných směn, transakcí a komunikací, což je důležité například pro vzájemnou výměnu znalostí a informací. První zjištění byla prezentována na 27. zasedání Poradního orgánu statutárního města Brna pro otázky integrace cizinců, které se konalo v červnu roku 2017. Součástí jednání byla diskuze nad výběrem vhodných sítí cizinců pobývajících ve městě Brně pro síťovou analýzu. Výběr sítí k analýze se tedy řídil rovněž potřebami praxe (zájmem o výsledky) a kladl důraz rovněž na aplikační potenciál a další využití výzkumu. Návrhy výzkumníků byly v diskusi konfrontovány s potřebami členů poradního orgánu. Jednoznačná shoda panovala ohledně výběru sítě cizinců z Ukrajiny. Dále byla ke zkoumání doporučena síť cizinců z Indie a rovněž síť arabsky mluvících cizinců ze třetích zemí. Poslední síť, oproti dvěma předešlým, se nezakládá na společné státní příslušnosti, ale na sdíleném jazyce (arabština). Důvody výběru sítí objasňujeme dále v textu. Samotné síťové analýze předcházelo vyhledávání kontaktních míst s cizinci, „otevření" terénu, sestavení nástrojů tvorby dat. Teprve poté probíhal sběr dat a analýza vybraných sociálních sítí, včetně grafického zpracování.

Struktura textu odráží postup výzkumných prací – od úvodního zpracování sociodemografických dat o cizincích přechází k analýze sociálních sítí, kterou provázely také kvalitativní rozhovory se členy vybraných sociálních sítí. Je potřeba uvést, že výzkum kladl značné nároky na zkoumané osoby, které výzkumníky pouštěly do svého vlastního světa osobních vztahů a musely zvládnout poměrně dlouhé a náročné konverzace. Za tuto ochotu a trpělivost jim patří velký dík.

Dále děkujeme pracovníkům Brno Expat Centre a členům Ukrajinské Iniciativy Jižní Moravy z. s. a Be International, z. s. V neposlední řadě patří velké poděkování tazatelskému týmu, jehož členové jsou také uvedeni mezi autory, a Petru Vašátovi ze Sociologického ústavu Akademie věd ČR za konzultace k provádění analýzy sociálních sítí.

2 Cizinci pobývající na území Brna

2.1 Kdo je cizinec?

Dříve, než se pustíme do přehledu zpracování sekundárních sociodemografických dat o cizincích, je potřeba uvést, koho za cizince v textu považujeme. Tradiční sociologická vymezení jsou obecná a poukazují na skutečnost, že cizinec je někým, kdo se ocitá v naší blízkosti. Sociolog Zygmund Bauman (1996) pokládá cizince za narušitele přehlednosti našeho sociálního světa, zejména tím, že popírá zaběhnuté rozdělení světa podle kategorií „my" a „oni". Cizinec se této klasifikaci vymyká, neboť se objevuje v našem světě, v naší blízkosti a není proto neznámým, právě naopak – stává se do značné míry povědomým, uvnitř našeho světa pevně usazeným. Registrujeme jeho přítomnost a vyvolává v nás obavy, je přijímán ambivalentně, s rozpaky. A toto vzájemné potkávání nás vede k tomu, abychom se snažili zachovat status quo, odstraňovali nejednoznačnost a nepříjemnost vzniklé situace a nadále udrželi dělicí linie mezi skupinou vlastní a tou „cizí". O důsledcích této nejednoznačnosti psal i klasik chicagské školy Robert E. Park, který zkoumal vztahy mezi imigranty a původními obyvateli v sociálních a fyzických prostorech města. Jedním z průvodních jevů imigrace podle Roberta E. Parka bylo žití příchozího mezi dvěma kategoriemi („my" a „oni"), což se odrazilo na rozkolísané identitě imigranta. Toho autor neváhá díky této situovanosti označit za „jedince na okraji" (Park 1928: 887), člověka žijícího na hraně, který je vydán napospas kosmopolitnímu životu amerického města. Takovýto jedinec prochází bolestným přerodem a „obdobím vnitřního zmatku a intenzifikace sebeuvědomění" (Park 1928: 893). „Jedinec na okraji" je ale novým typem člověka, stavem mysli, u něhož je krize trvale přítomná, protože je míšencem žijícím ve dvou světech současně a současně je v obou cizincem.

Vůči pojetí cizince Roberta E. Parka se v jedné ze svých esejích vymezuje Alfred Schütz (1944). Zaměřuje se přitom na snahy cizince interpretovat kulturní vzorce skupiny, se kterou se setkává. (Schuetz 1944: 499) Cizinec je jedincem, který usiluje o to být trvale přijatý nebo alespoň tolerovaný skupinou,

do které vstoupil. Příkladem cizince je pro Alfreda Schütze imigrant, prochází značnou kritickou životní situací, kterou provází proměny orientačních a interpretačních schémat. Cizinec je někým jiným než jeho spolubližní, kteří jsou součástí tzv. běžného života. V tomto bodě se Alfred Schütz shoduje s Georgem Simmelem – cizinec vnímá svět z odstupu a současně se oprošťuje od vlastních kulturních vzorců, protože ty ztrácí v nové situaci platnost a nejsou k užitku. Přítomnost cizince narušuje samozřejmou interpretaci sociálního světa a také zaběhnuté „recepty" pro zacházení s předměty a lidmi. Svět se s cizincem mění, protože se hroutí předpoklady pro udržení jeho samozřejmosti. Našinci dochází ke zjištění, že svět už není a nebude takovým, jakým byl, že nevystačí se svým věděním, které už není tak spolehlivé. Ke zvládnutí nových událostí v životním světě nemají dostatek základních či věrohodných informací a přestávají fungovat i běžné recepty, které byly společně zcela samozřejmě sdíleny spolubližními. Kulturní vzorce a životní způsoby spolu kolidují a stávají se problematickými, ztrácí svou univerzální platnost. Kontakt vede ve svém důsledku k vytváření nových interpretačních schémat na straně cizince i našince. Pro oba je to bolestivě prožívaný proces, protože obvyklé návody, vzorce a recepty přestávají fungovat a nové nejsou k dispozici. Cizinec ztrácí důvěru ve své orientační a interpretační schéma, které se stává problematickým. Provází ho také ztráta původního statusu (Schuetz 1944: 504), cizinec se ocitá mimo dříve pevnou pozici, stává se outsiderem. Z hlediska našinců cizinec jedná nepochopitelně, už jen tím, že pokládá za relevantní jiné věci než našinci. Přesto tato zvláštní pozice s sebou nese značnou objektivitu, což cizinci umožňuje držet si kritický odstup od kulturních vzorců skupiny, ve které se ocitl. Vynakládá mimořádné úsilí, aby poznal všechny prvky kulturních vzorců nové referenční skupiny, prozkoumal je a porozuměl jim do takové hloubky a v takové míře, kterou běžní členové společnosti ke svému sociálnímu fungování nepotřebují. (Schuetz 1944: 507) To vše je podtrženo vlastní nabytou zkušeností, že svět, který se zdá být samozřejmým, o tuto samozřejmost může snadno přijít.

Další klasická postava sociologie Georg Simmel (1908) objevuje v cizinci značný potenciál, který představuje pozitivní

zkoušku pro stávající sociální řád a je zdrojem zajímavých informací o nás samých. Cizinec je někdo, kdo se ocitá velmi blízko, je uvnitř a přitom stojí vně, účastní se zcela zvláštních forem interakcí. Ocitá se v různých situacích, a tím, že nemá specifické vazby na členy společenství, do kterého přichází, je svým způsobem objektivním kritikem a zdrojem pro nás propěšné reflexe. Jednoduše řečeno, cizinec vidí věci, které jsou nám skryté, a nastavuje nám zrcadlo. Co je důležité, pro Georga Simmela není cizinec pouhým individuem či vlastností, ale sociální kategorií.

V monografii se nezabýváme vlastnostmi cizinců, ani bolestivým procesem ztráty a následného vytváření nových interpretačních schémat na straně cizinců i našinců[1], jak na něj upozorňovali výše uvedení sociologové, ale zaměřujeme se na vztahy a na cizince nahlížíme jako na sociální kategorii. Kategorií cizinců existuje celá řada – může se jednat o kategorie jedinců žijících na okraji společnosti, mimo běžně sdílené hodnotové a normativní rámce, členy různých subkultur, etnických skupin a menšin, imigranty. A právě poslední uvedenou kategorií se zabýváme a přitom vycházíme z vymezení cizince, které je ukotveno v české legislativě (zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky), kterou se rovněž řídí metodiky statistického vykazování počtu cizinců na území Česka. Je potřeba rozumět tomu, že se jedná o sociální konstrukt, který je utvářen národně-státním diskurzem. To s sebou nese řadu úskalí (teoretických[2]

[1] Komplexnímu přehledu o předsudcích v české společnosti vůči vybraným marginalizovaným skupinám se věnuje kniha *Inventura předsudků* od autorů M. Šmídové, M. Vávry a T. Čížka (Praha: Academia, 2017). Teoretický rámec vychází z konceptů G. W. Allporta, jednotlivé kapitoly přináší souhrnná zjištění z kvantitativních i kvalitativních výzkumů a poukazují na problematické aspekty interpretačních schémat ovlivněných předsudky.

[2] O limitech tohoto přístupu kriticky pojednává teorie transnacionalismu, zejména pak kritika metodologického nacionalismu. Ta volá po revizi konvenčních teorií migrace i užívaných kategorií a poukazuje na skutečnost, že konvenční přístupy vychází z ukotvení občanství v homogenní kulturní identitě. Metodologický nacionalismus se opírá o centralizovanou ústřední solidaritu s limitovanými inkluzivními mechanismy, předurčenou konceptem formálního občanství a kulturní zakotvenosti politické identity. Globalizace a nadnárodní procesy ale produkují novou sociální realitu, v níž se setkáváme s metodologickým světoobčanstvím de-centralizovaných

i praktických[3]), která plynou zejména z negativního vymezení cizinců a rovněž z důrazu kladeného na jednoznačnost národně-státních identit. Za cizince je považována fyzická osoba, která není státním občanem České republiky (exkluzivní pojetí), dále osoby bez státního občanství a rovněž osoby s více občanstvími, z nichž žádné není českým státním občanstvím.

Související dílčí kategorizace jsou do značné míry umělé a rovněž proměnlivé (potvrzují to proměny legislativy v čase, kdy se měnily např. vymezení typů pobytů cizinců, nabývání státního občanství a další[4]). Užší vymezení cizince vycházející

solidarit (de-teritorializovaných, de-nacionalizovaných společností), vycházejících z koncepce participativního občanství, transkulturní mnohosti a duálních identit. Výzvy k promyšlení „tradičních" kategorií sociálních analýz a integrace kosmopolitního společenství na principu univerzální lidskosti s novými problémy zaznívaly již počátkem nového tisíciletí (Apel 2000, Delanty 2001, Beck 2008) a jsou výzvou i pro kritickou reflexi stávajících statistických kategorizací, stejně tak i kvality dat (takovou provedl např. ve Spojených státech Kenneth Prewitt, 2013, vůči užívané kategorizaci „race", přičemž poukázal na rozpor sociální reality se zažitými kategoriemi).

[3] Např. od roku 2014 vstoupil v platnost zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky, který umožňuje existenci dvojího státního občanství.

[4] Velká změna legislativy proběhla v roce 2000, kdy vstoupil v platnost nový zákon o pobytu cizinců. Změnily se dosavadní typy pobytů, zákon původně rozlišoval trvalé a dlouhodobé pobyty (nad 180 dní) a krátkodobé pobyty (do 180 dní), nově se v něm objevilo vízum nad 90 dní. V současnosti zákon rozlišuje pobyty trvalé a přechodné (přechodný pobyt občanů zemí EU a dlouhodobý pobyt – déle než rok – a pobyt na dlouhodobá víza – nad 90 dnů – cizinců z třetích zemí). Jinou změnou byla úprava statistické definice v roce 2001, kdy začali být do obyvatelstva ČR zahrnováni i azylanti a cizinci pobývající v ČR na víza nad 90 dní, jejichž délka pobytu překročila 1 rok (do té doby byli zahrnováni mezi obyvatelstvo pouze osoby s trvalým pobytem). Postupně byly v souvislosti s úpravami legislativy do statistik zahrnovány i další kategorie cizinců (cizinci s dlouhodobým a přechodným pobytem v ČR). K významným změnám bylo přistoupeno v roce 2004 v souvislosti se vstupem ČR do EU. Jiné změny s dopadem na statistické vykazování souvisely s přechodem cizinecké agendy na Ministerstvo vnitra ČR (agenda trvalých pobytů od 1. 1. 2009 a rozhodování o udělení dlouhodobého víza nad 90 dní a dlouhodobých pobytů u občanů třetích zemí i agenda přechodných pobytů u občanů EU a jejich rodinných příslušníků od 1. 1. 2011). Od 1. 1. 2011 byla zavedena modrá karta opravňující cizince k přechodnému pobytu na území a současně k výkonu zaměstnání na pracovní pozici vyžadující

z legislativy odkazuje k imigraci, která má mezinárodní charakter, a k imigrantům, kteří přicházející do země za účelem pobytu dlouhodobějšího charakteru. Jeho součástí tudíž nejsou např. turisté, krátkodobě pobývající osoby (návštěva přátel, sportovní události, kratší léčba v lázních), ani ti, jejichž pobyt je sice dlouhodobý, ale nedisponují potřebným povolením k pobytu (jsou „ilegální“)[5].

2.2 Pobyt cizinců na území státu

Pro porozumění následujícím datům, prostřednictvím nichž je popsána situace v Brně, je potřeba uvést alespoň několik základních informací týkajících se pobytu cizinců. Jedná se jen o orientační přehled, nicméně čtení statistik vyžaduje alespoň rámcovou orientaci v tématu a v legislativě. Pobyt cizinců v Česku určuje zejména zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů (ten se zabývá úzkou kategorií žadatelů o mezinárodní ochranu).

Zákon rozlišuje následující tři dílčí kategorie cizinců pobývajících v Česku. Jsou to a) občané zemí EU, Norska, Švýcarska, Islandu a Lichtenštejnska (zkráceně občané EU a jejich rodinní příslušníci), b) občané zemí mimo EU (tzv. občané ze „třetích zemí“) a c) ostatní cizinci (bez ohledu na státní příslušnost). Tyto kategorie se člení na další podkategorie, které uvádí následující tabulka č. 1.

vysokou kvalifikaci. Od 24. 6. 2014 byla zavedena zaměstnanecká karta, která opravňuje cizince k přechodnému pobytu na území a současně k výkonu zaměstnání na pracovní pozici vedené Ministerstvem práce a sociálních věcí v centrální evidenci volných pracovních míst.

[5] O problematičnosti a vzniku tohoto pojetí a jeho důsledků více viz D. Topinka. Uvíznuti v nelegalitě. (In *Sociální studia*, Vol 3, č. 1, 2006, s. 73–88). Autor uvádí, že identita nelegálního migranta je konstruována jako politická, označení „nelegální pracovní migrant“ je právním konstruktem, který produkuje národní stát. Ilegalita je aktérům připsána, nemá substanciální povahu a navíc je vnitřně diferencovaná.

Tabulka 1 Kategorizace cizinců pobývajících v ČR

občané zemí EU, Norska, Švýcarska, Islandu a Lichtenštejnska	občané zemí EU a jejich rodinní příslušníci, kteří jsou sami občané EU, bez potvrzení o přechodném pobytu nebo povolení k trvalému pobytu
	občané zemí EU a jejich rodinní příslušníci s povolením k trvalému pobytu
	občané zemí EU s potvrzením o přechodném pobytu a jejich rodinní příslušníci, kteří sami nejsou občané zemí EU, s povolením k přechodnému pobytu formou pobytové karty
občané zemí mimo EU	občané třetích zemí pobývající v ČR krátkodobě bez víz
	občané třetích zemí pobývající v ČR na základě krátkodobých víz do 90 dní
	občané třetích zemí pobývající v ČR na základě dlouhodobých víz nad 90 dní
	občané třetích zemí s povolením k dlouhodobému pobytu
	občané třetích zemí s povolením k trvalému pobytu
	cizinci s uděleným azylem
	cizinci s udělenou doplňkovou ochranou
	cizinci pobývající v ČR v rámci dočasné ochrany
ostatní cizinci	žadatelé o mezinárodní ochranu
	nelegálně pobývající cizinci

Podmínky vstupu a pobytu cizinců jsou upraveny předpisy ES/EU. Od vstupu Česka do schengenského prostoru (2007) jsou platné také schengenské předpisy – tzv. schengenské acquis.

Legislativa rozlišuje pobytové režimy a pobytové stupně. Základními pobytovými režimy jsou: a) režim občanů EU a jejich rodinných příslušníků, který je vymezen především Smlouvou o fungování EU, patří sem i občané nečlenských států, které tvoří Evropské hospodářské společenství (Norsko, Island, Lichtenštejnsko) a Švýcarská konfederace, občané tzv. třetích zemí, kteří jsou rodinnými příslušníky

občanů EU, b) azyl / mezinárodní ochrana – pro tento režim není směrodatné státní občanství, ale právní úkon cizince, který požádá stát o ochranu a následné rozhodnutí státu o této žádosti, c) cizinci z tzv. třetích zemí – jedná se o cizince, kteří nejsou zařazeni do obou již uvedených kategorií. Cizinec může na území ČR pobývat krátkodobě, dlouhodobě nebo trvale – ke každému z těchto typů se vztahuje určitý rozsah práv a povinností cizinců. Pokud státní příslušník třetí země hodlá pobývat na území státu po dobu delší než 90 dnů, může zažádat o dlouhodobé vízum, o povolení k dlouhodobému pobytu, o zaměstnaneckou kartu nebo o modrou kartu.

Pokud cizinec na území ČR pobývá na vízum k pobytu nad 90 dnů, hodlá na území přechodně pobývat po dobu delší než 1 rok a zároveň trvá stejný účel pobytu (s výjimkou např. u modré karty, zaměstnanecké karty, sloučení rodiny aj.), může podat žádost o udělení povolení k dlouhodobému pobytu. Dlouhodobé vízum je předstupněm povolení k dlouhodobému pobytu[6] (i zde existují výjimky). Povolení k dlouhodobému pobytu se uděluje s platností stanovenou podle účelu pobytu. Cizinci s dlouhodobým pobytem mají právo být zařazeni do evidence uchazečů o zaměstnání, ale nemají právo pobírat podporu v nezaměstnanosti a zaměstnáni mohou být pouze s platnou zaměstnaneckou kartou. Mohou podnikat pouze po dobu, po kterou jsou schopni předložit povolení k pobytu, které není prodlouženo, pokud cizinec nepředloží potvrzení o splnění fiskálních povinností vůči státu. Ze sociálních dávek mají tito cizinci nárok na dávky státní sociální podpory, a to po jednom roce hlášeného pobytu, a na dávku mimořádné okamžité pomoci dle zákona o hmotné nouzi. Účastníky veřejného zdravotního pojištění jsou pouze v případě, když jsou zaměstnáni.

[6] Existují ale výjimky – zvláštní kategorii cizinců, kteří mohou bez podmínky předchozího pobytu na území na základě dlouhodobého víza podat žádost o udělení povolení k dlouhodobému pobytu Ministerstvu vnitra na území ČR, tvoří cizinci, kteří jsou pravděpodobnou obětí trestného činu obchodování s lidmi nebo osobou, pro niž bylo organizováno nebo umožněno nedovolené překročení státních hranic nebo které bylo napomáháno k neoprávněnému pobytu na území, jejíž svědectví je významné pro odhalení pachatele těchto trestných činů, a to za podmínky, že spolupracuje s orgány činnými v trestním řízení a naopak nespolupracuje s podezřelými ze spáchání trestného činu.

O povolení k trvalému pobytu může státní příslušník třetí země podat žádost po pěti letech nepřetržitého přechodného pobytu. Do této doby se započítává pobyt na dlouhodobé vízum a povolení k dlouhodobému pobytu, vízum a dlouhodobý pobyt za účelem studia se započítávají polovinou. Započítává se i doba nepřítomnosti cizince na území, pokud nepřesáhla šest po sobě jdoucích měsíců a ve svém souhrnu deset měsíců, a dále období nepřítomnosti, které nepřesáhlo dvanáct po sobě jdoucích měsíců, pokud byl cizinec pracovně vyslán do zahraničí. Nepřetržitost pobytu zůstává zachována, pokud byla nepřítomnost zapříčiněna vážnými důvody, jako např. těhotenství a narození dítěte, závažné onemocnění, studium nebo odborné školení, a nepřesáhla dvanáct po sobě jdoucích měsíců (do doby nepřetržitého pobytu se však tato doba nezapočítává). Žádost o trvalý pobyt lze podat i dříve, zejména pokud je podávána z důvodů hodných zvláštního zřetele nebo z důvodů humanitárních. Držitel povolení k trvalému pobytu má téměř všechna práva jako český občan. Může například pracovat bez povolení k zaměstnání, má přístup k sociálním dávkám, službám zaměstnanosti, veřejnému zdravotnímu pojištění, má právo na rovné zacházení v oblasti sociálního pojištění, státní sociální podporu, pomoc v hmotné nouzi, sociální služby a vzdělávání.

Naše pozornost patří těm cizincům, kteří pobývají na území státu dlouhodobě či trvale. Je potřeba uvést, že Česko prošlo na poli migrace v posledních téměř třech dekádách dynamickým vývojem a stalo se imigrační zemí. Zatímco v roce 1990 činil podíl cizinců na celkové populaci pouhých 0,3 %, v roce 2015 činil již 4,3 %, což v té době byl podíl obdobný, jaký byl zaznamenán v Nizozemí, Slovinsku nebo Portugalsku. Zatímco v 80. letech 20. století byl počet cizinců v tehdejším Československu konstantní a stát vykazoval záporné migrační saldo, od roku 1990 se situace začala měnit. Česko začátkem 90. let vykazovalo stoupající kladné migrační saldo, s výjimkou roku 2001[7]. V letech 2009 a 2010 počet cizinců klesal, a to v souvislosti s dopady ekonomické krize na pracovní

[7] Jednalo se o důsledek legislativních změn v oblasti úpravy podmínek povolování pobytu z roku 2000.

trh, ale po krátkém poklesu opět počet cizinců stoupal. Ke dni 31. 12. 2017 pobývalo na území České republiky celkem 526 811 cizinců, což je o 6,1 % více ve srovnání s koncem roku 2016. Cizinci tvořili přibližně 4,9 % populace České republiky. Jak uvádí *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2017* (MVČR, 2018): *„Po odeznění důsledků ekonomické krize od roku 2011 dochází k pravidelnému nárůstu počtu cizinců. Největší zastoupení měli státní příslušníci Ukrajiny (117 480 osob), Slovenska (111 804 osoby) a Vietnamu (59 808 osob). Tato skutečnost se odráží i ve statistikách ekonomických aktivit cizinců na území České republiky."*

Proměna z „předlistopadové" emigrační země na zemi tranzitní a následně imigrační přinesla v oblasti udržování sociální soudržnosti nové výzvy, související s erozí značné etnické homogenity společnosti a s potřebou začleňování imigrantů do společnosti. Československý stát, který od svého vzniku v roce 1918 patřil k zemím se záporným migračním saldem, se po roce 1989 změnil v imigrační stát se všemi důsledky, které příchod migrantů pro „českou" společnost představuje.[8] V důsledku politických změn, zejména rozpadu tzv. sovětského bloku, se středoevropský prostor otevřel mezinárodní migraci. To vedlo nejen k odstraňování bariér v cestování, ale také zvyšující se prosperitě a kvalitě života v zemích střední Evropy, stejně jako jejich začleňování do nadnárodních struktur (EU, NATO). Došlo tak k určitému zvratu procesu etnické homogenizace, který byl zpočátku málo viditelný, ale jak se ukázalo, jednalo se ve skutečnosti o dlouhodobější tendenci s trvalým charakterem a důsledky (Topinka, Lužný 2012).

[8] Od počátku 90. let 20. století dochází v Česku k utváření základního rámce pro působení státu v oblasti migrace – vzniká migrační politika, nejdříve s důrazem na její imigrační aspekt a následně i s ohledem na aspekt integrační. Přístup státu k formování politik se v čase měnil, sledoval vývoj imigrace a rostoucí tendenci k trvalejším formám usazování imigrantů a reflektoval proměny postojů a opatření, které se formovaly v nadnárodních strukturách, zejména na půdě Evropské unie, jejíž součástí se ČR stala v roce 2004. V prosinci 2007 se ČR stala součástí schengenského prostoru. Roli sehrálo i působení změn migračních a integračních politik na úrovni Evropské unie, které se promítaly (a promítají) do české cizinecké legislativy.

Cizinci se postupně usazovali v určitých regionech, přičemž nevytvářeli významné segregované prostorové formy (Drbohlav 2010; Čermáková 2010). Letmý pohled na mapu ukazuje, že jedno z míst vyšší koncentrace cizinců se objevilo v Jihomoravském kraji a v rámci něj přímo ve městě Brně. Jaká je zde situace z hlediska počtu cizinců? Odpovědi na tuto otázku dává navazující pasáž, kde jsou představeny počty a základní charakteristiky cizinců pobývajících v okrese Brno-město. Pro lepší představu o migrační situaci a struktuře cizinců na tomto území jsou tyto informace občas doplněny i o údaje vztahující se k počtu cizinců a jejich zastoupení v Česku a Jihomoravském kraji. Cílem těchto informací je poskytnout rámcový obraz o počtu a struktuře cizinců ve městě Brně a popsat pestré spektrum cizinců, kteří ve městě pobývají.

Data o cizincích byla čerpána především ze dvou hlavních zdrojů, a to Českého statistického úřadu (dále také ČSÚ) a Ministerstva vnitra ČR (dále také MV). K využití obou zdrojů nás vedla skutečnost, že se tyto zdroje od sebe liší v hloubce a zacílení poskytovaných informací. Nejvíce jsme se zaměřovali na informace o počtu a struktuře cizinců ze zemí mimo EU v okrese Brno-město.

Veřejně dostupné statistiky MV ČR poskytují informace o vývoji počtu cizinců na úrovni okresů, které jsou dále rozděleny dle národnosti, typu pobytu (trvalý a přechodný pobyt[9]) a pohlaví. Pokud není uvedeno jinak, informace z těchto statistik byly čerpány vždy k 31. 12. daného roku. Data z ČSÚ poskytla informace o věkové struktuře cizinců pobývajících v ČR a městě Brně dle pohlaví. Tito cizinci jsou děleni pouze na základě toho, zda jsou občany zemí EU, či nikoli. Pokud to datový soubor dovolil, jsou získané informace o cizincích představeny a zobrazeny ve víceletém období, aby byly patrné i dlouhodobější trendy a proměny v čase.

[9] Řídí se již zmíněnou právní normou, která upravuje podmínky vstupu a pobytu cizinců na území ČR – zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v plném znění (tzv. cizinecký zákon).

2.3 Cizinci v Jihomoravském kraji a Brně-městě

2.3.1 Základní přehled o počtech cizinců

Již jsme se zmínili o nerovnoměrném rozložení cizinců napříč Českem. Pro lepší přehled o tomto rozložení uvádíme dvě mapy, na základě nichž můžeme porovnat údaje o počtech cizinců v Jihomoravském kraji a městě Brně se situací v jiných krajích a okresech Česka. Mapa 1 znázorňuje počet cizinců (cizinci ze zemí EU a mimo EU, bez cizinců s platným azylem na území ČR) rozdělených dle jednotlivých krajů ČR k 31. 12. 2017. Z mapy vyčteme, že mezi tři kraje s nejvyšším počtem cizinců patří hlavní město Praha (195 068 cizinců), Středočeský kraj (69 096 cizinců) a Jihomoravský kraj (46 574 cizinců). Jihomoravskému kraji patří třetí pozice v pořadí mezi kraji a v rámci historického území Moravy je v něm nejvyšší koncentrace cizinců.

Mapa 1 Cizinci v krajích ČR, 2017

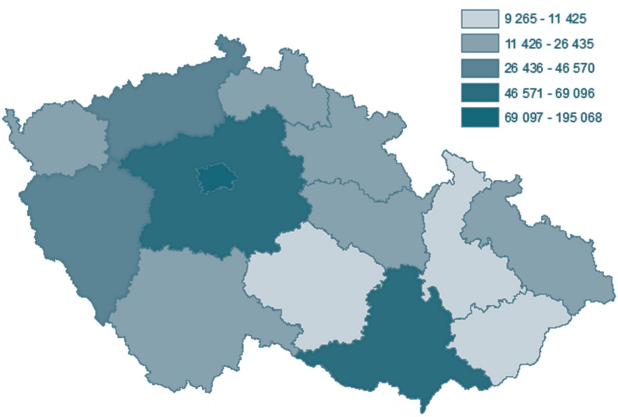

Zdroj dat: ČSÚ; Veřejná databáze: Cizinci podle státního občanství k 31. 12. 2017

Zastoupení cizinců v okresech ČR na konci roku 2017 znázorňuje mapa 2. Jihomoravský kraj se skládá ze sedmi okresů: Blansko (2 275 cizinců), Brno-město (29 476 cizinců), Brno-venkov (5 440 cizinců), Břeclav (2 737 cizinců), Hodonín (2 356 cizinců), Vyškov (1 728 cizinců) a Znojmo (2 562 cizinců).

Z uvedeného výčtu a přiložené mapy 2 je patrné, že největší zastoupení cizinců v rámci Jihomoravského kraje nalézáme právě v okrese Brno-město. Více než tři pětiny (63,3 %) z celkového počtu cizinců v Jihomoravském kraji pobývají právě v něm.

Mapa 2 Cizinci v okresech ČR, 2017

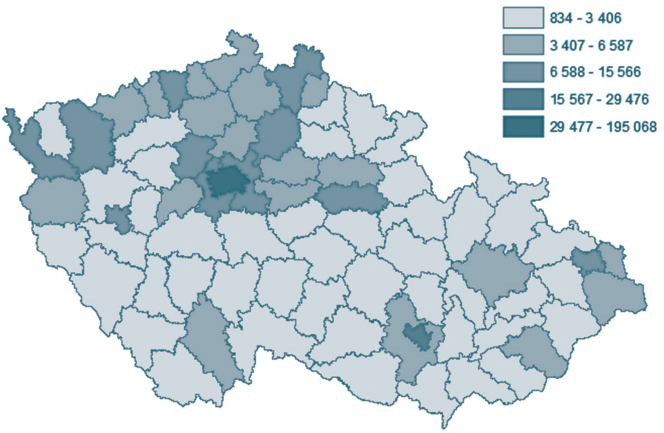

Zdroj dat: ČSÚ; Veřejná databáze: Cizinci podle státního občanství k 31. 12. 2017

Jaký je trend vývoje počtu občanů ze zemí mimo EU v rámci Jihomoravského kraje? Následující graf 1 znázorňuje vývoj počtu občanů ze zemí mimo EU (tzv. třetích zemí) na konci let 2008 až 2017 žijících na území kraje. V roce 2009 v Jihomoravském kraji pozorujeme nárůst počtu cizinců ze zemí mimo EU (25 530 cizinců). Po roce 2009 následuje pokles v řádu stovek osob, který se zastavil až v roce 2014. V letech 2015 až 2017 dochází každoročně k nárůstu počtu cizinců mimo EU. Na konci roku 2017 jich na území Jihomoravského kraje žilo 26 580, což představuje 57,1 % všech cizinců v kraji.

Graf 1 Občané ze zemí mimo EU v JMK v letech 2008 až 2017 (k 31. 12.)

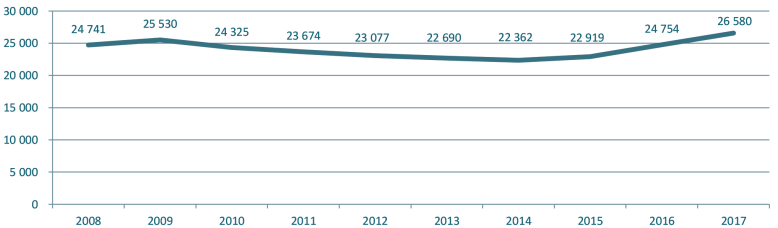

Zdroj dat: ČSÚ; Veřejná databáze: Cizinci podle státního občanství k 31. 12. – vybrané území

Z hlediska pěti nejčastějších státních občanství cizinců ze zemí mimo EU v Jihomoravském kraji je patrné, že ekonomická krize v roce 2009 postihla především občany Ukrajiny, kteří se významným způsobem podíleli na celkovém úbytku cizinců v kraji v období let 2010 až 2014. Naopak občané Ruska vykazují ve sledovaném období (2008 až 2017) mírný, leč trvalý nárůst. Totéž se týká občanů Mongolska, jejichž počet se v daném období více než zdvojnásobil. Počet občanů z Vietnamu a Spojených států amerických zůstává přibližně stejný. Vývoj počtu cizinců ze třetích zemí v Jihomoravském kraji zobrazuje následující graf 2.

Graf 2 Občané vybraných zemí mimo EU v JMK v letech 2008 až 2017 (k 31. 12.)

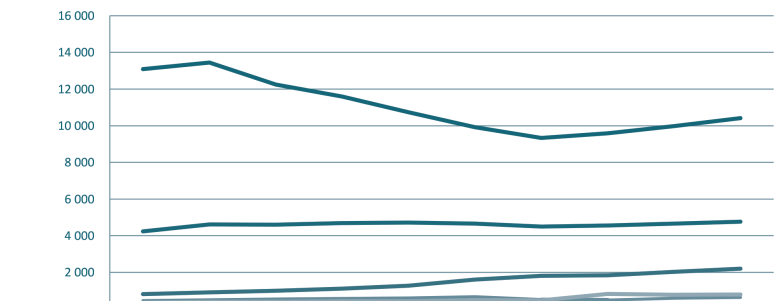

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ukrajina	13 088	13 447	12 250	11 598	10 732	9 918	9 334	9 593	9 980	10 419
Vietnam	4 236	4 620	4 605	4 684	4 714	4 655	4 499	4 557	4 662	4 764
Rusko	812	908	990	1 110	1 274	1 603	1 813	1 842	2 023	2 200
Spojené státy	457	501	544	580	601	670	510	493	591	627
Mongolsko	347	395	397	423	432	486	466	822	780	790

Zdroj dat: ČSÚ; T04 10 nejčastějších státních občanství cizinců: cizinci – občané EU a občané třetích zemí v krajích ČR 2008-2017

V případě města Brna se počet cizinců zvyšuje. Na konci roku 2017 na území Brna pobývalo 29 717 cizinců (včetně EU), zatímco k 31. 12. 2013 dosahoval počet cizinců 23 045. Od roku 2013 tak došlo k 29% nárůstu. Ve městě Brně pobývají cizinci ze 148 států, což poukazuje na značnou pestrost celé skladby cizinců ve městě. Co se týká trendu nárůstu počtu cizinců, město Brno víceméně kopíruje trend celorepublikový.[10]

Vývoj počtu cizinců v Brně v delším časovém období zobrazuje následující graf 3. Zaznamenává nárůst počtu cizinců od roku 1996 do roku 2017. V roce 1996 statistiky ČSÚ udávají 6 967 cizinců (nezahrnují cizince s platným azylem na území ČR), do konce roku 2017 se pak počet cizinců zvyšuje na 29 476. Pouze v letech 2000 a 2010 dochází oproti předešlému roku k mírnému poklesu počtu cizinců.

Graf 3 Cizinci v Brně-městě v letech 1996 až 2017 (k 31.12.)

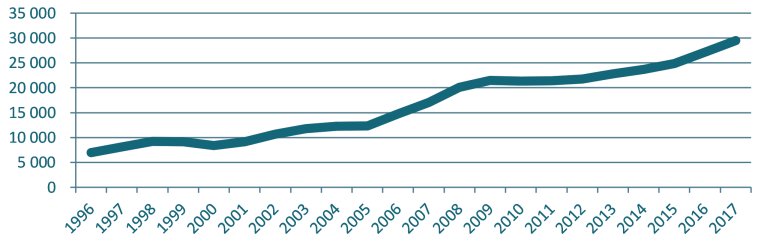

Zdroj dat: ČSÚ; R05 Cizinci v ČR podle regionu soudržnosti, kraje a okresu v letech 1996-2017

Graf 4 se zaměřuje jen na horizont posledních pěti let (rozmezí 2013 až 2017). Je z něj patrný nárůst počtu cizinců v Brně-městě mezi jednotlivými lety, a to v řádu stovek osob. Pozorujeme trvalý růst počtu cizinců od roku 2013, kdy jich bylo celkem 23 045, do roku 2017, kdy je cizinců v Brně 29 717, se počet zvýšil o 6 672 osob (o 29 %).

[10] Z dlouhodobého hlediska je v Česku patrná tendence navyšujícího se počtu cizinců: v roce 1993 zde pobývalo 77 tisíc cizinců, zatímco v roce 2017 již 524 tisíc, jedná se tedy téměř o sedminásobek počtu z roku 1993 (nezahrnuje cizince s platným azylem). Počet cizinců poklesl dvakrát: v roce 2000 (jako důsledek účinnosti zákona o pobytu cizinců) a v letech 2009 až 2010 (v důsledku ekonomické krize). Na těchto poklesech se podílel úbytek cizinců s dlouhodobým pobytem. Naopak u cizinců s trvalým pobytem dochází k trvalému nárůstu jejich počtu. I přes dva zmíněné poklesy se počet cizinců vrátil na původní hodnoty a v průběhu dalších let dále rostl. Celkový počet cizinců v letech 2013 až 2017 zaznamenal lineární růst.

Graf 4 Celkový počet cizinců v Brně-městě (včetně EU) v letech 2013 až 2017 (k 31. 12.)

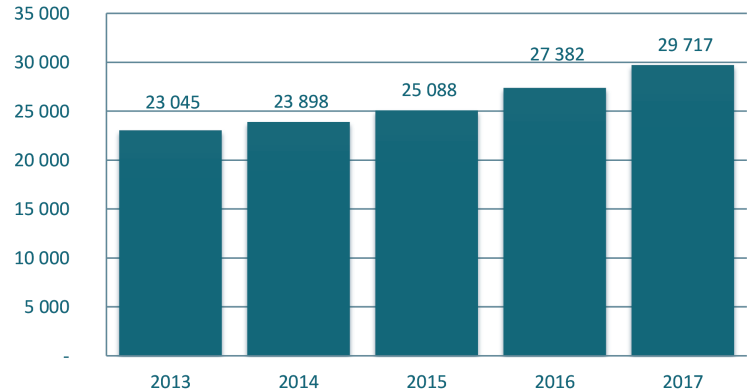

Zdroj dat: MV ČR; Cizinci s povoleným pobytem

Pokud se budeme zabývat počtem cizinců ze zemí EU a zemí mimo EU v letech 2013 až 2017 v Brně-městě (viz graf 5), tak obdobně jako v případě celorepublikové statistiky[11] i zde lze v daném období vysledovat nárůst počtu cizinců, a to v obou kategoriích. Stejně tak platí, že cizinci pobývající v městě Brně pocházejí převážně ze zemí mimo EU (63 % k 31. 12. 2017). Progresivnější nárůst byl zaznamenán u cizinců pocházejících ze zemí EU (při srovnání ke konci let 2013 a 2017 se jedná o 37,7% nárůst). V případě cizinců mimo EU se jednalo o 24,3% nárůst. Na základě těchto informací můžeme uvést, že nárůst cizinců v městě Brně obecně kopíruje celostátní trend, kdy ale zároveň platí, že zaznamenáváme rychlejší růst v počtu cizinců, a to v obou kategoriích.

[11] Obě kategorie cizinců ze zemí EU a mimo EU v letech 2013 až 2017 zaznamenávají nárůst. Přestože občané mimo EU jsou v tomto období více zastoupeni, tak občané z EU zaznamenávají větší nárůst – při srovnání konce let 2013 a 2017 se jejich počet na území ČR zvýšil o 26,5 %, zatímco u cizinců mimo EU se jedná o 14,6 %.

Graf 5 Počet cizinců v Brně-městě ze zemí EU a zemí mimo EU v letech 2013 až 2017 (k 31. 12.)

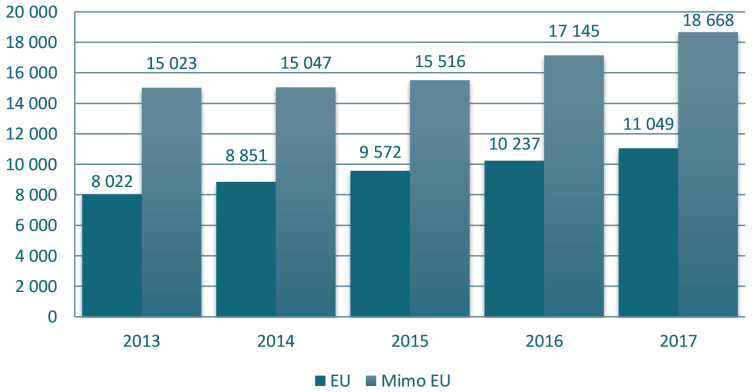

Zdroj dat: MV ČR; Cizinci s povoleným pobytem

Dále cizince rozlišíme podle typu pobytu – přechodného a trvalého. Jedná se o významné kategorie, protože se k nim vážou odlišná práva a povinnosti, jak jsme již uvedli dříve. Na konci let 2013 a 2014 počet cizinců s trvalým pobytem mírně převyšuje počet cizinců s přechodným typem pobytu. V následujících letech 2015 až 2017 je tomu naopak – zaznamenáváme vyšší nárůst cizinců s přechodným pobytem než těch s pobytem trvalým. Počet cizinců s přechodným pobytem při srovnání konce roku 2015 a 2017 vzrostl o 30,2 %. Cizinců s trvalým pobytem po celé sledované období také přibývá, ale nárůst jejich počtu je pozvolnější, meziročně se pohybuje mezi 2,2 % až 3,6 %. V Brně pozorujeme dvě tendence: jednak se zde řada cizinců trvale usazuje, současně ale přichází cizinci další, jejichž pobyt se může, ale nemusí, po několika letech proměnit v pobyt trvalý.

Graf 6 Cizinci v Brně-městě (včetně EU) dle typu pobytu v letech 2013 až 2017 (k 31. 12.)

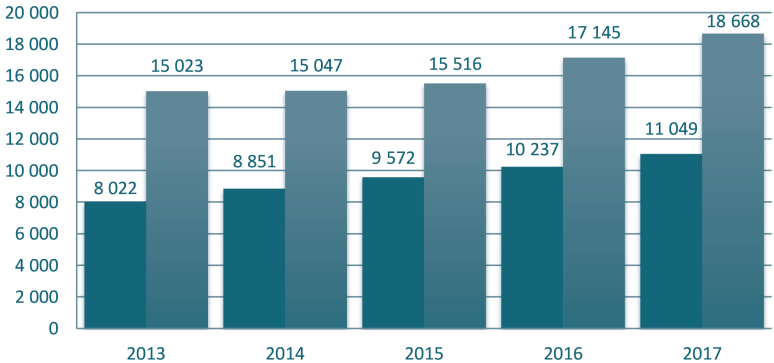

Zdroj dat: MV ČR; Cizinci s povoleným pobytem

2.3.2 Cizinci podle městských částí

Následující mapa zobrazuje rozložení cizinců napříč městskými částmi Brna k 30. 6. 2018. Je patrné, že nejvíce cizinců žije v městské části Brno-střed (8 406 osob). Více než tři tisíce cizinců pobývají v městské části Brno-sever (3 399 osob) a v části Brno-Královo Pole (3 355 osob). Více než 1 000 cizinců bydlí také v městských částech Brno-Jih (2 180 osob), Brno-Židenice (1 722 osob), Brno-Slatina (1 422 osob), Brno-Líšeň (1 420 osob) a Brno-Žabovřesky (1 218 osob). V každé další ze zbývajících 21 městských částí žije méně než 1 000 cizinců.

Mapa 3 Počet cizinců v městských částech Brna, 30. 6. 2018

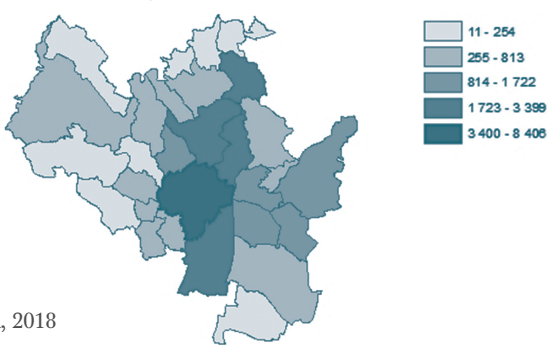

Zdroj dat: MV ČR, 2018

2.3.3 Cizinci podle pohlaví a věku

Dlouhodobě je počet mužů cizinců vyšší než počet žen cizinek (k 31. 12. 2017 tento rozdíl činil 14,8 %). Na konci roku 2017 žilo v Brně 17 048 mužů cizinců a 12 669 žen cizinek. Stejně jako u mužů, tak i u žen, můžeme pozorovat, že jejich počet ve sledovaných letech roste. Nárůst počtu žen je oproti nárůstu počtu mužů progresivnější, můžeme hovořit o tzv. feminizaci migrace v Brně. Meziroční nárůst u žen se pohyboval v rozmezí 4,7 % – 10,3 %. Meziroční nárůst u mužů se pohyboval v rozmezí 2,7 % – 8,3 %. Následující graf 7 prezentuje rozdělení cizinců (včetně EU) pobývajících v Brně-městě dle pohlaví na konci let 2013 až 2017.

Graf 7 Cizinci v Brně-městě (včetně EU) dle pohlaví v letech 2013 až 2017 (k 31. 12.)

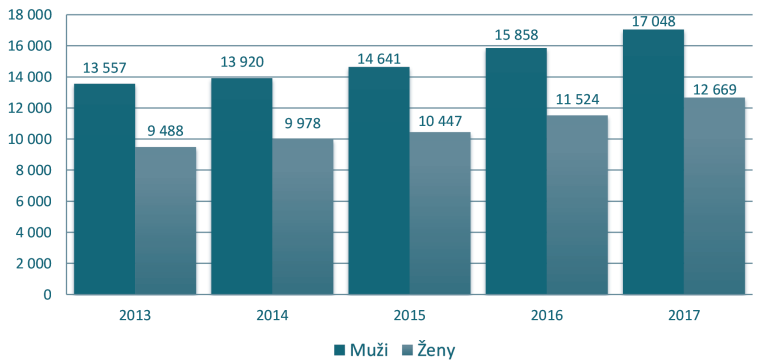

Zdroj dat: MV ČR; Cizinci s povoleným pobytem

Počet cizinců žijících v Brně-městě k 31. 12. 2016 (vyjma osob s přiznaným azylem) v rozdělení podle věku (pětileté kategorie) a pohlaví znázorňuje věková pyramida, do které bylo zahrnuto 27 134 cizinců (viz graf 8). Celkově ve věkové struktuře převažují muži (57,9 %, ženy tvoří 42,1 %). Nejčastěji zastoupenou skupinou jsou muži ve věku 30 až 34 let, kteří tvoří 17 % (2 667 mužů) z celkového počtu mužů. Druhou nejčastější věkovou kategorií jsou muži ve věku 25 až 29 let, ke které přináleží 13,1 % z celkového počtu mužů. Dále následuje věková kategorie 35 až 39 let (12,8 %). Poslední věkovou kategorii

mužů, která přesahuje 10 %, tvoří muži mezi 40 až 44 lety (1 675 mužů, 10,7 %). V rámci věkových kategorií žen jsou nejčastěji zastoupeny dvě kategorie. První jsou ženy ve věku 30 až 34 let (15,5 %, 1 799 žen), druhou nejčastější kategorií jsou pak ženy ve věku 25 až 29 let (15,4 %, 1 759 žen). Další věkovou kategorií, která přesáhla 10 % z celkového počtu žen, je věková kategorie 35 až 39 let (12,5 %, 1 433 žen). Poslední kategorie zahrnuje ženy ve věku 20 až 24 let (12,3 %, 1 402 žen).

Graf 8 Věková pyramida cizinců (celkem) v Brně-městě dle pohlaví, 2016 (k 31.12.)

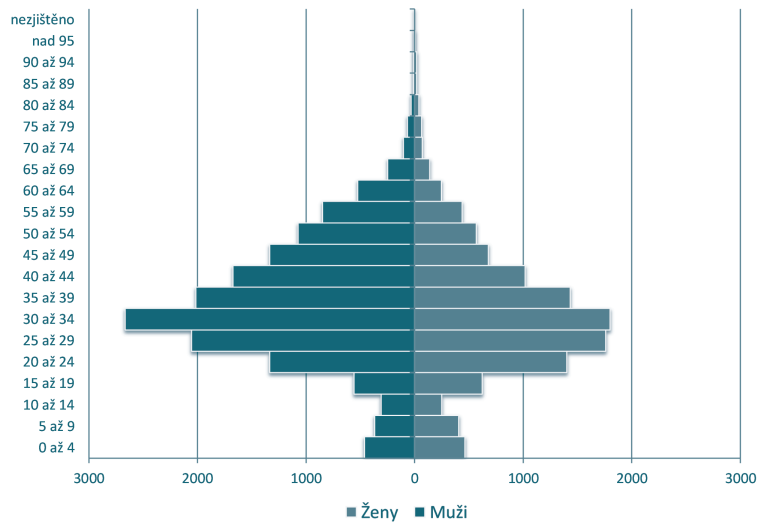

Zdroj: ČSÚ; Věková struktura cizinců dle pohlaví a pobytu, 2016

Strom života cizinců ze zemí mimo EU v Brně za rok 2016 celkem zahrnuje 16 944 cizinců (viz graf 9). Celkově ve věkové struktuře převažují opět muži (56,1 %, ženy tvoří 43,9 %). Oproti tomuto poměru jsou nejčastěji zastoupenou skupinou ženy ve věku 20 až 24 let (1 186 žen). U žen jsou nejvíce zastoupeny věkové kategorie v rozmezí 20 až 39 let, kdy 15,9 % z celkového počtu žen náleží do kategorie 20 až 24 let, následně 13,3 % žen patří ke kategorii 25 až 29 let, 11,6 % žen náleží ke kategorii 30 až 34 let. Poslední věková kategorie u žen, která přesáhla hranici 10 %, zahrnuje ženy ve věku 35 až 39 let (10,4 %).

U mužů jsou nejvíce zastoupeny věkové kategorie v rozmezí 20 až 44 let, kdy nejvíce mužů náleží do kategorie 30 až 34 let (jednalo se o 13,3 % z celkového počtu mužů). Ve výčtu mužů dle věkových kategorií následují muži ve věku 20 až 24 let (11,6 %), dále muži ve věku 35 až 39 let (11,5 %). Věková kategorie 25 až 29 let zahrnuje 11,3 % z celkového počtu mužů a poslední věkovou kategorií, která přesahuje hranici 10 %, jsou muži ve věku 40 až 44 let (10,8 %).

Na základě věkové pyramidy pozorujeme vzrůstající počet cizinců ve věkové kategorii 0 až 9 let. Tento ukazatel může poukazovat na trend slučování rodin a rození dětí. Obecně platí, že cizinci mimo EU pobývající v Brně patří do věkové kategorie ekonomicky aktivního obyvatelstva. Patrné je také to, že muže oproti ženám nalézáme mezi vyššími věkovými kategoriemi.

Graf 9 Věková pyramida cizinců ze zemí mimo EU v Brně-městě dle pohlaví, 2016 (k 31.12.)

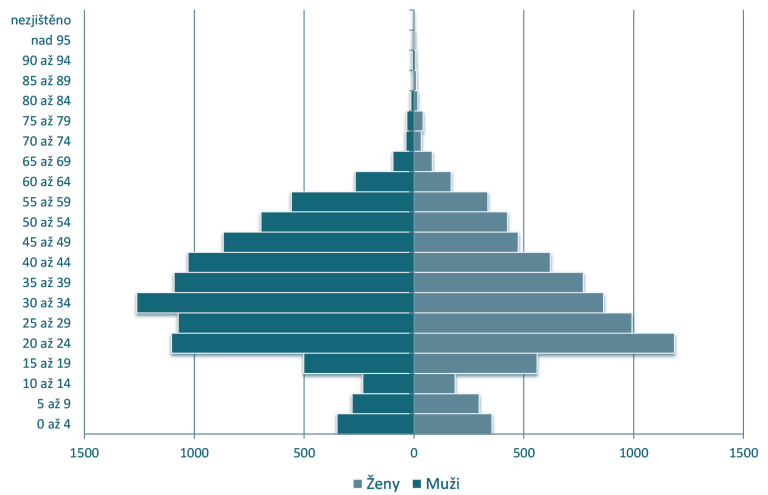

Zdroj: ČSÚ; Věková struktura cizinců mimo EU dle pohlaví a pobytu, 2016

Následující věková struktura (graf 10) srovnává cizince ze zemí EU a zemí mimo EU v Brně k 31. 12. 2016 dle věkových kategorií. Do tohoto výčtu bylo zahrnuto 27 137 cizinců, kdy cizinci ze zemí mimo EU tvoří více než tři pětiny cizinců (62,5 %).

Z grafu je patrné, že věkové struktury cizinců ze zemí EU a zemí mimo EU jsou odlišné. Cizinci ze zemí mimo EU nejvíce přináleží k věkové kategorii 20 až 24 let (2 290 cizinců), zatímco cizinci ze zemí EU do věkové kategorie 30 až 34 (2 341 cizinců). U cizinců ze zemí mimo EU jsou dále nejvíce zastoupeny věkové kategorie 30 až 34 let (12,5 % z celkového počtu cizinců mimo EU, 2 125 cizinců), 25 až 29 let (12,2 %, 2 066 cizinců). Poslední věkovou kategorii u cizinců mimo EU, která přesahuje hranici 10 %, tvoří cizinci ve věku 35 až 39 let (11 %, 1 862 cizinců). Z grafu je dále patrné, že u občanů ze zemí mimo EU ve srovnání s občany ze zemí EU jsou více zastoupeni občané ve věkových kategoriích 0 až 24 let.

Graf 10 Srovnání věkové struktury cizinců ze zemí EU a zemí mimo EU v Brně-městě, 2016 (k 31.12.)

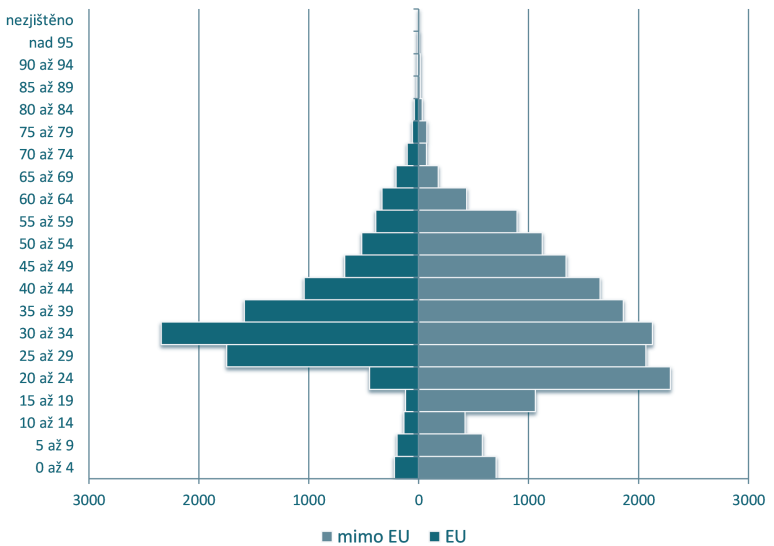

Zdroj: ČSÚ; Věková struktura cizinců mimo EU dle pohlaví a pobytu, 2016

2.3.4 Cizinci podle státní příslušnosti

Dále uvádíme deset nejčastějších státních občanství cizinců z třetích zemí k 31. 12. 2017, a to jak pro Českou republiku,

tak pro Brno-město. Můžeme takto porovnat skladbu cizinců, zdali se v Brně liší od nejčastějších státních občanství, s nimiž se setkáváme v Česku. Při porovnání situace v ČR a městě Brně je patrné, že od roku 2013 je první trojice nejčastějších státních občanství cizinců z třetích zemí neměnná. Na prvním místě se nalézají cizinci z Ukrajiny, následovaní cizinci z Vietnamu a Ruska.

Největší skok v pořadí zaznamenali mezi roky 2013–2017 v rámci města Brna občané z Indie. Na konci roku 2013 se s počtem 229 občanů nalézala Indie na sedmé pozici, v roce 2014 již obsadila šestou pozici (s 242 občany), v roce 2015 a 2016 obsadila pátou pozici a v roce 2017 s nárůstem o 131 občanů (oproti roku 2016) se indické státní občanství stalo čtvrtým nejčastějším v rámci tzv. třetích zemí. Do roku 2017 čtvrtá pozice přináležela Spojeným státům americkým, ty v roce 2017 klesly na místo páté (490 občanů). V roce 2017 do první desítky nejčastějších státních občanství cizinců ze zemí mimo EU v Brně-městě patřili dále cizinci z Kazachstánu (384 občanů), Turecka (366), Běloruska (362 občanů), Bosny a Hercegoviny (269 občanů) a Srbska (239 občanů). Na konci let 2013, 2014 a 2015 se v první desítce umístili také cizinci z Arménie a v letech 2014 a 2015 cizinci z Moldavska.

Graf 11 Deset nejčastějších státních občanství cizinců ze zemí mimo EU v ČR, 2017 (k 31.12.)

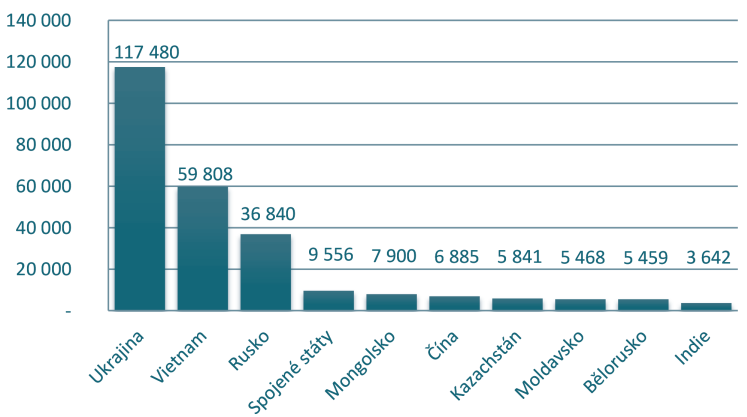

Zdroj dat: MV ČR; Cizinci s povoleným pobytem

Graf 12 Deset nejčastějších státních občanství cizinců ze zemí mimo EU v Brně-městě, k 31. 12. 2017

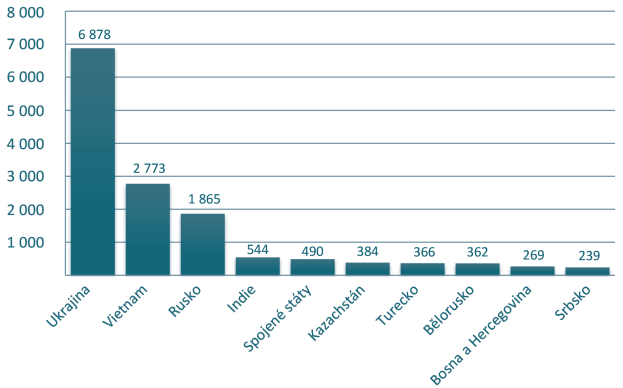

Zdroj dat: MV ČR; Cizinci s povoleným pobytem

Pro srovnání dále uvádíme deset nejčastějších státních občanství cizinců ze zemí EU a zemí mimo EU (k 30. 6. 2018) v Brně-městě (viz graf 13). Ukazuje se, že mezi všemi cizinci žijícími v Brně jsou nejpočetněji zastoupeni občané Ukrajiny (7 176 občanů), následováni občany Slovenska (6 360 občanů) a na třetím místě s větším odstupem občany Vietnamu (2 786 občanů). V desítce nejčastějších státních občanství cizinců se dále umístila státní občanství Ruska (1 949 občanů), Rumunska (866 občanů), Bulharska (607 občanů), Indie (559 občanů), Polska (520 občanů), USA (520 občanů) a Kazachstánu (436 občanů).

Graf 13 Deset nejčastějších státních občanství cizinců ze zemí EU a mimo EU v Brně-městě, 2018 (k 30.6.)

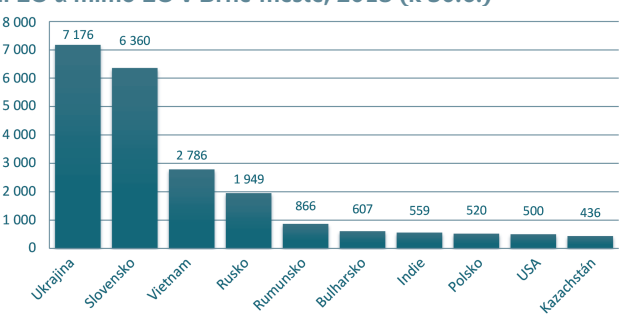

Zdroj dat: MV ČR; Cizinci s povoleným pobytem

2.3.5 Cizinci na trhu práce

Komplexní přehled o cizincích registrovaných Úřadem práce Brno-město nabízí tabulka 2. Na konci roku 2017 bylo registrováno 34 714 cizinců, přičemž více než sedm desetin z nich představují cizinci ze zemí EU/EHP či Švýcarska (71 %, 24 756 osob), více než pětinu tvoří cizinci mimo EU/EHP a Švýcarsko nepotřebující povolení (21 %, 7 374 osob) a zbylou necelou desetinu zastupují cizinci s povolením (8 %, 2 584 osob). Mezi cizinci registrovanými úřadem práce početně převažují muži, kterých jsou více než tři pětiny (62 %, 21 573 osob), žen je více než jedna třetina (38 %, 13 141 osob). Na konci roku 2017 bylo v okrese Brno-město také registrováno 4 180 cizinců s živnostenským oprávněním.[12]

Tabulka 2 Cizinci registrovaní Úřadem práce Brno-město, 31. 12. 2017

	Celkem	Ženy	Muži
Cizinci z EU/EHP, Švýcarska	24 756	8 758	15 998
Cizinci (mimo EU/EHP, Švýcarsko) nepotřebující povolení	7 374	3 622	3 752
Cizinci s povolením – celkem	2 584	761	1 823
z toho			
zaměstnanecké karty	2 019	618	1 401
pracovní povolení	544	139	405
modré karty	21	4	17
zelené karty	–	–	–
CELKEM cizinci registrováni ÚP	34 714	13 141	21 573

Zdroj dat: ÚP ČR, 2018

Odkud registrovaní cizinci pochází? Patnáct nejčastějších státních příslušností cizinců registrovaných Úřadem práce Brno-město je uvedeno v tabulce 3. Na konci roku 2017 se na prvním místě umístili cizinci se slovenským státním občanstvím, kteří představují polovinu všech registrovaných cizinců (50 %, 17 230 osob). Na druhém místě nalézáme cizince z Ukrajiny,

[12] Na konci června roku 2018 bylo v okrese Brno-město registrováno 4 254 podnikajících cizinců.

kteří jsou zastoupeni více než desetinou (14 %, 4 792 osob), a na třetí místo se zařadili cizinci s rumunským státním občanstvím (6 %, 2 229).

Občané Slovenska jsou v Brně-městě k 30. 6. 2018 také nejčastějšími držiteli živnostenského oprávnění (33,7 %, 1 434 osob), následováni jsou občany Ukrajiny (24,3 %, 1 034) a Vietnamu (16,5 %, 700 osob).

Tabulka 3 Cizinci registrovaní Úřadem práce Brno-město, 15 nejčastějších státních občanství, 31. 12. 2017

	Stát	Počet	Podíl
1.	Slovensko	17 230	50 %
2.	Ukrajina	4 792	14 %
3.	Rumunsko	2 229	6 %
4.	Bulharsko	1 070	3 %
5.	Rusko	1 050	3 %
6.	Maďarsko	744	2 %
7.	Polsko	674	2 %
8.	Vietnam	459	1 %
9.	Itálie	458	1 %
10.	Řecko	361	1 %
11.	Indie	329	1 %
12.	Velká Británie	323	1 %
13.	Kazachstán	281	1 %
14.	Španělsko	274	1 %
15.	Bělorusko	245	1 %
Ostatní		4 195	12 %
CELKEM		34 714	100 %

Zdroj dat: ÚP ČR, 2018

Přehled o cizincích registrovaných na Úřadu práce Brno-město v členění podle nejvyššího dosaženého vzdělání a pohlaví uvádí tabulka 4. Ze statistiky úřadu práce vyplývá, že více než dvě třetiny cizinců, kteří jsou úřadem registrováni, dosáhly vzdělání s maturitou a vyššího vzdělání (67 %, 23 187 osob). Vzdělání základního, nižšího středního a středoškolského s výučním listem dosáhla třetina z nich (33 %, 11 507 osob).

Pokud vzdělanostní strukturu prozkoumáme detailněji, zjistíme, že téměř třetina registrovaných cizinců dosáhla nejvýše středoškolského vzdělání s maturitou (31 %, 10 628 osob) a čtvrtina z nich dosáhla vysokoškolského vzdělání magisterského/inženýrského nebo vyššího (25 %, 8 796 osob). Necelé dvě pětiny cizinců registrovaných Úřadem práce Brno-město disponují základním vzděláním (19 %, 6 515 osob) a více než desetina středoškolským vzděláním s výučním listem (13 %, 4 543 osob). Necelá desetina registrovaných cizinců absolvovala vysokoškolské bakalářské studium (8 %, 2 774 osob). Nejnižší podíl cizinců dosáhl vzdělání nižšího středního (1 %, 449 osob) a vyššího odborného (1 %, 324 osob).

Tabulka 4 Cizinci registrovaní na Úřadu práce Brno-město podle nejvyššího dosaženého vzdělání, 31. 12. 2017

	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl	Počet	Podíl
Základní	4 080	19 %	2 435	19 %	6 515	19 %
Nižší střední	313	1 %	136	1 %	449	1 %
SŠ s výučním listem	3 406	16 %	1 137	9 %	4 543	13 %
SŠ s maturitou	6 151	29 %	4 477	34 %	10 628	31 %
Vyšší odborné	205	1 %	119	1 %	324	1 %
VŠ bakalářské	1 740	8 %	1 034	8 %	2 774	8 %
VŠ magisterské/ inženýrské a vyšší	5 184	24 %	3 612	28 %	8 796	25 %
Nezjištěno	482	2 %	183	1 %	665	2 %
CELKEM	21 561	100 %	13 133	100 %	34 694	100 %

Zdroj dat: ÚP ČR, 2018

Počet cizinců na trhu práce v Brně od roku 2011 narůstá, a to především díky zvyšujícím se počtům pracovníků ze zemí EU. Skladba cizinců na pracovním trhu se v období hospodářské krize v roce 2008 proměnila. Zatímco v roce 2008 byl počet pracovníků ze zemí EU a cizinců ze třetích zemí téměř vyrovnaný, později se zvýšil ve prospěch cizinců EU/EHP. Díky tomu, že je Brno univerzitním městem, roste zde zároveň podíl vysoce kvalifikovaných pracovníků, např. Slováků, kteří zde po ukončení studia zůstávají a hledají si zaměstnání

(např. lékaři, nebo IT odborníci). Mnozí další cizinci působí v městě Brně na vysoce kvalifikovaných pozicích především jako manažeři, učitelé cizích jazyků a odborní a pedagogičtí pracovníci na vysokých školách.[13] Je zřejmé, že na místním trhu práce se významnou měrou podílí cizinci s vyšším vzděláním.

Tato skutečnost se odráží i v naracích místních expertů o imigrantech, kdy se setkáváme s hojně užívanou klasifikací, která rozlišuje cizince do dvou základních kategorií. Významně se na existenci a udržování této klasifikace podílí legitimizační strategie používané řadou aktérů a institucí, které se více rozvinuly pod vlivem rostoucích obav veřejnosti z imigrace a stigmatizace imigrantů. Legitimizace usilují o ospravedlnění přítomnosti části vzdělané populace cizinců, žádoucí vysoce kvalifikované pracovní síly (tzv. expatriotů). Ta přispívá k ekonomickému rozvoji města Brna a jejímu vymezení se vůči všem ostatním cizincům, jejichž ekonomický přínos je zpochybňován nebo upozaďován (např. azylanti, pracovníci s nízkou kvalifikací, nižším vzděláním, zastávající manuální a dělnické profese). Tato klasifikace de facto rozlišuje cizince působící na primárním a sekundárním trhu práce, přičemž společenská užitečnost je přičítána především vysoce kvalifikovaným cizincům. Dále v textu se budeme zabývat daty o vysoce kvalifikované migraci v Brně.

Vysoce kvalifikovaní cizinci bývají označováni jako expatrioti[14] (angl. expatriates, zkráceně expats), jsou jedním typem kvalifikované mezinárodní migrace. Procesy globalizace a transnacionalizace vedly k rozvoji diverzifikací forem pracovní migrace, což se společně s interdisciplinaritou odrazilo do mnohoznačnosti užívaných pojmů a konceptů. To se týká i samotného pojetí expatriotů – jedná se o označení, které označuje značně diverzifikovaný jev. I mezi expatrioty najdeme pracovníky, kteří mají mzdy vyšší, ale i nižší, působí v různých oborech a různých firmách, na různých pozicích. V odborné literatuře expatrioti tvoří užší kategorii, která se od „běžných" vysoce kvalifikovaných imigrantů liší tím, že není

[13] Např. v organizacích jako IBM, AT&T, Red Hat, Honeywell, Lufthansa, Infosys, Masarykova univerzita, Dixons-Pixmania, Kiwi.

[14] Slovo expatriot pochází z latinského „expatriātus", kde „ex" znamená „ze" a „patriā" znamená „vlast" (Przytuła 2015: 94).

definována délka jejich pobytu v nové destinaci. Na rozdíl od vysoce kvalifikovaných imigrantů, kteří svou imigraci považují za jednosměrnou a trvalou. Kvalifikovaná migrace bývá spojována s komplexnější podobou migrace, kdy migrant prochází celým migračním procesem, koncipuje pobyt dlouhodobě či trvale, probíhá více na individuální bázi a přitom je více privilegovaná a žádoucí. Astrid Eich-Krohm (2014) uvádí, že vysoce kvalifikovaní migranti se vyznačují tím, že disponují zvláštními dovednostmi (jsou specialisty ve svém oboru) a vyšším dosaženým vzděláním.[15] Přestože může na první pohled budit vysoce kvalifikovaná migrace dojem „úspěšné" migrace, ve skutečnosti ji mnohdy negativně zasahují jevy související s dynamikou globálních pracovních trhů.[16]

Kategorie expatriotů bývá vymezována s ohledem na čtyři základní atributy. První dva atributy se týkají druhu pobytu v zahraničí a plánované délky setrvání v zahraničí. Platí, že místo nového pobytu se pro expatrioty stává středem jejich osobního života, ale zamýšlená délka setrvání v zahraničí je plánována jako krátkodobá či dlouhodobá, v každém případě však dočasná, nikoli trvalá (Gärtner, Drbohlav 2012a: 386; von Koppenfels 2014: 24; Przytuła 2015: 104). Třetí atribut zohledňuje úroveň profesní či pracovní kvalifikace, která je považována za vysokou (Gärtner, Drbohlav 2012a: 386; Gatti 2009: 13). Čtvrtý atribut – motivace k migraci – je nutné popsat detailněji, protože na jeho základě jsou expatrioti rozdělováni do dvou sub-kategorií: přidělený expatriot a expatriot, který své přemístění iniciuje sám od sebe. Za tzv. tradičního expatriota je považován cizinec, který byl do zahraničí vyslán na popud svého zaměstnavatele (zpravidla nadnárodní korporace), aby v hostitelské

[15] Vymezení konceptu je dosti problematické, zejména pokud se odvozuje výhradně od terciálního vzdělání migrantů, samotný koncept má mnoho variací a užívá různé klasifikace. Kritiky pojmu vesměs upozorňují na skutečnost, že odkazuje k různým podobám transnacionálních elit (McNulty, Brewster 2018:39, Nowicka 2014).

[16] Např. diskriminace, nezaměstnanost, offshoring a další. Podmínky se pro tuto kategorii vyvíjí v čase a mnohdy se rychle mění díky novým informačním technologiím, což vede ke ztrátě výhody vlastní specializace, která se stává po čase neaktuální a neuplatnitelná. Působí zde dále vytváření stále nových trhů, které vedou k nutnosti neustálých přesunů pracovníků v globálním prostoru.

zemi pracoval v jedné z poboček zaměstnavatele na předem daném úkolu. Od konce 90. let je popsán i typ expatriotů (Pérez et al. 2010: 268), kteří se vydávají do zahraničí o své vůli (Doherty, Dickmann, Mills 2011; Przytuła 2015; McNulty, Brewster 2017) bez podpory nějaké organizace (Przytuła 2015: 96). Expatrioti nepatří jen k soukromému sektoru, ale i veřejnému, patří k nim kupříkladu vládní úředníci, příslušníci armády, vysokoškolští pedagogové apod. (Fechter 2007: 2; Przytuła 2015: 95).[17] Pokud zmiňujeme expatrioty, musíme si uvědomit, že mnohdy přichází v doprovodu rodinných příslušníků, což jsou cizinci, které nemůžeme opomenout.

Jednou z otázek, kterou si klademe, je, kolik vlastně expatriotů v Brně pobývá. Odpověď je komplikovaná už tím, že konceptualizace vysoce kvalifikované migrace a rovněž expatriotů bývají různé. Jistým vodítkem pro vymezení vysoce kvalifikovaných cizinců je informace ohledně vyššího dosaženého vzdělání a odborný profil cizinců (Eich-Krohm 2014). Podle dat Úřadu práce ČR dosahuje počet cizinců registrovaných Úřadem práce v okrese Brno-město k 31. 12. 2017 nejvyššího dosaženého vzdělání (zahrnuje magisterské/inženýrské a vyšší) 8 796 osob. Podíl těchto nejvýše vzdělaných osob činí přibližně čtvrtinu registrovaných osob. Přesto nemůžeme situaci interpretovat tak, že všechny osoby patřící do kategorie s nejvyšším vzděláním označíme za expatrioty. V realitě se setkáváme s tím, že někteří vysoce vzdělaní cizinci pracují třeba v dělnických profesích, což platí i opačně, kdy působení na některých prestižní pracovních pozicích není podmíněno doložením dosaženého vyššího vzdělání.

Pokud se zaměříme na jedno z nejpoužívanějších definičních kritérií expatriotů, kterým je zaměstnání na pozici vyžadující vysokou odbornou kvalifikaci, situace vypadá následovně. V kontextu České republiky lze využít variantu mezinárodní kategorizace zaměstnání CZ-ISCO, konkrétně pak její tři

[17] V českém prostředí se setkáme s několika empirickými studiemi, které se zabývají studiem expatriotů, ilustrují, s jakou růzností se lze v jednotlivých segmentech pracovního trhu expatriotů setkat – Američany v Praze, francouzskými manažery až po indické pracovníky IT (např. Hrdličková 2008; Rádyová 2006; Gärtner, Drbohlav 2012a, 2012 b; Topinka, Lang, Čejková, Ondrašinová 2018).

první kategorie: (1) zákonodárci a řídící pracovníci, (2) specialisté, (3) techničtí a odborní pracovníci. Pokud se zaměříme na cizince registrované Úřadem práce v okrese Brno-město, a to výhradně ty, kteří jsou zařazeni do zmíněných kategorií CZ-ISCO 1-3, pak zjistíme, že ke konci roku 2017 bylo takových cizinců registrováno 13 923 – tedy 40,1 %. Oproti situaci k 31. 12. 2010, kdy bylo v Brně 6 101 statisticky vedených expatriotů, se jejich počet více než zdvojnásobil.[18] Musíme ale brát v úvahu, že toto vymezení má své limity a použitelné je pouze orientačně. Navíc nezahrnuje rodinné příslušníky, kteří expatrioty provází.

Více než osm desetin ze zmíněných expatriotů tvoří cizinci ze zemí EU (82 %, 11 396 osob), více než desetina cizinců ze zemí mimo EU povolení nepotřebuje (11 %, 1 561 osob) a zbylých 7 % tvoří cizinci s povolením (966 osob). Co se týče podílu mužů a žen mezi expatrioty, jsou muži zastoupeni dvěma třetinami (66 %, 9 204 mužů) a ženy jednou třetinou (34 %, 4 719 žen). Z hlediska státního občanství mezi expatrioty dominují občané Slovenska (59 %, 8 155 osob). Dalšími a z daleka již ne tak četně zastoupenými státními občanstvími v případě expatriotů jsou státní občanství Rumunska (4 %, 529 osob), Ruska (3 %, 389 osob), Ukrajiny (3 %, 377 osob), Polska (2 %, 340 osob), Itálie (2 %, 313 osob), Řecka (2 %, 284 osob), Velké Británie (2 %, 264 osob), Indie (2 %, 254 osob), Španělska (2 %, 221 osob) a Bulharska (2 %, 218 osob). Cizinci s jinými než jmenovanými státními občanstvími jsou mezi expatrioty zastoupeni méně než 2 %.

Pokud se přesuneme z těchto pomyslných horních pater imigrace na opačný pól, musíme si vystačit s expertním odhadem počtu cizinců v riziku sociálního vyloučení. Odhad počtu cizinců pocházejících z třetích zemí v okrese Brno-město, kteří jsou sociálně vyloučeni nebo sociálním vyloučením ohroženi (k 31. 12. 2014), se pohybuje v rozmezí 1 500 až 2 000 osob (SPSZ města Brna pro období 2016-2019) a tedy nad hranicí deseti procent.

[18] Ke konci roku 2017 se na pracovním trhu města Brna pohybovalo také více než čtyři tisíce cizinců registrovaných živnostenským úřadem. Z dostupných statistik ovšem není možné vyčíst, jak velké procentuální zastoupení tvoří expatrioti-živnostníci, tedy takoví cizinci, kteří podnikají v odvětvích zpravidla vyžadující vysokou kvalifikaci.

2.3.6 Cizinci ve školách

Dále se budeme zabývat údaji o dětech a mladých dospělých cizincích, kteří navštěvují mateřské, základní, střední a vysoké školy v Brně.

Mateřské školy

Mateřské školy v Brně-městě ve školním roce 2017/2018 navštěvovalo 479 dětí cizinců, což představuje 4 % všech dětí v mateřských školách. S výjimkou 30 dětí měly všechny ostatní trvalý pobyt (94 %, 449 dětí). Cizinců s přechodným pobytem bylo v mateřských školách 21 (4 %) a dětí s přiznaným azylem 9 (2 %). Mezi cizinci v mateřských školách mírně převažují dívky (53 %, 252 dětí) nad chlapci (47 %, 227 dětí).

Děti cizinci navštěvující mateřské školy jsou nejčastěji státními občany Vietnamu (111 dětí), Ukrajiny (110 dětí) a Slovenska (81 dětí). Deset nejčastějších státních občanství cizinců v MŠ přináší následující tabulka č. 5.

Tabulka 5 Deset nejčastějších státních občanství cizinců v MŠ v Brně-městě, školní rok 2017/2018, 30. 9. 2017

	Státní občanství	Počet dětí v MŠ
1.	Vietnam	111
2.	Ukrajina	110
3.	Slovensko	81
4.	Rusko	26
5.	Rumunsko	15
6.	Egypt	12
7.	Sýrie	10
8.	Bulharsko	8
9.	Brazílie	7
10.	Indie	7
Ostatní		92
Celkem		479

Zdroj dat: MŠMT, 2018

Mezi cizinci nejnavštěvovanější mateřské školy v Brně-městě ve školním roce 2017/18 patřily školy na adresách Jihomoravské náměstí 1296/4 (19 dětí), Křenová 300/76a (18 dětí) a Nádvorní 704/3 (16 dětí).

Základní školy

Děti cizinci, které ve školním roce 2017/2018 navštěvovaly základní školy v Brně-městě, představují 3 % všech žáků základních škol (1 034 dětí). Téměř tři čtvrtiny žáků cizinců, kteří navštěvují základní školy, mají trvalý pobyt (72 %, 751 dětí), čtvrtina má pobyt přechodný (25 %, 255 dětí) a 3 % jsou děti s přiznaným azylem (28 dětí). Početně mezi žáky základních škol cizinci mírně převyšují chlapci (53 %, 543 dětí) nad dívkami (47 %, 491 dětí). Přibližně dvě třetiny z těchto dětí navštěvují 1. stupeň ZŠ (65 %, 668 dětí) a jedna třetina 2. stupeň ZŠ (35 %, 366 dětí).

Tři nejčastější státní občanství žáků cizinců na základních školách stejně jako v případě cizinců v MŠ představuje státní občanství Ukrajiny (314 dětí), Slovenska (198 dětí) a Vietnamu (189 dětí). Pořadí dalších státních občanství uvádí následující tabulka 6.

Tabulka 6 Deset nejčastějších státních občanství cizinců v ZŠ v Brně-městě, školní rok 2017/2018, 30. 9. 2017

	Státní občanství	Počet dětí v ZŠ
1.	Ukrajina	314
2.	Slovensko	198
3.	Vietnam	189
4.	Rusko	45
5.	Rumunsko	24
6.	Indie	22
7.	Bulharsko	20
8.	Mongolsko	17
9.	Maďarsko	14
10.	Sýrie	13
Ostatní		178
Celkem		1 034

Zdroj dat: MŠMT, 2018

Mezi tři cizinci nejnavštěvovanější základní školy patří školy vedené na adresách Staňkova 327/14 (186 dětí), Jihomoravské náměstí 1089/2 (41 dětí) a Kneslova 697/28 (40 dětí).

Střední školy

V Brně-městě bylo ve školním roce 2017/18 na středních školách evidováno 578 cizinců, což představuje 2 % žáků všech středních škol. Dvě třetiny z nich představovali cizinci s trvalým pobytem (67 %, 389 žáků), bezmála třetinu cizinci s přechodným pobytem (35 %, 185 žáků) a 1 % azylanti (4 žáci). Z celkového počtu 578 cizinců využívá denní formu vzdělávání 97 % z nich (560 žáků), zbylá 3 % využívají ostatní formy vzdělávání (18 žáků). Stejně jako v případě základních škol nalezneme na středních školách více chlapců cizinců než dívek cizinek (chlapci 55 %, dívky 45 %). Pokud prozkoumáme, zda cizinci na středních školách studují maturitní či nematuritní programy, dospějeme k závěru, že cizinci projevují větší zájem o maturitní vzdělávací programy (75 %, 435 studentů) než o ty nematuritní (25 %, 143 studentů).

Studenti cizinci navštěvující střední školy jsou nejčastěji státními občany Ukrajiny (193 studentů), Slovenska (116 studentů) a Vietnamu (98 studentů). Deset nejčastějších státních občanství cizinců na středních školách uvádí následující tabulka 7.

Tabulka 7 Deset nejčastějších státních občanství cizinců na SŠ v Brně-městě, školní rok 2017/2018, 30. 9. 2017

	Státní občanství	Počet dětí na SŠ
1.	Ukrajina	193
2.	Slovensko	116
3.	Vietnam	98
4.	Rusko	50
5.	Moldavsko	13
6.	Bulharsko	11
7.	Kazachstán	10
8.	Mongolsko	10
9.	Srbsko	9
10.	Německo	7
Ostatní		61
Celkem		578

Zdroj dat: MŠMT, 2018

Mezi tři cizinci nejnavštěvovanější střední školy ve školním roce 2017/18 patří v Brně-městě školy vedené na adresách Charbulova 1072/106 (53 studentů), Pražská 636/38b (43 studentů) a Střední 552/59 (34 studentů).

Vysoké školy

Vysoké školy s místem výuky v okrese Brno-město ke konci roku 2017 evidovaly 62 239 studentů, přičemž 21 % z nich tvořili cizinci (13 003 osob). Veřejné školy navštěvuje 97 % cizinců studentů vysokých škol (12 679 osob) a zbylá 3 % navštěvují školy soukromé (330 osob). Mezi studenty vysokých škol cizinci je více než polovina mužů (52 %, 6 722 mužů) a bezmála polovina jsou ženy (48 %, 6 281 žen).

Deset nejčastějších státních občanství studentů cizinců na vysokých školách uvádí tabulka 8. Je patrné, že mezi studenty vysokých škol, kteří jsou cizinci, vévodí státní občané Slovenska, kteří představují tři čtvrtiny všech zahraničních studentů (75 %, 9 815 studentů). Druhým nejpočetněji zastoupeným státním občanstvím mezi studenty vysokých škol cizinci je státní občanství Ruska (5 %, 586 studentů) a třetím Ukrajiny (3 %, 449 studentů).

Tabulka 8 Deset nejčastějších státních občanství cizinců na VŠ s místem výuky v Brně-městě, 31. 12. 2017

	Státní občanství	Počet studentů na VŠ
1.	Slovensko	9 813
2.	Rusko	586
3.	Ukrajina	449
4.	Kazachstán	163
5.	Německo	146
6.	Ghana	138
7.	Bělorusko	125
8.	Kypr	109
9.	Velká Británie	101
10.	Indie	96
Ostatní		1 277
Celkem		13 003

Zdroj: MŠMT, 2018

Třemi zahraničními studenty nejnavštěvovanějšími vysokými školami s místem výuky v Brně-městě byly na konci roku 2017 Masarykova univerzita (6 620 cizinců), Vysoké učení technické v Brně (3 831 cizinců) a Mendelova univerzita (1 399 cizinců). Tyto tři vysoké školy pojmuly více než devět

desetin zahraničních studentů vysokých škol v Brně-městě (91 %). Více než 100 studentů cizinců evidovaly také Veterinární a farmaceutická univerzita Brno (723 cizinců), Newton College, a. s. (138 cizinců), Janáčkova akademie múzických umění v Brně (135 cizinců), Vysoká škola obchodní a hotelová, s. r. o. (115 cizinců).

3 Analýza sociálních sítí cizinců

Sociální sítě jsou souborem sociálně relevantních uzlových bodů, které jsou spojené jedním nebo vícero vztahy. Uzlové body (uzly) představují členy sítě, jednotky, které jsou vzájemně propojené s jinými jednotkami prostřednictvím směnných vztahů. Uzly obvykle tvoří jedinci či organizace, ale mohou to být i skupiny, státy apod.

Na počátku je potřebné určit, kdo bude zmíněným uzlovým bodem. V našem případě se jedná o cizince, který má vazby na další jedince. Otázkou je, kým tito jedinci jsou a jaké mají tyto vztahy podobu. Může se jednat o spolupráci, přátelství, obchodní vazby, výměny zdrojů, informační toky, sociální podporu (Wasserman, Faust 1994). Borgatti a kol. (2009) identifikují čtyři základní kategorie vztahů: podobnosti, sociální vztahy, interakce a toky. Liší se podle toho, na co je kladen v sítích důraz. Vazby mezi uzly jsou velmi rozmanité – mohou být jednostranné nebo vzájemné, rozličného obsahu, nabývat různé intenzity, mohou se pojit s různými očekáváními a různými možnostmi jednání (Schmid, Šubrt 2010: 342).

Sociální sítě prostupují životem cizinců a zásadním způsobem ho ovlivňují, odehrávají se v nich sociální interakce a komunikace – mezi cizinci navzájem. A jak již bylo uvedeno dříve, sociální sítě se rozprostírají a vstupují i do světa našinců. Vypovídají mnohé o kvalitě, intenzitě a hloubce sociálních vztahů, ale rovněž ovlivňují zapojení cizinců do společnosti a okolnosti způsobu jejich života ve městě (např. zprostředkování zaměstnání, ekonomické transakce, riziko zapojení do nelegálních aktivit, zajištění bydlení). Sociální sítě mají značný vliv – obvykle větší než různé formální organizační struktury. Z hlediska sociální práce s cizinci je poznání toho, jak sítě fungují, základním východiskem možných intervencí, kooperací či přenášení informací. V sociálních sítích se vytváří afektivní vazby, přenáší znalosti a informace, vymezují okruhy blízkých osob a známých, probíhají interakce, výměny, nabízí se pomoc a podpora.

K poznání sociálních sítí byla vyvinuta analýza sociálních sítí (Social Network Analysis, dále také SNA). Vychází z předpokladu, že sociální život je primárně utvářen vztahy a sítě jsou

základními stavebními kameny společenského života. Jedná se o přístup, který se nezaměřuje na individuální život jedince nebo na studium kolektivních atributů. SNA zkoumá jevy poněkud jinou optikou – vychází z pozorování vztahů mezi lidmi či organizacemi a vzniklých spojení (Fleming a kol. 2011), má blízko k tématům sociálních inovací vzniklých a přenášených právě prostřednictvím lidmi vytvářených sítí (Hargadon, Sutton 1997).

SNA zkoumá strukturu množiny uzlů, které jsou uspořádány pomocí sítě vzájemných vazeb. Jedinci jsou nositelé různých charakteristik, analýza je bere v úvahu, ale jejím východiskem je tvrzení, že vztahy a jednání nelze oddělit od sociální struktury. Na rozdíl od jiných typů analýz SNA neklade důraz na atribuční data (individuální kvality či charakteristiky jedinců nebo skupin), ale na data relační (tj. na vztahy mezi jednotlivými aktéry v rámci podmnožin sociální struktury); (Toušek 2009: 35). Tato relační data jsou vyjadřována graficky, např. prostřednictvím sociogramů. Základní sociometrická matice obsahuje zjištění, s kým je (nebo se považuje být) každý jedinec z mnoha dalších aktérů spojen (nebo nespojen) vazbou (Buštíková 1999: 198). SNA pátrá po vymezení hranic sociálních sítí, nepřebírá ale koncepty a vymezení sociálních skupin přesně určených na základě členství. Naopak si je vědoma toho, že hranice skupin bývají pohyblivé a vazby často sahají k jedincům, kteří nejsou členy dané skupiny, dochází zde k různým překrýváním mezi sociálními kruhy (Marin, Wellman 2011:14).

Analytici sociálních sítí studují vzorce vztahů, nejen vztahy mezi páry, přihlíží k širším vzorcům vazeb v síti. (Barnes 1972) Znamená to, že vztahy mezi dvěma lidmi nejsou považovány za uzavřené, ale ovlivňují je vztahy s ostatními. Například vztahy mezi sourozenci jsou ovlivňovány vztahy mezi rodiči, ale i vztahy mezi jedním z rodičů s jedním ze sourozenců, stejně tak i vztahy s prarodiči nebo spolužáky. SNA tyto vztahy a kontakty označuje jako *vazby* či *hrany* a jednotky analýzy jako *uzly* nebo také *vrcholy.* V případě relačních dat rozeznává různé druhy proměnných.

3.2 Výběr sítí k analýze

SNA se zabývá vazbami, které se pojí pouze s jedním určitým člověkem (egocentrický přístup), nebo se zabývá vztahy v rámci celé sítě, tedy všech entit ve studovaném kontextu (sociocentrický přístup). Egocentrické datové sítě se zaměřují na síť obklopující jeden uzel, který je označen jako *ego*. Binární neorientovaná data jsou nejběžnější typem dat a nesou informaci pouze o tom, zda mezi dvěma aktéry existuje vazba, či nikoliv (Toušek 2009: 35). V rámci analýzy jsme se rozhodli zaměřit se právě na tento typ relačních dat a analyzovat egocentrické sítě cizinců. Míříme na tzv. *sítě podpory*, specifický typ personálních sítí. Tato volba byla podmíněna zvažovaným aplikačním rozměrem analýzy, ale také teoretickou úvahou. Sítě podpory jsou pro imigranty významné, protože ovlivňují nejen jejich rozhodování, ale působí na procesy mobility, následně i adaptaci v novém prostředí a vytváření transnacionálních vazeb (Portes, DeWind 2007; Gold, Nawyn 2013). Dlouho bylo předmětem zájmu zkoumání rozhodovacích procesů ohledně setrvání imigranta v nové zemi a vlivy sociálních sítí (Ryan 2015). Ve specifických sítích podpory platí, že lidé mají tendenci vzájemně opakovat druh pomoci, kterou jim dal někdo jiný (Plickert et al. 2007). Blízkost *alters* umožňuje poradit si s neočekávanými událostmi a situacemi nouze. Sítě podpory jsou důležité pro překonávání krizí a nabízí i prostředky k větší či menší změně. Poskytují útočiště, pocit sounáležitosti a pomoci, pomáhají zvládat rutinní záležitosti. Jejich prostřednictvím jsou směňovány různé zdroje (peníze, dovednosti, informace a služby), poskytováno poradenství, získávána práce nebo bydlení.

K analýze byly vybrány následující tři sociální sítě cizinců: ukrajinská, indická a arabsky mluvících cizinců ze třetích zemí. SNA probíhala po krocích. Výběr vycházel z vyhodnocených sociálně-demografických dat a řídil se zájmem o výsledky a důrazem na další využití výzkumu (např. pro tvorbu lokální integrační politiky). Výzkumníci předložili argumenty k výběru sítí na 27. zasedání Poradního orgánu statutárního města Brna pro otázky integrace cizinců (červen 2017). Z diskuse vzešly návrhy na analýzu tří sítí: dvou menších a jedné větší. Poměrně rychlá shoda byla dosažena při výběru „velké“ sítě, kterou byla síť ukrajinská.

Důvodem výběru byla skutečnost, že občané Ukrajiny jsou nejpočetnější státní příslušností vyskytující se v Brně (až za nimi následují občané Slovenska). Dále byla ke zkoumání doporučena síť cizinců z Indie a rovněž síť arabsky mluvících cizinců ze třetích zemí. Indická síť byla vybrána, protože počet cizinců z Indie mezi jednotlivými roky narůstá. V rozmezí let 2013–2017 v rámci města Brna zaznamenali občané Indie největší skok v pořadí ve srovnání s jinými státními občanstvími. Právě fakt tohoto růstu předurčil indickou síť ke zkoumání. Poslední síť, oproti dvěma předešlým, se nezakládá na společné státní příslušnosti, ale na sdíleném jazyce, kterým je arabština. Důvodem výběru této sítě bylo chybějící povědomí místních aktérů integrace o těchto cizincích a zmínky o obtížném vyhledávání cizinců na území města.

3.3 Postup analýzy a tvorby dat

Tvorba dat proběhla ve dvou etapách. Nejdříve byl při tvorbě dat využit tzv. *generátor jmen*. Spočívá v přípravě a kladení otázek, jejichž cílem je získat od participanta (*ega*) seznam aktérů (*alters*) jeho egocentrické sítě a následně zjistit základní atributy jmenovaných *alters* a jeho vazby na další *alters* (Toušek 2009: 36).[19]

Vytvořený několikanásobný generátor jmen se skládal z šesti otázek založených na směnném přístupu, jejichž cílem byla identifikace těch vazeb *ega* na další aktéry (*alters*), které *egu* poskytují určitý typ podpory. Generátor jmen byl vytvořen v české a anglické verzi. V první fázi byly participantovi (*egu*) položeny následující otázky, které se zaměřovaly na jednotlivé typy podpory:

1. Půjčka peněz
   Pokud byste si potřeboval vypůjčit větší množství peněz, na koho byste se obrátil?
2. Svěření se ohledně důležitých témat

[19] Při návrhu analýzy jsme se inspirovali pracemi Petra Vašáta a Josefa Bernarda *Formování komunit, nebo sociální integrace? Analýza personálních sítí ukrajinských imigrantů v Plzni* (2015), Laco Touška *Problematika vytváření relačních dat: příklad analýzy sociálních sítí bezdomovců* (2009) a Silvia Domínguez a Isidro Maya-Jariego *Acculturation of Host Individuals: Immigrants and Personal Networks* (2008).

Na koho byste se obrátil, když byste se potřeboval svěřit někomu s důležitými tématy jako vztahy, práce, stěhování…? Kdo všechno by mohl být touto osobou?

3. Pomoc při hledání zaměstnání
   Pokud byste byl nucen hledat si nové zaměstnání, na koho byste se mohl obrátit s dotazem, jestli neví o nějaké práci?
4. Pomoc při hledání bydlení
   Na koho byste se obrátil, když byste hledal nové bydlení?
5. Společné trávení volného času
   S kým obvykle vyrážíte „za zábavou"?
6. Jiné:
   Je někdo další, pro vás důležitý, jehož jméno zatím nepadlo, ale je pro vás také významný?

Ve druhé etapě byly zjišťovány atributy jednotlivých *alters*: pohlaví, věk, státní příslušnost (občanství), délka pobytu na území ČR, délka známosti s *egem*, lokalita bydliště (stejné – Brno, mimo Brno [ČR], v EU a mimo EU), vzdělání, ekonomický status[20] (viz následující tabulka 9), sociální vztah k *egu* (viz následující tabulka 9), pociťovaná blízkost a frekvence kontaktu.

[20] Kategorie ekonomického statusu jsou inspirovány klasifikací zaměstnání CZ-ISCO, tedy Národní klasifikací zaměstnání, která vychází z Mezinárodní klasifikace zaměstnání ISCO-08. Uvádí druh vykonávané práce (pracovní místo, které je definováno jako soubor úkolů a povinností vykonávaných jednou osobou) a úroveň dovedností. ISCO se používá jako rámec pro sladění národních klasifikací v komparativním výzkumu (Ganzeboom, Treiman 2003), nástroj pro organizování pracovních míst na jasně vymezené skupiny v souladu s úkoly a povinnostmi prováděnými v jednotlivých zaměstnáních. Klasifikace zaměstnání se skládá ze dvou složek, klasifikačního systému a popisné komponenty. Klasifikační systém nabízí návod, jak by měla být pracovní místa klasifikována do jednotlivých podskupin a zároveň jak tyto detailní podskupiny jsou agregovány do širších skupin. Popisná komponenta obsahuje popis úkolů a povinností a případně další aspekty, které přináleží definovaným skupinám zaměstnání. Použita byla verze Klasifikace zaměstnání, která byla aktuální v době provádění výzkumu (platná od 18. srpna 2016, Český statistický úřad), ISCO-08 obsahuje těchto devět hlavních skupin: 1 – Manažeři, 2 – Odborníci, 3 – Techničtí a odborní pracovníci, 4 – Úředníci, 5 – Zaměstnanci ve službách a prodeji, 6 – Kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybářství, 7 – Výrobci, zpracovatelé, opraváři, 8 – Obsluha strojů a zařízení, montéři, 9 – Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci (ilo.org). Námi používaná kategorizace ekonomického statusu obsahuje 12 skupin. Některé kategorie jsou sdruženy a dále jsou zde zařazeny kategorie podnikatel/OSVČ, student, nezaměstnaný, mateřská dovolená a důchodce z důvodu zachycení různých sociálních statusů jedinců.

Tabulka 9 Kategorie ekonomického statusu a vztahu k egu

	Ekonomický status	Sociální vztah k egu
1	manažeři, odborníci	rodina/partneři
2	techničtí a odborní pracovníci	přátelé/kamarádi
3	úředníci	známí
4	zaměstnanci ve službách a prodeji	spolupracovníci
5	kvalifikovaní pracovníci v zemědělství	
6	řemeslníci, opraváři, montéři, obsluha strojů	
7	pomocní nekvalifikovaní pracovníci	
8	podnikatelé/OSVČ	
9	studenti	
10	nezaměstnaní	
11	mateřská dovolená	
12	důchodci	

V rámci frekvence kontaktu byl zjišťován nejen přímý kontakt aktérů. S ohledem na transnacionální charakter sítí byl za formu kontaktu s *alters* pokládán i tzv. nepřímý kontakt, který probíhal například prostřednictvím telefonu, Skype, emailu, WhatsApp, nebo sociálních sítí (Facebook, v případě ukrajinské sítě VKontakte). Součástí této fáze bylo i zjišťování (ne) existence vazeb mezi všemi zmíněnými aktéry (otázka: „Znají se tito lidé mezi sebou?“).

Tvorba dat rovněž probíhala prostřednictvím kvalitativních polostrukturovaných rozhovorů. Výzkumníci byli vybaveni okruhy otázek týkajících se minulosti, současnosti a budoucnosti participantů. Polostrukturovaný charakter dotazování umožnil pominout otázky, které se ukázaly v konkrétních případech jako málo nosné, na druhou stranu poskytoval možnost zaměřit se na témata, která participanti považovali za důležitá.[21]

[21] Sběr dat zajišťovali čtyři vyškolení tazatelé, kteří měli zkušenosti s vedením polostrukturovaných rozhovorů a orientovali se v prostředí cizinců ve městě. Před samotným sběrem dat byli tazatelé seznámeni s metodami sběru, teoretickým pozadím výzkumu a jeho cíli. Pro účely sběru dat byl

Nejobtížnější bylo vyhledání participantů a následná realizace rozhovorů (a generátoru jmen). Kritéria pro zahrnutí participanta do výzkumu byla následující: participant musel přináležet k jedné ze tří zkoumaných sítí, žít ve městě Brně déle než jeden rok a mít přechodný nebo trvalý pobyt. Naším cílem bylo získat co možná nejpestřejší vzorek participantů. Rozhovory s nimi probíhaly od července do prosince roku 2017. Ukázalo se, že i pro zkušené výzkumníky bylo obtížné vyhledat cizince a přesvědčit je k poskytnutí rozhovoru. Při vyhledávání a oslovování participantů bylo využito několika způsobů. Jeden z nich se obracel na tzv. *gatekeepery* a následně pracoval s metodou *snowball sampling* („sněhové koule"). Gatekeepery byli pracovníci Brno Expat Centre a Jihomoravského regionálního centra pro podporu integrace cizinců, koordinátorka projektu SYRECZECH, členové Ukrajinské iniciativy Jižní Moravy, paní K. (pro arabskou síť), členka skupiny matek-cizinek v Brně a další pracovníci z neziskových organizací, kteří pracují s cizinci. Ti zprostředkovali kontakty na další cizince.

Dále byli participanti oslovováni prostřednictvím skupin na sociální síti Facebook. Jednalo se o uzavřené i otevřené skupiny (např. Muslims in Brno/Muslimové v Brně, Ukrajinská iniciativa Jižní Moravy, Українці в Брно – Ukrajinci v Brně, nebo SYRECZECH). Mimo to výzkumníci distribuovali letáky s výzvou k účasti na výzkumu na místa, která cizinci z vybraných skupin navštěvují. Jednalo se o obchody (s orientálním zbožím, nebo s potravinami z Ukrajiny a Ruska), restaurace (Samovar, Tryzub), čajovny, brněnskou mešitu, kostel sv. Josefa a další místa. Poslední strategii pro získání participantů představovala návštěva těchto a dalších míst a přímé oslovování daných osob. V tomto případě jsme navštívili i restaurace, u kterých se dalo předpokládat, že se zde budou ve večerních hodinách vyskytovat dělníci z Ukrajiny po svém návratu ze zaměstnání.

Přestože bylo pro zajištění participantů využito hned několik strategií, potýkali jsme se v průběhu sběru dat se značnými

vytvořen manuál pro tazatele. Tým tazatelů se skládal ze dvou žen a dvou mužů. Genderovou vyváženost jsme považovali za důležitou, protože v některých případech jsme očekávali větší ochotu našich participantů komunikovat s tazatelem stejného pohlaví.

obtížemi. Především v případě arabsky mluvících cizinců potencionální participanti odmítali účast na výzkumu z důvodu obav, které pramenily z aktuální situace ve společnosti (projevy nesnášenlivosti k arabsky mluvícím cizincům). V případě participantů z ukrajinské sítě bylo obtížnější oslovit cizince, kteří vykonávají manuální práci. Většinu času tráví především v zaměstnání a je obtížné je přesvědčit, aby výzkumu věnovali zbytek svého volného času.

Rozhovory s participanty byly vedeny v češtině, angličtině a v případě sítě arabsky mluvících cizinců bylo v několika případech využito tlumočení. Místo a čas rozhovoru si participant volil na základě svých preferencí a možností. Cílem bylo, aby se participant v daném prostředí cítil co nejlépe. Každý participant byl před začátkem rozhovoru seznámen s průběhem a cílem výzkumu a následně byl sepsán tzv. informovaný souhlas, který stručně představoval výzkumný projekt a jeho účel, stejně tak i podmínky, jimiž se rozhovor řídil. Podpisem participant potvrzoval svůj souhlas se zpracováním poskytnutých informací pro účely výzkumu a zároveň byl seznámen s možností od tohoto souhlasu v průběhu rozhovoru odstoupit.

Rozhovory byly pro participanty poměrně náročné. Svou délkou, ale také zátěží a nároky kladenými na cizince. Zaměřovaly se na vztahy a dotýkaly se citlivých záležitostí jedince. V průměru trvaly čtyřicet pět minut. Nejkratší rozhovory trvaly okolo dvaceti minut, nejdelší potom hodinu. Vyplňování generátoru zabralo v průběhu také čtyřicet pět minut, ovšem v případě generátoru záleželo na počtu *alters*. Participanti s největším počtem *alters* vyplňovali generátor za padesát minut a participanti s nižším počtem *alters* za dvacet minut.

3.4 Analýza dat

V analýze sociálních sítí nás především zajímaly dva ukazatele: hustota a centralita. Hustota (*density*) představuje podíl počtu vazeb daného grafu a celkového počtu všech možných vazeb (Vašát, Bernard 2015: 209-210 in Wasserman, Faust 1999: 101). Členové hustých sítí jsou navzájem provázáni velkým počtem vazeb. Naopak je to u členů sítí s nízkou hustotou, kteří jsou

propojeni jen malým množstvím vazeb a jejich sítě jsou tak značně volnější. Hustota ukazuje, jak moc jsou jednotliví *alters* v síti provázáni. Platí, že čím vyšší je hustota sítě, tím spíše v ní převládají silné vazby a je uzavřenější. Míra hustoty přitom zpravidla od určité hranice klesá s tím, jak se zvyšuje velikost sociální sítě. Jinými slovy řečeno, čím více *alters* zná *ego*, tím se zvyšuje pravděpodobnost, že se tito *alters* mezi sebou neznají. Hustota také poskytuje informaci o tom, jakou rychlostí putuje informace mezi uzly a jaký sociální kapitál se v síti generuje (Hanneman, Riddle 2011: 342).

Centralita (*centrality*) pomáhá identifikovat důležité osoby v dané síti. V našem případě byla měřena tzv. míra centrality (*degree*), která vyjadřuje počet vazeb daného bodu s jinými body (Vašát, Bernard 2015: 209-210 in Wasserman, Faust 1999: 178) a mezilehlost (*betweenness*), která měří počet všech geodezických vazeb daného bodu (tamtéž: 188; de Nooy, Mrvar, Batagelj 2005: 131-133). Tento koncept (geodezické vazby) označuje nejkratší možné spojení mezi dvěma body v grafu (Knoke, Yang 2008: 67). Aktéři s vysokými hodnotami centrality udržují velké množství přímých vztahů s ostatními členy v síti (příkladem může být síť ve tvaru hvězdy, kde ostatní členové sítě nejsou spolu navzájem v kontaktu). Aktéři s vysokou mírou mezilehlosti tvoří důležité komunikační body v síti a propojují jednotlivé části sítě navzájem. V praxi spolu obě míry centrality zpravidla korelují. Pokud vypočteme centrality za každou osobu v síti a následně zvlášť zprůměrujeme jednotlivé centrality našinců (Čechů) a krajanů v dané síti, můžeme porovnat míru důležitosti obou skupin pro daného participanta (*ego*). V samotné analýze jsou využity obě hodnoty pro dosažení triangulace výsledku. Skrze koncept centrality bylo porovnáváno postavení našinců (Čechů) a krajanů v sítích.

Existence komunit tvořených na základě etnicity či národnosti by byly indikovány přítomností poměrně hustě provázaných sítí podpory, v kterých převažují krajané. Našinci by v takovýchto sítích zaujímali spíše izolovanou a periferní pozici, jinými slovy dosahovali by nízké míry centrality. V analýze se věnujeme hustotě sítě a zároveň porovnání centrality českých a krajanských *alters* v rámci celé sítě podpory každého ega.

Dalším sledovaným ukazatelem byla multiplexita (*multiplexity*). Ukazuje, zda jednotliví *alters* poskytují *egu* jednu či více typů pomoci současně. Vyšší míra multiplexity znamená, že směrem k jedinci od ostatních směřuje více forem podpory. Multiplexita vyjadřuje výskyt dvou nebo více vazeb různých typů, které se vyskytují společně. Má smysl ji sledovat právě v podpůrných sítích, neboť dokladuje rozsah pomoci (Carrington, Scott, Wasserman 2005:164).

Při samotné analýze byl uplatněn McCartyho postup a ze sítí bylo vyloučeno samotné *ego* (McCarty, Wutich 2005), protože v případě personálních sítí protínají *ego* všechny vazby sítě, což ve výsledku vede ke zkreslení výpočtů. Strukturální charakteristiky sítí byly analyzovány v programu UCINET 6 a diagramy vybraných sítí byly vytvořeny v programu NetDraw 2.139. Analýza kvalitativních dat proběhla v programu Atlas.ti.

K 31. 3. 2017 pobývalo na území města Brna 6 669 občanů Ukrajiny. Jak je patrné z grafu 14, který se věnuje cizincům z Ukrajiny podle typu pobytu, po období let 2013 až 2017 (vždy k 31. 3.) u občanů tohoto státu převládá trvalý typ pobytu. V průběhu sledovaného období se meziročně počet cizinců z Ukrajiny s trvalým pobytem pravidelně zvyšuje až na konečných 4 369 osob (oproti stejnému období roku 2013 nárůst o 26,8 %). I tento fakt, který poukazuje na tendenci k trvalejším formám zabydlování, je důležitý pro výběr ukrajinské sítě k analýze. Nicméně počet občanů Ukrajiny s přechodným pobytem značně poklesl, k 31. 3. 2015 jich bylo o 42,8 % méně než ve stejném období roku 2013. V letech 2016 a 2017 zaznamenáváme mírný nárůst, přesto je počet občanů z Ukrajiny s přechodným pobytem k 31. 3. 2017 nižší než ve stejném období roku 2013 (o 23 %).

Graf 14 Cizinci z Ukrajiny v Brně-městě dle typu pobytu v letech 2013 až 2017 (k 31.3.)

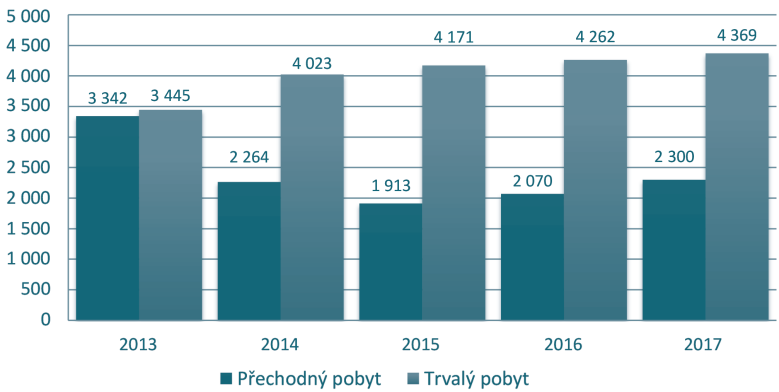

Zdroj dat: MV ČR; Cizinci s povoleným pobytem

Rozdělení občanů z Ukrajiny v letech 2013 až 2017 (k 31. 3.) podle pohlaví znázorňuje graf 15. Z něj vyčteme, že zastoupení mužů a žen se pohybuje v poměru 60:40 ve prospěch mužů. I přes dominanci mužského prvku pozorujeme pozvolný trend v nárůstu počtu žen. Při srovnání let 2013 a 2017 došlo k poklesu rozdílu o 3,5 % ve prospěch žen.

Graf 15 Cizinci z Ukrajiny v Brně-městě dle pohlaví v letech 2013 až 2017 (k 31. 3.)

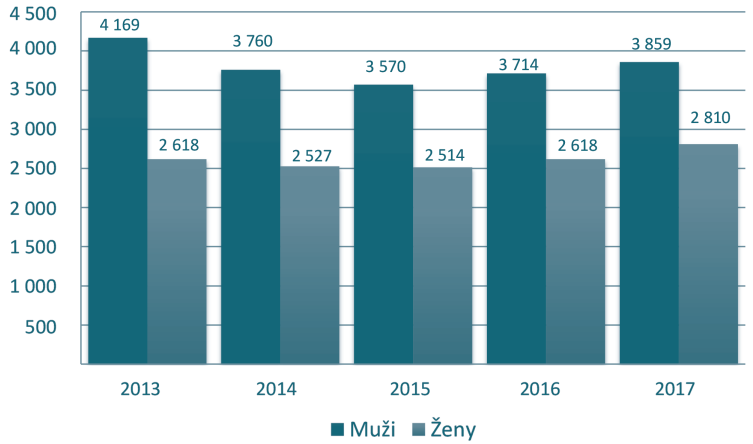

Zdroj dat: MV ČR; Cizinci s povoleným pobytem

Občané Ukrajiny jsou nejpočetnější státní příslušností vyskytující se v Brně, až za nimi následují občané Slovenska. Migrace z oblasti dnešní Ukrajiny do českých zemí má historické kořeny. Již v 16. století do českých zemí přijížděli jednotlivci za studiem nebo jako žoldáci. Připojení Haliče a Bukoviny k Rakousku-Uhersku vedlo k migraci ukrajinské inteligence, ale i hornických a sezónních zemědělských pracovníků. Důležité období pro etablování ukrajinské menšiny v československé společnosti představují dvě desetiletí mezi světovými válkami: „*V meziválečném období, především díky prezidentu T. G. Masarykovi, se Československo stalo největším v Evropě politickým, vědeckým, kulturním a duchovním centrem zahraniční ukrajinské komunity. Z Vídně byla do Prahy přestěhována Ukrajinská svobodná univerzita. V Česku vycházely ukrajinské noviny, časopisy, působila nakladatelství, střední a vysoké školy, muzea, spolky apod.*“ (Ukrajina v Česku 2017). Do prvorepublikového Československa rovněž mířili váleční, ale také političtí „*uprchlíci z území Haliče, který byl pod polskou správou, a z Bukoviny, již spravovali Rumuni, ale také uprchlíci bolševického režimu*“ (Pavlíková, Sládek 2009: 17).

Po druhé světové válce však kvůli strachu z represí SSSR a místní komunistické moci odchází velká část ukrajinské inteligence dále do zemí západní Evropy. Po skončení války se v Československu usazují rovněž vojáci 1. československého armádního sboru vytvořeného v SSSR, který tvořili převážně obyvatelé Podkarpatské Rusi a volyňští Češi. Během následujících desetiletí již příslušníci této ukrajinské diaspory, a další generace jejich potomků, získávají československé občanství a dochází k jejich postupné asimilaci do české společnosti (Pavlíková, Sládek 2009: 129-130).

Po roce 1989 začíná s otevřením státních hranic nové období imigrace Ukrajinců do Česka. V této době dochází na Ukrajině k hyperinflaci a dlouhotrvající ekonomické nestabilitě. Ekonomické a sociální důvody byly hlavními příčinami emigrace do zahraničí. Česko se stalo jedním z oblíbených cílů, na čemž se podílelo více faktorů: povědomí o Československu, resentimenty z minulosti, geografická blízkost a příznivé jazykové prostředí blízkého slovanského jazyka. Velkou měrou k imigraci přispěla poptávka po levné pracovní síle narůstající na českém pracovním trhu v 90. letech. (Pavlíková, Sládek 2009: 14) Mnozí pracovní imigranti pobývali na území státu ilegálně (bez povolení k pobytu nebo pracovního povolení), takže skutečné počty byly vyšší, než uvádí statistiky.[22] Řada

[22] Za nelegální migranty právo označuje ty, kteří na území státu nelegálně pobývají a obvykle i nelegálně pracují. Primární je v tomto ohledu porušování pobytových regulí. Jedná se o osoby, které pobývají na teritoriu státu v rozporu s právními předpisy, přičemž přišly o možnost na území státu legálně pobývat a ani už této možnosti využít nemohou (např. odmítnutí žadatelé o vízum, vyhoštění cizinci). Tito migranti bývají označováni za překročitele povolené doby pobytu, ilegální migranty („overstayers", sans-papiers"). Nebo pobývají na území státu v rozporu s právními předpisy, mohou svůj pobyt legalizovat, ale nečiní tak (např. obnovení víza). Ti bývají označováni za utajené, neregulérní („clandestine", „undocumented"), neboť jejich cílem je vyhnout se zlegalizování. Po dobu svého pobytu se živí prací, aktivně vyhledávají nelegální pracovní trh a většinu času na něm participují. Porušují tak právní předpisy v oblasti zaměstnanosti cizinců. Nelegální pracovní migrace je produktem imigračního práva. Obchází kritéria týkající se pobytu na území a podmínky účasti na trhu práce. Objevuje se v západní Evropě od konce devatenáctého století, kdy začaly vlády stanovovat imigrační kritéria a migranti je začali obcházet. Někteří stanovené nařízení obcházeli zcela, jiní vstupovali do cílových zemí legálně a nelegálními

časopiseckých studií v Česku upozorňovala na nepříznivé postavení mnohých pracovníků z Ukrajiny (např. Černík 2005; Nekorjak 2006; Topinka 2006; Topinka, Kliment 2007).

V posledních letech do Česka přichází další imigranti z Ukrajiny, a to v souvislosti s válečnou situací a nepokoji na Ukrajině, které začaly koncem roku 2013 (tzv. Majdan, ruská anexe Krymu). Mnozí mladí Ukrajinci přichází do Česka za svými rodiči, kteří zde již pobývají déle, nebo za účelem studia (na středních i vysokých školách).

Situaci i postavení Ukrajinců podmiňuje právě relativní blízkost – jak teritoriální, tak i kulturní. Podílí se na ní společně sdílená historie, zkušenost minulých migrací v průběhu 19. a 20. století, intenzivní imigrace v průběhu posledních dekád, jazyková blízkost, rozvinuté nadnárodní sociální sítě, vytvořené vazby na okolí, široké uplatnění na českém trhu práce (Topinka, Kliment 2013).

Výzkum strategií zvládání obtížných životních situací imigrantů z Ukrajiny a Mongolska v České republice (Topinka, Kliment 2013) ukázal, že Ukrajinci jsou schopni na bazální úrovni komunikovat ihned po svém příchodu. Navíc součástí jejich kulturního kapitálu je i rámcový přehled o životních a pracovních podmínkách v Česku (vlastní nebo zprostředkovaná zkušenost). Působí na ně i vědomí blízkosti – fyzické i kulturní. I zde vystupuje do popředí úloha tzv. zprostředkovatele pobytu a zaměstnání. Ukrajinci svým příchodem a pobytem neztrácí vazbu na své domovské prostředí, bariéry návratu do domoviny jsou tak zanedbatelné. Z toho důvodu si Ukrajinci svůj pobyt zpočátku plánují jako přechodný, neplánují trvalé usazení, což se ale mění v čase, a to zejména

migranty se stali až po nějaké době. Nelegální pracovní migrace se stala běžnou součástí mnoha ekonomicky prosperujících zemí a často je tiše trpěna nebo dokonce podporována. Tento typ migrace flexibilně reaguje na potřeby trhu práce, poskytuje zásobu méně kvalifikované a většinou nedostatkové pracovní síly. V neposlední řadě umožňuje se této síly ve chvíli nepotřeby zbavit, bez nutnosti se dále starat o její osud. Podle Cecilie Menjívar and Daniela Kanstrooma (2014) je ilegalita mimořádně mocnou, ale amorfní právní koncepcí, kterou provází řada legitimizací. Odhady počtů nelegálních pracovníků se v roce 2005 pohybovaly v rozmezí desítek až stovek tisíc osob, přičemž se na nich Ukrajinci podíleli významným podílem (*Výzkum obchodu s lidmi především za účelem nucené práce*, 2005).

v souvislosti s dětmi, které se začlenily do vzdělávacího systému a rodiče předvídají jejich lepší životní šance. V případě delší doby pobytu se snadněji stávají nezávislými, jejich pobyt zde se stává autonomním a milníkem je v tomto ohledu získání povolení k trvalému pobytu. Ten symbolizuje úspěch migrace, samostatnost a nezávislost. Ukrajinci si postupně vytváří vazby k novému prostředí a začínají se svému původnímu prostředí vzdalovat. Mají šanci získat lepší pozici na trhu práce (například formou živnostenského podnikání, které je symbolem nezávislosti a úspěchu). Mnozí Ukrajinci nezůstávají uzavřeni v pracovních skupinách, ale orientují se v okolním životě, tráví aktivním způsobem volný čas a participují na různých sociálních aktivitách. Potýkají se s řadou překážek, mají ale po ruce dostatečnou zásobu vědění a také nástrojů, jak problematické situace řešit.

Podle ukrajinské interkulturní pracovnice[23] pracující v neziskové organizaci provozující v Brně poradnu pro cizince vykazují Ukrajinci několik základních charakteristik. Výběr místa pobytu v rámci Česka a charakter zaměstnání podle interkulturní pracovnice ovlivňuje v případě Ukrajinců původ jedince a také jeho vzdělání.

> **Participantka:** Větší města jsou možná atraktivnější pro lidi, kteří jsou z větších měst. Záleží, odkud ta migrace přichází. Ta země je pětinásobná ve srovnání s Českou republikou, což znamená, že pokud se někdo stěhuje ze západu, tak víc se stěhuje za nějakýma konkrétníma fabrikama, kde chtějí pracovat, a ti, co jsou z velkých měst, tak třeba jdou studovat sem a vyhledávají si další velké město, kde budou bydlet.

Pokud jde o pracovní preference, nelze podle interkulturní pracovnice generalizovat, jaký typ zaměstnání Ukrajinci vyhledávají. Pokrývají širokou škálu profesí. Ukrajinská migrace je značně socioekonomicky diferencovaná a Ukrajinci se snaží získat práci v oboru, ve kterém získali vzdělání. To je typické

[23] Vychází z focus group s pracovníky brněnské poradny pro cizince, která se odehrála 15. 6. 2017. Přítomna byla vedoucí služby, sociální pracovnice, právník poradny a interkulturní pracovnice z Vietnamu a Ukrajiny. Focus group přinesla řadu nových poznatků k tématu a byla podrobně zpracována zvlášť. V této fázi doplňuje informace o Ukrajincích a Vietnamcích v Brně, které přinesly vstupy zmíněných interkulturních pracovnic.

především u lidí přicházejících z měst, k tomu pracovnice uvádí následující.

> **Participantka:** Obzvlášť poznáte, kdo je z města a z vesnice, protože lidé z vesnice se bojí dostat do nějaké větší společnosti (...), takže se snaží víc držet pohromadě s někým a s někým pracovat v nějaké firmě, a kdo je třeba z města a má vysokoškolské vzdělání nebo se sem dostal tím, že tady je rodina, tak se snaží nějak uplatnit v tom svém oboru. Hodně Ukrajinců má nostrifikace, dovzdělávají se tady, vzdělání je prostě na prvním místě, dost se na to apeluje.

Dalším faktorem, který ovlivňuje pozici na pracovním trhu, je pobytový status a jazyková vybavenost jednotlivce. Na dělnických profesích u velkých zaměstnavatelů (Nová Mosilana, Vodňanská drůbež) pracují např. méně kvalifikovaní ukrajinští dělníci, kteří často neovládají český jazyk na vyšší úrovni. Řada Ukrajinců rovněž v Česku podniká, a to buď soukromě, nebo formou družstva. V rámci Jihomoravského kraje existují rovněž různá profesní sdružení, např. ve stavebnictví. Někteří Ukrajinci se rovněž živí jako učitelé jazyků a soudní překladatelé s ukrajinštinou a ruštinou.

Dušan Drbohlav (2015: 263-265) uvádí, že rozšířený mýtus o ukrajinských pracovních migrantech jako o jednolité skupině není udržitelný. Setkáváme se s velmi odlišnými modely migračního chování, které souvisí zejména se strategií dlouhodobého či trvalého usazování v Česku. To zase souvisí s tím, jaké mají imigranti k dispozici sociální sítě – kdo migruje a kolik a kde má rodinných příslušníků. Dominantním vzorcem je spořivý režim hospodaření Ukrajinců s velkým důrazem na remitence. Potvrzuje se, že riziko neuplatnění vzdělanostního a kvalifikačního potenciálu stoupá s úrovní dosaženého vzdělání imigrantů. Remitence jsou důležitou součástí rozpočtů Ukrajinců a na Ukrajině jsou používány na výdaje na pokrytí základních životních potřeb. Výši remitencí ovlivňují vazby imigrantů a místo pobytu jejich rodiny.

Mezi Ukrajinci jsou především pravoslavní a řeckokatoličtí křesťané. Při výběru farnosti je příslušnost ke komunitě ovlivňována patriarchátem, pod který náboženská komunita spadá. Kostel slouží též jako místo setkávání, předávání informací a zkušeností, lze si zde obstarat služby tlumočníka. Tyto působící struktury věrohodnosti z instituce kostela činí nejen

duchovní centra, ale také místa posilování sociálních sítí, prostřednictvím nichž lze získat řadu praktických rad ohledně života a zaměstnání. Místa, kde se můžou Ukrajinci setkávat, jsou také obchody (Odesa), malé samoobsluhy nebo restaurace (Samovar, Tryzub), kterých je ale v Brně několik. Setkávání je možné také na kurzech češtiny, o kterých se povědomí šíří právě prostřednictvím sociálních sítí.

V Česku působí řada spolků a neziskových organizací zakládaných Ukrajinci samotnými nebo jejich sympatizanty. Náplní činnosti je především podpora ukrajinské kultury a podpora integrace Ukrajinců přicházejících do země převážně za prací. Lze jmenovat Ukrajinskou iniciativu v České republice (UIČR) s poměrně širokou členskou základnou.[24] Další tradiční krajanskou organizací s obdobným zaměřením je Sdružení Ukrajinek v České republice (SUČR), které bylo založeno v roce 2003. Dále je zde aktivní mezinárodní organizace Ukrajinská evropská perspektiva podporující prozápadní směřování Ukrajiny nebo občanské sdružení Ruta, které se *„věnuje zachování kulturních hodnot, jazyka a identity osob ukrajinského původu, realizaci kulturních, výchovně vzdělávacích projektů se zaměřením na ukrajinskou komunitu v ČR. Realizace projektů probíhá především pomocí tiskovin pro integrující se cizince ukrajinské národnosti a rozšiřováním informací mezi českou majoritou o ukrajinské kultuře, historii, a ukrajinské emigraci v ČR.“*[25] Online je rovněž dostupný časopis vydávaný sdružením Ruta s názvem Ukrajinský žurnál, který existuje i v české jazykové mutaci a jeho obsah má přiblížit českému čtenáři různé aspekty ukrajinské kultury a historie. Speciální číslo 10/2014 s názvem „Síla slabých“ bylo věnováno konfliktu na Ukrajině z pohledu Ukrajinců a pokrývá období od konce listopadu 2013 do konce listopadu 2014.[26]

[24] Aktivity iniciativy se zaměřují především na domácí dění, aktuální akce, informace o diaspoře, informace o dětských programech, ukrajinské diaspoře ve světě. Organizace vydává časopis Porohy, kulturně-politický čtvrtletník, který je dostupný ve veřejné distribuční síti. In Úřad vlády České republiky, *Ukrajinská národnostní menšina*, dostupné z: https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/ukrajinska-narodnostni-mensina-16159/, 20. 6. 2017.

[25] http://migraceonline.cz/cz/uzitecne-zdroje/institutions-and-organizations-in-cze-3/zajmove-a-kulturni-organizace-komunit-migrantu-v-ceske-republice#cat-ukrajinci

[26] „Síla slabých“, Ukrajinský žurnál, 10/2014, dostupné z: http://ukrzurnal.eu/pdf/uz_cze_05.pdf, 20. 6. 2017.

Uplatnění Ukrajinců na českém pracovním trhu, stejně jako v otázkách jejich integrace, má napomáhat webový informační portál *Doma v České republice*.[27] Zde lze najít všechny praktické informace týkající se legislativy a pobytové agendy, informace o zaměstnávání, podnikání, bydlení, lékařské péči, sociálním zabezpečení, vzdělávání atd.

Další lokálně významnou organizací je Ukrajinská iniciativa Jižní Moravy činná v Jihomoravském kraji. Dle jejich stránky na Facebooku je úkolem organizace *„přispívání ke kladným vztahům mezi Ukrajinci, Čechy a dalšími národnostmi na jižní Moravě; organizace vzdělávacích, společenských, kulturních, sportovních a jiných akcí; podpora aktivit směrujících k prohloubení znalostí českého jazyka Ukrajinců žijících na jižní Moravě; prezentace ukrajinské kultury v České republice; pomoc v adaptaci Ukrajinců v ČR…"*[28] Organizace se rovněž zaměřuje na: *„poskytování informací o možnostech a způsobu zajištění zaměstnaní Ukrajincům žijícím v JMK; zajištění informací o bydlení, školství a zdravotnictví České republiky"*.[29]

4.1 Charakteristiky sítí

Do analýzy ukrajinských sítí bylo zahrnuto celkem 27 participantů *(eg)*. Z toho bylo 18 žen a 9 mužů. Průměrný věk participantů byl 30 let (nejmladšímu účastníkovi bylo v době realizace výzkumu 20 let a nejstaršímu 66 let). 21 participantů disponovalo vysokoškolským vzděláním, pět participantů středním vzděláním ukončeným maturitní zkouškou a jeden participant měl ukončenou základní školu.

V době výzkumu sedm participantů pracovalo na manažerské nebo odborné pozici, šest jako techničtí a odborní pracovníci, pět bylo zaměstnáno ve službách a prodeji. Jeden byl podnikatel (osoba samostatně výdělečně činná) a jedna participantka pracovala na úřednické pozici. Dále bylo osloveno

[27] *Doma v České republice*, dostupné z: https://www.domavcr.cz/, 20. 6. 2017.
[28] Ukrajinská iniciativa Jižní Moravy, dostupné z: https://www.facebook.com/pg/ukrijm/about/?ref=page_internal, 20. 6. 2017.
[29] Ukrajinská iniciativa Jižní Moravy, dostupné z: https://www.facebook.com/pg/ukrijm/about/?ref=page_internal, 20. 6. 2017.

pět studentů, jedna participantka na mateřské dovolené a jeden participant byl ve starobním důchodu. Jednalo se dominantně o ekonomicky aktivní osoby.

Participanti v Česku v průměru pobývali pět a tři čtvrtě roku (průměr činil 69 měsíců). V grafu 16 je uvedeno rozložení doby pobytu do pěti kategorií, kdy nejvíce participantů (celkem 11) náleželo do kategorie jeden až tři roky. Až na jednoho participanta, který zde pobýval méně než jeden rok, byly ostatní kategorie zastoupeny stejným počtem participantů – po pěti. Je patrné, že lidé z našeho vzorku na území státu pobývali delší dobu.

Graf 16 Ukrajina (ego): Délka pobytu (v měsících)

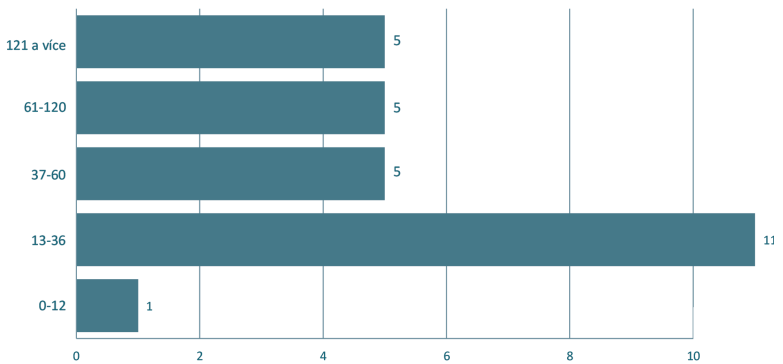

Při rozdělení *eg* dle genderu platí, že v mužských sítích převažovali muži (57 % mužů, oproti 43 % žen) a naopak v ženských sítích zase ženy (59 % žen, oproti 41 % mužů). Ženy byly více zastoupeny v sociálních sítích participantek a muži byli naopak více zastoupeni v sítích participantů.

Ukrajinská sociální síť zaměřená na jednotlivé typy pomoci zahrnovala v průměru 12 jedinců *(alters)*, u žen se průměrně jednalo o 13 *alters* a u mužů o 11 *alters*. Ženské sítě mají v tomto případě o něco větší rozsah ve srovnání s mužskými. Souhrnné informace o jednotlivých participantech náležejících do ukrajinské sítě představuje následující tabulka 10. Informuje nás o počtu *alters* a hustotách sítí.

Tabulka 10 Základní charakteristiky participantů (eg) ukrajinské sítě

ID	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Zaměstnání	Délka pobytu	Počet alters	Hustota
1	Žena	28	VŠ, VOŠ	Studentka	36	14	0,72
2	Žena	23	VŠ, VOŠ	Zaměstnanec ve službách a prodeji	36	12	0,51
3	Žena	21	SŠ	Studentka	24	16	0,31
4	Žena	20	VŠ, VOŠ	Úřednice	33	7	0,38
5	Žena	30	VŠ, VOŠ	Mateřská dovolená	39	7	0,41
6	Muž	23	ZŠ	OSVČ	156	25	0,72
7	Žena	33	SŠ	Manažerka, odbornice	132	9	0,52
8	Žena	28	VŠ, VOŠ	Tech. a odbor. pracovnice	84	7	0,86
9	Žena	25	VŠ, VOŠ	Tech. a odbor. pracovnice	48	16	0,76
10	Muž	35	SŠ	Tech. a odbor. pracovník	24	7	0,86
11	Žena	22	SŠ	Studentka	60	16	0,63
12	Žena	37	VŠ, VOŠ	Manažer, odborník	3	8	0,88
13	Žena	24	VŠ, VOŠ	Studentka	21	9	0,63
14	Muž	32	VŠ, VOŠ	Manažer, odborník	24	3	1,00
15	Muž	33	VŠ, VOŠ	Tech. a odbor. pracovník	24	14	0,81
16	Muž	33	VŠ, VOŠ	Tech. a odbor. pracovník	30	5	0,9
17	Muž	36	VŠ, VOŠ	Tech. a odbor. pracovník	31	9	0,85
18	Žena	24	VŠ, VOŠ	Manažerka, odbornice	36	13	0,72
19	Žena	29	VŠ, VOŠ	Manažerka, odbornice	96	14	1
20	Žena	26	VŠ, VOŠ	Studentka	72	8	0,74
21	Žena	31	VŠ, VOŠ	Zaměstnanec ve službách a prodeji	144	25	0,91
22	Žena	33	VŠ, VOŠ	Manažerka, odbornice	42	19	0,86
23	Muž	21	SŠ	Zaměstnanec ve službách a prodeji	204	10	0,69
24	Muž	66	VŠ, VOŠ	Důchodce	240	4	1
25	Žena	26	VŠ, VOŠ	Zaměstnanec ve službách a prodeji	84	14	0,88
26	Muž	30	VŠ, VOŠ	Manažer, odborník	84	19	0,52
27	Žena	31	VŠ, VOŠ	Zaměstnanec ve službách a prodeji	60	11	0,09

4.2 Vlastnosti alters

Na základě dotazování mezi participanty z Ukrajiny byly vygenerovány sociální sítě čítající celkem 320 *alters*. Z nich bylo 146 mužů (46 %) a 174 žen (55 %). Průměrný věk *alters* činil 33 let, nejmladšímu z *alters* byly tři roky a nejstaršímu 70 let. Věkovou strukturu *alters* představuje graf 17. Nejvíce zastoupeni byli *alters* ve věku 21 až 30 let (45 %).

Graf 17 Ukrajina (alters): Věk

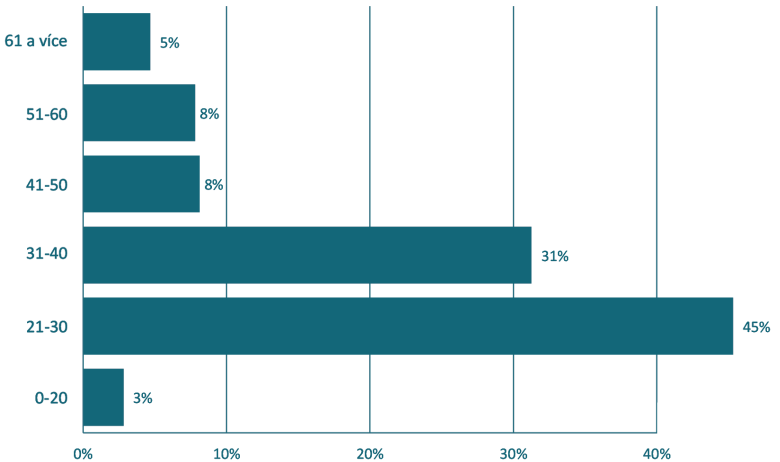

Z hlediska státního občanství se ukrajinské sítě (viz graf 18) skládaly ze 41 % našinců, tedy osob s českým občanstvím (131 *alters*). Pouze o 3 % méně v nich byli zastoupeni *alters* se stejným občanstvím, tedy krajani. Jednalo se celkem o 123 *alters* (38 %). Poslední skupinu tvoří *alters* jiných státních občanství, než je ukrajinské, nebo české. Celkově se jedná o více než pětinu (21 %) *alters* (66 *alters*). Jak je zřejmé, sociální sítě sahají přibližně stejně do prostředí krajanů i našinců, ale zahrnují i osoby s jinou státní příslušností.

Graf 18 Ukrajina (alters): Státní občanství

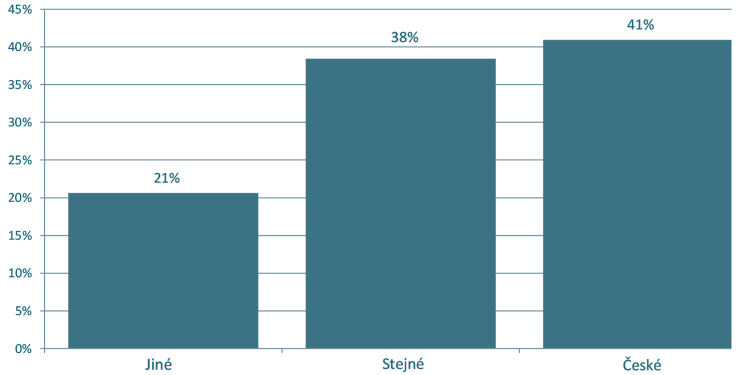

Více než čtyři pětiny *alters* z jiných zemí (83 %) pocházely ze zemí Evropské unie a zbývající téměř pětina (17 %) ze států mimo Evropskou unii. *Alters* pocházeli celkem z 21 států. Nejvíce zastoupenou kategorii *alters* z jiných zemí tvořili občané Ruska (32 % *alters* z kategorie „jiná"), následovali občané Slovenska (17 % *alters* z kategorie „jiná"). Žádná z dalších státních příslušností nepřesáhla hranici 10 %[30]. Vysoké zastoupení *alters* pocházejících z Ruska lze vysvětlit jazykovou blízkostí obou občanství.

Důležitou informací je, že na území Česka nikdy nepobývalo 14 % uvedených *alters* (46 *alters*). Následující graf 19 zobrazuje kategorizovanou délku pobytu *alters* z Ukrajiny a jiných zemí (čeští *alters* byli z tohoto výčtu vyřazeni). *Alters,* kteří žili v době výzkumu na území Česka a současně nebyli jejími občany, zde průměrně pobývali sedm let. Ve srovnání s průměrem našich *eg* na území pobývali déle přibližně o rok. Nejvíce zastoupenou kategorií byla kategorie pět až deset let pobytu (30 % *alters*). Nejdelší doba pobytu u *alters* činila 25 let a nejkratší 6 měsíců.

[30] Další alters pocházeli z Velké Británie, Bulharska, Francie, Libanonu, Makedonie, Řecka, Srbska, Švýcarska, Tchaiwanu, USA, Vietnamu, Argentiny, Indie, Moldávie, Rumunska, Kazachstánu, Polska, Běloruska a Španělska.

Graf 19 Ukrajina (alters): Délka pobytu (v měsících)

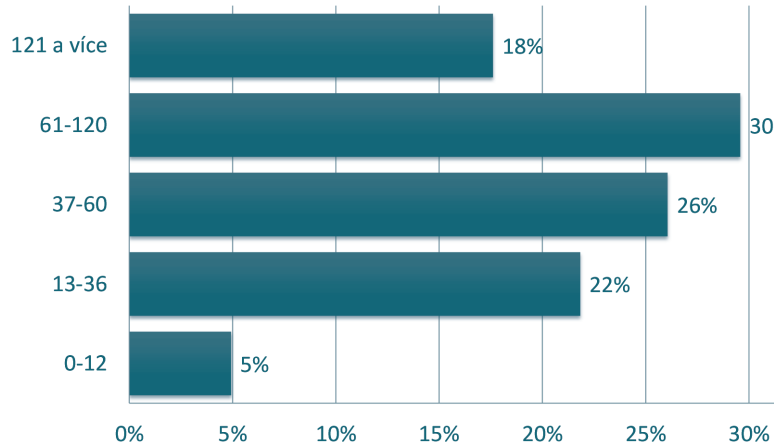

Průměrná délka známosti participantů *(eg)* s *alters* byla necelé čtyři roky (průměr 47 měsíců). Nejdelší známost trvala 28 let a nejkratší jeden měsíc. Více než tři čtvrtiny (79 %) známostí s *alters* nepřesáhly dobu pěti let. Nejčastější dobou známosti byly jeden až tři roky (37 %).

Téměř tři čtvrtiny jmenovaných *alters* žily především ve městě Brně (72 %) a v souhrnu více než čtyři pětiny *alters* (83 %) žily v Česku (mimo město Brno žilo 11 % *alters*). Místo pobytu druhé nejpočetnější skupiny *alters* (15 %) se nalézalo mimo Evropskou unii. V některé ze zemí Evropské unie pobývala pouze 2 % *alters*. Tyto údaje vypovídají o silné orientaci na „druhé" přímo v prostředí města Brna, případně na členy sítě pobývající někde na území Česka.

Z hlediska nejvyššího dosaženého vzdělání (viz graf 20) platí, že více než tři čtvrtiny (76 %) jmenovaných *alters* absolvovaly vysokou školu, další více než pětina *alters* (22%) dosáhla středoškolského vzdělání ukončeného maturitou. Pouze tři *alters* byli vyučeni (1 %) a čtyři absolvovali základní školu (1 %). Do jisté míry se zde zrcadlí vzdělanostní struktura participantů, jejichž struktura sociálních sítí se vyznačuje orientací na podobně vzdělané osoby (vzdělanostní homogamie).

Graf 20 Ukrajina (alters): Vzdělání

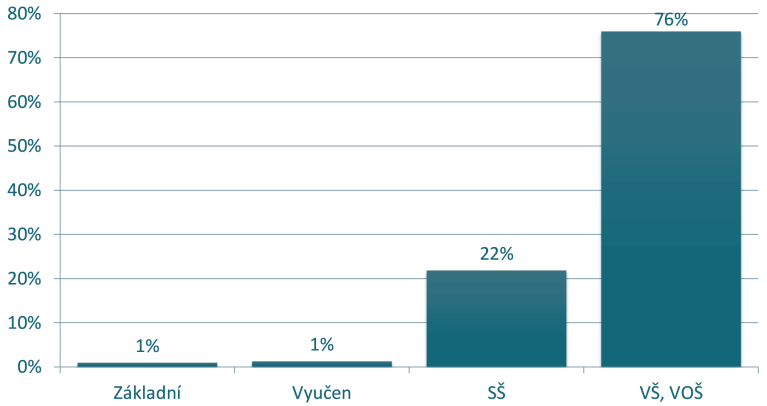

Strukturu *alters* z hlediska socioekonomického statusu zobrazuje graf 21. Nejvíce zastoupenou skupinou *alters* byli pracovníci na manažerské či odborné pozici – byla jich více než čtvrtina (28 %). Následovali techničtí a odborní pracovníci přibližně pětinovým podílem (19 %). Třetí nejpočetnější skupinu *alters* tvořili zaměstnanci ve službách a prodeji (15 %). Studenti mezi *alters* byli zastoupeni 12 %. Poslední skupinou *alters*, která dosáhla 10 %, byly osoby samostatně výdělečně činné. Pod desetiprocentní hranicí se nalézali *alters* na mateřské dovolené (5 %), úředníci (4 %), důchodci (3 %) a nezaměstnaní (2 %). Jedním procentem byli ve vzorku zastoupeni pomocní nekvalifikovaní pracovníci, obsluha strojů a kvalifikovaní pracovníci v zemědělství.

Graf 21 Ukrajina (alters): Socioekonomický status

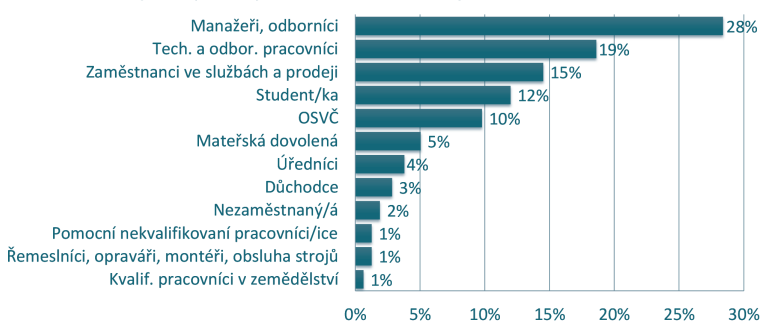

Vztah *ega* k *alters* byl sledován prostřednictvím čtyř kategorií (rodina a partneři, přátelé a kamarádi, známí, spolupracovníci). V ukrajinských sítích mezi *egy* a jednotlivými *alters* převažoval přátelský vztah. Polovina *alters* byla egy označena za přátele či kamarády. Rodinní příslušníci a partneři či partnerky tvořili téměř jednu čtvrtinu všech uvedených *alters* (24 % *alters*) Známí byli v sítích *eg* zastoupeni 15 % a nejméně zastoupenou kategorií byli spolupracovníci (11 %).

Graf 22 Ukrajina (alters): Vztah k egu

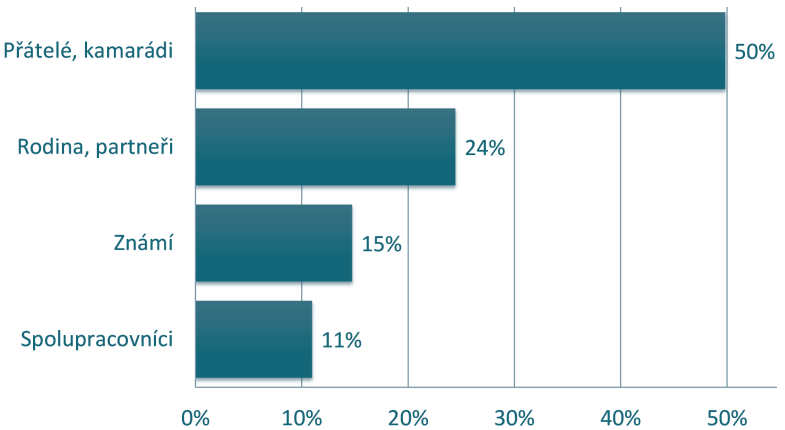

Kromě vztahu *eg* k *alters* nás zajímala jejich blízkost k *alters*. Blízkost na emocionálním základu (kategorie „je mi velmi blízký“ a „je mi blízký“) byla *egy* vyčtena u téměř poloviny *alters* (49 %), kdy mezi nejbližší osoby byla zařazena necelá čtvrtina *alters* (23 % *alters*), což souvisí se zastoupením rodinných příslušníků v sítích. Více než čtvrtina *eg* (28 %) označila vztah neutrálně, přihlášením se k výroku „je mi blízký čas od času“. Naopak téměř čtvrtina *alters* (23 %) byla zařazena do kategorií, kde se vztah s *alters* nezakládal na emocionálním základu (kategorie: „je mi blízký jen trochu“ a „není mi vůbec blízký“). Tento údaj může souviset s počtem *alters* zastoupených v kategoriích „známí“ a „spolupracovníci“ (26 % *alters*).

Dalším sledovaným ukazatelem byla frekvence kontaktu *eg* s *alters*. Ve více než polovině případů (57 %) *ega* s *alters* udržovala

kontakt minimálně jednou týdně. S přibližně čtvrtinou *alters* (26 %) byl tento kontakt každodenní. Kontakt jednou za měsíc byl udržován s pětinou uvedených *alters* (20 %) a dvakrát měsíčně se 16 % *alters*. Jednou týdně se setkávala *ega* se 17 % *alters,* dvakrát týdně s 11 %. Jednou či dvakrát ročně proběhl kontakt s 11 % *alters*.

4.3 Základní parametry sítí – gender a státní občanství

V následující části je pozornost věnována sociálním sítím z hlediska genderu a státní příslušnosti *alters*. Soubor *alters* byl rozdělen na muže a ženy a tyto dvě kategorie byly sledovány zvlášť podle dalších charakteristik. Byla prozkoumána i kompozice sítí krajanů, našinců a *alters* jiných státních občanství.

Po rozdělení souboru na základě genderu je zřejmé, že muži nejčastěji patří do věkové kategorie 31 až 40 let (39 %). Druhou nejpočetněji zastoupenou věkovou kategorií byli muži ve věku 21 až 30 let (37 %). S muži se více než dvě pětiny *eg* znaly v rozmezí jednoho až tří let (41 %) a téměř s jednou čtvrtinou mužů (22 %) se *ega* znala po dobu tří až pěti let. Pokud se zaměříme na muže, kteří nemají české občanství, nejčastější délka jejich pobytu byla pět až deset let (29 %). Za ní následovali muži s pobytem jednoho až tří let (27 %). Podle státního občanství pouze necelá třetina mužů pocházela z Ukrajiny (32 %). Méně než polovina mužů měla české občanství (45 %). Muži jiných státních občanství byli zastoupeni více než v pětině případů (22 %). Jednalo se nejčastěji o Slováky (21 % z mužů jiné příslušnosti) a Rusy (15 % z mužů jiné příslušnosti).

Tři čtvrtiny mužů pobývaly na území města Brna (75 %). Mimo město Brno žilo jen 8 % mužů. Na území Česka pobývaly více než čtyři pětiny všech mužů (83 %). Další se nalézali mimo Evropskou unii (14 %) – pravděpodobně se jedná o rodinné příslušníky, kteří pobývají na Ukrajině. Více než tři čtvrtiny mužů měly vysokoškolské vzdělání (78 %). Téměř pětina (19 %) absolvovala střední školu s maturitou. Dva muži byli vyučení a dva muži měli základní vzdělání. Více než polovina mužů (56 %) vykonávala nějakou formu odborné práce. Téměř třetina mužů (30 %) působila na manažerské nebo odborné pozici

a přibližně čtvrtina (26 %) byla technickými pracovníky. Mezi muži se dále nalézalo 13 % podnikatelů, 12 % studentů a v důchodu byla 3 % mužů. Další kategorie (řemeslníci, nekvalifikovaní pracovníci, zemědělci a nezaměstnaní, osoby na mateřské nebo rodičovské dovolené) byly zastoupeny po jednom muži.

Muži byli *egy* nejčastěji považováni za jejich přátele či kamarády (43 %). Více než čtvrtina mužů (28 %) byla rodinnými příslušníky. Za známé bylo označeno 15 % mužů a nejméně početnou kategorií byli spolupracovníci (14 %). Nejčastěji zastoupenou kategorií vyjadřující blízkost k *egu* byla neutrální kategorie „je mi blízký čas od času" (30 %). Necelá polovina mužů byla *egy* považovaná za buď velmi blízké (20 %) nebo blízké (26 %). S více než polovinou mužů (55 %) byla *ega* v kontaktu alespoň jednou týdně. Nejčastější uváděnou kategorií byl kontakt „každý den" (u 29 % mužů).

Dále byly zkoumány ženy. Více než polovina žen (52 %) patřila do věkové kategorie 21 až 30 let. Druhou nejčastější věkovou kategorií byly ženy ve věku 31 až 40 let (25 %). S více než třetinou žen (34 %) se *ega* znala v rozmezí jednoho až tří let. S méně než jednou čtvrtinou (24 %) se *ega* znala méně než jeden rok a s jednou pětinou v rozmezí tří až pěti let.

Pokud vezmeme v úvahu ženy, které neměly české občanství, pak nejčastější délka pobytu byla tři až pět let (31 %). Druhou nejpočetněji zastoupenou kategorií byly ženy, které v Česku žily pět až deset let (30 %).

Ženy v sociálních sítích pocházely především z Ukrajiny (44 %). Následovaly Češky (37 %) a za nimi s odstupem ženy s jiným občanstvím (19 %). Jednalo se především o Rusky (48 % z žen jiné příslušnosti) a Slovenky (12 % z žen jiné příslušnosti). V Brně pobývaly více než dvě třetiny (70 %) žen. Mimo Brno, ale někde v Česku, žilo 14 % žen. Na území Česka pobývaly více než čtyři pětiny (84 %) všech žen. V Evropské unii pobývalo 16 % žen a pouze jedna žena žila mimo Evropskou unii. Necelé tři čtvrtiny žen (74 %) měly vysokoškolský titul a necelá jedna čtvrtina (24 %) ukončila střední školu s maturitou. Více než čtvrtina žen (27 %) pracovala na manažerské nebo odborné pozici. Více než šestina (16 %) byla zaměstnána ve službách či prodeji. Další skupinu tvořily studentky (15 %) a necelá desetina žen (9 %) byla na mateřské dovolené.

Vztah k ženám byl v nadpoloviční většině (56 %) *egy* označován jako kamarádský. Do rodiny patřila více než pětina žen (21 %). Mezi známé bylo řazeno 14 % žen. Nejméně zastoupenou skupinou byly spolupracovnice (9 %). Více než polovina žen byla *egy* považována za velmi blízké (25 %), či blízké (27 %). Neutrální vztah *ega* zaujala k více než čtvrtině žen (26 %). Více než v polovině případů (53 %) byla *ega* s ženami v kontaktu minimálně jednou týdně, v necelé jedné čtvrtině (24 %) se jednalo o každodenní kontakt.

Dále bude pozornost věnována *alters* z hlediska státního občanství a tří základních kategorií vztahů ke krajanům, našincům a jiným příslušnostem. Mezi krajany (*alters* s ukrajinskou příslušností) převažovaly ženy (62 % žen, oproti 38 % mužů). Krajani nejčastěji náleželi do věkové kategorie 21 až 30 let (41 %) a necelá jedna čtvrtina byla ve věku 31 až 40 let. Třetina všech krajanů byla starší 41 let. S krajany se *ega* nejčastěji znala v rozmezí jednoho až tří let (41 %). Druhou nejčastěji zastoupenou kategorií bylo pět až deset let (19 %), následovaná kategorií tři až pět let (18 %). Nejčastější délka pobytu krajanů v Česku byla pět až deset let (28 %). Více než čtvrtina krajanů žila v Česku deset a více let (26%). Necelé dvě třetiny krajanů (64 %) pobývaly na území státu, z toho více než polovina (53 %) žila přímo ve městě Brně. Mimo Evropskou unii pobývala více než třetina krajanů (37 %). Více než tři čtvrtiny (79 %) krajanů dosáhly vysokoškolské vzdělání a necelá pětina (18 %) ukončila střední vzdělání s maturitou.

Nejvíce zastoupenou skupinou byli krajani pracující na manažerských či odborných pozicích (25 %). Následovali krajani zaměstnaní ve službách a prodeji (18 %) a techničtí a odborní pracovníci (17 %). Desetinu krajanů tvořili podnikatelé a 7 % byli studenti. Ve starobním důchodu bylo 6 % krajanů a na mateřské dovolené bylo 5 % krajanů. Krajani patřící do dalších kategorií (nezaměstnaní, nekvalifikovaní pracovníci, řemeslníci, zemědělci a úředníci) v nich nepřesáhli pět procent.

Polovina všech krajanů byla tvořena rodinnými příslušníky. Více než jednu třetinu krajanů *ega* považovala za své přátele či kamarády (37 %). Pouze 7 % krajanů bylo označeno za známé a 6 % krajanů za spolupracovníky. Toto rozložení se odráží

i v deklarované blízkosti *eg* ke krajanům. Téměř tři čtvrtiny krajanů byly *egy* považovány za velmi blízké (39 %) či blízké (35 %). *Ega* byla s krajany nejčastěji v každodenním kontaktu (37 %) a zároveň platí, že s více než dvěma třetinami (68 %) krajanů jsou *ega* v kontaktu alespoň jednou za týden.

Našinci s českým občanstvím byli v egocentrických sítích zastoupeni z poloviny muži a z poloviny ženami. Z hlediska věku Češi (bez ohledu na gender) nejčastěji náleželi do věkové kategorie 21 až 30 let (45 %). Více než jedné třetině (37 %) bylo 31 až 40 let. Čechů starších 41 let bylo oproti krajanům pouze 15 %. Délka známosti *eg* s Čechy byla nejčastěji jeden až tři roky (37 %). S více než pětinou (22 %) se *ega* znala méně než jeden rok. Známost trvající tři až pět let byla uvedena u méně než pětiny Čechů (19 %).

Graf 23 Ukrajina (alters): Délka známosti – našinci (v měsících)

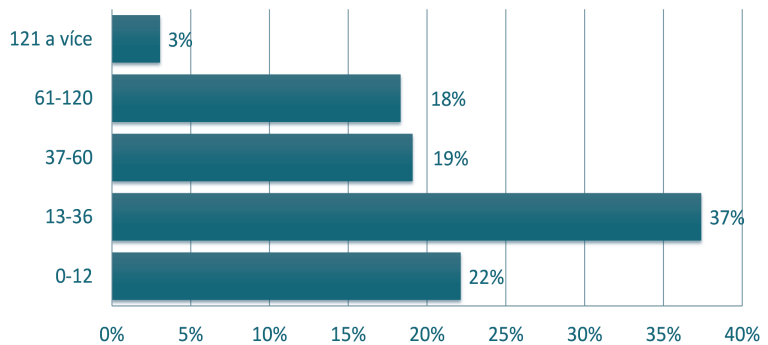

Češi v 99 % případů pobývali v Česku, z nich více než čtyři pětiny (85 %) v Brně. Zbylé jedno procento Čechů žilo v Evropské unii. Našinci byli nejčastěji vysokoškolsky vzdělaní (69 %), více než čtvrtina vystudovala střední školu ukončenou maturitní zkouškou (28 %). Z hlediska ekonomického statusu více než třetina Čechů pracovala na manažerské či odborné pozici (35 %). 14 % Čechů pracovalo jako techničtí pracovníci a 13 % jako zaměstnanci ve službách a prodeji. Studentů a podnikatelů bylo totožně 12 %. Celkem 6 % Čechů pracovalo jako úředníci, 5 % bylo na mateřské dovolené. Důchodci, nekvalifikovaní pracovníci a zemědělci nepřekročili hranici pěti procent.

Vztah k Čechům byl ve více než polovině případů (53 %) *egy* charakterizován jako přátelský. Jak mezi známé, tak mezi spolupracovníky *ega* řadila téměř pětinu (18 %) Čechů. Do rodiny patřilo 11 % Čechů. Ačkoli se jedná o nejméně početnou kategorii, o to je její zastoupení ve výčtu důležitější, protože indikuje existenci mezietnických sňatků anebo nesezdaných soužití.

Blízkost k Čechům byla *egy* nejčastěji definována neutrálně, více než třetina našinců (37 %) se ocitla v kategorii „blízký čas od času" (viz graf 24). Téměř třetina Čechů byla *egy* považována za velmi blízké (13 %) či blízké (18 %). Přibližně pětina našinců byla *egy* považována za blízké jen trochu (21 %) a přibližně desetina byla bez blízkosti (11 %).

Graf 24 Ukrajina (alters): Blízkost k egu – našinci

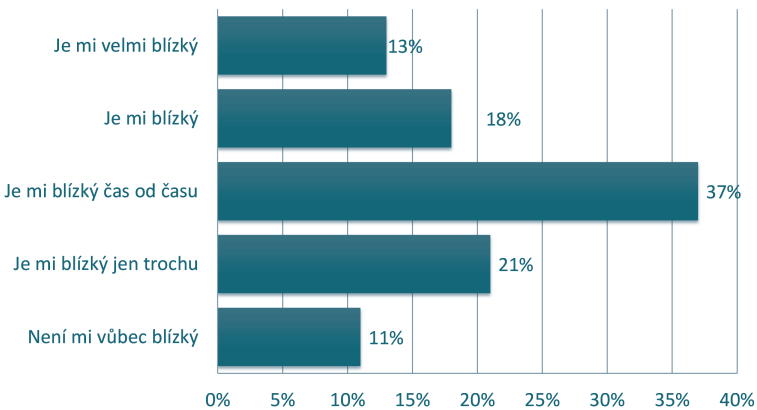

Ega byla s našinci nejčastěji v kontaktu jednou měsíčně (24 %). S více než dvěma pětinami našinců (43 %) byla *ega* v kontaktu alespoň jednou za týden.

Alters jiné státní příslušnosti byli zastoupeni z poloviny muži a z poloviny ženami. Z hlediska věkového profilu více než polovina spadala do věkové kategorie 21 až 30 let (55 %). Délka známosti se nejčastěji pohybovala v rozmezí jednoho až tří let (32 %). *Alters* v Česku nejčastěji pobývali v rozmezí tří až pěti let (35 %). Celkem 91 % *alters* jiného občanství žilo na území Česka. Z toho více než čtyři pětiny (83 %) v Brně.

Vysokoškolské vzdělání mělo 84 % *alters* a 16 % *alters* ukončilo středoškolské vzdělání s maturitou. Mezi těmito *alters* se nenalézal nikdo, kdo by měl základní vzdělání nebo byl vyučen. Necelá třetina *alters* (32 %) byla zaměstnána jako techničtí pracovníci. Na druhém místě se nalézali *alters* pracující na manažerské nebo odborné pozici (22 %). Pětina byla studenty. K zaměstnancům ve službách a prodeji přináleželo 11 % *alters*. Na mateřské dovolené bylo 6 % *alters*. Jak k podnikatelům, tak k nezaměstnaným patřilo 5 % *alters*.

Vztah k *alters* s jiným občanstvím byl z velké části (68 %) *egy* definován jako kamarádský. Necelá čtvrtina (23 %) byla *egy* označena za známé. Spolupracovníci tvořili 6 %, a pouze 3 % byli rodinnými příslušníky. Blízkost k *alters* jiného občanství byla *egy* nejčastěji definována neutrálně, 37 % *alters* spadalo do kategorie „blízký čas od času". *Ega* byla nejčastěji v kontaktu s *alters* jiného občanství jednou měsíčně (24 %) a ve 23 % každý den.

4.4 Formy pomoci

Součástí tvorby generátoru jmen byly otázky, zjišťující na koho by se dotazovaná *ega* obrátila v případě řešení několika typů problémů či situací. V průběhu analýzy bylo zjišťováno, jakou měrou je pomoc poskytována na základě charakteristik jednotlivých *alters*. Jednalo se o pohlaví, občanství, lokalitu, ve které žijí, vztah k *egu* a blízkost k *egu*. Souhrnné výsledky jsou představeny v tabulce níže (tabulka 11). Zobrazuje jak procenta, tak absolutní četnosti (N) pro jednotlivé kategorie *alters*.

Tabulka 11 Formy pomoci dle pohlaví, občanství, lokality, vztahu a blízkosti k egu

			Peníze	Důležitá témata	Zaměst-nání	Bydlení	Zábava
Pohlaví	Muži	%	33 %	39 %	34 %	33 %	48 %
		N	48	57	50	48	70
	Ženy	%	27 %	51 %	33 %	33 %	58 %
		N	47	88	57	69	100
Občan-ství	Stejné	%	44 %	64 %	29 %	37 %	49 %
		N	54	79	36	45	60
	České	%	21 %	34 %	35 %	32 %	50 %
		N	28	44	46	42	65
	Jiné	%	20 %	33 %	38 %	46 %	68 %
		N	13	22	25	30	45
Lokalita	Stejná (Brno)	%	24 %	38 %	39 %	41 %	56 %
		N	56	88	89	94	130
	Mimo Brno (ČR)	%	28 %	47 %	25 %	28 %	56 %
		N	10	17	9	10	20
	Mimo EU	%	58 %	73 %	13 %	21 %	31 %
		N	28	35	6	10	15
	V EU	%	20 %	100 %	60 %	60 %	100 %
		N	1	5	3	3	5
Vztah k egu	Rodina	%	56 %	76 %	19 %	30 %	42 %
		N	44	59	15	23	33
	Přátelé	%	28 %	49 %	35 %	42 %	68 %
		N	45	78	55	67	108
	Známí	%	4 %	11 %	45 %	43 %	43 %
		N	2	5	21	20	20
	Spolupra-covníci	%	11 %	9 %	46 %	20 %	23 %
		N	4	3	16	7	8
Blízkost k egu	Je mi velmi blízký	%	47 %	85 %	23 %	29 %	49 %
		N	34	62	17	21	36
	Je mi blízký	%	41 %	42 %	33 %	45 %	64 %
		N	34	52	28	38	54
	Je mi blízký čas od času	%	25 %	24 %	29 %	36 %	57 %
		N	22	21	26	32	51
	Je mi blízký jen trochu	%	9 %	19 %	50 %	33 %	37 %
		N	5	10	27	18	20
	Není mi vů-bec blízký	%	0 %	0 %	47 %	42 %	42 %
		N	0	0	9	8	8

Z hlediska poskytované pomoci na základě pohlaví *alters* platí, že muži oproti ženám častěji poskytovali finanční pomoc (33 % mužů, oproti 27 % žen). Naopak ženy pro *ega* představovaly mnohem důležitější poskytovatele pomoci při řešení důležitých témat. Více než polovina žen (51 % žen, oproti 39 % mužů) byla v tomto směru *egům* nápomocná.

Pomoc při hledání zaměstnání by *ega* hledala jak u mužů, tak u žen *alters*. Rozdíl v jejich zastoupení tvoří pouhé jedno procento. Na tento typ pomoci tedy nemá gender *alters* vliv. Totéž platí v případě pomoci s bydlením. U mužů i žen by *ego* hledalo pomoc u třetiny (33 %) mužů i žen. Rozdílná situace by nastala při trávení volného času. *Ega* by se za zábavou častěji vydávala s ženami, než s muži (58 % žen, oproti 48 % mužů), viz graf 25.

Graf 25 Ukrajina (alters): Formy pomoci podle pohlaví

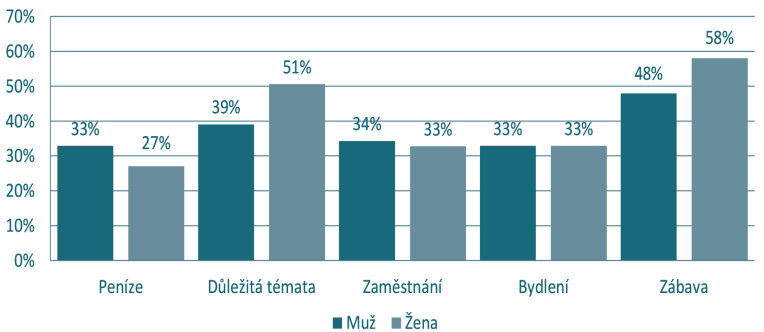

Co se týče distribuce pomoci na základě občanství, z grafu 26 je patrné, že krajani v sítích jednotlivých *eg* sehrávají významnou roli především v poskytování finanční pomoci (44 %) a při řešení důležitých témat (64 %).

V případě zaměstnání by *ega* hledala radu u *alters* jiného občanství (38 %) nebo Čechů (35 %), spíše než u krajanů (29 %). Podobně je tomu i v případě bydlení, kde významnou roli zaujímají *alters* jiného občanství (46 %), následují krajané (37 %) a teprve poté Češi (32 %). Volný čas by *ega* nejčastěji trávila s *alters* jiného občanství (68 %), následně s Čechy (50 %) a v poslední řadě s krajany (49 %). Při interpretaci výsledků

u této formy pomoci musíme brát v úvahu, že všechny tři uvedené kategorie vykazují poměrně vysoké procentuální zastoupení. Opomenout nesmíme ani fakt, že rodinné příslušníky, s kterými *ega* tráví svůj čas nejčastěji, nalezneme jak mezi Čechy, tak i mezi *alters* jiného občanství.

Graf 26 Ukrajina (alters): Formy pomoci podle občanství

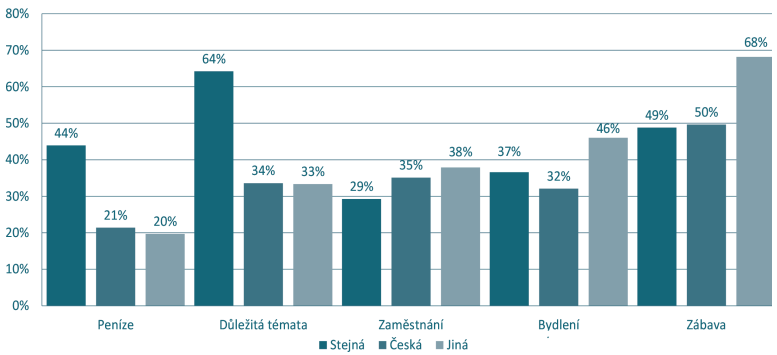

Jak ukazuje tabulka 11 výše, nejvyšší procentuální zastoupení v hledání pomoci dle místa bydliště mají *alters* žijící v EU, ovšem tuto kategorii poznamenává to, že je v ní zahrnut malý počet případů (v řádech jednotlivců). Pokud by *ega* hledala pomoc ve finanční oblasti, obrátila by se v téměř třech pětinách (58 %) na *alters* žijící mimo EU. Stejně tak by se v téměř třech čtvrtinách (73 %) obracela na *alters* žijící mimo EU při řešení důležitých témat. Naopak hledání zaměstnání by *ega* řešila ve více než třetině případů (39 %) s *alters* žijícími v Brně. Podobně je to i s bydlením, kdy by se na *alters* žijící v Brně obrátily více než dvě pětiny (41 %) *eg*. V otázce zábavy je to velice vyrovnané. Více než polovina *eg* by se při hledání zábavy obrátila jak na *alters* žijící v Brně, tak na *alters* žijící mimo Brno v ČR (v obou případech 56 %).

Při rozdělení poskytování typů pomoci na základě vztahu *eg* k *alters* (graf 27) lze uvést, že rodinní příslušníci zaujímají především důležitou roli v poskytování finanční pomoci (56 %) a při řešení důležitých témat (76 %). V otázkách zaměstnání rodina již takovou roli nehrála (19 %). Zde se *ega* nejčastěji obracela na své spolupracovníky (46 %) a známé (45 %).

Graf 27 Ukrajina (alters): Formy pomoci podle vztahu k egu

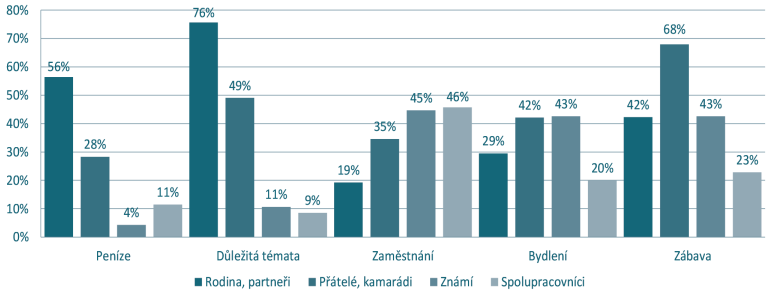

Informace o možnostech bydlení by *ega* čerpala především od známých (43 %) a přátel (42 %). V případě trávení volného času by *ega* oslovila především své přátele (68 %), méně často už své známé (43 %) nebo rodinu (42 %). Rodina je v trávení volného času zastoupena méně ve srovnání s přáteli. Jedním z důvodů může být, že někteří členové rodin (především rodiče *eg*) se nenalézají v místě bydliště *eg* a proto s nimi *ega* nemají možnost společně trávit volný čas.

Blízkost *ega* k *alters* byla dalším rozhodujícím faktorem pro jednotlivé formy pomoci (viz graf 28). Jak ve finančních otázkách (47 %), tak při řešení důležitých témat (85 %) se *ega* obracela na *alters*, které označila za velmi blízké. Současně by se *ega* ve více než dvou pětinách případů (41 % peníze, 42 % důležitá témata) obracela na *alters* jim blízké. Naopak v otázkách hledání zaměstnání by *ega* volila pomoc ze strany osob blízkých v polovině případů (50 %) a v přibližně polovině případů (47 %) by pomoc hledala na straně osob, které nejsou *egu* vůbec blízké. Bydlení by *ega* nejčastěji řešila s osobami jim blízkými (45 %), ale také s osobami, které jim nejsou blízké vůbec (42 %). Co se týče trávení volného času, *ega* by se nejčastěji vydávala za zábavou s *alters* jim blízkými (64 %), ale vysokého poměrného zastoupení dosahují i ostatní kategorie *alters*.

Graf 28 Ukrajina (alters): Formy pomoci podle blízkosti k egu

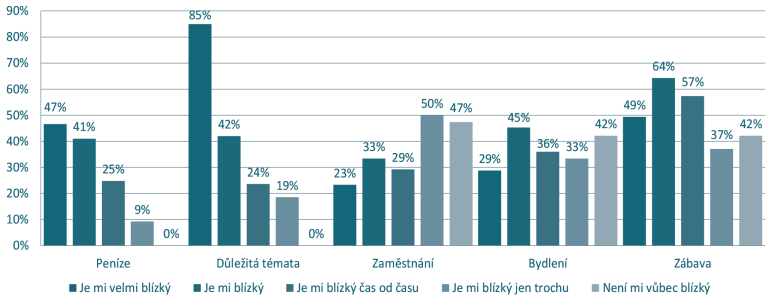

4.5 Multiplexita

Na předcházejících stránkách byly uvedeny výsledky analýzy týkající se rozdílů mezi jednotlivými formami pomoci podle charakteristik *alters*. Jiný typ informace lze vyčíst z tzv. mulitplexity. Jedná se o ukazatel toho, zda jednotliví *alters* poskytují *egu* jednu či více forem pomoci současně. Multiplexita je vyjádřením výskytu dvou nebo více vazeb různých typů, které se objevují společně, a je důležitým ukazatelem rozsahu pomoci v podpůrných sítích (Carrington, Scott, Wasserman 2005:164).

Souhrnné výsledky vztahující se k multiplexitě jsou představeny v přiložené tabulce 12. Jsou v ní zobrazeny jak procenta, tak absolutní četnosti (N) pro jednotlivé kategorie *alters,* jako pohlaví, občanství, lokalita, ve které žijí, vztah k *egu* a blízkost k *egu*. Četnost pomoci byla rozdělena do tří kategorií: 1 – pomoc pouze s řešením jednoho problému či situace, 2 – pomoc s řešením dvou problémů, 3–5 – pomoc s řešením tří až pěti problémů či situací. V případě pomoci pouze s jedním problémem hovoříme o nižší multiplexitě, naopak při pomoci se třemi až pěti problémy zaznamenáváme multiplexitu vyšší.

Tabulka 12 Multiplexita alters pohlaví, občanství, lokality, vztahu a blízkosti k egu

			1	2	3 až 5	celkem
Pohlaví	Muži	%	59 %	21 %	20 %	100 %
		N	56	20	19	95
	Ženy	%	38 %	24 %	38 %	100 %
		N	85	54	86	225
Občanství	Stejné	%	40 %	24 %	36 %	100 %
		N	49	30	44	123
	České	%	50 %	23 %	27 %	100 %
		N	66	30	35	131
	Jiné	%	39 %	22 %	39 %	100 %
		N	26	14	26	66
Lokalita	Stejná (Brno)	%	44 %	20 %	36 %	100 %
		N	102	47	82	231
	Mimo Brno (ČR)	%	44 %	33 %	22 %	99 %
		N	16	12	8	36
	Mimo EU	%	48 %	27 %	25 %	100 %
		N	23	13	12	48
	V EU	%	0 %	40 %	60 %	100 %
		N	0	2	3	5
Vztah k egu	Rodina	%	40 %	25 %	35 %	100 %
		N	31	20	27	78
	Přátelé	%	34 %	26 %	40 %	100 %
		N	54	41	64	159
	Známí	%	64 %	15 %	21 %	100 %
		N	30	7	10	47
	Spolupracovníci	%	71 %	17 %	12 %	100 %
		N	25	6	4	35
Blízkost k egu	Je mi velmi blízký	%	32 %	32 %	36 %	100 %
		N	23	23	27	73
	Je mi blízký	%	30 %	25 %	45 %	100 %
		N	25	21	38	84
	Je mi blízký čas od času	%	51 %	20 %	29 %	100 %
		N	45	18	26	89
	Je mi blízký jen trochu	%	62 %	19 %	19 %	100 %
		N	34	10	10	54
	Není mi vůbec blízký	%	68 %	11 %	21 %	100 %
		N	13	2	4	19

Více než dvě pětiny *alters* (44 %) poskytovaly *egům* pouze jeden typ pomoci. Naopak necelá čtvrtina *alters* (23 %) představovala pro *ega* zdroj pomoci ve dvou typech a třetina (33 %) *alters* mohla *egu* poskytnout tři až pět typů pomoci (viz graf 29). Dospíváme tím k závěru, že multiplexita zkoumaných ukrajinských sítí je spíše vyšší.

Graf 29 Ukrajina (alters): Multiplexita forem pomoci

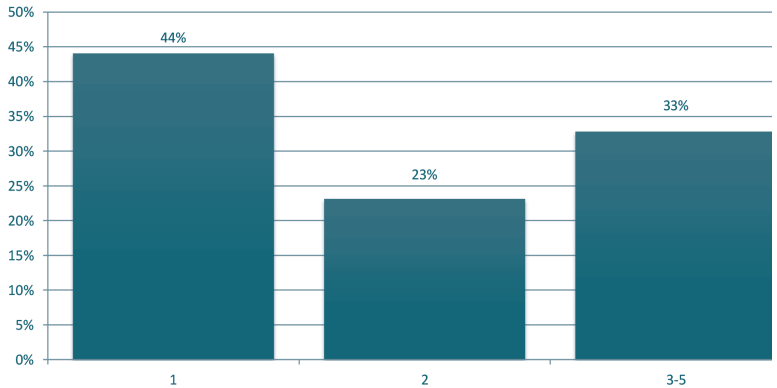

Jak ukazuje výše uvedená tabulka 12, ženy byly oproti mužům z hlediska počtu poskytování typu pomoci či podpory univerzálnější. Téměř dvě pětiny žen (38 %) poskytovaly podporu ve třech až pěti oblastech. Zatímco přibližně tři pětiny mužů (59 %) poskytovaly podporu pouze v jedné oblasti.

Určité rozdíly v multiplexitě zaznamenáváme i v případě jednotlivých státních občanství *alters*. U krajanů (36 %) byla míra multiplexity o něco vyšší než u Čechů (27 %), ale nejvyšší míru multiplexity pozorujeme u *alters* jiných občanství (39 %). Naopak Češi by v polovině případů (50 %) poskytovali pomoc pouze v jedné oblasti. Nejvyšší multiplexitu pomoci *egům* by poskytli *alters* žijící v Brně (36 %).

V případě Ukrajinců platí, že širší škálu pomoci poskytují přátelé (40 %) a také rodina (35 %). Naopak tomu je u *alters* vymezených jako spolupracovníci (71 %) a známí (64 %), kteří by poskytli pomoc nejčastěji pouze v jedné oblasti. Na míře multiplexity se podílí i pociťovaná blízkost *ega* k *alters*. Klesající blízkost *ega* k *alters* je úměrná snižující se multiplexitě.

4.6 Hustota, centralita a ukázky sociálních sítí

O dalších charakteristikách ukrajinské sítě vypovídají údaje o hustotě egocentrických sítí *eg* a centralita uvedených *alters* (míra centrality a mezilehlosti). Provází je vizualizace a popisy vybraných egocentrických sítí.

Co se týká celkové provázanosti osob v rámci jednotlivých sítí (tj. hustoty), analyzované sociální sítě vykazují průměrnou hodnotu 0,71 (71 %), takže je můžeme označit za spíše husté sítě. Pouze necelých 15 % *eg* mělo hustotu sítě nižší než 50 %. Hustější sítě tvoří muži ve srovnání s ženami (tabulka 13) a z hlediska ekonomického statusu pak důchodci, techničtí pracovníci, pracovníci na manažerské či odborné úrovni a podnikatelé.

Tabulka 13 Hustota ukrajinské sítě dle pohlaví a zaměstnání ega

		Průměrná hustota
Pohlaví	Muž	0,82
	Žena	0,66
Zaměstnání	Manažeři, odborníci	0,79
	Mateřská dovolená	0,41
	Důchodci	1,00
	Techničtí a odborní pracovníci	0,84
	Úředníci	0,38
	Zaměstnanci ve službách a prodeji	0,62
	OSVČ	0,72
	Studenti	0,61

Pro analýzu ukrajinské sítě byly také využity míry centrality a mezilehlosti. Tyto údaje vypovídají o důležitých osobách v dané síti. Z tabulky 14 je patrné, že v ukrajinských sítích převažuje důležitost (centralita) českých *alters* (průměr míry centrality 8,06, průměr mezilehlosti 3,41). Pozice *alters* s jiným občanstvím a krajanů byly do velké míry totožné (u *alters* jiného občanství dosáhla průměrná míra centrality 4,97 a průměrná mezilehlost 4,47, u krajanů průměrná míra centrality 4,75 a průměrná mezilehlost 3,25). Z toho vyplývá, že dotázaná *ega* jsou v České republice již dobře etablovaná a v jejich sítích podpory zaujímají významnou roli *alters* s českým občanstvím.

Tabulka 14 Centralita ukrajinských a českých alters

	Krajani (n=123) průměr	**Našinci (n=131)** průměr	**Jiné občanství (n=66)** průměr	**Celkem (n=320)** průměr
Míra centrality	4,75	8,06	4,97	6,15
Mezilehlost	3,25	3,41	4,47	3,57

Následující dva příklady grafického znázornění sociálních sítí ilustrují části struktur ukrajinské sítě. Jedná se o síť participantky U/011/F, kterou jsme pro zjednodušení pojmenovali jako Lanu, a participanta U/015/M, který je představen jako Oleg. Z důvodu anonymizace byla zaměněna i jména jednotlivých *alters*. V interpretaci jednotlivých sítí pracujeme jak s informacemi obsaženými v generátoru jmen, tak i z doprovodných kvalitativních rozhovorů s participanty. V diagramech znázorňuje tečkový vzor *ego*, kolmé šrafování představuje *alters* stejného občanství (krajana). Mřížkový vzor znázorňuje našince (Čechy) a vodorovné šrafování *alters* jiného občanství nalézající se v síti. Velikost symbolu vyjadřuje míru multiplexity – čím je větší uzlový bod, tím je větší multiplexita (více obdržených forem pomoci). Podoba symbolu informuje o pohlaví *alters* – kruh představuje ženy a čtverec muže.

4.6.1 Síť ega „Lana" (U/011/F)

První diagram znázorňuje sociální síť *ega* Lany. Laně je 22 let, v Česku žije pět let, je aktivní členkou Ukrajinské iniciativy Jižní Moravy a studuje na vysoké škole. Její síť pomoci obsahuje celkem 16 *alters*, z toho jsou čtyři našinci (Petr, Pavel, Eva a Klára), čtyři *alters* s jiným občanstvím (Alina z Ruska, Todor z Makedonie, Štefan a Zora ze Slovenska). Až na rodiče Lany (*alters* matka a otec) všichni jmenovaní *alters* žijí v Brně. Lanina síť pomoci je pomyslně rozdělena na dvě části. V levé části se nalézají krajani a v pravé našinci a *alters* z jiné země původu. Na základě uvedeného sociálního statusu *alters* skupinu *alters* v pravé části identifikujeme jako spolužáky. Ukrajinská část sítě je mnohem provázanější než část sítě tvořená spolužáky. Multiplexita forem pomoci je soustředěná v krajanském sektoru sítě.

Nejvíce centrální osobou v síti (při vyloučení *ega*) je Alina, kterou s ostatními (včetně *ega*) v síti spojuje celkem deset vazeb.

Obrázek 1 Diagram ukrajinské sítě: Lana

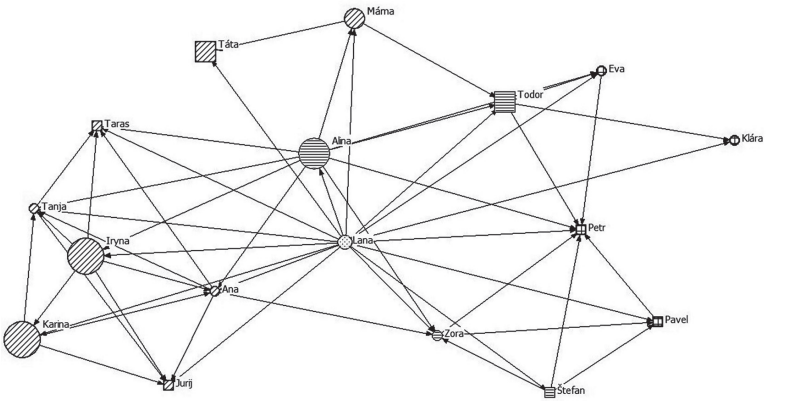

Pokud z diagramu vyloučíme *ego* (Lanu), tak toto pomyslné rozdělení sítě na dvě části bude více zřetelné. Zároveň díky vyloučení *ega* identifikujeme spojení mezi těmito dvěma téměř neprovázanými částmi. Jedná se o Alinu, která udržuje kontakty jak s rodiči Lany, tak oběma částmi sítě a zároveň je centrální osobou v síti, jak z hlediska počtu vazeb, tak multiplexity poskytované pomoci (viz obrázek 2).

Obrázek 2 Diagram ukrajinské sítě: Lana – vyloučení ega

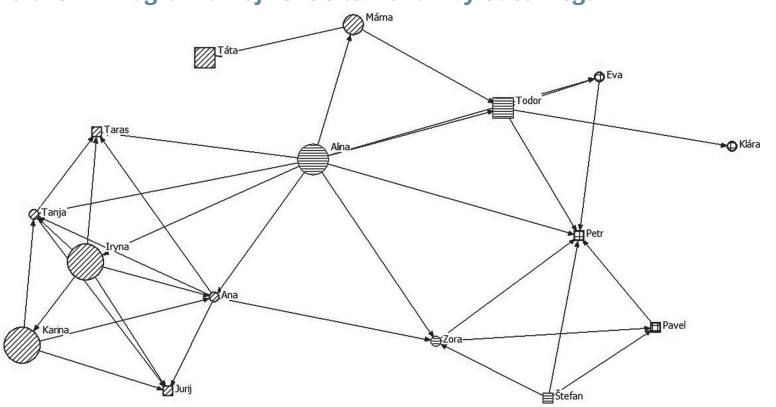

4.6.2 Síť ega „Oleg" (U/015/M)

Druhý diagram znázorňuje síť pro *ego* Oleg. Olegovi je 33 let, v Česku pobývá dva roky, je vysokoškolsky vzdělán a pracuje jako technický (odborný) pracovník. Olegova síť se skládá ze 14 *alters*. V této síti (viz obrázek 3) převažují ženy nad muži (osm žen oproti šesti mužům) a skládá se především z českých *alters* (celkem osm) – ukrajinští *alters* jsou čtyři a pouze dva *alters* pocházejí z jiného státu než Ukrajiny. Všichni *alters* pobývají v Brně. Ukrajinští *alters* až na Tatianu patří do Olegovy rodiny. Karina má pouhé tři roky a je Olegova dcera. Ilona je Olegova manželka (či partnerka) a Karin matka. Iloně je 32 let, v Česku pobývá stejnou dobu jako Oleg a Karin (tedy zmíněné dva roky). V době výzkumu byla Ilona na mateřské dovolené a s Olegem byli v každodenním kontaktu. Ilona představuje významnou poskytovatelku pomoci (pět typů pomoci). Diana je mladší sestrou Olega. Oleg do své sítě nezahrnul své ani partnerčiny rodiče.

Obrázek 3 Diagram ukrajinské sítě: Oleg

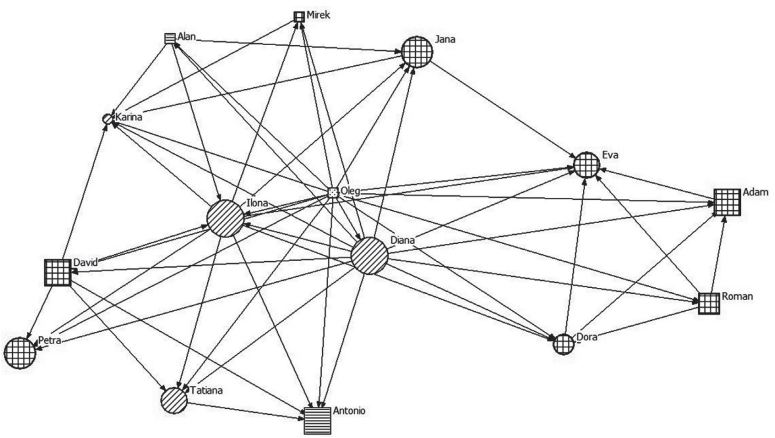

V diagramu je patrná navzájem propojená čtveřice v jeho pravé části. Jedná se o Olegovy spolupracovníky. Přestože tito spolupracovníci pro Olega představují zdroje pomoci ve více formách, tak k nim Oleg nemá vytvořenou citovou vazbu. Tito *alters* byli řazeni

z hlediska blízkosti do kategorií „je mi blízký jen trochu“ (*alters* Roman) a „není mi vůbec blízký“ (*alters* Eva, Dora a Adam).

V diagramu pozorujeme, že většina Olegových *alters* vykazuje vysokou míru multiplexity, ale nejširší paletu forem pomoci poskytují rodinní příslušníci (Ilona a Diana). Ústřední osobou Olegovy sítě je mladší sestra Diana, kterou s ostatními *alters* (včetně *ega*) v síti podpory spojuje 14 vazeb. Ilona (manželka či partnerka Olega) je v síti s ostatními *alters* (včetně *ega*) spojena „pouze“ 12 vazbami. Tedy sestra je více provázaná s Olegovými *alters* než Ilona. S ohledem na dobu pobytu Diany v Česku (což je osm let) je pravděpodobné, že Oleg a Ilona byli Dianou po svém příchodu do Česka začleněni do její sítě již vybudovaných vztahů. Zde se projevuje důležitost rodinných příslušníků v zemi a jejich význam při přijímání imigrantů.

Pokud bychom se zaměřili pouze na *alters*, s kterými je Oleg v kontaktu aspoň jednou týdně, a vyloučili ostatní *alters* (viz obrázek 4), je patrné, že jeho síť je z velké většiny očištěna od přátel (pouze s českou *alters* Petrou je udržován častý kontakt). Takto upravená síť je tvořena pouze rodinou a spolupracovníky. Důležité je však říci, že i ve zúžené síti je Oleg schopen čerpat veškeré formy pomoci.

Obrázek 4 Diagram ukrajinské sítě: Oleg – zúžení sítě na základě frekvence kontaktu

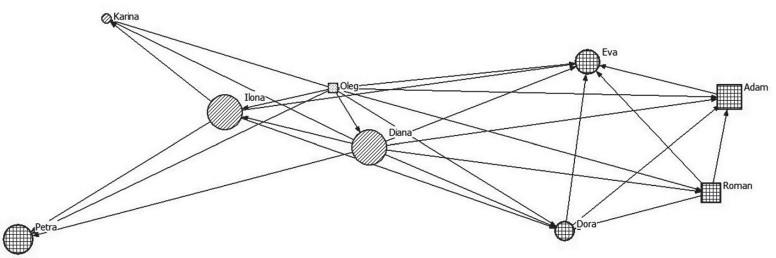

Pokud budeme *alters* v Olegově síti filtrovat podle jednotlivých forem poskytované pomoci, zjistíme (viz obrázek 5), že pokud by Oleg hledal nové zaměstnání, s prosbou o informaci o jiných nabídkách by se obrátil na své současné kolegy nebo by se dotazoval v rámci své rodiny.

Obrázek 5 Diagram ukrajinské sítě: Oleg – typ pomoci: zaměstnání

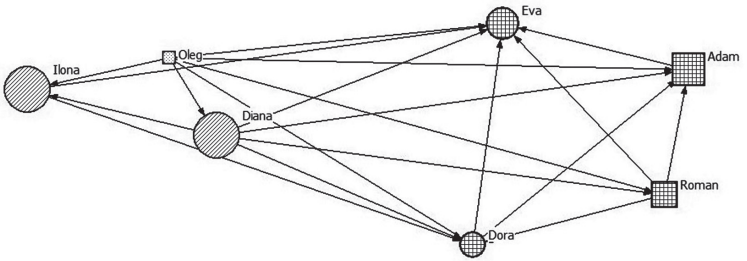

Pokud výběr zaměříme na poskytování pomoci při řešení důležitých témat (viz obrázek 6), tedy takových témat, která vyžadují značnou emocionální blízkost a důvěru *ega* k *alters*, vidíme, že v tomto případě by Olegovými opěrnými body byla rodina a české přítelkyně Jana a Petra, které zároveň znají Olegovu sestru (*alters* Diana a manželku či partnerku Ilonu).

Obrázek 6 Diagram ukrajinské sítě: Oleg – typ pomoci: důležitá témata

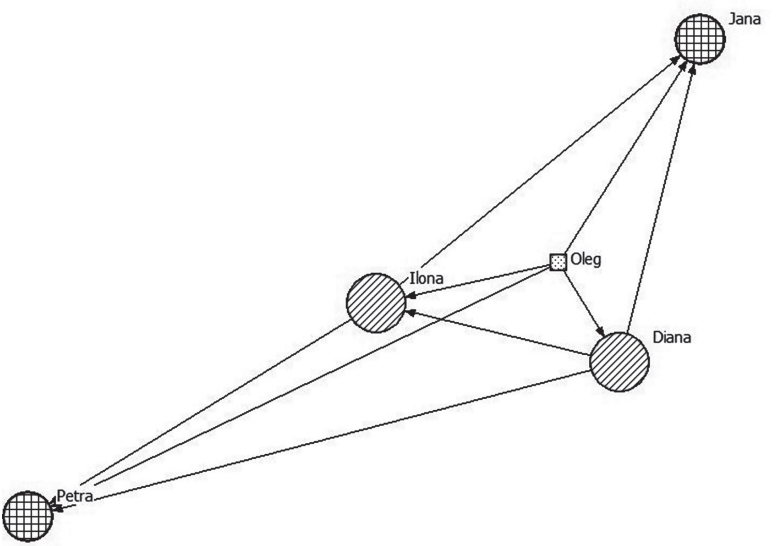

4.7 Kvalitativní perspektiva

Kvalitativní část analýzy ukrajinských sítí má za cíl rozšířit interpretace a doplnit data o kvalitativní data. Vychází z 21 polostrukturovaných rozhovorů, do nichž se zapojilo dvanáct žen a devět mužů. Rozhovory byly prováděny převážně v prostředí kaváren, domovů a firem, v nichž participanti pracovali. Na základě analýzy byly identifikovány tři ideální sociální typy cizinců. Postupně budou v textu představeny. Jedná se o „gastarbeitera", „trvalého imigranta" a „transnacionála". Tyto typy dokládají, že ukrajinská imigrace je mnohem pestřejší, než jak bývá představována. Dále v textu je ponechán prostor pro přímé výpovědi participantů.

4.7.1 Typ „gastarbeiter"

Prvním typem je „gastarbeiter". Označuje cizince přicházejícího do Brna za prací, přičemž ze začátku považuje svůj pobyt za dočasný a jeho cílem je vydělat si peníze. Muži pracují na stavbách a v továrnách a ženy zajišťují úklidy nebo pomocné práce v kuchyňských provozech. Zastávají tedy činnosti, které jsou podle participantů obecně označovány jako tzv. ukrajinské práce. V tomto označení je zaměstnání charakterizováno jako takové, o které nikdo jiný neprojevil zájem, proto se v něm koncentrují převážně Ukrajinci. Informace o těchto pracovních migrantech byly rovněž čerpány z rozhovorů s aktéry, kteří zastupují organizace věnující se Ukrajincům na území města Brna. Doplňovaly často útržkovité rozhovory s pracovními migranty, které bylo obtížné nalézat a oslovovat. Používáme je pro shrnující popisy životních situací pracujících migrantů.

Jeden z participantů shrnuje základní charakteristiky skupiny „gastarbeiter" následovně.

> **Participant:** Je to asi standardní skupina pro celou ČR, jedná se o dělnickou třídu. Řekl bych, že to jsou lidi, kteří jsou zaměstnáni v nízkokvalifikovaných pracích, což je stavba, většinou pro muže, je to práce ve fabrikách… to je možná už větší kvalifikace. Pro ženy je práce spojená s uklízením nebo vařením jídla. Pracují většinou

> v restauracích (…), většinou pocházejí z vesnic (…). Většina, tak ze tří čtvrtin, bych řekl, těch Ukrajinců pochází z vesnic, menšina je z města a většinou mají jen střední vzdělání. Jo, valná většina, tak osmdesát, devadesát procent má jenom střední vzdělání.(…) Většinou už navazují kontakty na rodinu nebo svoje bližní, kamarády, kteří by jim pomohli tu práci najít. Začínají sem jezdit často od 15, 16, 17, 18 let. V létě, v období prázdnin, na ty dva tři měsíce, aby si mohli přivydělat, a začínají se učit té práci, dělnická práce nebo stavební, tak aspoň se v tom oboru zaučí (…) a pomalu najíždí ten systém a potom, když končí školu (…), jedou do toho zahraničí, aby si mohli vydělávat. A výdělek (…), když mají plat pět, šest, sedm tisíc, tak to už je velký (…). Takže když tady vydělá 15 až 20 tisíc, tak to máte mnohonásobný náskok.

Pro výzkumníky je obtížné oslovit participanty z tohoto segmentu migrace. Brání v tom především absolutní nedostatek volného času pracovníků. Ti jsou enormně vytížení – pracují dvanáct a více hodin denně, šest dní v týdnu. Minimum volného času, který mají, tak pochopitelně chtějí věnovat především odpočinku, ne výzkumníkům. Dále se zde projevuje nízká ochota konverzovat o své životní situaci.

> **Participant:** Chlapi pracují většinou do soboty (…) a jeden den mají volno, tak jak to řeší, většinou spí (…). V sobotu večer si prostě dají něco, ale v neděli jsou klidnější a ví, že v pondělí začíná pracovní doba, a ta je těžká, těch dvanáct hodin odpracovat, jsou pracanti, velice pracovití (…), ale je to takové primitivní, řekl bych. Oni tady jsou většinou pro práci, dva tři měsíce těžce pracují a pak jedou na dva, tři týdny, měsíc domů. Je takový systém většinou (…) tři, čtyři měsíce nebo půl roku jsou tady a měsíc jsou doma. Ale dvakrát, třikrát, čtyřikrát do roka jedou domů.

Významným činitelem, který se podílí na malé ochotě konverzovat, je i únava:

> **Participant:** Jsou unavení, většinou tou prací, dvanáct hodin je hodně a často mají konflikty i mezi sebou, jsou spojené s únavou. Dobře vydělávají (…), jenže to je za cenu té únavy, místní pracuje osm hodin od pondělí do pátku a pak má ten svůj posvátný čas, ve tři nebo ve čtyři skončí. Naši v sedm začínají, v sedm končí. Přijdou na ubytování, vykoupají se, hodinu jim ještě často trvá cesta, takže se umyl, vykoupal a odpadl a v pět ráno zas má ten cyklus a v neděli teprve se může vyspat.

Pracovní migranti často bydlí na ubytovnách nebo společně sdílí ubytování v bytech.

Participant: Ubytování je většinou dáno tím, že prostě hledají absolutně nejlevnější ubytování a jsou to chlapi. Pro ně to není zas tak zásadní otázka jako pro ženu, ten pořádek. Je to takový sparťanský, bych řekl. Snaží se tady co nejvíc ušetřit, aby mohli poslat co nejvíc domů na realizaci těch svých zájmů (…).
Tazatel: A to ubytování spíš řeší formou ubytoven nebo společného bydlení?
Participant: Společné, podívejte se, tady jsou ubytovny takzvané, jsou to různé formy, mohou to být koleje bývalé nebo nějaké baráky s více jednotkami. Některé ty ubytovny jsou v majetku některého podnikatele, většinou Ukrajince, který bere nebo nebere za ubytování peníze. Je to vlastně součást jejich platu, to ubytování na kolejích, na ubytovnách. Nebo si shání státní ubytovnu, jako v B., je tam docela velká skupina Ukrajinců. Jak mají koleje svoje pro personál, tak tam jsou Ukrajinci, to už zařizují přes státní nebo jiné organizace a bydlí tam. Nebo si pronajmou byt, víc lidí, pět, šest, si pronajme dvou až tří pokojový byt a jsou dva například na pokoji.

Další významnou charakteristikou a zároveň faktorem znesnadňujícím vstup výzkumníků do tohoto prostředí je fungování tzv. klientského systému, do kterého jsou lidé z této skupiny v drtivé většině případů začleněni. Michal Nekorjak (2006) popisuje tento systém distribuce zaměstnání a dalších souvisejících služeb jako vícestupňový, vznikající v reakci na podmínky trhu práce a nabízející řešení ve formě zprostředkování potřebného vědění, kontaktů, služeb i peněz.

Participant: Podívejte se, v devadesáti procentech to jde přes takzvaného klienta. Klient je takový vnitřní ukrajinský termín, to je takový ten mafián, přeloženo, ale on není mafián, on je tam takový jenom mezi, to nejsou mafiáni. Ale oni mezi sebou říkají klient nebo mafián. Takzvaný podnikatel, který se zabývá, většinou hledá práci a tu práci zprostředkovává pro ty Ukrajince anebo (…) zprostředkovává ve sféře stavby a úklidu. Stavba jsou chlapi, úklid jsou ženy (…). Většina Ukrajinců přejde přes klienta, on jim najde práci, (…) zařídí jim ubytování, zařídí jim papíry a sociální zabezpečení víceméně. Klient je pro mnoho lidí mnohem jednodušší cesta, než aby to hledali sami a vyřešili. On přijede a hotovo. Jenomže oni dostávají menší plat. Nebo relativně menší plat, protože jsou různí podnikatelé, jsou poctiví a dobří, kteří se dokáží o ty lidi postarat, když má problémy, tak mu pomůže tady, doma na Ukrajině a tak. Ale jsou takoví hajzli, kteří prostě podvádí, zneužívají toho. Možnosti jsou různé (…), ale pro Ukrajince, který teprve přijel, pro toho je to jednodušší. Potom časem mnozí, ne všichni, když mají silnější charakter a cítí se na to, se odhodlají, tak půjdou pracovat na vlastní pěst. Najde si firmu, českou většinou s českým podnikatelem nebo půjde do fabriky pracovat. Sám si ji najde. Papíry má většinou… to je důležitá

věc – papíry. Má povolení, má trvalý pobyt tady, takže už si může sám hledat práci…
Tazatel: Takže ten klientský systém vlastně komunikuje s úřady, zajišťuje ubytování, práci… a zadarmo to asi není, že?
Participant: Záleží na tom klientovi, záleží, kolik oni platí (dělníkovi – pozn.) (…) platíte mu třeba kolem osmdesáti korun za hodinu, tomu klientovi, na stavbě (…) on sice (dělník – pozn.) dostane 80 korun, ale má čistou hlavu, odpracuje si těch (…) dvanáct hodin, ale má čistou hlavu. Nepřemýšlí o úřadech, o papírech, přijel a pak odjede domů. Dostane balík peněz a je spokojený.

Uzavřenost menších pracovních skupin je další překážkou v navazování výzkumných kontaktů. Problémy imigranti řeší přes své známé nebo „klienty". Zároveň mají minimum volného času, a když jim zbyde čas na návštěvu hospody, tak volí spíše tu „ukrajinskou". V důsledku toho se minimalizují kontakty s okolním světem a skupiny se více uzavírají. Významnou roli zde také hraje strach z kontaktu s úřady a obavy z ohrožení vlastní pozice (a tím i strategie pobytu).

Participantka: Svoje veškeré problémy řeší přes známé nebo přes ten klientský systém a tam ty lidi mají většinou strach, mají strach z úřadů, a to díky, já si to tak myslím, že to je třeba i pozůstatek toho komunistického režimu, kdy ty v podstatě ses nikdy nemohl spolehnout ani na policajty, ani na úřady…
(…)
Participantka: Další věc, která hodně brání v integraci, jsou právě uzavřenější komunity, které komunikují jenom samy se sebou. Sice komunikují i na venek, jako v práci, že se tam třeba s někým pobaví, ale když jde, já nevím, o nějakou zábavu, tak jsou jenom v té své komunitě. A to je docela velký problém, si myslím, protože ti lidi povětšinou mají špatný názor na Čechy (…), oni ani nemají šanci ten život Čechů poznat jinak.

Neznalost jazyka, nedostatek času, prostředků a vůle učit se jazyk jsou dalšími faktory přispívajícími k uzavírání se skupiny do sebe. Hodnota znalosti jazyka je v těchto segmentech trhu práce nízká, jazyk není potřeba ovládat, není potřebný pro výkon práce, ani pro kontakt s okolím.

Participant: Pracují v ukrajinské skupině, takže nemusí studovat český jazyk většinou, ani to nepotřebují. Někteří jsou tady desítky let a česky neumí, což je podle mě absolutní blbost, měli by se snažit nějak, protože to je lepší. Každému říkám, studujte. První otázka je jazyk, musíte dobře vystudovat, protože budete lépe přijímáni, lépe si najdete práci, líp se uplatníte…

Participanti se také často vyjadřovali v tom smyslu, že na základě skupiny „gastarbeiterů“ se postupně vytvořil stereotypní obraz o lidech z Ukrajiny pobývajících na území Česka. Takovýto obraz zcela zastiňuje skutečnost značných diferencí mezi jednotlivými segmenty imigrace z Ukrajiny.

> **Participant:** Více než 20 let mají Ukrajinci špatnou pověst v Česku. O tom asi víte. Jsou spojení s nějakými gangy, levnou prací atd. Takže my máme špatnou pověst jako Ukrajinci. Jméno Ukrajince má takovou asociaci nedobrou (…). Doufám, že se to časem změní, ale bude to trvat ještě pár desetiletí. Dokud se Ukrajina nepřipojí do Evropské unie.

Participanti se k stereotypnímu obrazu staví obvykle rezervovaně a snaží se jej korigovat. Samozřejmě i proto, že jej považují za jeden ze zdrojů xenofobie.

> **Tazatel:** Chtěl jsem se ještě zeptat, jestli zaznamenáváte nějakou diskriminaci na základě národnosti?
> **Participant:** Je tady. Není, řekl bych, nějaká extrémní, že by lidi byli pronásledovaní, nebo biti, znásilňováni za to. Ale je to taková, bych řekl, slovy to končí, ale ta slova nejsou příjemná. Takže tomu dítěti řeknou ve škole, ty jsi Ukrajinka taková a taková, seš ukrajinská… něco tvrdšího můžou říct. (…) V práci bych to viděl spíše v tom, že ten pracovník ukrajinský často nemá šanci dostat se na nějakou vyšší úroveň, to je problém místního vedení, nebo se bojí, nechtějí, nedůvěřují… cizincům nedůvěřují. Já vím, že ani v tom intelektuálnějším prostředí, pokud je šéf Čech, tak Ukrajinec nebo žádný cizinec se většinou nedostane do vyšší pozice, zřídka kdy. Pokud je ale šéf cizinec, to jsou IT firmy většinou, tak cizinec se dostane do vyšší pozice. To je tady všude. Bohužel, je to tak, místní nedůvěřují cizincům.

Obvyklý migrační cyklus začíná většinou jednotlivým příchodem otce nebo matky, manžela nebo manželky s plánem, že v Česku stráví pět, šest let a vydělají si na stavbu domu nebo na koupi bytu na Ukrajině. A poté se vrátí domů a začnou podnikat nebo si najdou jiné zaměstnání. Po letech ale imigranti začnou přicházet na to, že tento plán je na Ukrajině obtížně uskutečnitelný, a navíc začínají strádat na základě odloučení od rodiny. Začínají přemýšlet, že se v Česku usadí s rodinou natrvalo, a přehodnocují své dosavadní strategie a plány. Dochází i k sjednocování rodin.

> **Participant:** Ne všichni, ale někteří, já též je k tomu nějak provokuju, protože je to velká zátěž, když je sám tady a rodina je tam,

> většinou jsou ženatí nebo vdaní a mají děti, takže to je pro ně lepší, když mají rodinu tady. Jo, takže potom přivezou manželku, manželka je tady též nějakou dobu a hned začíná pracovat. Potom nechávají děti u babiček tam nebo u dědečků, a pak dotáhnou děti sem a pomalu, pomalu těch rodin tady přibývá.

Někteří se ve starším věku vracejí na Ukrajinu. Ti v důchodovém věku mají nárok na důchod, mají dům a rodinu, za kterou se navrací. Mnozí jiní, hlavně rodiny s dětmi, v Česku zůstávají natrvalo. Děti si už totiž v České republice zvykly.

> **Participant:** (...) a ti, kteří jsou tady s rodinou, tak ti zůstávají většinou, ti zůstávají, protože děti už mají školu, děti si tady zvykly. Většinou mají problém v tom začátečním období a ve věku puberty. Zvlášť když tam už měly kamarády, a teď najednou přijedou, tak dva roky jim trvá adaptace a potom, až když si zvyknou tady na to společenství, už mají kamarády, školu, už se jim nechce vracet, to už jsou zvyklí tady (...), pokud jsou s rodinou tady, tak s velkou pravděpodobností zůstanou.

Životní strategie zahrnují také remitence. Jejich zasílání na Ukrajinu je motivováno podporou rodiny, část výdělků je zasílána partnerovi, dětem, členům rodiny. V důsledku tohoto je ale jejich život v Česku podle slov participantů dost „sparťanský“, ovlivněn strategií vedení úsporného života a omezených životních nákladů.

> **Participant:** Většinou ty peníze všechny pošlou tam, tady žijí s absolutním minimem, špatně se stravují, špatně. Málo se oblékají nebo minimálně (...), někteří, zvlášť ti single, žijí ve špatných podmínkách.

4.7.2 Typ „trvalý imigrant“

Do druhého typu zahrnujeme imigranty z Ukrajiny, jejichž charakteristiky nejvíce odpovídají zavedenému pojmu trvalý imigrant. Jedná se o imigranty, jejichž strategií je usadit se v Česku na delší dobu, což podmiňuje řadu jednání, např. spolupráci s úřady, snahu stát se součástí místní komunity, učení se jazyku, studium, hledání dobrého zaměstnání, partnerů či zakládání rodin. Směřují k trvalejším formám pobytu, případně i k nabytí státního občanství.

Podmínky na Ukrajině, ze kterých přichází, participanti popisují jako nevyhovující nebo nesnesitelné. Bývá zmiňována katastrofální ekonomická situace, nedostatek práce nebo nízké odměny za její vykonávání a všudypřítomná korupce. Válka a nedobré vyhlídky s ní spojené jsou také často zmiňovaným problémem, který má vliv na rozhodnutí ze země odejít.

> **Tazatel:** A ta motivace pro vzdělání tady?
> **Participantka:** (...) je férové říct, že jsem ukončila školu právě v roce 2014, když u nás začala válka. V podstatě to byl jeden z důvodů proč. Já jsem odjela, u nás se začalo i ve školství dít hodně těch reforem. Vůbec něco tak šíleného se dělo a já jsem byla ráda, že jsem zkusila něco… Jsem ráda, že jsem tady.

V následujících úryvcích dva z dotazovaných, kterými byli výzkumnice na univerzitě a historik v důchodu, zpětně popisují, proč se nechtějí vrátit na Ukrajinu.

> **Participantka:** Protože ty podmínky, které jsme tehdy měli, se ještě zhoršily. Já si ani nepředstavuji, jak bych teďka změnila ten život, co mám tady. Tady je to bezpečnější, jsi jistý v té, neřeknu budoucnosti, ale aspoň v tom zítřku a prostě, máš to lepší. To se nedá porovnat, protože ty tady bydlíš, tak to nepoznáš. Ale řeknu takhle obecně. Zase tam nic nevíš, je stále válka, podmínky se jenom zhoršují, výzkum je zkrácený, málo placený, všechno se zavírá, zatím žádná budoucnost.
>
> ***
>
> **Tazatel:** A cítíte nějakou hrdost na to, co jste si tady vybudovali?
> **Participant:** Hrdost spíš ne, ale jsem spokojený, že život se radikálně změnil. Jsem z toho rád, spokojený. Protože víte, že na Ukrajině probíhá válka, skutečná válka, kde hynou lidi... Už když jsem byl tam, měl jsem nedobrý pocit, že se bude něco dít, něco strašného. Už před těmi 20 lety jsem to předpokládal, protože jsem historik a umím něco s něčím porovnat.

Kromě ekonomických problémů a války participanti popisují odcizení od daného prostředí a vidinu lepšího života jinde.

> **Participantka:** Tak já jsem přemýšlela dlouho, už asi od své 5. třídy, že bych se chtěla vystěhovat z Ukrajiny, protože se tam necítím dobře... jako doma. Tak nepovedlo se mi to hned, ale jediná možná cesta pro mě byla přes studium, abych dostala víza, protože komplikace byly ty víza, tak jsem se dostala na VŠ na MU a studovala jsem tam rok. (...) Primárně to bylo jakože studium, ale studium byla spíš záminka, ale primárně byl ten pocit, že potřebuju něco změnit ve svém životě, nemůžu žít v tom prostředí, v kterém jsem žila.

Způsobem, jakým se Ukrajinci do Česka a Brna konkrétně dostávají, je obvykle nalezení zaměstnání nebo zahájení studia. Buďto přicházejí již vzdělaní s vidinou (nebo jistotou) lepších pracovních nabídek a podmínek, nebo za bezplatným studiem v českém studijním programu s cílem si po jeho ukončení nalézt zaměstnání a případně se i usadit. S migrací za studiem jsme se setkávali často.

> **Participantka:** Já jsem do Česka přijela primárně kvůli studiu, že jsem chtěla studovat na magisterském, a ještě když jsem byla doma, tak jsem si vybírala, do jaké univerzity bych chtěla jít a cíleně jsem chtěla na Masarykovu univerzitu. Jeden z důvodů, proč jsem si vybrala Masarykovu univerzitu, mimo ostatní, jako její kvalita, co jsem kdy četla o fakultě, jeden z důležitých důvodů byl ten finanční. Vybírala jsem mezi Prahou, Brnem a Olomoucí. Olomouc pro mě byla až příliš malá, protože já jsem z velkého města, ale Praha se mi zdála zbytečně drahá, takže Brno bylo takový zlatý střed v tomto.

Studovat v českém programu, který je zdarma, byl významný motivační faktor pro studenty z Ukrajiny. Participanti z tohoto důvodu vyřazovali z rozhodování například Polsko. Ze stejného důvodu byly vyřazovány i anglické studijní programy, kde se platí studijní poplatky. V našem souboru se ovšem vyskytli i lidé, kteří přišli do Česka přímo za zaměstnáním.

> **Participantka:** Přišla jsem sem před pěti lety kvůli práci, protože jsem pracovala pro ruské aerolinky a ty aerolinky měly pár letů z pardubického letiště, takže potřebovali někoho, kdo by jim tam dělal zákaznický servis. V Pardubicích jsem bydlela asi dva roky a potom jsem se přestěhovala do Prahy, kde jsem bydlela asi taky dva roky a stěhovala jsem se tam taky kvůli práci.
> **Tazatel:** A proč jste se pak přestěhovala do Brna?
> **Participantka:** Protože ta společnost měla velké ekonomické problémy a zbankrotovala. Potom jsem se v Praze pokoušela najít nějaké zaměstnání, ale trvalo to strašně dlouho, asi půl roku. (…) V té době jsem přemýšlela, jestli se nevrátím zpátky na Ukrajinu. Pak ale nakonec kamarádka řekla, že tady v Lufthanse v Brně někoho hledají na dobrou pozici, tak jsem to zkusila, no a do Brna jsem se stěhovala letos v únoru.

Mezi dotazovanými byla nejčastěji zastoupena zaměstnání v oblasti služeb. Participantky a participanti pracovali jako manažeři call center, jako vedoucí obchodů, administrativní pracovníci v agentuře na zprostředkování letenek nebo v institucích pro analýzy a vizualizace dat. Někteří dotazovaní

popisovali situace, za nichž byli nuceni dočasně vykonávat „ukrajinskou práci“, aby si zaplatili život v průběhu studia. Jednalo se pro ně o nepříjemnou životní etapu, jakési přechodné řešení a improvizaci.

> **Participantka:** Och, po té škole i v rámci té školy jsem chodila na různé brigády. Nechápu, jak jsem je vůbec mohla dělat, ale bylo to teda hrozné, protože, když jsem chtěla něco normálního, tak mě tam, tak mě tam nebrali (...), nemáte ty doklady, které byste měla mít, a vy jste Ukrajinka, tak co chcete? Tak můžete mít ukrajinskou práci. Ukrajinskou v uvozovkách.
> **Tazatel:** A co znamená ukrajinská práce?
> **Participantka:** Uklízet záchody, umývat nádobí, uklízet v hotelu.
> **Tazatel:** Jako vysokoškolačka?
> **Participantka:** To je jedno. Nejvyšší plat, co jsem měla, bylo 65 korun na hodinu, super...
> **Tazatel:** Takže jste dělala tady tu ukrajinskou práci.
> **Participantka:** Ano, až potom ke konci jsem se dostala aspoň na servírku ke kamarádovi a tam to nebylo šílené, tam to bylo normální.

Jiná dotazovaná popisuje podobný příběh snahy o skloubení „ukrajinské práce“ a usilování o novou práci v zajímavější firmě na lukrativnější pozici:

> **Tazatel:** Když jsi uklízela, to bylo jak dlouho?
> **Participantka:** Měsíc, když jsem šla na ten druhý pohovor, tak jsem toho nechala, myslela jsem si, že jsem prošla pohovorem, takže OK, a pak jsem propadla testem, ale už se mi nechtělo vracet do uklízení, chtěla jsem pracovat v Kiwi, takže jsem si řekla, já to zvládnu, peníze mi na tu dobu dal tatínek, než mě přijmou do Kiwi.

Zaměstnání a studium byly podle participantů důležitými faktory pro životní změnu a rozhodnutí o trvalejším usazení v zemi. V institucích poskytujících práci nebo vzdělání se dotazovaným daří navazovat další kontakty a postupně tak budují sítě známých a přátel.

Dále se zaměříme na bydlení. Pro studenty brněnských univerzit byla volba kolejí pochopitelně tou první. Participanti často popisovali, že zajistit si bydlení na kolejích bylo jednodušší, protože měli podporu univerzity. V případě hledání soukromého bytu si lze vypomoci prostřednictvím různých facebookových skupin, realitních agentur a serverů zprostředkovávajících bydlení bez realitních agentur.

Participantka: Jak mi to řekl školitel v červenci, tak jsem to začala shánět koncem července, tak mi odepsali, že nemají vůbec ten pokoj v akademii, tak jsem napsala na ty Tauferky (pozn. – Tauferovy koleje v Brně), tak jsem tam bydlela do 2016, takže do ledna 2017.
(…)
Participantka: (…) psala jsem, že jsem z Ukrajiny, že jsem nastoupila na mendelku (pozn. – Mendelova Univerzita), že budu dělat doktorát, že potřebuju pokoj, ten jednolůžkový, jaká je cena, záloha za kolej.

Dotazovaní ale pokládali volbu kolejí za tu nejjednodušší variantu, jak získat bydlení.

Tazatel: A jak jsi třeba řešila bydlení?
Participantka: Věděla jsem, že se určitě musím dostat na koleje, protože je asi nejsnadnější dostat od nich potvrzení na konzulát na ambasádu na Ukrajině, takže jsem řešila byt jenom teď v podstatě. Za dva tři roky. Takže koleje byly bezproblémové řešení.

Zároveň šlo ale o variantu dočasnou, jelikož po postupném zorientování se, navázání kontaktů nebo ukončení studia stejně došlo na hledání bydlení v bytě.

Participantka: Já jsem bydlela dva a půl roku na koleji, přestěhovala jsem se do pronájmu, protože se mi zlepšily ekonomické podmínky, tak jsem se mohla přestěhovat takovým způsobem, že bych měla samostatný pokoj. Na koleji se mi změnilo za dva a půl roku osm spolubydlících, to je strašně moc. Nestihneš si na člověka zvyknout nebo tam občas dostaneš divné lidi, se kterýma nechceš bydlet, ale nemáš na vybranou. Irena bydlela docela daleko od centra, takže ona se chtěla taky přestěhovat, ona byla moje první spolubydlící na kolejích, takže jsme si řekly, že chceme, a my jsme hledaly před rokem byt. Hodně lidí nechce, aby k nim do pronájmu šli cizinci, pro hodně lidí je to problém.

Poslední věta předcházející citace odkazuje k nejčastěji zmiňovanému problému při hledání bydlení, ať už ve stavu studentském nebo pracovním.

Tazatel: Jak jste si našla první bydlení?
Participantka: Poprvé jsem bydlela v Pardubicích a tam nebyl žádný problém, protože tam jsem bydlela poblíž letiště a zajistila mi to firma. Když jsem se ale přestěhovala do Prahy, tak to bylo opravdu hrozné (…), protože když se lidé dozvěděli, že jsem z Ukrajiny a nejsem vdaná, tak jsem je musela přesvědčovat, že mám dobré místo u aerolinek a jsem solventní osoba.

Pokud se vyskytne takovýto problém, participanti nacházejí řešení, při nichž využívají sítě, které si vytvořili kolem institucí, jejichž se stali součástí.

> **Participantka** (…) hledaly jsme na internetu, párkrát jsem šla do realitek, to nedopadlo teda, pak jsme se na to vykašlaly. Půl roku jsme pokračovaly tam, kde jsme bydlely. Až pak jedna kolegyňka se stěhovala a dala, že odjíždí, a potřebovala najít náhradu za sebe (napsala na interní firemní chat v sekci accomodation). Ona tam dala inzerát – byt blízko centru, dva samostatné pokoje, za docela dobrou cenu. Řekly jsme si super, byla to fakt náhoda, (…) ten podnájem je taky přes firmu, já nevím, jestli to je realitka, není, nevím. Paní říkala, že hodně cizinců právě přes jejich firmu pronajímá byty, oni mají byty po celém Brně a hodně cizinců u nich bydlí, právě že jsme se bavily, jestli nevadí, že jsme cizinci, protože některé realitky mají s tím strašný problém, takže jsme se vyloženě ptaly. Že to není vůbec problém, platíte peníze, podepsali jste smlouvu, není problém, ve vedlejším bytě bydlí taky lidi z Kiwi, pár z Austrálie, fakt to pro ně není problém. Netušila jsem o existenci nějaké firmy, která pronajímá cizincům byty, a ještě takové docela v centru a pěkné a dobré.

V případě lidí, kteří se vydají do Brna za zaměstnáním a nemají ještě vytvořené trvalejší vazby, představuje zajištění si bydlení značný problém

> **Tazatel:** A s bydlením?
> **Participant:** To byl problém, já jsem to zkusil sehnat přes internet, když jsem byl ještě na Ukrajině a už měl povolení. Kontaktoval jsem realitky, majitele a nikdo nechtěl nic rezervovat. Oni říkali, že se musíš dostat prvně do Brna a pak to jde. Když jsem se přestěhoval do Brna, tak jsem nemohl vůbec nic najít, bydlel jsem v hotelu.

Na druhou stranu se objevují ve výpovědích i takové zkušenosti, při kterých lidé popisují pomoc nebo ohleduplnost ze strany pronajímatelů, se kterou se setkali.

> **Participantka:** (…) s manželem jsme byli v období, kdy jsme neměli vůbec kde bydlet, kdy jsme byli skoro na ulici, šli jsme na ubytovnu a pak jsme… manžel už dostal novou práci a už měly být peníze, ale fakticky ještě nebyly. Našli jsme si bydlení a byl tam pán, který řekl, „Víte co, můžete tady bydlet týden a peníze mi dáte potom", tak tohle mě teda fakt jako překvapilo, jakože vůbec nezná ty lidi, nastěhoval si je do bytu a takhle nám důvěřoval, pomohl nám. Pak tady, dobrá zkušenost, že se dělala oprava bytu a zavolal nám náš majitel bytu (…), omlouvám se vám za hluk a kvůli tomu vám snižuji nájem o půlku. Super, fakt. Tři měsíce platíme půlku.

Bydlení se podle informací od participantů stává většinou druhým důležitým bodem, který je řešen hned po zajištění zaměstnání nebo studia. Maximálně jsou využívány možnosti internetu a elektronické komunikace. Studenti shánějí kolej prostřednictvím univerzitních sítí a zaměstnanci využívají webových portálů a služeb realitních kanceláří. Objevují se také ojedinělé případy, v nichž lidé jdou bydlet k někomu z rodiny, kdo žije v Česku již delší dobu. Využívány jsou přitom personální sociální sítě.

Jazykovou adaptaci usnadňuje příbuznost češtiny a ukrajinštiny. Participanti ale nepodceňují náročnost zvládnutí češtiny, učení dle nich vyžaduje určitý čas. Pro participanty je nejvíce komplikované období hned po příjezdu a první měsíce, až půlrok. V tomto období si nově příchozí jazyk relativně rychle osvojují a postupně se zapojují do společnosti. Samozřejmostí je navštěvování kurzů češtiny ještě před odjezdem do Česka nebo bezprostředně po příjezdu.

> **Participantka:** No já bych řekla, že začátek byl taky jazyková bariéra. V té jazykovce jsme byli v uzavřené komunitě, „jakž takž" jsme mluvili česky, pak když jsme už odešli z té školy, tak jsme si mysleli, že každý umíme česky. Pak jsme přijeli do těch svých škol a zjistili jsme, že mluvit se spolužáky vůbec nemůžeme. Prostě tu obyčejnou češtinu s kamarády, to jsem fakt neměla. Snažila jsem se s nimi skamarádit, ale taky to moc nešlo, nevím. Přišlo mi, že (…) tady ti studenti nejsou moc přátelští. Tím, že každý si vymýšlí ty předměty sám, nebo jak studovat a kdy, tak moc nedochází k těm kontaktům (…), takže ano, jazyková bariéra byla na škole, a plus problém jsem měla se slovenštinou.

Největším překvapením v tomto období bývá nedostatečná jazyková vybavenost některých úřadů, kde se po nově příchozích žádá, aby od prvního okamžiku používali češtinu, nebo aby si na své náklady přivedli tlumočníka. U participantů takové jednání vzbuzuje pocit, že nejsou v Česku vítáni.

> **Participantka:** Asi největší problém všech cizinců je ta cizinecká policie, protože ne všichni cizinci umí česky, ne všichni vědí, kde si sehnat tlumočníka. Podle mě cizinecká policie by měla být místem, kde by člověk mohl sehnat víc informací, i o těch kurzech třeba, nebo mohli by tam dát mapy Brna, stojan s různými letáčky. Já chápu, že to není integrační centrum. Na druhou stranu (…) ale na tu cizineckou policii, ať chceš, nebo nechceš, stejně půjdeš. Nejdřív si

> potřebuješ vyřídit, že jsi přijel, obnovovat vízum. První rok jsem tam byla čtyřikrát, každý tři měsíce – podat papíry, vyfotit se, zaplatit. Teď, když mám pracovní vízum, tak jezdím zřídka, cizinci se tam pohybují furt, a kdyby tam bylo víc informací, nejenom právnické, ale obecně, nebo aspoň o tom Expat centru.

Dotazovaní se shodují na tom, že mluvit česky je pro každodenní život v Brně nezbytné. Studenti v češtině rovnou začínají studovat. Zaměstnanci s českými zaměstnavateli jsou na tom podobně, jejich pracovním jazykem je obvykle čeština. Po úvodních měsících učení participanti nepopisují problémy ani v jiných oblastech každodenního života – v obchodech, u lékaře apod. V případě lidí, kteří češtinu v práci nevyužívají, protože jsou zaměstnáni třeba v některé nadnárodní firmě, nastávají problémy v běžném životě.

> **Tazatel:** A myslíte si, že potřebuje češtinu pro to, abyste mohla fungovat v každodenním životě?
> **Participantka:** Myslím, že ano, ale hodně pomáhá, když aspoň rozumím. Například když jsem měla problém s alergií a náš závodní lékař měl zrovna volno, tak jsem si musela hledat nějakého jiného doktora. V hodně ordinacích ale v té době neměli ordinační hodiny a já jsem potřebovala specialistu na alergie. Prochodila jsem všechny nemocnice, až nakonec se mě ujali u sv. Anny a tam se mě doktor zeptal, jak dlouho tu už bydlím, a já jsme mu řekla, že pět let. Nechápal, že ještě neumím česky.

Pokud se zaměříme na rodinné vazby cizinců, setkáváme se se dvěma situacemi. První představují lidé, kteří do Česka za lepším životem přijeli už s rodinou. Druhá část lidí přijela za studiem a postupně si nachází partnery, stejně jako zaměstnané osoby. Někteří ale partnery nemají a žijí jako single, jiní o partnery přicházejí, rozchází se a poté se vydávají vlastními životními drahami.

> **Participantka:** Samozřejmě osud zajistil všechno úplně jinak a my jsme tady zůstali, já jsem se potom rozvedla a pak šla studovat (...), můj ex se dostal do potíží. On byl takový generátor problémů, proto jsme se taky rozešli. Oni ho totiž chytli, když řídil opilý.

Původní rodiny, ze kterých naši participanti pocházejí, mnohdy zůstávají na Ukrajině. Komunikace s nimi probíhá převážně on-line způsobem (Skype, Facebook, WhatsApp). Lidé z našeho vzorku navštěvují své rodiny zpravidla

několikrát do roka. Česko zvolili také z toho důvodu, že je dostupné a umožňuje udržovat s příbuznými i fyzický kontakt a navštěvovat se.

> **Tazatel:** A přijeli za vámi rodiče?
> **Participantka:** Jezdí. Tak dvakrát až třikrát do roka. To není moc daleko. Já jsem vedle Kyjeva, takže za dva dny.
> **Tazatel:** A vy tam jezdíte?
> **Participantka:** Dvakrát do roka, na prázdniny, když mám volno a nemám studium. Většinou jezdím na Velikonoce, mamka má narozeniny.

V následující citaci participantka popisuje okolnosti, které brání rodičům v přestěhování se za ní do Brna.

> **Tazatelka:** Takže rodiče Tě tu vyložili a očekáváš, že by někdy přijeli za Tebou, že by tady strávili nějakou delší dobu, nebo tu případně zůstali.
> **Participantka:** Oni takovou myšlenku měli, ale já si myslím, že v nejbližším budoucnu se to nestane, a popravdě řečeno, matka se nechce už nikam stěhovat, obzvlášť tak daleko, protože já si myslím, že čím je starší člověk, tím je to těžší pro něj se přestěhovat. Oni za mnou občas jezdí, to není nějak na delší dobu, že jedou na dovolenou, nebo něco mají, docela často, jednou za půl roku, třikrát ročně, jak kdy. Oni sem jezdí na pár dnů. Tatínek se chtěl přestěhovat, to ani neočekávám, pro ně to bude fakt těžký se adaptovat a integrovat, oni nejsou moc na jazyky, takže by to pro ně bylo těžké, ani česky neumějí, ani anglicky, to je blbý, a v jejich věku se naučit a všechno je úplně jinak, protože hodně věcí je tady jinak.

I přes frekventované udržování kontaktů dochází k postupnému odcizení mezi původní rodinou a jedincem, který už nějakou dobu žije v jiném prostředí. Cizinec prochází změnou, stejně jako jeho vztahy.

> **Tazatelka:** A jaké máte vztahy s rodinou v zemi původu?
> **Participantka:** Měla jsem dobré vztahy, moc dobré vztahy, ale jak jsme se neviděli, ten životní styl se fakt změnil.
> **Tazatel:** Kde myslíte? U vás nebo u nich?
> **Participantka:** U nich se taky změnil k horšímu a u mě se zlepšil a teď jsme se po roku setkali. Oni přijeli sem a zjistila jsem, že jsou to lidi, kteří jsou docela daleko ode mne, že nemáme už ten vztah takový, jaký jsme měli, a že když já jim něco říkám, tak oni prostě nerozumí, nechápou, o co jde.

Volný čas participanti a participantky tráví s rodinou nebo partnery a přáteli. V jejich přátelských sítích se nachází jak

Ukrajinci, tak Češi. Našinci hrají v těchto sítích důležitou roli. Díky rychlému učení češtiny není problém s kýmkoli komunikovat, což umožňuje snadno navazovat kontakty, ať už na univerzitě nebo v zaměstnání. V důsledku tohoto se skupina neuzavírá do sebe. V následující situaci jedna z dotazovaných popisuje svou zkušenost s odcizením od skupiny „gastarbeiterů", ke které patřila, což ji postupně dovedlo k navazování vztahů s Čechy a jinými krajany.

> **Participantka:** Mně se nelíbí nějaké věci. Já nepocházím z rodiny inteligentů, jsou to obyčejní lidi, a ti moji příbuzní a moje okolí se bavilo trošičku jinak, než jsem chtěla, jak se bavila já (...). To není, že pojďme na výlet. To mluvím o pracantech. V té době jsem se pohybovala v té skupině pracantů, tak to bylo „budeme ležet u televize a neuděláme nic, půjdeme se opít". To byl ten důvod, chtěla jsem něco jiného. A dneska třeba... Když jsem se rozvedla, studovala jsem, našla jsem si to poslední zaměstnání, tak v mém životě bylo 90 % Čechů. Tam opravdu zůstaly ty blízké osoby, já jsem s Ukrajinci skoro nekomunikovala, a pak přišel takový zvrat. To byl ten Euromajdan a já jsem poznala úplně jiné Ukrajince a najednou zase vidíš všechno jinak, vpouštíš nové lidi do svého života a je to skvělé.

I přes navazování dobrých vztahů platí, že si jsou participanti vědomi diferencí, které existují mezi Čechy a Ukrajinci. Bývají pojmenovávány jako rozdílnosti v mentalitách, temperamentu nebo atmosféře. Občas v rozhovorech zazněla nostalgie.

> **Participantka:** Mně se docela líbí Brno (...). Jsem tady zvyklá, mám tady spoustu známých. Jsem tady spokojená.
> **Tazatel:** A jak jste se seznámila se všemi těmi lidmi?
> **Participantka:** Škola, práce, známí známých.
> **Tazatel:** Je něco, co vám tady chybí?
> **Participantka:** Rodiče, kulturní život. U nás doma je mnohem víc různých akcí, koncertů. I ty oslavy jsou jiné. Chybí mi ta nálada, která je u nás přes svátky. Tady je to jiné, tady je nálada jenom na Vánoce. Slavíme víc Vánoce, Silvestr, Mezinárodní den žen.

Brno je popisováno jako příhodné místo pro život. Jeho předností je velikost a současně nepřeplněnost města v porovnání s Prahou. U několika osob, které pocházely z většího města, se vyskytl stesk po „rušných ulicích", což v důsledku vedlo i k přestěhování do Prahy. Oceňována byla dopravní infrastruktura, slušní řidiči, kluby a restaurace nebo trhy.

Tazatelka: Je něco, čím by Tě mohlo Brno přesvědčit, že bys tu zůstala, nebo naopak čím by tě zklamalo?
Participantka: Docela se rozvíjí správným směrem, tady se furt něco opravuje, ať už to jsou silnice nebo Cejl, o kterém se podle mě až příliš hodně mluví, hodně výzkumů a tak dále. Já za ty tři roky vidím, že se tam fakt gentrifikuje, předělávají se baráky (…). Brno mě už nemusí přesvědčovat, že už mě přesvědčilo, že je to mladé, veselé, docela studentské město, ve kterém můžeš každý den, fakt každý den někam zajít, tady jsou nějaké trhy, festivaly…

***

Participantka: Já bych neřekla, že je Brno velké město, protože já jsem z velkého města jako Praha spíš, já jsem z města, kde je milion obyvatel, je to velkoměsto fakt, Brno je pro mě menší, útulnější, takové kompaktní, já teďka bydlím v podstatě v centru, takže se můžu dostat všude pěšky v podstatě.

Z hlediska trávení volného času bývá Brno hodnoceno v celku pozitivně a má co nabídnout.

Participant: Za prvé není to velké město, když srovnávám, samozřejmě že srovnávám s Kyjevem. (…) Takže ten počet lidí tady je optimální. To zázemí, jakože pro zábavu, je dobré, že je tu hodně kaváren, kina, divadla. A samozřejmě sport. Vždycky si člověk něco najde, co bude dělat, a doprava bych řekla, že je super. (…) Já si myslím, že v Brně je hodně možností. Jakože obecně není hodně lidí, a že samo Brno není zas až tak moc rozlezlé.

Hodnocení Čechů ale bývají více rozporuplná. Některé odpovědi směřovaly k pozitivnímu hodnocení, zejména české povahy, která pomáhá lidem třeba i venku na ulici. Ceněn byl i individuální charakter společnosti, možnosti žít si svůj život bez přílišného dohledu okolí a svazující sociální kontroly.

Participantka: Já si myslím, že ti samotní lidi byli takoví ochotní, cizí lidi, které jsem neznala, ale když jsem se jich na něco zeptala, tak vždycky byli ochotní pomoct.
Tazatelka: Myslíte na úřadech nebo ve škole nebo v nějakých institucích?
Participantka: Ve škole a klidně i někde venku, když jsem nevěděla, kam mám jít, a neuměla používat navigaci a takové věci, tak mi ti lidi pomohli a taky nové známosti, ti kamarádi.

***

Participantka: Mám tady jednu dobrou zkušenost s českou společností, a to, že nikoho nezajímá tvůj soukromý život. Na Ukrajině vždycky když jsem kouřila, tak jsem potkala nějakou babičku, která mi domlouvala. V Česku nikoho nezajímá, co dělám, jak jsem oblečená, jak vypadám, kdy budu mít děti, a to mě strašně baví.

Participanti až na výjimky plánují v Brně zůstat. V následující citaci zaznamenáváme zdůvodnění této volby i s přesahem k nabourávání stereotypních obrazů o Ukrajincích.

> **Tazatelka:** A do budoucna? Chtěla byste tady zůstat?
> **Participantka:** Asi ano, mně se v Brně líbí. Já si moc dobře uvědomuju, že kdybych chtěla pokračovat někam dál, tak bych musela zase začít úplně od začátku, musela bych projít možná ne tak drastický scénář, jak bylo tady v Česku, ale mohlo by to být podobný, a nevím, proč bych to dělala, nevidím důvod. Já bych chtěla odjet do nějaké jiné země, ale z důvodu zdokonalení jazyka. Ale napořád to asi ne. Já jsem letos dokonce požádala i o státní občanství, tak čekám. A co dále? Chtěla bych se usadit. Pořád nebydlím ve svém, chtěla bych mít opravdový domov, taky rodinu. A v práci bych to chtěla rozvíjet v tom proukrajinském směru na mezinárodní úrovni. Ty země mají spoustu společného. A tou prací mám taky pocit, že se nám daří trošičku bourat ty stereotypy o Ukrajincích, protože spousta lidí nás tady pořád vnímá jako levnou pracovní sílu nevzdělanců. Nemáme úplně nejpozitivnější reputaci.

Na druhou stranu se také objevují názory, které Čechy neváhají představit kritičtěji.

> **Participant:** Já si myslím, že Češi jsou z jedné strany pravdiví lidi, jakože se oni nepřetvařují a takhle, ale na druhou stranu jsou takoví dost uzavření, oni jako důvěřují jen opravdu lidem, kteří jsou s nimi v blízkém kontaktu. I když, nevím, přijde mi, že v rámci vztahů si ti lidi až dost stráží to soukromí.

Některé negativní rysy Čechů byly v rozhovorech zmiňovány v souvislosti s různými situacemi a komunikací.

> **Tazatel:** Když se vrátíme k tématu Češi, Vaše kamarádka si s Čechy moc nesedla (pozn. kamarádka žila v Brně tři roky, pak se odstěhovala, neuměla česky, nelíbilo se jí tu)…
> **Participantka:** Češi si hrozně moc stěžují na všechno, úplně na všechno a furt a pořád, všichni si stěžují, furt a pořád. Já když se mi něco nelíbí, tak jdu a zkusím to změnit, ale Češi si stěžují, aby si postěžovali.

V rozhovorech bylo tematizováno také jednání Čechů k cizincům. Patrné je to v následujících vybraných citacích, kde se rovněž projevuje role cizince a její důsledky, které pro participanty má.

> **Tazatel:** A jak byste zhodnotil českou společnost? Co si myslíte o Češích?
> **Participant:** No, my se cítíme jako hosté v Česku. A vypadá to tak,

že Češi pro nás jako... My jsme návštěvníci. Ale stále bydlící návštěvníci. Jsme hosté. A z tohoto můžete udělat výsledek. Jako majitel a já jsem podnájemce. Takový vztah je mezi námi. To je strašně nepříjemné. Ale musíme s tím počítat. Protože nás sem nikdo nepozval. My jsme přijeli. Tak to musíme tolerovat, akceptovat to.

***

Participantka: Tady když přijedu, tak se cítím tady být hostem, držet to chování. Ale ze strany Čechů, když jedu třeba autobusem a slyším, jak někdo mluvil rusky a nějaký Čech na něho, „proč jste tady, proč nesedíte doma, berete nám práci".

Atmosféra nedůvěry Čechů k cizincům se projevuje na popisovaných konfliktech, které jsou považovány za nepříjemné jak pro nově příchozí, tak pro již déle usazené jedince. Situace popisované v následujících citacích brání participantům v identifikaci s prostředím a společností.

Tazatel: A vy jste se někdy osobně setkala...
Participantka: Jo, bylo to jednou. To byly závody, šli jsme na vyhlídku na Špilberk, to jsem byla s rodinou a přišel číšník a řekl, pokud tady chcete být, tak musíte něco objednat, dobře, tak že vezmeme nějaký džus a mezi sebou jsme se o tom bavili rusky, kdo co bere a ten číšník se na nás podíval a řekl, tak vy jste z Ruska? Tak jsme odešli. On nechtěl s námi vůbec nic společného. Já se snažím venku, hlavně v dopravě, nemluvit rusky vůbec, protože to vidím ty pohledy. Můj tatínek když tady byl, tak velice rychle pochopil, že tady nemají rádi ruský jazyk. Ale už jsem si na to zvykla, ruský jazyk můžeme používat jenom mezi sebou.

***

Participantka: Já jsem teď byla v autoškole, dělala jsem si řidičák a jednou jsem volala majiteli, jestli můžu mít víc jízd. No, byla to normální konverzace, nekřičeli jsme jeden na druhého, ale já jsem spíš byla taková tvrdší, že jsem něco chtěla a proč to nejde, on mi to vysvětlil a já jsem to pochopila a řekla, děkuji v pořádku. Potom za dva dny jsme měli nějakou schůzku nebo hodinu v autoškole a on tam normálně přišel a byl úplně naštvaný a před celou třídou řekl, že jako nemám zapomínat, že jsem tady na návštěvě, a že se mám sbalit a odejít šest set kilometrů na východ. Potom přítel přijel příští týden a sebral moje papíry z autoškoly (...), ale to je fakt jediné za tři roky.

I přes tyto kritiky je patrné, že popisujeme cizince, kteří chtějí ve městě dlouhodobě pobývat a postupně se zapojují do místního života. Zpočátku se cizinci potýkají s řadou těžkostí a nejistot, nicméně ty se jim daří překonávat. Po nalezení zaměstnání či ukončení studia a zajištění bydlení se začleňují i s pomocí se rozvíjejících sítí podpory do společnosti.

4.7.3 Typ „transnacionál“

Poněkud odlišné charakteristiky mají vysoce kvalifikovaní Ukrajinci, kteří působí v nadnárodních firmách. Označujeme je za „transnacionální“. Z hlediska základních charakteristik se tato skupina podobá řadě jiným kvalifikovaným imigrantům v Brně, v některých se zase podobá krajanům, jimž jsme se věnovali v předchozím textu. Mezi našimi participanty byli takoví, kteří získali nejvyšší možné vzdělání na Ukrajině nebo po svém příjezdu do Brna. Obvykle pracují v prostředí firem jako IBM, Kiwi nebo Infosys, kolem kterých se ustavují transnacionální sítě. Pracovním jazykem v nich bývá angličtina. Zaměstnání a jeho pojetí je základním faktorem ovlivňujícím ostatní aspekty života a působení v Brně. Zřetelné je to například v následující situaci, v níž pracovník IT podpory zpětně porovnává období, ve kterém neměl práci a musel odejít do Holandska, s obdobím, kdy práci má. Jak se ukazuje, život těchto expatriotů rovněž nese řadu rizik, která vyvěrají z nejistého zaměstnání nebo časté změny místa působení.

> **Participant:** Samozřejmě že je to úplně jiné. Když máte práci, jste v zápřahu, jste v pohodě. Když jste v situaci, že nemůžete najít práci, jste stresovaný, bojíte se, ztrácíte sebevědomí. Teď jsem v pohodě, sebevědomý.

Doktorští a post doktorští studenti a studentky jsou lákáni možností zaměstnání na tématu, kterým se zabývají, i možností pracovat s odborníky zapojenými do nadnárodních vědeckých sítí ve vybavených laboratořích. V následující citaci popisuje podmínky výběru Brna doktorandka, která tráví čas střídavě v Brně a Lille.

> **Tazatel:** Proč sis vybrala Brno?
> **Participant:** Vzhledem k tomu, jaké bylo téma mojí dizertace. Bylo to tady blíž a jako tématem jsem se zabývala soil science, takže to bylo spíš k tomu, co jsem studovala dříve.
> (…)
> **Participant:** Napsala jsem mail na tu školu, že mě zajímá půdní mikrobiologie a já bych chtěla dělat dizertaci na tohle téma, že mám zkušenosti a jestli pro mě něco mají. Tak mi odepsala profesorka, že vlastně ona to přesně nedělá, to byla profesorka z ekologie, ale dělá to kolega, který je teďka můj školitel.

Pro zaměstnance jsou stěžejní instituce, v nichž pracují. Ty poskytují pomoc svým zaměstnancům, kteří se nově stěhují do Brna. Participanti také uvádějí, že skrze zaměstnání získávají i důležité kontakty, které pocházejí z různých prostředí (národních i nadnárodních).

> **Tazatel:** Potom jste se seznámil s lidmi tady v práci?
> **Participant:** Potom jsem se seznámil s kolegy. Nejčastěji chodím s Petrem, občas s Tomášem, ale on má rodinu, tak nemá tolik času. (…) S Olegem, on je mladší, a taky jsou tady jeho rodiče a taky se Sergejem. Takže tři Ukrajinci v týmu, který má deset lidí, ale my jsme takový mezinárodní tým. Máme Ira, Slováky, Ukrajince a Čechy. Což je dobré.
>
> ***
>
> **Participant:** Naše společnost byla koupena zahraniční korporací, po světě máme přes 450 softwarů, děláme podporu těchto softwarů, jde o IT podporu. V jedné místnosti sedí přes třicet lidí a mluví sedmi jazyky. Děláme podporu pro celý svět.

Podobná situace je i u výzkumníků pracujících na univerzitách. Pro doktorskou výzkumnici je laboratoř zásadním místem, kde navazovala ty z počátku nejdůležitější kontakty:

> **Participantka:** Z počátku jsem byla fakt sama. Přítel dojel potom až tak v listopadu. Takže hlavně to byl můj školitel. Všechny otázky, všechno. Potom byl ještě jeden strašně dobrý kolega na ústavu, ten mi taky hodně pomáhal. Takový, já nevím, T-Mobile si něco zařídit, takový drobnosti, takže všechno to byl ústav a podobně.
> (…)
> **Tazatel:** Takže kdybych se tě zeptal, kdo ti po příchodu nejvíce pomohl?
> **Participantka:** Školitel určitě a ten možná ještě Vladislav, ten kolega. Ten asi bych řekla spíš taky.

Většina participantů svůj další pobyt spojovala výhradně se zaměstnáním. Studenti podmiňovali své další setrvání v Brně získáním zaměstnání, podobně jako zaměstnanci, kteří by se v případě nutnosti museli přesunout jinam. V některých případech bylo patrné, že „sbírání zkušeností“ v dalších zemích patří k preferovaným životním scénářům vysoce kvalifikovaných pracovníků.

V oblasti českého jazyka tato skupina vykazuje odlišnosti. Jsou dány tím, že v nadnárodních prostředích klesá význam češtiny jako prostředku komunikace, tudíž i motivace

se ji učit. Poté může docházet k problémům, jak ukazují následující příklady.

> **Tazatel:** První velký problém je jazyková bariéra, očividně město není english friendly. S tímto problémem jsem se setkal v různých situacích, první byla, když jsem hledal byt. Zkoušel jsem najít byt na bezrealitky.cz, to musíte komunikovat s místními lidmi. To je velký boj, velký problém, když zkoušíte posílat maily, ne každý vám odpoví. Měl jsem štěstí, narazil jsem na paní, která mluví anglicky, uměla to z práce... Ale první byt, který jsem si pronajal v Brně, byl od anglicky mluvící paní a můžu říct, měl jsem štěstí (…). To je problém. Potom lékařské věci, třeba zdravotní péči, je těžké najít praktika, který mluví anglicky, jsou takoví doktoři, ale je těžké je najít na Googlu (…), když si jedete vyměnit ukrajinské řidičské oprávnění za české. No, moje idea je, když tam sedí šest paní, tak aspoň jedna osoba by mohla mluvit, ale ne.
>
> ***
>
> **Participant:** Všechny kurzy, na které jsem se zatím díval, a byly zdarma, tak byly ve špatné časy. Příliš brzy. Nestíhal jsem to z práce. Ty placené kurzy jsou později, ale musejí se platit.
> **Tazatel:** Jaká je vaše motivace?
> **Participant:** Slíbili mi, že to bude součást pracovní smlouvy. Neustále to odkládali, slibovali, potom jsem ztratil trochu zájem. (…) V Německu jsem se ale začal učit německy a začínal jsem ztrácet angličtinu. V práci se mluví anglicky a sem tam maďarsky. Pro češtinu ale nemám žádnou velkou motivaci… Moji přátelé jsou cizinci, v práci se mluví anglicky, doma ukrajinsky, do supermarketu, do baru znám pár slov a rozumím hodně, protože mluvím ukrajinsky. Takže vlastně nemám žádné problémy. Ale jen z respektu k zemi, a pokud tady chci zůstat a žít tady, je to minimum.

Pro cizince jsou důležitými místy instituce, ve kterých se setkávají s lidmi z různých zemí. Mají různou podobu, jednou z nich je například English meeting v Brně.

> **Participantka:** A pak jsem šla normálně na English meeting, který máme tady v Brně, a to jsem se seznámila se spoustou lidí.
> **Tazatel:** Ten English meeting je přesně co?
> **Participantka:** To máš každý týden, to jsou všichni lidi, kteří si chtějí zlepšit angličtinu, nebo prostě jenom mluví anglicky, tak prostě se potkáme někde v podniku, v nějakém baru a všichni se můžeme seznámit. Můžeš normálně dojít s pivem a říct, jsem Irina a chci se seznámit a takhle.
>
> ***
>
> **Tazatel:** A jak to bylo s přáteli?
> **Participant:** Začal jsem chodit na English meeting. Tohle mi moc pomohlo. Neformální, mezinárodní setkání, organizované přes Facebook. Všichni se vídáme, jednou týdně. Byla to nejlepší věc,

pomohlo mi to s angličtinou, udělal jsem si kontakty, byl to skvělý začátek.

Přátelské vazby vznikají především v zaměstnání a institucích jako je zmíněný English Meeting. Zaměstnání v nadnárodních společnostech umožňuje velmi lehce navazovat vztahy s lidmi z celého světa, což má dopad na skladby sociálních sítí.

Tazatel: Říkala jste, že pracujete v kolektivu cizinců, z jakých jsou zemí?
Participantka: Ano, z celého světa, já prostě mám strašně moc známostí z Austrálie, Pákistánu, z Malty, samozřejmě Rusko, Kazachstán, Ukrajina, z Řecka, Ameriky, z Brazílie. Přítel je v Customer support, tam bylo nejvíc cizinců, já jsem na backoffice byla jediná cizinka, v mé práci není potřeba tolik různých jazyků.

Univerzity jsou v tomto velmi podobné. V podpůrných sítích přátel a známých se vyskytují Češi, Slováci, Ukrajinci a významně i lidé jiných státních příslušností. S přáteli a známými dotazovaní tráví hlavně volný čas, ve kterém se baví, chodí do barů, cvičí, navštěvují festivaly nebo kina a divadla. Naopak s širší rodinou, která v drtivé většině případů zůstala v zemi původu, se obvykle mluví ukrajinsky a rusky. K udržování kontaktu se opět jako v mnoha jiných případech používá elektronická komunikace. Nejčastěji jsou používány aplikace jako Skype a WhatsApp nebo sociální sítě (Facebook, VKontakte). Participanti tak bývají se svými blízkými v denním kontaktu.

Pokud jsme zjišťovali názory na sounáležitost nebo vyloučení, participanti se vyjadřovali spíše pozitivně, měli ale řadu výhrad. V následujících citacích je deklarována převážně spokojenost.

Tazatel: A co vám tady v Brně chybí?
Participant: Nic moc, vlastně nevím. Je to velmi dobré (…), je tady všechno, co člověk potřebuje. Kina, bazén, jezero, příroda, bary, město není úplně velké a zároveň není malé. Když chceš cestovat, všude je to blízko. Jen ty příjmy jsou malé. Kdybych pracoval třeba v Německu nebo v jiné evropské zemi, vydělával bych o dost víc. Ale na druhou stranu vím, že průměrný Čech vydělává ještě méně než já, nechápu, jak oni můžou přežít. Polovinu mojí mzdy dávám na bydlení.

***

Participant: Necítím se tady jako cizinec. Je to rozhodně lepší než v Německu. Bylo to východní Německo, takže tam moc lidí nemluví

> anglicky, je tam víc rasistů, nemají rádi cizince. Tady je to lepší, chtěl jsem se tehdy vrátit, protože je tady spousta cizinců, kvůli tomu mluví spousta lidí anglicky, je to víc normální tady. V tom Německu, to bylo menší město, nudné, cítil jsem, že jsem tam „cizinec". My všichni existujeme tady bez toho, aniž bychom museli umět česky, a nikdo s tím nijak zvláštně nebojuje. Samozřejmě, že každý umí trochu česky, ale nikdo velmi dobře. Nemáme s tím problém. Brno mám rád. Trochu mi to připomíná moje město. Příroda je blízko, mentalita je blízko, kultura, jazyk není tak daleko, rozumět není složité.

Pocity přináležitosti byly dávány do souvislosti se znalostí jazyka. Pokud se člověk naučí rychle česky, žije se mu v Brně jednodušeji.

> **Participant:** Ale já to řeknu obecně. Myslím, že tady musíš umět česky, protože v případě, že se chceš domluvit třeba s majitelem a chceš sháněť nějaký byt, tak to se ti nepodaří, když umíš jenom anglicky. Třeba když můj přítel hledal ten byt. To bylo hrozný. Sháněl to, já jsem byla v práci, on chtěl něco mluvit, komunikovat, tak volal mně (...), takže spíš ta bariera, no to není ani bariera, ne všichni umí anglicky (...), ale je to spíš tvůj problém, protože ty jedeš sem, tak je jasný, že se musíš naučit ten český jazyk.

Participanti a participantky dále zmiňovali rezervovanost ze strany většinové společnosti k cizincům, což vytvářející specifický druh společenské atmosféry. Češi se cizincům jeví jako příliš odměřeni.

> **Participant:** Jo, něco jako odměření. Prostě pozor, to je cizinec, já se mu budu vyhýbat. (...) Češi se možná bojí, protože neumí anglicky nebo před tím neměli s cizinci žádnou zkušenost, takže tam může nastat nějaký problém.

V konkrétních situacích se tento strach projevuje slovním napadáním, ostřejšími vyjádřeními směrem k cizincům nebo diskriminací v různých oblastech života. V následující citaci se ukazuje diskriminace v oblasti bydlení. Dotazovaná navíc dokáže porovnat společenskou atmosféru s Francií, kde střídavě pobývá.

> **Participantka:** To se mi nelíbilo, když jsem si sháněla byt v tom roce 2015. Tak jedna paní mi odepsala, že nechce cizince. Já bych řekla obecně, že ti, co jsou starší, tak oni nemají rádi cizince. Já to chápu, protože my to máme na Ukrajině taky. Což mi přijde jako úplná blbost. A pak mi řekla paní, která byla na koleji, že na koleji tady máme černochy, což bylo s takovou tou... Nebudeš přece bydlet s černoškou, že ne...

(…)
Tazatel: Ve Francii jsou ale taky takové nálady.
Participantka: Ne, ne, ne. Vůbec. Nejsou, a i když tam je milion černochů. Myslím, že možná i jedno procento, ale oni říkají, že v případě, že máš takový názor, tak je člověk primitiv. Takže oni to už takhle třídí.
Tazatel: Kdežto tady je to vlastně normální…
Participantka: No, říkám, protože ta paní mi normálně řekla – přece nebudete bydlet s černoškou, ale ty nevíš, jaká mám vztah k těm černoškám.
Tazatel: A ona už rovnou předpokládala, že to budete sdílet s ní.
Participantka: Jo, normálně v tom jela. Ne, ale prostě to chápu. A obecně je to hrozný, když majitelka odepíše, že nechce cizince, no proboha, i když mluvíte česky, studujete na univerzitě a jste doktorand.

Následující citace uvádí další situaci, v níž se dotazovaná s podobným jevem setkala. Jde o příběh, ve kterém nebyla dotyčná přímo ústřední postavou, ale ocitla se v roli přihlížející. Nepříjemné pocity ale nebyly o nic menší. V dovětku se ještě ukazuje, že podobné situace se vyskytují i na univerzitní půdě, kde participantka pracuje.

Participantka: No, nevztahuje se to zase ke mně, ale když jsem to viděla, tak mi to přišlo takový blbý. Byla jsem zase v Tescu na nákup. Tesco, to je místo, kde je hodně Ukrajinců. V Česku je hodně Ukrajinců, co pracují na stavbách a tak. Většinou ale neumí česky. No a on tam pán něco nakupoval a nějak si spletl cenu a dal místo tisícovky pět stovek nebo já nevím. Tak ta prodavačka začala na něj normálně řvát, tady ti Ukrajinci… Tak běž odsud, oni jsou blbí, neumí číst, neumí psát… Normálně taková nadávačka, tak jsem si říkala… no, ok. Tak to bylo takový smutný. (…) Ale zase je to jen jeden případ. Jo, a názor mého kolegy byl, že on nemá rád cizince, protože cizinci jedou sem a zabírají místo, co by mohlo být pro Čecha.

Na druhou stranu si je drtivá většina lidí v této skupině vědoma toho, že záleží na konkrétních lidech a není možné zobecňovat.

Participant: Záleží na tom, koho potkáte. Potkal jsem dobré lidi, špatné, některé rasisty, některé fajn lidi. Ale nemůžu je soudit, protože já jsem host v této zemi. Nemusí to být jenom proti mně. Spíš jsem slyšel o nějakých případech. Existuje například jeden bar, klub, který je jenom pro Čechy. Je to zvláštní v Evropě v 21. století. Možná jste o tom slyšel, K. Občas chodím kolem do fitka, ale slyšel jsem od Čechů i od kolegů, on je Argentinec a nechtěli ho tam pustit.

Zmínění „transnacionálové“ se vymykají oběma dvěma zmíněným typům cizinců z Ukrajiny. Už jen tím, že svůj pobyt nedefinují jako dlouhodobý. Patří k vysoce kvalifikované pracovní síle, ukotvené do transnacionálního prostoru. Jejich sociální sítě se rozprostírají jak na národní, tak zejména na nadnárodní úrovni.

K 31. 3. 2017 pobývalo na území města Brna 447 občanů Indie. Počet cizinců z Indie žijících v Brně se v průběhu sledovaných pěti let 2013 až 2017 (sledováno vždy k 31. 3.) neustále zvyšoval, což je patrné z grafu 30. K 31. 3. 2013 ve městě pobývalo 191 občanů Indie, zatímco ve stejném období roku 2017 již 447, jedná se tedy o více než dvojnásobek (nárůst o 134 %). Průměrný meziroční nárůst dosahuje 23,7 %.

Graf 30 Cizinci z Indie v Brně-městě v letech 2013 až 2017 (k 31. 3.)

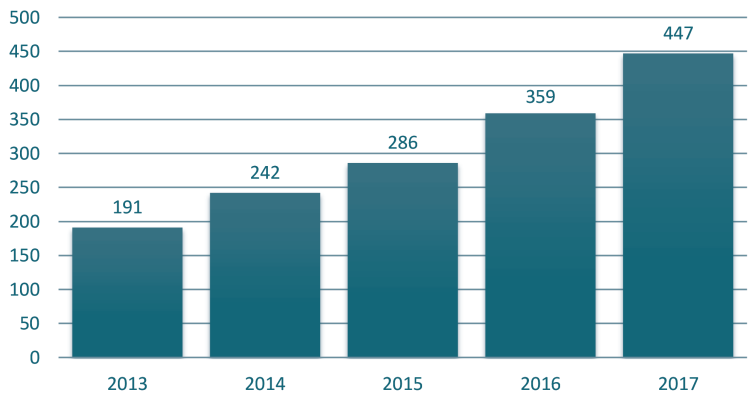

Zdroj dat: MV ČR; Cizinci s povoleným pobytem

U občanů z Indie převládá typ přechodného pobytu vůči trvalému pobytu (viz graf 31). Zatímco k 31. 3. 2013 byl poměr trvalého pobytu vůči přechodnému pobytu 39:61 ve prospěch přechodného pobytu, tak ve stejném období 2017 již tento poměr dosahoval 24:76. Zatímco ve sledovaných letech u občanů Indie s trvalým pobytem nezaznamenáváme až na rok 2014 větší nárůst (od roku 2014 došlo ke stagnaci tohoto počtu), v případě přechodného pobytu pozorujeme kontinuální nárůst meziročně průměrně o 31,1 %.

Graf 31 Cizinci z Indie v Brně-městě dle typu pobytu v letech 2013 až 2017 (k 31. 3.)

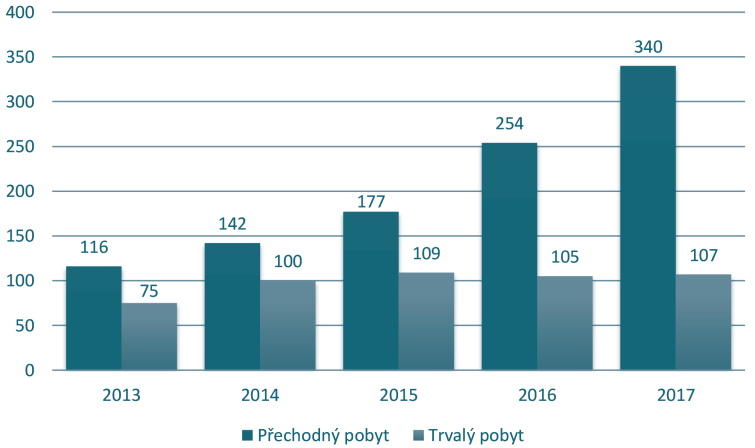

Zdroj dat: MV ČR; Cizinci s povoleným pobytem

Rozdělení občanů z Indie v letech 2013 až 2017 (k 31. 3.) podle pohlaví znázorňuje graf 32. Z něj vyčteme, že poměr zastoupení mužů a žen je značně nevyvážený a pohybuje se kolem poměru 70:30 ve prospěch mužů. Tuto skutečnost lze vysvětlit podobou migrace z Indie, kdy do Česka přijíždějí především jednotlivci, kteří jsou zaměstnáni na vysoce kvalifikovaných pozicích a po určité době (po skončení kontraktu) se často navrací do země původu, nebo se stěhují do jiného státu v EU. Odpovídají tedy definici expatriotů. Rozhodující pro tyto pracovníky není místo pobytu, ale pracovní pobídka. Tato skutečnost se promítá i do typu pobytu. Z grafu je dále patrné, že pracovní migrace se týká v menší míře také žen, u kterých (stejně jako u mužů) sledujeme početní nárůst.

Graf 32 Cizinci z Indie v Brně-městě dle pohlaví v letech 2013 až 2017 (k 31.3.)

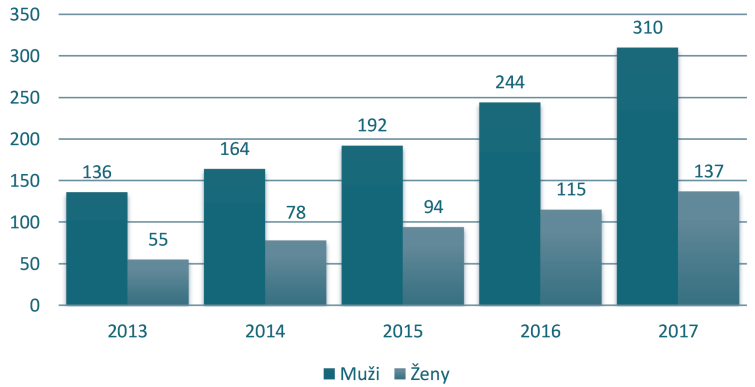

Zdroj: MV ČR; Cizinci s povoleným pobytem

Podle informací uvedených na webu indického velvyslanectví čítá indická „komunita" v Česku asi 1 800 osob. Někteří jsou čeští občané a mají české manželky/manžele, zatímco jiní v Česku pobývají na základě povolení k dlouhodobému nebo trvalému pobytu. Mnozí jsou odbornými zaměstnanci nadnárodních společností jako je například ArcelorMittal, Citibank, IBM, Honeywell, Microsoft a DHL. Rovněž v Česku působí indické společnosti jako Infosys a Avia Ashok Leyland. V zemi studuje na vysokých školách asi 200 indických studentů (především medicínu a technické obory), jejich počet se každým rokem zvyšuje (Indická ambasáda 2016).

5.1 Charakteristiky sítí

Do analýzy indických sítí bylo celkem zahrnuto 17 participantů *(eg)*. Z toho bylo 14 mužů a 3 ženy. Průměrný věk participantů činil 32 let (nejmladšímu účastníkovi bylo 29 let a nejstaršímu 38 let). Všichni z participantů měli vysokoškolské vzdělání. Devět participantů pracovalo na manažerské pozici,

čtyři jako techničtí či odborní pracovníci, tři z participantů byli studenti a jeden byl nezaměstnaný.

V Česku participanti pobývali v průměru dva a půl roku (průměr činil 31,3 měsíce). V grafu 33 je uvedeno rozložení doby pobytu do pěti kategorií, kdy nejvíce participantů (celkem 7) náleželo do kategorie tři až pět let.

Graf 33 Indie (ego): Délka pobytu (v měsících)

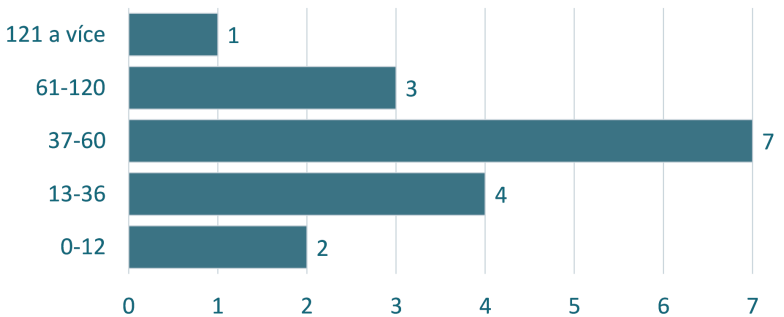

Při rozdělení *eg* dle genderu platí, že v mužských sítích převažovali muži (72 % mužů, oproti 28 % žen) a stejně tak v ženských sítích převažovali muži (61 % mužů, oproti 39 % žen). Muži byli nejčastěji zastoupeni jak v sítích participantů, tak participantek.

Indická sociální síť zaměřená na jednotlivé formy pomoci zahrnovala v průměru 13 jedinců (*alters*), u žen to bylo 20 *alters* a u mužů 11 *alters*. Souhrnné informace o jednotlivých participantech náležejících do této sítě uvádí následující tabulka 15.

Tabulka 15 Základní charakteristiky participantů (eg) indické sítě

ID	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Zaměstnání	Délka pobytu (v měsících)	Počet alters	Hustota
1	Muž	29	VŠ, VOŠ	Tech. a odbor. pracovník	36	12	0,53
2	Muž	38	VŠ, VOŠ	Tech. a odbor. pracovník	3	17	0,64
3	Žena	33	VŠ, VOŠ	Studentka	42	6	0,67
4	Žena	33	VŠ, VOŠ	Manažerka, odbornice	36	44	0,76
5	Muž	34	VŠ, VOŠ	Manažer, odborník	120	4	0
6	Muž	32	VŠ, VOŠ	Manažer, odborník	24	8	0,44
7	Muž	32	VŠ, VOŠ	Manažer, odborník	60	13	0,86
8	Muž	29	VŠ, VOŠ	Manažer, odborník	36	10	0,85
9	Muž	30	VŠ, VOŠ	Student	36	17	0,74
10	Muž	30	VŠ, VOŠ	Student	24	10	0,69
11	Muž	35	VŠ, VOŠ	Manažer, odborník	48	8	0,32
12	Muž	29	VŠ, VOŠ	Nezaměstnaný	6	9	0,39
13	Muž	30	VŠ, VOŠ	Manažer, odborník	7	15	0,85
14	Muž	32	VŠ, VOŠ	Tech. a odbor. pracovník	5	16	0,66
15	Žena	37	VŠ, VOŠ	Manažerka, odbornice	6	9	1
16	Muž	34	VŠ, VOŠ	Manažer, odborník	24	9	0,78
17	Muž	32	VŠ, VOŠ	Tech. a odbor. pracovník	20	12	0,57

Již z těchto charakteristik participantů je patrné, že se jedná o vzorek, který je složen především z expatriotů. Jedná se o vysoce kvalifikované pracovníky pocházející ze třetích zemí, kteří jsou zaměstnáni v nadnárodních společnostech sídlících na území města Brna.

5.2 Vlastnosti alters

Celkem bylo v průběhu tvorby dat vygenerováno 218 *alters*. Z toho bylo 151 (69 %) mužů a 67 žen (31 %). Průměrný věk *alters* byl 35 let, nejmladšímu z *alters* byly tři roky a nejstaršímu 75 let. Věkovou strukturu *alters* zobrazuje graf 34.

Graf 34 Indie (alters): Věk

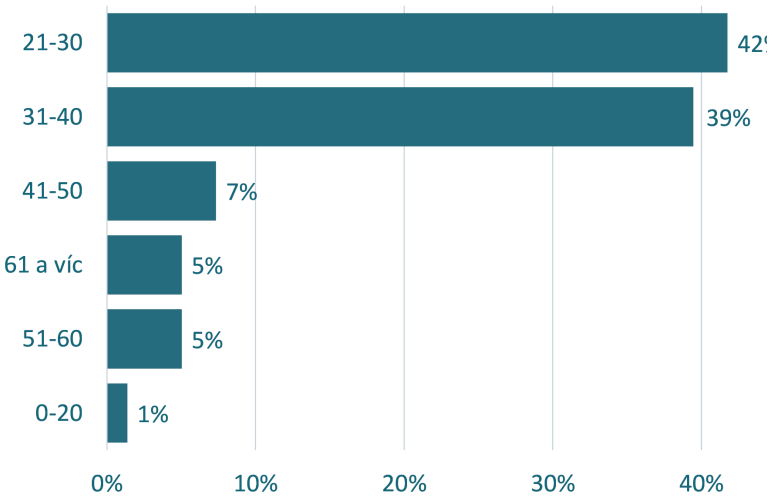

Indické sítě (viz graf 35) byly z hlediska státního občanství složeny z 39 % našinci, tedy Čechy (85 *alters*). Jen o 2 % méně byli zastoupeni *alters* stejného občanství, krajanů byla více než třetina (37 %, 81 *alters*). Poslední skupinu tvořili *alters* jiných občanství, celkově se jednalo o téměř čtvrtinu občanů jiných států (24 %, 52 *alters*). Tito *alters* pocházeli z 19 zemí. Nejvýznamněji mezi nimi byli zastoupeni Slováci (37 % z kategorie „jiná"), následovali Francouzi (10 % z kategorie „jiná") a Nepálci (10 % z kategorie „jiná").[31]

[31] Další z *alters* pocházeli z Velké Británie, Ukrajiny, Bhútánu, Srí Lanky, Egypta, Finska, Chile, Chorvatska, Kanady, Portugalska, Rumunska, Ruska, Řecka, Španělska, Tuniska a USA.

Graf 35 Indie (alters): Státní občanství

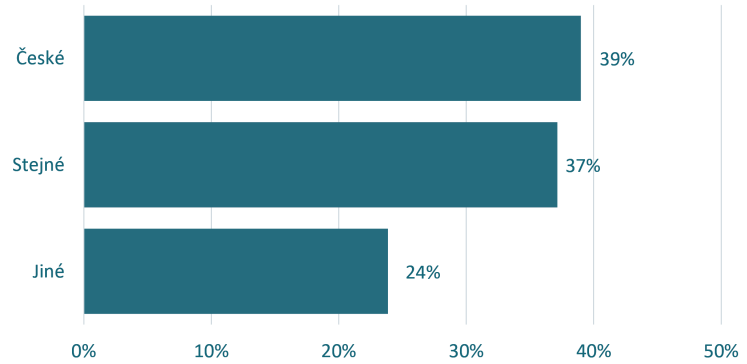

Na území Česka nežilo celkem 16 % *alters*. Ti, kteří pobývali na území státu a nebyli českými občany, zde průměrně žili čtyři a půl roku (viz graf 36).

Graf 36 Indie (alters): Délka pobytu (v měsících)

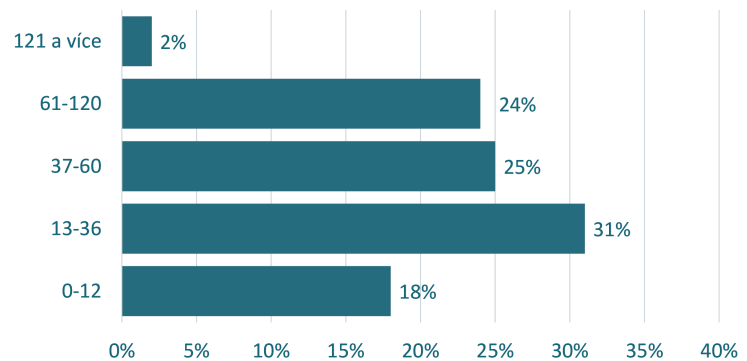

Průměrná délka známosti *eg* s *alters* byly tři roky. Mezi známostmi převažují ty, které netrvají déle než tři roky (77 %). To je ovlivněno i délkou pobytu jednotlivých participantů. Téměř dvě třetiny *alters* žilo především ve městě Brně (65 %). Téměř pětina *alters* pobývala mimo Evropskou unii (18 %). V Česku, vyjma města Brna, žilo 15 % *alters*. Pouze 3 % žila jinde v Evropské unii.

Z hlediska dosaženého vzdělání (viz graf 37) měla většina jmenovaných *alters* vysokoškolské vzdělání (89 %), 9 % *alters* ukončilo středoškolské vzdělání s maturitou a pouze 2 % absolvovala základní školu. Z tohoto je patrné, že jednotliví *alters* pocházejí buď z rodin, kde je na vzdělání kladen důraz, nebo jsou obklopováni, či se obklopují, jednotlivci se stejnou úrovní vzdělání.

Graf 37 Indie (alters): Vzdělání

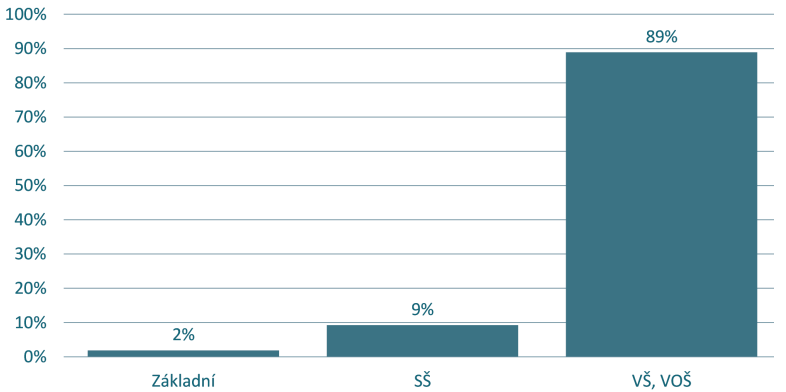

Strukturu *alters* z hlediska socioekonomického statusu zobrazuje graf 38. Z něj je patrné, že téměř polovina *alters* je manažery a odborníky (47,7 %). Více než desetinu *alters* tvořili studenti (12 %) a také techničtí a odborní pracovníci (11 %).

Graf 38 Indie (alters): Socioekonomický status

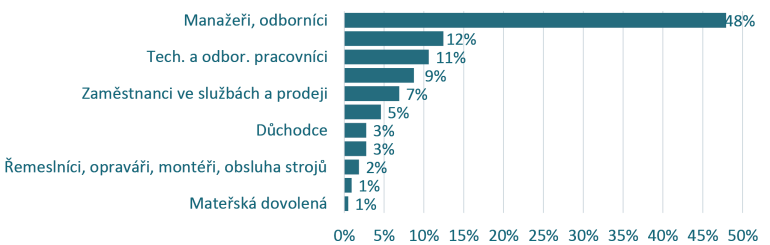

Vztah *ega* k *alters* byl sledován prostřednictvím čtyř kategorií (rodina a partneři, přátelé a kamarádi, známí, spolupracovníci). Téměř tři pětiny *alters* (59 %) byly zařazeny do kategorie

přátel a kamarádů. Další téměř pětinu tvořili známí (17 %). Až za nimi se umístili členové rodiny a partneři (15 %) a nejméně početnou kategorií byli spolupracovníci (8 %).

Graf 39 Indie (alters): Vztah k egu

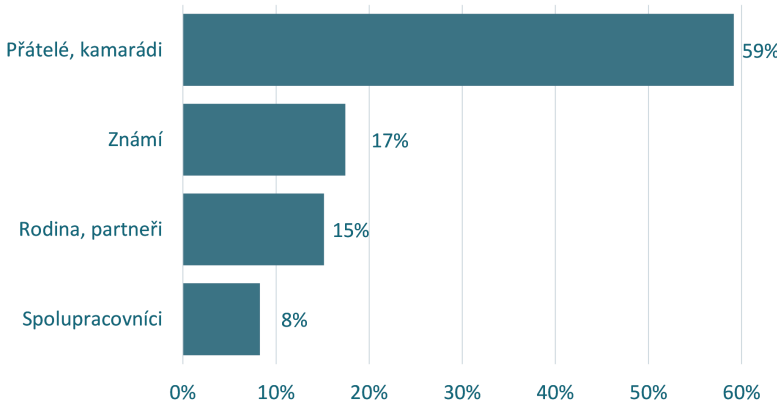

Dále byla prostřednictvím generátoru jmen zjišťována blízkost *eg* k jednotlivým *alters*. Téměř polovina *alters* byla *egy* považována za velmi blízké (25 %) či blízké (20 %). Čtvrtina *alters* byla *egy* považovaná za blízké jen trochu (25 %). Více než pětina *alters* byla označena neutrálně „je mi blízký čas od času“ (22 %).

Mimo vztah a blízkost byla dále sledována frekvence kontaktu mezi *egy* a *alters*. V tomto případě se nemuselo jednat o přímý kontakt, důležité bylo, že participanti vůbec komunikují, například elektronicky. Patří sem tedy i nepřímé kontakty, k nimž docházelo prostřednictvím telefonu, emailu, sociálních sítí (Facebook) nebo aplikací pro komunikaci (Skype, WhatsApp). Platí, že více než tři pětiny *alters* (61 %) byly s *egem* v kontaktu minimálně jednou za týden. Více než pětina *alters* komunikovala každý den (23 %), pětina dvakrát týdně (20 %), téměř pětina jedenkrát týdně (18 %). Přibližně desetina *alters* byla s *egem* v kontaktu dvakrát do měsíce (11 %), jednou do měsíce (10 %), dvakrát ročně (12 %) nebo jednou ročně (6 %).

5.3 Základní parametry sítí – gender a státní občanství

V následující části jsou sítě charakterizovány z hlediska genderu a státní příslušnosti *alters*. Soubor *alters* byl rozdělen z hlediska genderu na muže a ženy a tyto dvě kategorie byly sledovány podle dalších charakteristik. Dále byly popsány sítě z hlediska státního občanství – krajanů, našinců (české občanství) a *alters* jiných státních občanství.

Po rozdělení souboru na základě genderu je patrné, že muži jsou nejčastěji zastoupeni ve věkové kategorii 31 až 40 let (48 %). Druhou nejpočetněji zastoupenou věkovou kategorií bylo 21 až 30 let, do níž náležely téměř dvě pětiny mužů (38 %). S muži se *ega* nejčastěji znala v rozmezí jednoho až tří let (55 %). S méně než čtvrtinou mužů (23 %) se *ega* znala méně než rok.

Pokud vezmeme v úvahu muže, kteří nemají české občanství, tak nejčastější délka jejich pobytu byla jeden až tři roky (33 %). Druhá nepočetnější skupina mužů v Česku pobývala méně než jeden rok (29 %). Z hlediska občanství měly dvě pětiny mužů (40 %) občanství indické. Více než třetina mužů (34 %) byla občany Česka a více než čtvrtina pocházela z jiných států (26 %). Nejčastěji se jednalo o Slováky (36 % z mužů jiného občanství) a Nepálce (13 % z mužů jiného občanství).

Dvě třetiny mužů nejčastěji pobývaly na území města Brna (66 %). Mimo město Brno někde v Česku žila více než desetina mužů (11 %). Celkem na území Česka pobývaly více než tři čtvrtiny mužů (77 %). Mimo Evropskou unii se nalézala pětina mužů (20 %) a v Evropské unii pouze 3 %. Většina mužů měla dokončené vysokoškolské vzdělání (89 %). Střední vzdělání s maturitou uvedla necelá desetina (9 %). Pouze 2 % mužů měla dokončenou základní školu. Více než dvě třetiny mužů vykonávaly práci na odborné úrovni. Z toho více než polovina působila na manažerské nebo odborné pozici (53 %) a více než desetina byla technickými pracovníky (14 %). Mezi muži se dále nalézalo 10 % podnikatelů a 9 % studentů. Ve službách a prodeji pracovalo 6 % mužů.

Muži byli *egy* nejčastěji považováni za jejich přátele či kamarády (60 %). Za známé byla označena méně než pětina mužů (17 %). Více než desetina (13 %) patřila mezi rodinné příslušníky a přibližně desetinu tvořili spolupracovníci (11 %).

Nejčastěji uváděnou kategorií v rámci blízkosti k *egu* bylo „je mi blízký jen trochu“ (26 %). Více než dvě pětiny mužů byly považovány za velmi blízké (21 %) či blízké (21 %). S méně než dvěma třetinami mužů (63 %) byla *ega* v kontaktu alespoň jednou týdně. Čtvrtina mužů byla s *egy* v kontaktu každý den.

Dále byly zkoumány ženy. Více než polovina žen (58 %) spadala do věkové kategorie 21 až 30 let. Druhou nejčastější věkovou kategorií byly ženy ve věku 31 až 40 let (19 %). S téměř dvěma pětinami žen (39 %) se *ega* znala méně než jeden rok. S více než třetinou žen (37 %) se *ega* znala v rozmezí jednoho až tří let. Pokud vezmeme v úvahu ženy v sítích, které nemají české občanství, nejčastější délka pobytu byla tři až pět let (38 %). Druhou nejpočetněji zastoupenou kategorií byly ženy žijící v Česku méně než rok (29 %).

Ženy v sociálních sítích měly z poloviny české občanství (51 %). V méně než třetině případů se pak jednalo o ženy z Indie (31 %). Nejméně zastoupenou kategorií byly ženy s jiným občanstvím (18 %). Jednalo se o pět Slovenek, dvě Ukrajinky a dvě Francouzky. V Brně pobývaly více než tři pětiny žen (61 %). Mimo Brno, ale v rámci Česka žila přibližně pětina žen (22 %). Na území Česka celkem pobývaly více než čtyři pětiny žen (83 %). Mimo Evropskou unii se nacházelo 13 % žen a pouze 3 % žila v Evropské unii.

Většina žen (88 %) měla dokončené vysokoškolské vzdělání. Střední vzdělání s maturitou dosáhla více než desetina (11 %). Pouze 2 % žen měla dokončenou základní školu. Ženy nejčastěji pracovaly na manažerské nebo odborné pozici (36 %). Více než jedna pětina studovala (21 %). Méně než desetina žen byla zaměstnána ve službách či prodeji (9 %) anebo byla úřednicemi (9 %). 6 % žen bylo podnikatelkami a rovněž 6 % žen byla nezaměstnaných.

Vztah k ženám byl v nadpoloviční většině (58 %) *egy* definován jako kamarádský. Mezi rodinné příslušníky patřila více než jedna pětina žen (21 %). Za známé označila *ega* přibližně pětinu žen (19 %). Nejméně byly zastoupeny spolupracovnice (1%). Více než polovina žen byla *egy* považována za velmi blízké (33 %) či blízké (18 %). Více než pětina

žen náležela do kategorie „je mi blízký jen trochu“ (21 %). S více než polovinou žen (58 %) jsou *ega* v kontaktu alespoň jednou týdně. Nejčastěji pak každý den (21 %) nebo jednou týdně (21 %).

Analýza se dále zaměřila na *alters* z hlediska státního občanství a tří základních kategorií vztahů ke krajanům, našincům a jiným příslušnostem. Mezi krajany (*alters* s indickým občanstvím) převažovali muži (74 % mužů, oproti 26 % žen). Krajani, bez ohledu na jejich gender, nejčastěji patřili do věkové skupiny 31 až 40 let (49 %). Druhou nejpočetnější skupinu tvořili krajané ve věkové kategorii 21 až 30 let (35 %). S krajany se *ega* znala nejčastěji jeden až tři roky (44 %). Krajani nejčastěji v Česku pobývali jeden až tři roky (34 %). Mezi další nejčastěji zastoupené kategorie patřily věkové skupiny tři až pět let (24 %) a pět až deset let (24 %). Více než polovina krajanů (56 %) pobývala v Brně. Dvě pětiny krajanů bydlely mimo Evropskou unii (40 %). Právě tito *alters* byli z velké části rodinnými příslušníky jednotlivých *eg*. Krajané byli nejčastěji vysokoškolsky vzdělaní (93 %). Více než třetina krajanů (39 %) vykonávala práci na manažerské pozici nebo působila v roli odborníků, 14 % byly osoby samostatně výdělečně činné a stejně zastoupeni byli i techničtí a odborní pracovníci.

Více než polovina krajanů (59 %) byla *egy* považována za přátele. Rodinní příslušníci byli v sítích zastoupeni ve více než třetině případů (37 %). Mezi spolupracovníky patřila pouze 2 % krajanů a mezi známé jen 1 %. Tři čtvrtiny krajanů byly *egy* považovány za velmi blízké (49 %) či blízké (26 %). *Ega* s krajany udržovala pravidelný kontakt. S více než třemi čtvrtinami (78 %) byla ve styku aspoň jednou za týden. Více než čtvrtina byla v kontaktu každý den (30 %).

Mezi našinci bylo v sítích zastoupeno 60 % mužů a 40 % žen. Ve 44 % patřili našinci (Češi) do věkové kategorie 21 až 30 let. Druhou nejpočetnější věkovou skupinou bylo 31 až 40 let (38 %). *Ega* se nejčastěji s našinci znala méně než jeden rok (41 %) a dále pak jeden až tři roky (41 %), viz graf 40.

Graf 40 Indie (alters): Délka známosti – našinci (v měsících)

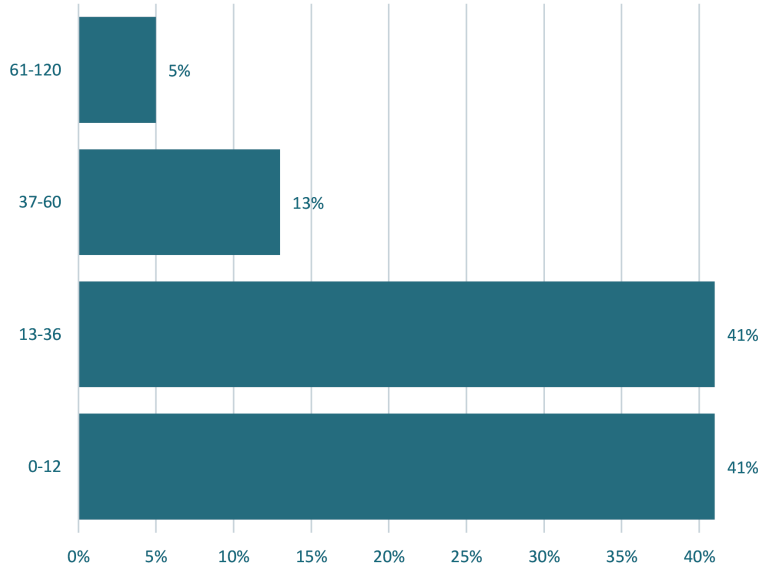

Více než dvě třetiny našinců žily v Brně (69 %). Více než čtvrtina pobývala mimo Brno, ale v Česku (29 %). Celkem na území Česka pobývalo 98 % našinců, kteří byli součástí indické sítě. Češi byli nejčastěji vysokoškolsky vzdělaní (89 %), s velkým odstupem za nimi následovali Češi se vzděláním středoškolským (11 %). Češi s vyučením či základním vzděláním se v sítích jednotlivých *eg* nenalézali. Více než tři pětiny Čechů (62 %) pracovaly na pozici manažera nebo odborníka. V případě 11 % se jednalo o studenty. Dále 9 % tvořili techničtí pracovníci a 8 % zaměstnanci ve službách a prodeji.

Vztah *eg* k našincům byl téměř v polovině případů (49 %) přátelský. Ve více než třetině (35 %) byli Češi označováni *egy* za známé. Spolupracovníky tvořilo 15 %. Ale pouze necelá čtvrtina našinců byla považována *egy* za velmi blízké (7 %) či blízké (16 %), viz graf 41. Naopak téměř polovina Čechů náležela do kategorie „je mi blízký jen trochu“ (34%) a „není mi vůbec blízký“ (14 %).

Graf 41 Indie (alters): Blízkost k egu – našinci

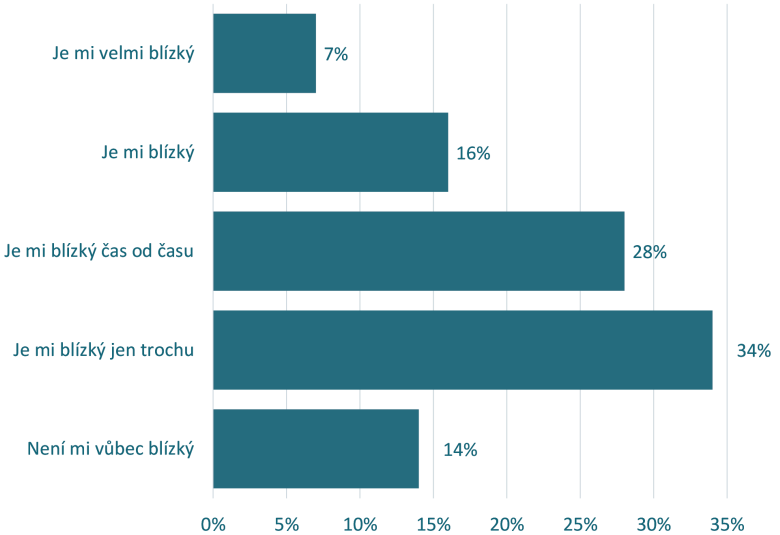

Ega byla s našinci nejčastěji v kontaktu každý den (22 %). Obecně převažuje častější frekvence kontaktů, více než tři pětiny našinců (62 %) jsou s *egy* v kontaktu aspoň jedenkrát týdně.

U *alters* s jiným občanstvím přítomných v indických sítích dominovali muži (77 % mužů, oproti 23 % žen). Polovina z *alters* s jiným občanstvím patřila do věkové kategorie 21 až 30 let (50 %). Druhou nejpočetnější věkovou kategorií (29 %) byla kategorie 31 až 40 let. Délka známosti se nejčastěji pohybovala v rozmezí jednoho až tří let (70 %). U necelé čtvrtiny (24 %) byla délka známosti kratší než jeden rok. *Alters* jiné státní příslušnosti v Česku nejčastěji pobývali v rozmezí tří až pět let (27 %). Stejné procentuální zastoupení nalézáme ve věkové kategorii jeden až tři roky. Pouze 5 % *alters* jiné státní příslušnosti v Česku žilo více než deset let. Téměř čtyři pětiny *alters* (79 %) jiné státní příslušnosti žily na území Česka. Z toho více než dvě třetiny v Brně (71 %). Mimo Evropskou unii pobývalo 12 % *alters* a v Evropské unii se nacházela desetina *alters* (10 %). Vysokoškolské vzdělání měly více než čtyři pětiny *alters* (83 %). Středoškolské vzdělání s maturitou ukončilo 13 % z nich a 4 % *alters* absolvovala základní školu. Nejpočetnější

skupinu *alters* tvořili manažeři a odborníci (38 %). Na druhém místě se umístili studenti (28 %). *Alters* jiné státní příslušnosti náleželi nejčastěji mezi kamarády a přátele (75 %). Více než desetina byla *egy* označena za známé (13 %). Rodinní příslušníci tvořili 6 % a dalších 6 % patřilo ke spolupracovníkům. Téměř třetina *alters* jiné státní příslušnosti byla egy považována za velmi blízké (15 %) či blízké (17 %). Naopak více než dvě pětiny *alters* náležely ke kategorii „je mi blízký jen trochu" (29 %) a „není mi vůbec blízký" (12 %). Nejčastěji byla *ega* s *alters* v kontaktu dvakrát měsíčně (25 %). Méně často docházelo ke kontaktu jedenkrát za měsíc (17 %) a dvakrát ročně (17 %).

5.4 Formy pomoci

Součástí tvorby generátoru jmen byly otázky, zjišťující na koho by se dotazovaná *ega* obrátila v případě řešení několika typů problémů či situací. V průběhu analýzy bylo vyhodnocováno, jakou měrou je pomoc poskytována na základě sledovaných charakteristik jednotlivých *alters*. Jednalo se o pohlaví, občanství, lokalitu, ve které žijí, vztah a blízkost k *egu*. Výsledky jsou shrnuty v následující tabulce (tabulka 16). V ní jsou zobrazeny jak procenta, tak absolutní četnosti (N) pro jednotlivé kategorie *alters*.

Tabulka 16 Formy pomoci dle pohlaví, občanství, lokality, vztahu a blízkosti k egu

			Peníze	Důležitá témata	Zaměst-nání	Bydlení	Zábava
Pohlaví	Muži	%	29 %	34 %	42 %	36 %	59 %
		N	44	52	63	55	89
	Ženy	%	22 %	46 %	33 %	48 %	70 %
		N	15	31	22	32	47
Občan-ství	Stejné	%	53 %	61 %	43 %	40 %	65 %
		N	43	49	35	32	53
	České	%	8 %	20 %	37 %	42 %	58 %
		N	7	17	31	36	49
	Jiné	%	17 %	33 %	37 %	37 %	65 %
		N	9	17	19	19	34
Loka-lita	Stejná (Brno)	%	21 %	36 %	40 %	45 %	65 %
		N	29	51	57	63	92
	Mimo Brno (ČR)	%	9 %	16 %	25 %	28 %	66 %
		N	3	5	8	9	21
	Mimo EU	%	59 %	59 %	39 %	31 %	44 %
		N	23	23	15	12	17
	V EU	%	67 %	67 %	83 %	50 %	100 %
		N	4	4	5	3	6
Vztah k egu	Rodina	%	79 %	82 %	55 %	52 %	61 %
		N	26	27	18	17	20
	Přátelé	%	22 %	42 %	31 %	36 %	72 %
		N	28	54	40	47	93
	Známí	%	8 %	0 %	29 %	45 %	42 %
		N	3	0	11	17	16
	Spolupracov-níci	%	11 %	11 %	89 %	33 %	39 %
		N	2	2	16	6	7
Blíz-kost k egu	Je mi velmi blízký	%	72 %	89 %	54 %	57 %	72 %
		N	39	48	29	31	39
	Je mi blízký	%	30 %	59 %	32 %	39 %	61 %
		N	13	26	14	17	27
	Je mi blízký čas od času	%	11 %	11 %	51 %	36 %	60 %
		N	5	5	24	17	28
	Je mi blízký jen trochu	%	2 %	4 %	26 %	24 %	69 %
		N	1	2	14	13	34
	Není mi vů-bec blízký	%	5 %	10 %	20 %	47 %	26 %
		N	1	2	4	9	5

Z hlediska poskytované pomoci na základě pohlaví *alters* platí, že muži více poskytovali podporu týkající se zaměstnání (42 %) a také podporu finanční (29 %). Oproti tomu ženy byly více spjaty s řešením důležitých témat (46 %), bydlením (48 %) a zejména trávením volného času (70 %), viz graf 42.

Graf 42 Indie (alters): Formy pomoci podle pohlaví

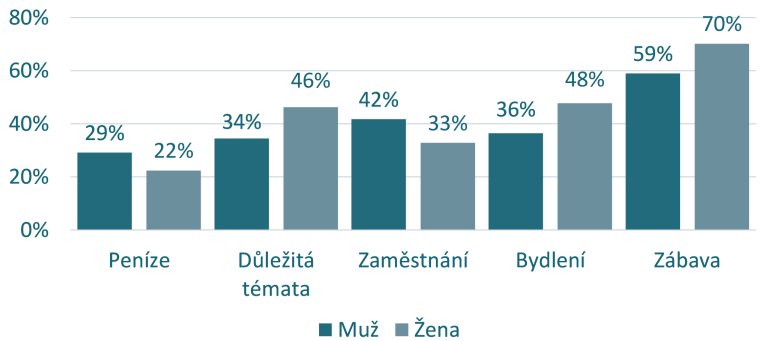

Zároveň platí, že by se *ega* v případě řešení financí (53 %), důležitých témat (61 %) a zaměstnání (43 %) spíše obracela na krajany (viz graf 43). V ostatních typech pomoci (bydlení a zábava) nejsou rozdíly mezi jednotlivými občanstvími natolik významné. Příkladem je pomoc v hledání bydlení, u našinců (Čechů) by hledalo pomoc 42 % *eg*, zatímco u krajanů by to bylo 40 %. *Ega* by svůj volný čas raději trávila s krajany (65 %) anebo s *alters* jiného občanství (65 %). Zároveň se více než polovina participantů vyjádřila, že by svůj volný čas trávila i s našinci (58 %).

Graf 43 Indie (alters): Typy pomoci podle státního občanství

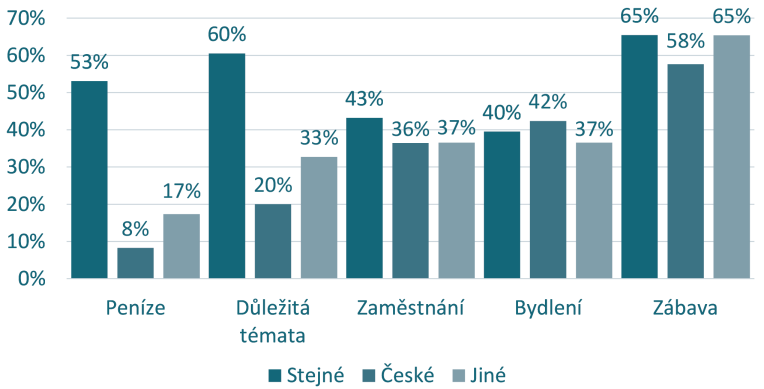

Jak zobrazuje tabulka 16 výše, nejvyšší procentuální zastoupení v hledání pomoci dle bydliště zaujímají *alters* žijící v Evropské unii. Ovšem tato kategorie není příliš početná (v řádech jednotlivců). Pokud by *ega* hledala pomoc ve finanční oblasti, obrátila by se v téměř třech pětinách případů (59 %) na *alters* žijící mimo Evropskou unii. Stejně by tomu bylo při řešení důležitých témat (59 %). Naopak hledání zaměstnání by *ega* řešila ve dvou pětinách případů (40 %) s *alters* žijícími v Brně. Podobně tomu je i se zajištěním bydlení, kdy by se na *alters* žijící v Brně obrátilo 45 % *eg*. V oblasti zábavy a trávení volného času je to velice vyrovnané. Více než polovina *eg* by se obrátila jak na *alters* žijící v Brně, tak na *alters* žijící mimo Brno, ale v Česku (Brno 65 %, mimo Brno 66 %).

Jednotlivé formy pomoci silně ovlivňuje podoba sociálního vztahu (viz graf 44). To je patrné v případě spolupracovníků, kteří jsou nejvýznamnějším zdrojem v otázce hledání zaměstnání (89 %). Naopak v obtížných situacích (82 %) či finanční nouzi (79 %) by se *ega* nejčastěji obrátila na rodinu. V případě zábavy by se *ega* zase obracela na své přátele (72 %). V případě trávení volného času ale nadále hrají významnou roli rodinní příslušníci (61 %). Lze tedy tvrdit, že v rámci indických sítí rodina pro *ega* představuje hlavní, případně významný zdroj pro poskytování většiny forem pomoci.

Graf 44 Indie (alters): Formy pomoci dle vztahu k egu

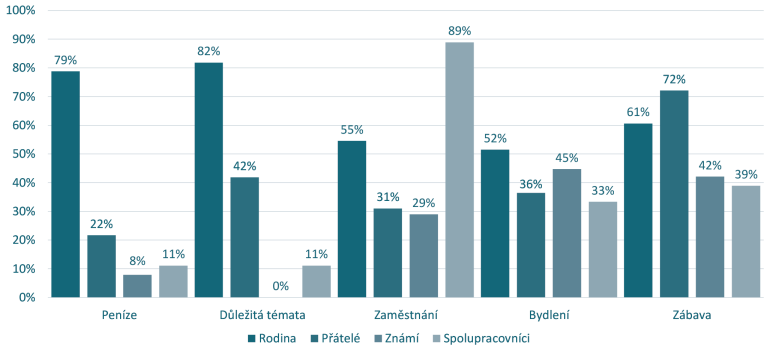

Využívání forem pomoci se u jednotlivých *eg* také řídilo jejich blízkostí k *alters*. Silná emocionální blízkost byla rozhodující u všech forem podpory a pomoci. Platilo, že čím větší blízkost *ega alters* přisuzovala, tím spíše by se na ně obracela o pomoc.

5.5 Multiplexita

Jak jsme již uvedli výše, multiplexita vyjadřuje, zda jednotliví *alters* poskytují *egu* jednu či více forem pomoci současně. Souhrnné výsledky vztahující se k multiplexitě jsou uvedeny v tabulce 17. Jsou v ní zobrazeny jak procenta, tak absolutní četnosti (N) pro jednotlivé kategorie *alters,* jako pohlaví, občanství, lokalita, ve které žijí, vztah k *egu* a blízkost k *egu*. Četnost pomoci byla rozdělena do tří kategorií: 1 – pomoc pouze s řešením jednoho problému či situace, 2 – pomoc s řešením dvou problémů, 3–5 – pomoc s řešením tří až pěti problémů či situací. V případě pomoci pouze s jedním problémem hovoříme o nižší multiplexitě, naopak při pomoci se třemi až pěti problémy zaznamenáváme multiplexitu vyšší.

Tabulka 17 Multiplexita alters pohlaví, občanství, lokality, vztahu a blízkosti k egu

			1	2	3 až 5	celkem
Pohlaví	Muži	%	47 %	25 %	28 %	100 %
		N	71	38	42	151
	Ženy	%	45 %	18 %	37 %	100 %
		N	30	12	25	67
Občanství	Stejné	%	30 %	27 %	43 %	100 %
		N	24	22	35	81
	České	%	57 %	21 %	22 %	100 %
		N	48	18	19	85
	Jiné	%	56 %	19 %	25 %	100 %
		N	29	10	13	52
Lokalita	Stejná (Brno)	%	45 %	22 %	33 %	100 %
		N	64	31	46	141
	Mimo Brno (ČR)	%	63 %	28 %	9 %	100 %
		N	20	9	4	33
	Mimo EU	%	41 %	23 %	36 %	100 %
		N	16	9	14	39
	V EU	%	17 %	17 %	66 %	100 %
		N	1	1	4	6
Vztah k egu	Rodina	%	18 %	18 %	64 %	100 %
		N	6	6	21	33
	Přátelé	%	47 %	22 %	31 %	100 %
		N	61	28	40	129
	Známí	%	69 %	26 %	5 %	100 %
		N	26	10	2	38
	Spolupracovníci	%	45 %	33 %	22 %	100 %
		N	8	6	4	18
Blízkost k egu	Je mi velmi blízký	%	9 %	19 %	72 %	100 %
		N	5	10	39	54
	Je mi blízký	%	39 %	25 %	36 %	100 %
		N	17	11	16	44
	Je mi blízký čas od času	%	47 %	34 %	19 %	100 %
		N	22	16	9	47
	Je mi blízký jen trochu	%	76 %	20 %	4 %	100 %
		N	41	11	2	54
	Není mi vůbec blízký	%	84 %	11 %	5 %	100 %
		N	16	2	1	19

Jak analýza ukázala, téměř polovina všech *alters* (46 %) je zdrojem podpory pouze v případě jedné formy pomoci (viz graf 45). Téměř čtvrtina *alters* (23 %) je zdrojem dvou forem pomoci a téměř třetina *alters* (31 %) je zdrojem tří až pěti forem pomoci. Závěrem je, že multiplexita zkoumaných indických sociálních sítí je spíše vyšší.

Graf 45 Indie (alters): Multiplexita forem pomoci

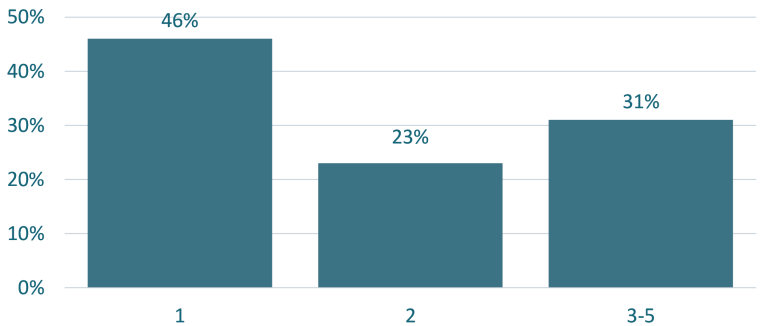

Více než třetina (37 %) žen by byla schopná poskytnout tři až pět typů pomoci. Ve srovnání s více než čtvrtinou mužů (28 %) ženy vykazují vyšší multiplexitu. Rozdíl v multiplexitě zaznamenáváme i v případě občanství *alters*. Oproti českým *alters* (57 %) a *alters* jiného občanství (56 %), kteří nejčastěji poskytovali pouze jeden typ pomoci, byla u krajanů zaznamenána vysoká multiplexita. Nejčastěji poskytovali tři až pět typů pomoci, a to ve více než dvou pětinách případů (43 %).

Vyšší míru multiplexity (tři až pět) registrujeme u *alters* žijících mimo Evropskou unii (36 %), ale také u *alters* žijících v Brně (33 %). Naopak nižší míra (jeden typ pomoci) multiplexity se objevuje u *alters* žijících v Česku mimo Brno (63 %). Vysokou míru multiplexity (tři až pět typů pomoci) vykazovali rodinní příslušníci (64 %). Na druhou stranu nižší míru multiplexity nalézáme u známých (69 %) a přátel (47 %). Míra multiplexity měla klesající tendenci v souvislosti s blízkostí k *egu*. Čím blíže bylo *ego* k *alters*, tím více forem pomoci čerpalo od daných *alters*.

5.6 Hustota, centralita a ukázky sociálních sítí

O dalších charakteristikách indické sítě vypovídají údaje o hustotě egocentrických sítí *eg* a centralita uvedených *alters* (míra centrality a mezilehlosti). Provází je vizualizace a popisy vybraných egocentrických sítí.

Z hlediska celkové provázanosti osob v rámci jednotlivých sítí (tj. hustoty) vykazují analyzované sítě průměrnou hodnotu 0,63 (63 %). Indické sociální sítě tedy můžeme označit za spíše husté sítě. Pouze jedno *ego* mělo hustotu sítě nižší než 50 %. Hustější sítě tvoří ženy než muži (tabulka 18) a z hlediska zaměstnání pak studenti a pracovníci na odborných či manažerských pozicích. To je dáno především pozicí samotných *eg*, která mají tendenci vytvářet sítě ve svém pracovním (případně studentském) kolektivu.

Tabulka 18 Hustota indické sítě dle pohlaví a zaměstnání ega

		Průměrná hustota
Pohlaví	Muž	0,59
	Žena	0,81
Zaměstnání	Manažeři, odborníci	0,65
	Nezaměstnaný/á	0,39
	Techničtí a odborní pracovníci	0,60
	Student/ka	0,70

Dalšími aplikovanými ukazateli byly míra centrality a mezilehlosti. Tyto údaje poskytují informaci ohledně důležitých osob v síti. Z tabulky 19 je patrné, že v indických sítích převažuje důležitost (centralita) krajanských *alters* (průměr míry centrality 5,73, průměr mezilehlosti 13,78). Pozice našinců (Čechů) a *alters* jiných státních občanství jsou do velké míry totožné (u našinců je průměrná míra centrality 4,36 a průměrná mezilehlost 1,50, u *alters* jiných občanství je průměrná míra centrality 4,21 a průměrná mezilehlost 1,05).

Tabulka 19 Centralita indických a českých alters

	Krajani (n=81)	Našinci (n=24)	Jiné občanství (n=52)	Celkem (n=218)
	průměr	průměr	průměr	průměr
Míra centrality	5,73	4,36	4,21	4,83
Mezilehlost	13,78	1,50	1,05	5,95

Pokud se vrátíme zpět ke krajanům, zjišťujeme, že je u nich průměr mezilehlosti (13,78) přibližně o deset řádů vyšší ve srovnání s ostatními. Tento rozdíl je výsledkem vlivu rodinných příslušníků, kteří zaujímají v indické síti centrální pozici a jsou značně provázaní. Při vyloučení rodinných příslušníků by se hodnota mezilehlosti značně snížila a přiblížila se k hodnotám mezilehlosti u našinců a *alters* jiného občanství.

Následující dva příklady grafického znázornění sociálních sítí umožňují prozkoumat indické sítě v detailu. Jedná se o participanta I/001/M, kterého jsme pojmenovali jako Deepak, a participanta I/002/M, který obdržel jméno Rahul. Stejně tak i jména jednotlivých *alters* byla změněna. V interpretaci jednotlivých sítí pracujeme jak s informacemi obsaženými v generátoru jmen pro určitou egocentrickou síť, tak i s daty z kvalitativních rozhovorů s participanty (pokud byla pořízena).

V diagramech znázorňuje tečkový vzor *ego*, kolmé šrafování představuje alters stejného občanství (krajana). Mřížkový vzor znázorňuje našince (Čechy) a vodorovné šrafování *alters* jiného občanství nalézající se v síti. Velikost symbolu vyjadřuje míru multiplexity – čím je větší uzlový bod, tím je větší multiplexita (více obdržených forem pomoci). Podoba symbolu informuje o pohlaví *alters* – kruh představuje ženy a čtverec muže.

5.6.1 Síť ega „Deepak" (I/001/M)

První diagram (obrázek 7) znázorňuje síť pro *ego* Deepak. Je mu 29 let, pracuje jako technický pracovník s vysokoškolským titulem a v Brně žije tři roky.

Jeho síť obsahuje 12 *alters*, z toho devět mužů a tři ženy. V rámci této sítě všichni jmenovaní *alters* pobývali v Brně. Deepak v rámci generátoru jmen nejmenoval žádného *alters*, který by byl rodinným příslušníkem. Až na jednu výjimku Deepak označil všechny *alters* jako přátele. Z diagramu vyčteme, že indická část sítě (složena pouze z mužů) je značně provázaná, přičemž centrální osobou v síti (při vyloučení *ega*) je Shivam, kterého s ostatními (včetně *ega*) v síti spojuje osm vazeb. Čeští *alters* (Kateřina a Tereza) a *alters* jiného občanství – Jan a Dáša (v tomto případě pouze slovenští) se nalézají na okraji sítě a nemají na *alters* z indické sítě žádnou vazbu (výjimkou je Tereza, která má jednu vazbu, a to na Shivama).

Obrázek 7 Diagram indické sítě: Deepak

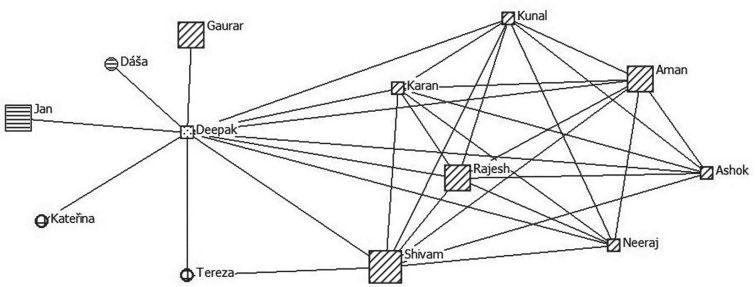

Po úpravě *alters* (filtrace) v Deepakově síti podle jejich blízkosti (kategorie „je mi velmi blízký“ a „je mi blízký“), viz obrázek 8, je zřejmé, že v síti zůstali pouze čeští *alters* a z osmi indických *alters* se jejich počet zredukoval na šest. Zároveň platí, že indičtí *alters* s vyšší mírou multiplexity v síti zůstali.

Obrázek 8 Diagram indické sítě: Deepak – blízkost

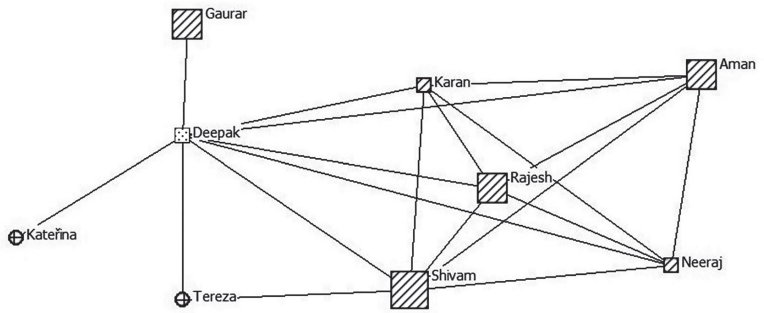

Další diagram (obrázek 9) představuje Deepakovu síť *alters*, se kterými je alespoň jednou týdně v kontaktu. Oproti předešlému diagramu je zřejmé, že v tomto výčtu je zařazen i Jan, který je důležitý z hlediska případné pomoci při hledání nového bydlení nebo zaměstnání.

Obrázek 9 Diagram indické sítě: Deepak – frekvence

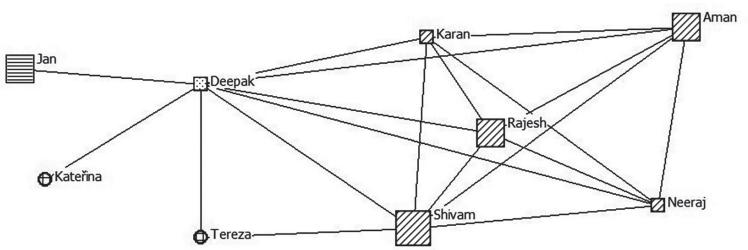

Další tři diagramy představují Deepakovu síť z hlediska forem pomoci. V prvním případě (obrázek 10) diagram znázorňuje síť pomoci týkající se finanční pomoci a pomoci s řešením důležitých životních témat. V této síti se nalézají pouze krajani, kteří jsou až na případ Gaurara vzájemně provázáni. Ukazuje se, že obě formy pomoci jsou řešeny výhradně s krajany, s nimiž má Deeppak i silný osobní vztah.

Obrázek 10 Diagram indické sítě: Deepak – typy pomoci: peníze a důležitá témata

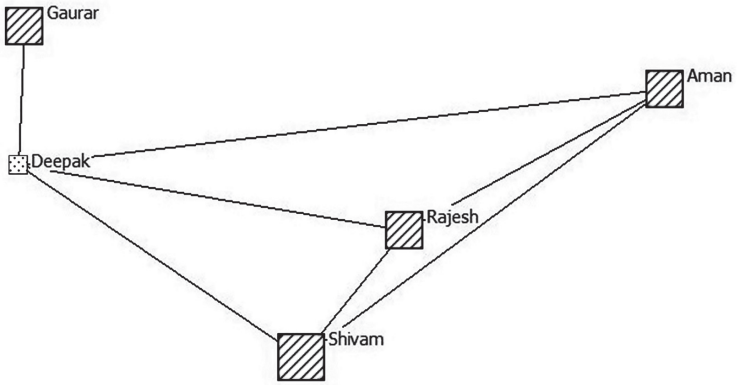

Pokud se zaměříme na formy pomoci při hledání zaměstnání a bydlení, síť získává jinou podobu (obrázek 11). Nalézají se v ní i *alters* jiného občanství (Jan a Dáša) a naopak podpora ze strany krajanů je v tomto případě nižší. Zároveň jednotliví *alters* nejsou navzájem propojení jako v předešlém případě.

Obrázek 11 Diagram indické sítě: Deepak – typy pomoci: zaměstnání a bydlení

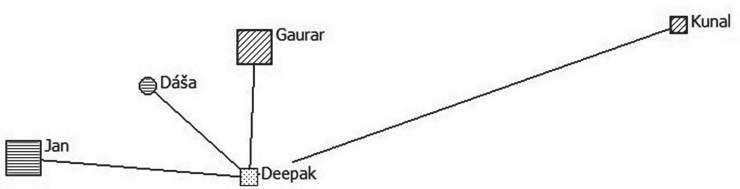

Poslední diagram (obrázek 12) znázorňuje Deepakovu síť s ohledem na trávení volného času. *Alters* jsou v této síti do určité míry provázaní a kromě krajanů (Shivam, Rajesh a Aman) se zde objevuje i Češka Tereza, která jako jediná má vazbu na někoho z krajanů v Deepakově síti. Zároveň však platí, že při volnočasových aktivitách Deepak za své společníky volí především krajany, dává jim přednost před našinci nebo *alters* s jiným občanstvím.

Obrázek 12 Diagram indické sítě: Deepak – typy pomoci: zábava

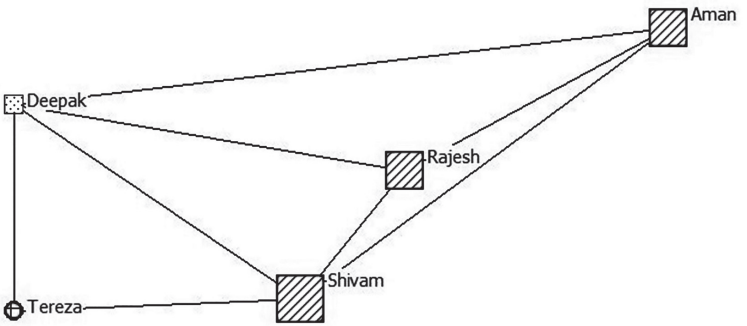

Deepakova sociální síť je tvořena zejména krajany, kteří ve většině znázorněných sítí zaujímají významnou pozici. Především se jedná o trojici Shivam, Rajesh a Aman, která tvoří v Deepakově síti hlavní opěrné body z hlediska multiplexity, blízkosti a poskytování forem pomoci – především v případě finanční pomoci, v řešení důležitých témat a volnočasovém vyžití.

5.6.2 Síť ega „Rahul" (I/002/M)

Další osobou, jejíž sociální síť se stala předmětem analýzy, je Rahul. Jeho síť znázorňuje následující diagram (obrázek 13). Rahulovi je 38 let, žije v Brně tři roky, pracuje jako technický pracovník a má vysokoškolské vzdělání. Jeho síť obsahuje 17 *alters*, z toho deset mužů a sedm žen. Přestože v sítí registrujeme více vazeb mezi jednotlivými *alters*, platí jako v předešlém případu, že indická část sítě je více provázaná. Centrální osobou v síti (při vyloučení *ega*) je Neha (manželka či partnerka Rahula), kterou s ostatními (včetně *ega*) v síti spojuje 14 vazeb. V síti se nalézají čtyři Češi (Olga, Berta, Petr a Karel), kdy nejvíce je s ostatními provázaná Berta (4 vazby). Dále se v síti nalézá sedm *alters* jiného občanství (Slovenské – Beáta, Nikola, Jan a Andrej, Britské – Praveen a Vinay, Finské – Gudrun). Z hlediska forem pomoci byly pro Rahula nejdůležitější Neha a Nikola, které byly schopny poskytnout čtyři formy pomoci. Tři formy pomoci byli schopní Rahulovi poskytnout i Rahesh a Jan.

Obrázek 13 Diagram indické sítě: Rahul – souhrnný

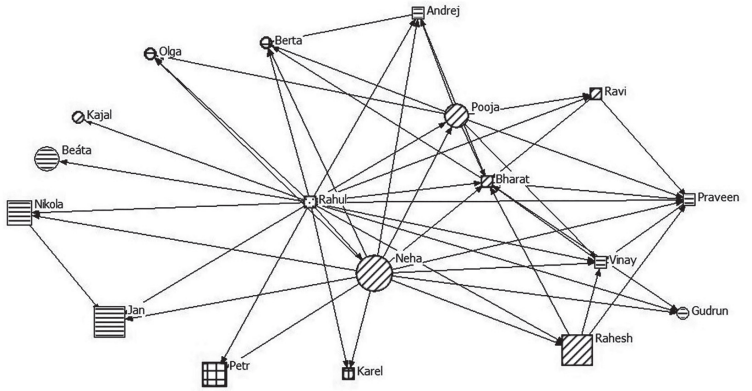

Na rozdíl od Deepaka Rahul do své sítě zahrnul i *alters*, kteří jsou členy jeho rodiny. Tato síť obsahuje pět *alters* (viz obrázek 14). Ze zobrazení vyčteme dvě důležité informace. Rodinná síť Deepaka obsahuje dva *alters* s dvěma nejvyššími hodnotami pro formy pomoci (Neha a Rahesh). A přestože Vinay a Praveen mají jiné občanství (britské), patří do Rahulovy rodiny. Zde pozorujeme příklad transnacionální vazby, kdy se solidarita nezakládá na národně-státní koncepci, ale na příslušnosti k rodině a etnicitě.

Obrázek 14 Diagram indické sítě: Rahul – rodina

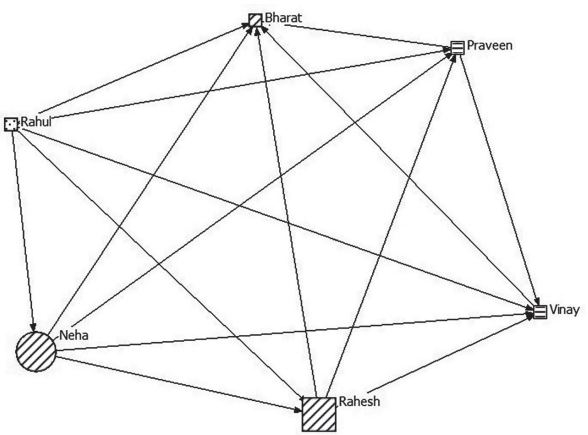

Kromě rodiny Rahul do své sítě zahrnul i *alters*, kteří nepobývali v Česku. V diagramu (obrázek 15) jsou zahrnuti jak *alters* náležející do rodiny (Brahat, Rahesh, Vinay a Praveen), tak přátelé (Ravi, Kajal a Gudrun). Jak je zřejmé, i v případě kontaktů mimo Česko převládají vazby na krajany.

Obrázek 15 Diagram indické sítě: Rahul – vazby mimo ČR

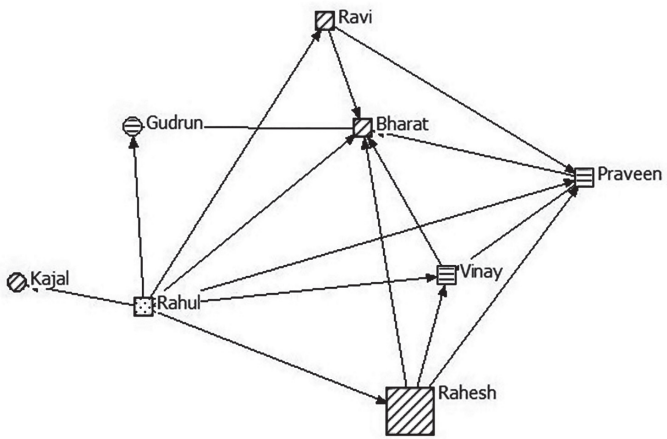

5.7 Kvalitativní perspektiva

Kvalitativní část analýzy indických sítí má za cíl rozšířit interpretace a doplnit dosavadní data rovněž o data kvalitativní. Vychází z 12 polostrukturovaných rozhovorů, kterých se zúčastnilo devět mužů a tři ženy. Rozhovory probíhaly v kavárnách, domácnostech, firmách, v nichž participanti pracovali, a na univerzitách. Analýza rozhovorů ukázala, že jsme se setkali s kategorií expatriotů, jedním sociálním typem se společnými znaky.

5.7.1 Typ „expatriot"

Indové, s nimiž výzkumníci hovořili, byli vysoce vzdělaní lidé, kteří do Brna přijeli za zaměstnáním, nejčastěji v oboru IT.

Působili v nadnárodních firmách jako jsou IBM, Red Hat nebo AT&T. Ve dvou případech se jednalo o vysokoškolské studenty a tři ženy působily na pozicích instruktorky jógy, doktorské studentky a vědkyně pracující na post-doktorské pozici.

Participanti obvykle do Česka přišli na základě doporučení známých, kteří už v Brně pracovali a stali se zdrojem pobídky, na kterou participanti zareagovali. Někteří nepřicházeli přímo z Indie, ale z jiných států, v nichž pobývali.

> **Participant:** Než jsem přijel, tak jsem tady měl nějaké přátele, se kterými jsem byl v kontaktu, a jeden z nich mě doporučil pro práci v Red Hat.
> **Tazatel:** Takže jste se sem přestěhoval kvůli práci.
> **Participant:** Ano. Dokončil jsem magistra a před tím, než jsem se přestěhoval, tak jsem bydlel v Nizozemí.

V jiných případech přestěhování iniciovala firma, pro kterou participanti pracovali. Popřípadě jim práci nabídla firma, která aktivně vyhledává IT specialisty pro brněnské pracoviště, jako v následujícím případě.

> **Tazatel:** Proč jste si vybral Českou republiku, Brno?
> **Participant:** Vlastně ani nevím. Předtím, než jsem sem přišel, tak jsem v Indii pracoval pro Mercedes Benz. Dostal jsem se do Německa, Stuttgartu. Takže jsem si řekl fajn, líbí se mi tady a nějakým způsobem jsem ve stejnou dobu dostal nabídku od AT&T a od IBM do Brna. Vybral jsem si AT&T, a tak jsem tady.
> **Tazatel:** Měl jste nějaké kontakty tady v Česku, před příjezdem?
> **Participant:** Ne, jen z AT&T, z personálního.

Studenty do Česka lákala možnost studia v Evropě s relativně nízkými životními náklady. Doktorandi a post-doktorandka uvedli, že atraktivita studia v Česku spočívala v dobře vybavených laboratořích a kvalitních školitelích či vedoucích, jejichž nabídku pozvání na daný ústav využili. Byla formulována v rámcích obvyklé akademické spolupráce v nadnárodním prostoru.

> **Participantka:** Ne, to bylo EU stipendium. Vědci z EU se spojují dohromady, financují to a najímají vědce z ostatních zemí. Funguje to tak, že například česká univerzita nemůže najmout českého vědce, musí to být někdo mimo Česko. Takže určitě stipendium bylo jedním z faktorů. Druhým byla školitelova reputace, která je v oblasti jeho zájmu opravdu vysoká, což mi pomohlo se rozhodnout se.

> Já jsem toho o České republice moc nevěděla, ale to vědomí, že je tady dobře a vybavená laboratoř, mi pomohlo.

Participanti také uváděli, že prostřednictvím zaměstnání získávají první důležité kontakty. V případě studentů a akademiků jsou zásadní ústavy a katedry, na kterých působí. Z tohoto prostředí se rekrutuje významná část pozdějších známých a přátel či nájemců bydlení. Pro zaměstnance jsou stěžejní instituce, v nichž pracují. Ty navíc poskytují pomoc zaměstnancům, kteří se nově přistěhují do Brna. Jde o různé podoby asistence, ať už při vyřizování potřebných dokladů, při jednání na úřadech (doprovody), poskytování služeb tlumočníka nebo při zajišťování ubytování. Asistence jsou v životě expatriotů důležité, protože jim usnadňují adaptaci a mnohdy komplikovanou komunikaci v českém jazykovém prostředí. Firmy také spolupracují s pracovními agenturami, které se o jejich zaměstnance starají, jako v následujícím případě.

> **Participant:** A taky je tady jedna agentura, která se jmenuje Manpower, a ti taky pomáhají nově příchozím.
> (…)
> **Tazatel:** A kdo vám pomohl nejvíc po vašem příjezdu?
> **Participant:** Určitě Manpower. Byli můj jediný kontakt a pomáhali mi s papírováním, například při registraci k pobytu, nebo když jsem si šel vystavit biometrickou kartu.
> (…)
> **Tazatel:** A jak a s kým jste se seznámil jako první?
> **Participant:** S mými přáteli a s ženou z Manpower, která mi se vším pomáhala. Jak vystavit jednotlivé dokumenty, žádosti a podobně.

Participanti svůj další pobyt v Brně spojovali se zaměstnáním. Ti, kteří pracovali v nadnárodních firmách, se stěhování v případě získání zaměstnání jinde nijak zvlášť nebránili. Naopak byli otevřeni všem možnostem. Pobyt mnohých se řídí dynamikou globálních ekonomických trhů, přičemž není participanty definován jako definitivní a trvalý. Studenti a doktorandi podmiňovali svůj další pobyt nalezením perspektivního zaměstnání, které by jim zajistilo finanční nezávislost.

Expatrioti se potýkali s obtížemi při zajišťování bydlení v Brně. Občas se setkávali s neochotou pronajímatelů ubytovat ve svém bytě cizince. Většina dotazovaných interpretuje tuto skutečnost jako problém s jazykem, kdy se majitelé

obávají komunikace s cizincem, protože neumí anglicky nebo neovládají jazyk dostatečně dobře a stydí se mluvit.

> **Participantka:** Když jsem hledala byt, tak jsem si našla tři místa a všechna jsem obešla sama a bylo to v pohodě. Hledala jsem na stránkách, které jsou i pro anglicky mluvící, nabídky jsou od Čechů, kteří jsou ale v pohodě s angličtinou. Samozřejmě vím, že jsou stránky pro Čechy, kde je nabídek mnohem víc, ale když je kontaktuješ prostřednictvím českých kolegů, tak často ani neodpoví. Necítí se jistí, tak neodpoví.

U studentů je situace jednodušší, pokud bydlí na kolejích. S jejich zajištěním jim pomáhá univerzita. Bydlení zprostředkovávají pro své zaměstnance rovněž mnohé nadnárodní firmy. I když ani zde se nelze problémům s jazykem úplně vyhnout.

> **Participantka:** Moje první bydlení bylo na kolejích a můj první problém nastal tam. Přestože jsem měla potvrzený příjezd a paní věděla, že mám přijet. V den příjezdu paní na recepci tvrdila, že o mně nemá tušení a začala na mě ječet, byla hodně agresivní. A navíc mluvila jenom česky, čemuž jsem samozřejmě nerozuměla. Naštěstí jsem s sebou měla kolegu, který jí všechno vysvětlil, a ona si nakonec uvědomila, že to byla její chyba, a všechno dopadlo dobře, ale ano, můj první dojem nebyl nejpříjemnější.

Nakonec si odpovídající bydlení naši participanti našli. Nejčastěji bylo hledáno skrze neformální sítě vytvořené kolem klíčových institucí, na internetu přes bezplatnou inzerci bytů (bezreallitky.cz) nebo za pomoci realitních agentur a zpoplatněných webových portálů. Důležité jsou také sociální sítě, konkrétně Facebook a uvnitř něj utvořené skupiny. Mimo podnájem si i někteří koupili vlastní byt s vidinou setrvání v Brně nebo jako investici do nemovitosti.

Kombinace nedostatku bydlení a jazykové bariéry je problémem i u lidí, kteří již nejsou studenty (ani nebyli) a bydlí v nájemním bydlení nebo vlastní byt.

> **Participantka:** Když jsem byla student, tak díky univerzitě to nebyl takový problém. Starali se mi téměř o všechno. Bydlení a tak dále. Teď když vlastním byt, mám rodinu a musím brát ohledy na to, co oni potřebují, tak se jazyková bariéra objevuje.

Participanti popisují každodenní situace, v nichž potřebují vyřídit poplatky za popelnice na úřadě, domluvit se

s instalatérem nebo vyjednat s majitelem drobné stavební úpravy v bytě apod. V takových případech je komunikace mnohdy složitá a vyžaduje přítomnost a tlumočení někoho ze známých nebo přátel. V těchto situacích jsou důležité sociální sítě.

> **Participantka:** Když jsem měla problém s prvním domácím, tak jsem se rychle obrátila na Facebook, jestli jsou tam nějaké nabídky a kontaktovala jsem ty lidi a naštěstí oni mluvili anglicky. Takže jsem si to mohla všechno pořešit sama, ale v souvislosti s problémy, které jsem řešila na magistrátu, tak mi kamarádka Pavlína pomohla porozumět tomu, o co jde. Můj domácí sice mluví anglicky, ale ne moc dobře, takže byly nějaké problémy, které mi nedokázal vysvětlit, a Pavlína mi s nimi pomohla.

Indičtí expatrioti řeší jazykovou bariéru různě intenzivně, pokládají ji za velkou. Vadí jim zejména v situacích, kdy se potřebují domluvit s lidmi, kteří se nepohybují kolem institucí, v rámci nichž participanti působí. Potíže nastávají v okamžiku, když opustí důvěrné prostředí instituce, ve kterém je obvyklá komunikace v angličtině.

> **Participantka:** Měli jsme Tesco operátora nebo tak něco a kdykoliv jsme měli nějaký problém a já jsem přišla na jakoukoliv pobočku, tak tam nebyl nikdo, kdo by mluvil anglicky. Vždycky jsem se zasekla v tom problému, dokud mi někdo z firmy nekontaktoval a nepomohl mi (...) občas, když jdeme do obchodu se zeleninou a nerozumíme účtu, tak se často stává, že tam nebyl nikdo, kdo by nám pomohl. Já ty lidi neobviňuji. Je to samozřejmě způsobené jazykovou bariérou, oni za to nemohou. Jak jsem již několikrát řekla, jazyková bariéra je pro nás největší problém.

Obtíže v každodenních situacích, a někdy i snaha lépe porozumět okolí, motivuje některé participanty k učení se českému jazyku. Ne snad proto, aby pro ně velmi vzdálený jazyk plně ovládli, ale aby byli schopni se ve výše zmíněných situacích domluvit. Někteří učení dokonce zkoušeli opakovaně, ale když pozorovali Ukrajince nebo Rusy, kteří postupovali v učení pro blízkost jazyků neobyčejně rychle, tak výuku opustili. Participanti tak nezřídka vyjadřovali skepsi nad svými schopnostmi se jazyk naučit.

> **Tazatel:** A absolvoval jste nějaké studium tady v Česku?
> **Participant:** Ne, jenom jsem se učil česky.
> **Tazatel:** Jak a s kým?

Participant: Občas s přáteli a občas v práci, kde máme kurzy češtiny jednou týdně.
Tazatel: A mluvíte česky?
Participant: Trochu.
Tazatel: A bavilo vás to?
Participant: Život je krátký na to, abych se naučil česky, ale zkouším to.

Kurzy češtiny jsou poskytovány podle participantů buďto přímo firmou zdarma nebo v Jihomoravském regionálním centru pro podporu integrace cizinců. Problém je také v časech a dostupnosti těchto kurzů. Bývají totiž přeplněné nebo začínají příliš brzy na to, aby je pracující člověk mohl navštěvovat. Překážkou se ukazuje být nabitý program participantů a v důsledku toho nedostatek energie k učení jazyka.

Participant: (...) já zase nemám tolik volného času, a když nějaký mám, tak ho využívám jinak, než abych se učil česky. Myslím, že je to problém pro většinu cizinců tady. Žít každodenní rutinu a pak si najít ještě nějaký extra čas a mentální energii na to, aby se věnovali učení jazyka.

Na otázku zda dotazovaní potřebují češtinu ve své práci, odpovídali, že se na jejich pracovišti hovoří anglicky. Proto češtinu pro svůj výkon povolání nepotřebují, ať už se jedná o zahraniční studenty, akademiky nebo IT specialisty. Zmíněné instituce vytvářejí v Brně prostory, v nichž se bez problémů komunikuje v angličtině.

Participantka: (...) většinu času trávím na univerzitě a tam téměř všichni mluví anglicky, a kdyby náhodou někdo ne, tak mi kolegové pomohou s překladem. A podobně to má i můj muž, protože pracuje v AT&T. V souvislosti s dcerou byly nějaké problémy, ale teď už je to celkem v pořádku.

Obtíže začínají až ve chvíli, kdy námi dotazovaní musí jít k lékaři, do restaurace nebo když cestují do menších měst. Komunikace je v těchto chvílích komplikovaná.

Tazatel: A jakou jste měl motivaci pro to naučit se česky?
Participant: Interakce s lidmi, kteří nemluví anglicky. Když navíc jedete do nějakých jiných koutů České republiky, kde lidé neumí anglicky, tak vám nezbývá nic jiného než mluvit česky. Chtěl jsem se vyhnout situacím, kdy bychom se vzájemně nedomluvili. Chtěl jsem trochu rozumět a umět říct, co potřebuji.

Největší potíže ovšem nastávají ve chvílích, kdy je potřeba vyjednávat s úřady, a to dokonce i s úřady, které jsou určeny přímo cizincům.

> **Tazatel:** To znamená, že na cizinecké policii.
> **Participant:** Tam není nikdo, kdo by překládal, a je to tam vlastně napsané velkými písmeny: „Vezměte si s sebou vlastního tlumočníka".

V těchto případech si naši dotazovaní přizvou na pomoc někoho ze známých nebo využijí pomoc pracovníků a pracovnic agentur, se kterými spolupracují.

> **Tazatel:** Obecně, měl jste nějaké problémy s příchodem do Česka?
> **Participant:** (...) Samozřejmě že když jsem přišel na úřad, tak jsem zjistil, že tam lidé neumí anglicky. Naštěstí jsem s sebou měl tu paní z agentury, která mi se vším pomohla.

Dotazovaní také často vyjadřovali překvapení nad tím, jak je možné, že ani v takovýchto institucích není dostatek lidí, kteří jsou schopni mluvit anglicky.

> **Tazatel:** Oni taky mluví jenom česky?
> **Participant:** Ano, mluví jenom česky, což je opravdu překvapující, když je to pro cizince. Já jsem si ale zase vzala na pomoc své kolegy, takže to nějak šlo.

Indové řešili také otázku stravování. Suroviny potřebné pro přípravu indických pokrmů jsou sice v Brně dostupné, ale pod českými názvy, což je zejména pro ty, kteří si potrpí na domácí vaření, z počátku překážkou.

Neznalost jazyka je jednou z příčin, proč expatrioti nezahrnují do svých sociálních sítí české občany. Příležitostí k navázání běžných kontaktů je málo, a tak se omezují především na kolegy ze zaměstnání, s nimiž lze komunikovat anglicky.

Z hlediska rodinného zázemí se naši participanti dělili do dvou skupin. V první skupině byly manželské páry nebo rodiny a v druhé potom muži, kteří jsou single nebo mají partnerky. V těchto typech vztahů jsou spolu lidé v každodenním fyzickém kontaktu. V jednom případě se jednalo o „manželství na dálku". Partner jedné participantky pracující na akademické pozici působí na univerzitě ve Švédsku, kam se časem pravděpodobně přesune i dotazovaná. S širší rodinou, která

zůstala bez výjimky v Indii, udržují participanti spíše on-line styk. Pokud se lidem v našem souboru po něčem z Indie výrazně stýskalo, tak to byla bezesporu rodina.

> **Tazatel:** A co tady v Brně postrádáte?
> **Participant:** Asi mou rodinu, která je v Indii. Ale jinak asi nic.
> **Tazatel:** Jste s nimi v kontaktu?
> **Participant:** Ano každý den si voláme přes Skype nebo přes WhatsApp. Ale jejich fyzická přítomnost mi trochu schází.

Hojně jsou proto využívány elektronické způsoby komunikace. Oblíbený je Skype, WhatsApp nebo Facebook. Participanti jsou s rodinami díky nim v denním kontaktu. Indii participanti navštěvují zřídka, zhruba jednou za rok.

Jak už bylo zmíněno, přátelské vazby jsou navazovány nejprve prostřednictvím zaměstnání. U nadnárodních firem se jedná o prostředí, kde se pohybují lidé z celého světa, ale i Češi a Slováci. Na univerzitách je situace obdobná.

> **Tazatel:** A myslíte si, že jsou Češi přátelští, nebo naopak více uzavření, myslím vůči cizincům?
> **Participant:** Popravdě já osobně nemám žádnou špatnou zkušenost. Znal jsem pár Čechů, protože v mém předchozím týmu byla spousta Čechů. Chodili jsme společně na párty nebo do hospody a párkrát byli i u mě doma na pravé indické jídlo. Nikdy jsem neměl žádnou negativní zkušenost.

Naši participanti se také stýkají s krajany. Zejména v obdobích, která jsou nějak významná, obvykle ve svátky. V období realizace výzkumu se slavil svátek Diwali (svátek světla), který většina participantů slavila s přáteli z Indie, popřípadě se zúčastnila nějaké organizované akce místní komunitou.

Sítě přátel se skládají jak z Čechů a Slováků, tak z Indů a lidí z různých zemí. Přátelé a známí jsou zmiňováni hlavně v souvislosti s trávením volného času, kdy participanti sportují, tancují, chodí za zábavou do barů a klubů, navštěvují festivaly, ohňostroje, chodí do kin a divadel, na výlety do okolí nebo dále po Česku. Na tom, z jaké země přátelé pocházejí, podle participantů nezáleží.

Participanti svůj pobyt považují za dobrý, v Brně se jim líbí. Oceňují klidné a bezpečné město s nepřeplněnými ulicemi (kvůli malému počtu obyvatel celkově) a výborným pokrytím

veřejnou dopravou. Z hlediska pocitů přináležitosti se ovšem opět objevilo téma jazyka.

> **Participantka:** Myslím, že pro hodně cizinců, přestože tu mají pracovní možnosti, je největším problémem jazyk. Například vím, že hodně lidí, kteří žijí ve Švédsku, nejsou Švédové, ale protože Švédové jsou na tom mnohem líp s angličtinou, je například i pro naše kamarády mnohem jednodušší se usadit ve Švédsku. Samozřejmě v průběhu se budeme muset naučit Švédsky a stát se součástí švédské společnosti, ale minimálně v prvních pěti letech, řekněme, je mnohem příjemnější, když jsou v tomto ohledu lidi přátelštější. To v České republice postrádám. Znám spoustu Indů, kteří tady vystudovali PhD, pak odešli, ale chtěli se sem vrátit, dostali práci, založili tady rodinu a tak, ale kvalita jejich života, pokud nebudou mluvit česky, nikdy nebude taková. Nikdy nebudou plnohodnotnými členy společnosti. Takže v současnosti zvažují, že se odstěhují.

Na druhou stranu je oceňována tendence našinců pomáhat i bez znalosti cizích jazyků. Opakovaně byly popisovány situace, v nichž kupříkladu řidič autobusu zastavil kvůli naší participantce, aby mohla vystoupit a neztratila se, nebo situace ze supermarketu, kdy na zaměstnancích byla (i přes nedostatečnou angličtinu) vidět snaha pomáhat. Oceňována byla přítomnost lidí z různých částí světa ve městě. Dotazovaní tak mají příležitost poznávat jiné lidi, což považují za obohacení.

Někteří dotazovaní také popisovali negativní zkušenosti. Nejčastěji šlo o projevy nesnášenlivosti s možným rasovým podtextem. Šlo převážně o incidenty typu pokřikování na ulici nebo ve veřejné hromadné dopravě.

> **Tazatel:** A jak vnímáš českou společnost obecně?
> **Participant:** Obecně bych řekl, že jsou nápomocní. Alespoň co vím, protože nemluvím až tak dobře česky. Mám skutečně jenom základy, velmi málo, ale pokud člověk udělá správné gesto, tak mu rozumí. Ale taky například mám zkušenosti, třeba z hospody nebo tak.
> **Tazatel:** Jako rasismus?
> **Participant:** Přesně. Jednou jsme byli večer venku, dokonce v centru a byl tam nějaký český chlap a strčil do mě, dost nehezky. Ale zase jsem četl ve zprávách, že Češi jsou obecně velmi rasističtí, tak to zas člověk může očekávat. Ale ne každý den potkáš špatné lidi, je to různé.

Zmiňovány byly negativní zkušenosti s konzumací masa jako součástí české kultury a nedostatečnou infrastrukturou pro vegetariány. Jeden z participantů dokonce neúctu k vegetariánům včlenil do celkové neúcty Čechů k ostatním kulturám.

Participant: (…) spíš mi vadí, že lidé tady nesouhlasí s tím, že být vegetarián je správné. Pořád tady jíte maso, krávy, a to opravdu není dobré. Nejenom krávy, ale i prasata, a to nejde, nemůžete přežít bez toho, abyste byli vegetariáni.
(…)
Tazatel: A jak vnímáte českou společnost obecně?
Participant: Myslím, že byste měli kultivovat svoje zvyky.
Tazatel: Jaké například?
Participant: Měli byste věřit v něco, co není ve vašich rukou, měli byste respektovat nové lidi, členy společnosti navzdory jejich barvě kůže nebo jejich vzhledu. Každý je nějakým způsobem unikátní a má na něco talent. Respekt k tomuto talentu, nejenom nebýt rasista nebo tak něco, co jsme mohli vidět v minulosti. Pokud se tak nestane, zničíte sami sebe, protože dobří lidé odejdou, nebudou tady chtít zůstat. Vy totiž nerespektujete kulturní ani stravovací zvyky.

6 Arabská síť

„Arabská síť“ se liší od dvou předchozích tím, že se nezakládá na společné státní příslušnosti, ale na sdíleném jazyce. Sociální síť pokrývá rozsáhlé řečové společenství, které je blízké i kulturně. Sdíleným jazykem je arabština. Výběr participantů probíhal napříč státy, ve kterých je arabština úředním jazykem (nebo aspoň jedním z úředních jazyků). Arabština je úředním jazykem v celkem v 25 zemích.[32] Přestože do tohoto výčtu patří i stát Izrael, s ohledem na kompozici imigrace do Česka a zacílení dané sítě nebyl do výčtu zařazen[33].

Tabulka 20 uvádí počet arabsky mluvících cizinců pobývajících na území města Brna k 31. 3. 2017. Celkem bylo do arabské sítě zahrnuto 956 osob z 18 zemí. Nejpočetněji byli zastoupeni arabsky hovořící cizinci ze Sýrie (180 osob), Egypta (172 osob), Tuniska (130 osob) a Iráku (118 osob).

Tabulka 20 Seznam států zařazených do arabské sítě a počet jejich občanů pobývajících na území Brna-města, 31. 3. 2017

Pořadí	Stát	Počet cizinců
1.	Sýrie	180
2.	Egypt	172
3.	Tunisko	130
4.	Irák	118
5.	Alžírsko	66
6.	Libye	60
7.	Saúdská Arábie	56
8.	Omán	43
9.	Jordánsko	30
10.	Maroko	30
11.	Palestina	27
12.	Libanon	20
13.	Jemen	10
14.	Súdán	7
15.	Kuvajt	3
16.	Eritrea	2
17	Mauritánie	1
18.	Spojené arabské emiráty	1
Celkem		956

Zdroj dat: MV ČR; Cizinci s povoleným pobytem

[32] Do této skupiny náleží tyto státy: Alžírsko, Bahrajn, Čad, Džibutsko, Egypt, Eritrea, Izrael, Irák, Jemen, Jordánsko, Katar, Komory, Kuvajt, Libanon, Libye, Maroko, Mauritánie, Omán, Palestina, Saúdská Arábie, Somálsko, Spojené arabské emiráty, Súdán, Sýrie, Západní Sahara a Tunisko.
[33] K 31. 3. 2017 pobývalo na území města Brna celkem 108 občanů Izraele.

6.1 Charakteristiky sítí

Do výzkumu bylo zahrnuto celkem 16 participantů z arabsky mluvících zemí *(eg)*. Jednalo se o jednoho občana Egypta, dva Iráčany, dva Tunisany a 11 Syřanů.[34] V souboru bylo 10 mužů a 6 žen. Průměrný věk arabsky mluvících participantů činil 35 let. Nejmladšímu bylo 25 let a nejstaršímu 53. Nejčastěji se výzkumu účastnily osoby s vysokoškolským vzděláním (14). Pouze jednou bylo uvedeno středoškolské vzdělání a ve dvou případech vzdělání základní. Zaměstnání oslovených cizinců bylo dosti různorodé. Mezi oslovenými byli tři studenti, tři zaměstnanci ve službách a prodeji, tři manažeři či obchodníci a dva nezaměstnaní. Jedna žena uvedla, že je na mateřské dovolené. Další participant byl zaměstnán v technických profesích.

Participanti pobývali v Česku v průměru čtyři a půl roku (průměr 54 měsíců). Nejčastěji participanti pobývali v Česku tři až pět let (pět participantů) a čtyři participanti v zemi pobývali méně než jeden rok (viz graf 46).

Graf 46 Arabské země (ego): Délka pobytu (v měsících)

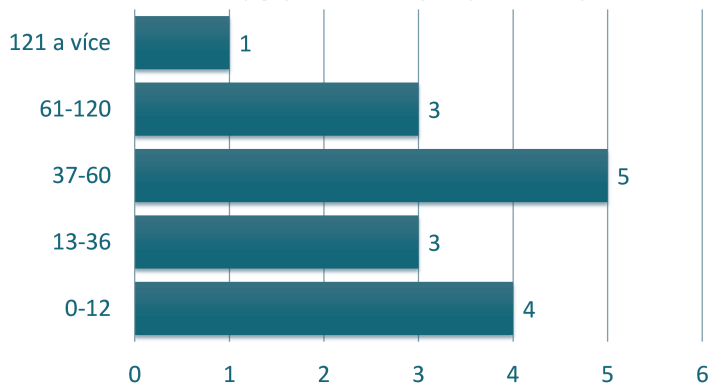

[34] Převaha Syřanů byla způsobena kontaktováním česko-syrské občanské iniciativy SYRECZECH, z jejíhož okruhu pocházela část participantů. Další kontakty ze Sýrie byly získány prostřednictvím jedné z důležitých členek brněnské komunity. Významným místem setkávání arabsky mluvících cizinců v Brně byla čajovna. Zde se uskutečnily rozhovory se syrskými zástupci iniciativy SYRECZECH. V čajovně také vznikly další dva generátory jmen s participanty z Iráku. Dále byly využity kontakty zprostředkované zaměstnanci orientální restaurace či obchůdku s potravinami z arabských zemí.

Při rozdělení *eg* dle genderu platí, že v mužských sítích převažovali muži (67 % mužů, oproti 33 % žen) a naopak v ženských sítích zase ženy (56 % žen, oproti 44 % mužů). Ženy byly více zastoupeny v sítích participantek a muži byli naopak více zastoupeni v sítích participantů.

Arabská sociální síť zaměřená na jednotlivé typy pomoci zahrnovala v průměru 13 jedinců (*alters*), u žen se průměrně jednalo o 7 *alters* a u mužů o 15 *alters*.

Souhrnné informace o jednotlivých participantech náležejících do arabské sítě uvádí tabulka 21.

Tabulka 21 Základní charakteristiky participantů (eg) arabské sítě

ID	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Zaměstnání	Národnost	Délka pobytu	Počet alters	Hustota
1	Žena	29	VŠ, VOŠ	Manažerka, odbornice	Sýrie	9	6	0,78
2	Žena	50	ZŠ	Nezaměstnaná	Sýrie	36	13	0,82
3	Žena	53	VŠ, VOŠ	Nezaměstnaná	Sýrie	10	6	0,93
4	Muž	26	VŠ, VOŠ	Úředník	Tunisko	36	16	0,51
5	Muž	48	VŠ, VOŠ	Manažer, odborník	Sýrie	54	22	0,53
6	Muž	25	VŠ, VOŠ	Student	Egypt	8	17	0,48
7	Muž	30	VŠ, VOŠ	Student	Sýrie	60	19	0,71
8	Žena	27	VŠ, VOŠ	Zaměstnanec ve službách a prodeji	Sýrie	24	18	0,72
9	Muž	37	VŠ, VOŠ	Řemeslník, opravář, montér, obsluha strojů	Tunisko	3	10	0,8
10	Muž	35	VŠ, VOŠ	Zaměstnanec ve službách a prodeji	Sýrie	84	16	0,76
11	Muž	42	VŠ, VOŠ	Student	Sýrie	54	10	0,72
12	Muž	30	VŠ, VOŠ	Zaměstnanec ve službách a prodeji	Irák	120	11	0,97
13	Žena	32	VŠ, VOŠ	Tech. a odbor. pracovnice	Sýrie	48	7	0,59
14	Muž	35	VŠ, VOŠ	OSVČ	Irák	180	11	0,63
15	Žena	31	SŠ	Mateřská dovolená	Sýrie	54	4	0,58
16	Muž	31	VŠ, VOŠ	Manažer, odborník	Sýrie	84	16	0,72

6.2 Vlastnosti alters

Celkem bylo v průběhu tvorby dat vygenerováno 202 *alters*. Z toho bylo 123 (61 %) mužů a 79 žen (39 %). Průměrný věk *alters* byl 38 let. Nejmladšímu z *alters* bylo 18 let a nejstaršímu 72 let. Věkovou strukturu *alters* zobrazuje graf 47.

Graf 47 Arabské země (alters): Věk

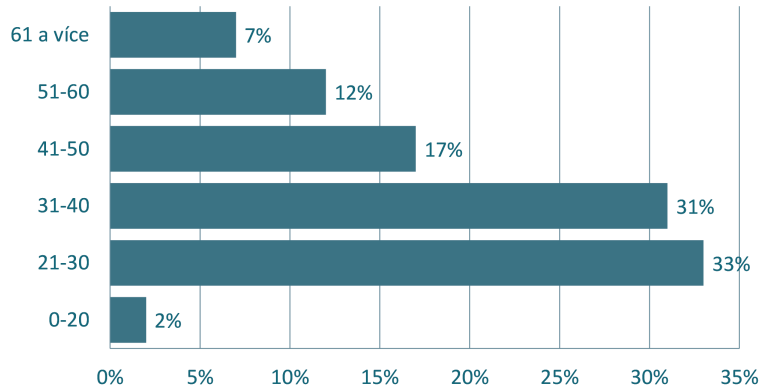

Arabská síť byla v 59 % složena z *alters* stejného občanství (viz graf 48). Téměř pětina *alters* (18 %) byla českými občany. Téměř čtvrtina *alters* (23 %) pocházela z jiných zemí – nejčastěji se jednalo o Sýrii (13 % z kategorie jiné), Lybii (11 % z kategorie jiné) a Egypt (11 % z kategorie jiné). Ze zemí Evropské unie pocházely kontakty *eg* nejčastěji ze Slovenska (11 % z kategorie jiné).[35]

[35] *Alters* jiné státní příslušnosti pocházeli z Bhútánu, Brazílie, Egypta, Francie, Chorvatska, Indie, Iráku, Itálie, Kazachstánu, Kosova, Libanonu, Libye, Litvy, Maďarska, Maroka, Německa, Rumunska, Ruska, Řecka, Slovenska, Sýrie, Švýcarska, Turecka a Ukrajiny.

Graf 48 Arabské země (alters): Státní občanství

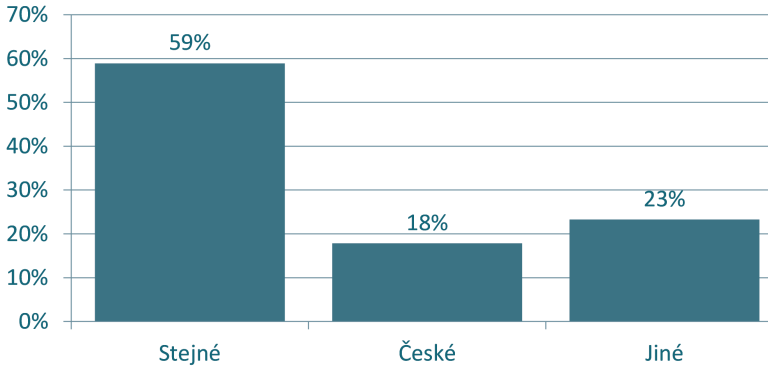

Na území Česka nikdy nepobývala více než čtvrtina *alters* (28 %). Graf 49 znázorňuje kategorizovanou délku pobytu *alters*. Nejčastěji v Česku *alters* pobývali deset a více let (31 %). Druhou nejčastější kategorií bylo pět až deset let (27 %). Minimální délka pobytu byla pět měsíců a maximální 42 let.

Graf 49 Arabské země (alters): Délka pobytu (v měsících)

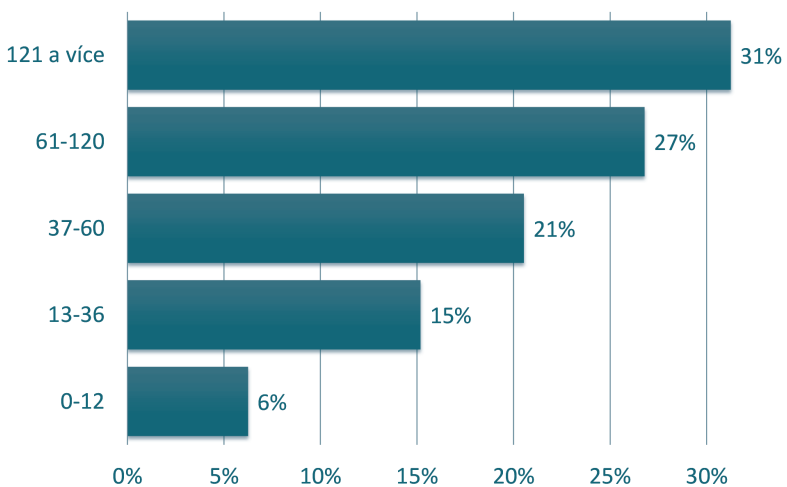

Průměrná délka známosti *eg* s *alters* byla necelých pět let (průměr 59 měsíců). Nejdelší známost trvala 40 let a nejkratší jeden měsíc. Nejčastěji známost *eg* s *alters* trvala méně než jeden rok (27 %) a jeden až tři roky (27 %). V Brně pobývaly dvě třetiny *alters* (66 %). Dalších 6 % *alters* žilo v Česku, ale mimo Brno. Celkem téměř tři čtvrtiny *alters* (72 %) žily na území Česka. Další necelá čtvrtina (23 %) *alters* pobývala mimo území Evropské unie a 5 % *alters* žilo jinde v Evropské unii.

Téměř tři čtvrtiny *alters* byli vysokoškoláci (73 %). Více než pětina z nich (21 %) vystudovala střední školu. Pouze 4 % *alters* absolvovala základní školu. Vyučena byla 2 % *alters*, viz graf 50.

Graf 50 Arabské země (alters): Vzdělání

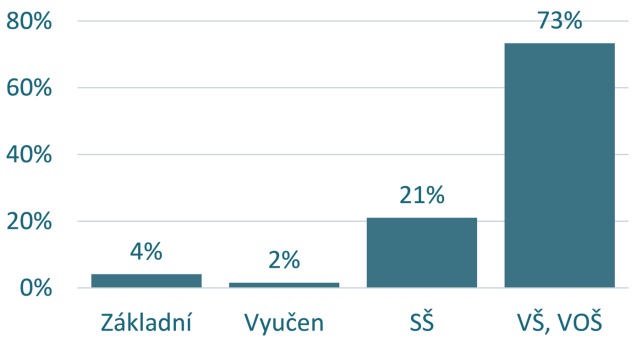

Pokud jde o socioekonomický status *alters*, v necelé čtvrtině případů (24 %) se jednalo o manažery či obchodníky. Téměř pětina *alters* (17 %) podnikala jako OSVČ. Stejný počet *alters* (17 %) pracoval ve službách a prodeji. 14 % *alters* působilo jako techničtí a odborní pracovníci a 11 % studovalo, viz graf 51.

Graf 51 Arabské země (alters): Socioekonomický status

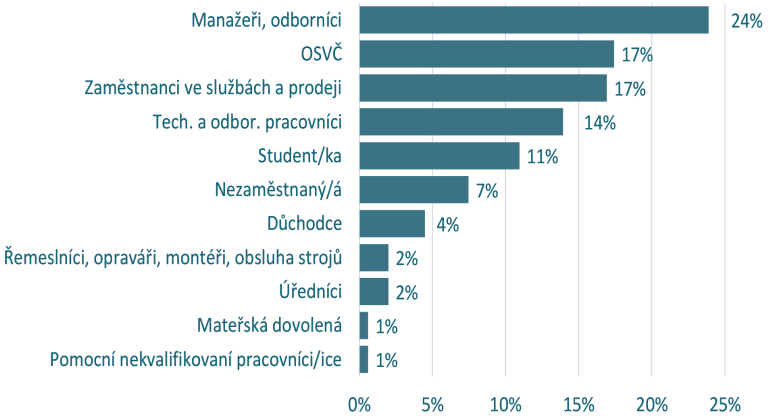

Vztah *ega* k *alters* byl sledován prostřednictvím čtyř kategorií (rodina a partneři, přátelé a kamarádi, známí, spolupracovníci). Mezi *egy* a *alters* převažoval přátelský vztah (54 %). Téměř třetina *alters* byla označena jako rodinní příslušníci (31 %). Známí tvořili necelou desetinu (9 %). Spolupracovníci byli zastoupeni v 6 % (viz graf 52).

Graf 52 Arabské země (alters): Vztah k egu

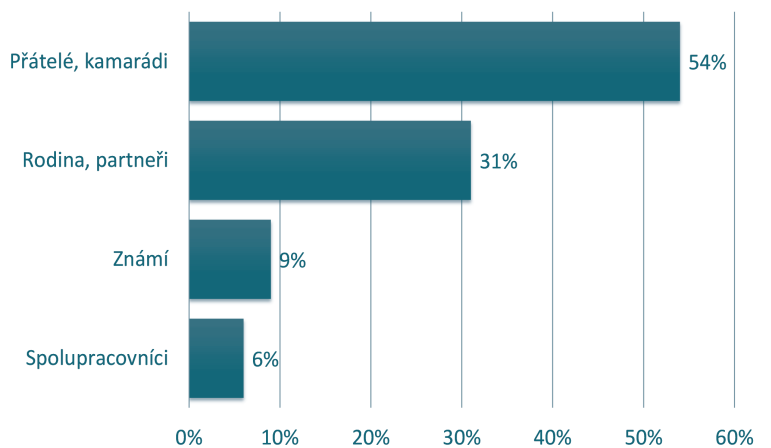

Prostřednictvím generátoru jmen byla zjišťována blízkost *eg* k jednotlivým *alters*. Dvě třetiny *alters* byly *egy* považovány za velmi blízké (39 %) či blízké (27 %). Neutrální vztah *ega* zaujímala k téměř pětině *alters* (19 %).

Jaká byla frekvence kontaktu *eg* s *alters*? Ve více než dvou třetinách *ega* s *alters* udržovala kontakt minimálně jednou týdně, ve více než čtvrtině případů byl tento kontakt každodenní (29 %).

6.3 Základní parametry sítí – gender a státní občanství

V následující části jsou popsány sítě z hlediska genderu a státního občanství *alters*. Soubor *alters* byl rozdělen na muže a ženy a dále byly sledovány jejich charakteristiky. Následuje popis sítě z hlediska státního občanství – krajanů, našinců (české občanství) a *alters* jiných státních občanství.

Po rozdělení souboru na základě genderu je patrné, že muži nejčastěji náleželi do věkové kategorie 31 až 40 let (34 %). Druhá nejpočetněji zastoupená věková kategorie pokrývala rozmezí 21 až 30 let (37 %). S muži se *ega* nejčastěji znala v rozmezí pěti až deseti let (25 %) a jen o 2 % méně se ega znala s muži v rozmezí tří až pěti let (23 %).

Pokud vezmeme v úvahu muže, kteří nemají české občanství, tak nejčastější délka jejich pobytu činila deset a více let (39 %). Druhá nejpočetnější skupina mužů pobývala v Česku v rozmezí pěti až deseti let (28 %). Z hlediska občanství měly více než dvě třetiny mužů stejné občanství jako *ega* (67 %). Naopak pouze desetinu mužů (10 %) tvořili čeští občané. Téměř čtvrtina mužů měla jiné občanství (24 %). Jednalo se nejčastěji o Syřany (17 % z mužů jiného občanství), Egypťany (17 % z mužů jiného občanství) a Libyjce (17 % z mužů jiného občanství).

Více než dvě třetiny mužů pobývaly na území města Brna (69 %). Mimo město Brno žilo 7 % mužů. Na území Česka žily celkem více než tři čtvrtiny všech mužů (76 %). Téměř pětina mužů pobývala mimo Evropskou unii (19 %) a pouze 6 % mužů žilo jinde v Evropské unii. Téměř tři čtvrtiny mužů měly vysokoškolské vzdělání (73 %). Téměř jedna pětina (19 %) absolvovala střední školu s maturitou. Vyučena byla 3 % mužů

a základní školu absolvovalo 5 % mužů. Více než čtvrtina mužů podnikala (27 %). Méně než čtvrtina mužů (23 %) vykonávala práci na manažerské nebo odborné úrovni. Téměř pětina mužů působila ve službách a prodeji (17 %) a 16 % bylo technickými pracovníky. Mezi muži se také nacházelo 6 % studentů a 6 % důchodců.

Muži byli *egy* nejčastěji považováni za jejich přátele či kamarády (57 %). Více než jedna čtvrtina (26 %) patřila k rodinným příslušníkům. Za známé byla označena více než desetina mužů (11 %) a nejméně početnou kategorii tvořili spolupracovníci (6 %). Dvě třetiny mužů byly *egy* považovány za velmi blízké (35 %) či blízké (31 %). S více než dvěma třetinami mužů (67 %) byla *ega* v kontaktu alespoň jednou týdně. Nejčastější kontakt byl jednou týdně a byl vyznačen u čtvrtiny mužů (25 %).

Dále se věnujeme ženám. Necelé dvě pětiny žen (39 %) patřily do věkové kategorie 21 až 30 let. Druhou nejčastější věkovou kategorii tvořily ženy ve věku 31 až 40 let (25 %). S více než dvěma pětinami žen (41 %) se *ega* znala v rozmezí jednoho až tří let. S více než třetinou žen (37 %) se *ega* znala méně než jeden rok a 15 % žen *ega* řadila do kategorie známosti v rozmezí pěti až deseti let. Pokud vezmeme v úvahu ženy, které nemají české občanství, nejčastější délka pobytu byla tři až pět let (34 %). Druhou nejpočetnější zastoupenou kategorií byly ženy, které v Česku žijí pět až deset let (24 %).

Ženy v arabských sítích pocházely především ze stejných zemí jako *ega* (47 %). Následovaly Češky (30 %) a nejméně zastoupenou kategorií byly ženy s jiným občanstvím (23 %). Jednalo se o ženy z Řecka (11 % z žen jiného občanství) a Slovenska (11 % z žen jiného občanství). V Brně pobývaly více než tři pětiny žen (62 %). Mimo Brno, ale v rámci Česka žila 4 % žen. Na území Česka pobývaly celkem dvě třetiny všech žen (66 %). Mimo Evropskou unii žila více než čtvrtina žen (30 %) a jinde v Evropské unii žila 4 % žen.

Necelé tři čtvrtiny žen (73 %) měly vysokoškolský titul a necelá jedna čtvrtina (24 %) ukončila střední školu s maturitou. Ženy nejčastěji pracovaly na manažerské nebo odborné pozici (25 %). Necelá čtvrtina žen (19 %) studovala. Zaměstnankyň ve službách a prodeji bylo 16 % a nezaměstnaných žen bylo také 16 %.

Vztah k ženám byl ve více než polovině případů (51 %) *egy* definován jako přátelský. Do rodiny náležela více než třetina žen (38 %). Mezi spolupracovnice bylo řazeno 6 % žen. Nejméně zastoupenou skupinou byly známé (5 %). Více než dvě třetiny žen byly *egy* považovány za velmi blízké (46 %) či blízké (21 %). *Ega* byla s ženami v kontaktu minimálně jednou za týden ve více než dvou třetinách (67 %), přičemž v necelých dvou pětinách (38 %) se jednalo o každodenní kontakt.

Analýza se dále zaměřila na *alters* z hlediska státního občanství a tří základních kategorií vztahů ke krajanům, našincům a jiným příslušnostem. Mezi krajany převažovali muži (69 % mužů, oproti 31 % žen). Krajani nejčastěji náleželi do věkové kategorie 31 až 40 let (28 %) a více než pětina do věkové kategorie 21 až 30 let (21 %). Necelá polovina všech krajanů (47 %) byla starších 41 let. S krajany se *ega* nejčastěji znala pět až deset let (35 %). Dalšími nejvíce zastoupenými kategoriemi byly tři až pět let (19 %) a jeden až tři roky (19 %). Nejčastější délka pobytu krajanů v Česku byla deset a více let (38 %). Na druhém místě se umístili krajani žijící v Česku pět až deset let (28 %). Necelé dvě třetiny krajanů (59 %) pobývaly na území Česka, z toho více než polovina (51 %) žila ve městě Brně. Mimo Evropskou unii žilo 36 % krajanů a v Evropské unii jinde žilo 5 % krajanů. Dvě třetiny krajanů (66 %) měly vysokoškolské vzdělání a více než čtvrtina (26 %) ukončila střední vzdělání s maturitou. Základní školu ukončilo 6 % krajanů a pouze 3 % krajanů byla vyučena. Nejčastěji zastoupenou skupinou byli podnikající krajané (21 %). Následovali krajani pracující na manažerské nebo odborné pozici (18 %). Více než desetina krajanů (14 %) pracovala jako techničtí pracovníci, 13 % krajanů bylo nezaměstnaných a po 11 % byli krajani studenty a důchodci. Téměř polovina všech krajanů (48 %) byla tvořena rodinnými příslušníky. Téměř polovinu krajanů (46 %) *ega* považují za své přátele či kamarády. Pouze 6 % krajanů bylo označeno za známé. Do kategorie spolupracovníků nebyl zařazen ani jeden krajan. Více než polovina *eg* (54 %) krajany považovala za velmi blízké a více než čtvrtina (28 %) za blízké. *Ega* byla s krajany nejčastěji v každodenním kontaktu (35 %) a s téměř třemi čtvrtinami krajanů (73 %) byla v kontaktu alespoň jednu za týden.

Našinci s českým občanstvím byli v egocentrických sítích zastoupeni z 67 % ženami a z 33 % muži. Z hlediska věku našinci (bez ohledu na gender) nejčastěji patřili do věkové kategorie 21 až 30 let (47 %). Čtvrtina Čechů náležela do věkové kategorie 41 až 50 let a více než pětina Čechů (22 %) byla zařazena do věkové kategorie 31 až 40 let. Délka známosti s našinci byla nejčastěji jeden až tři roky (38 %). S méně než jednou třetinou (32 %) se *ega* znala méně než jeden rok. Známost trvající tři až pět let byla uvedena u 15 % Čechů, viz graf 53.

Graf 53 Arabské země (alters): Délka známosti – našinci (v měsících)

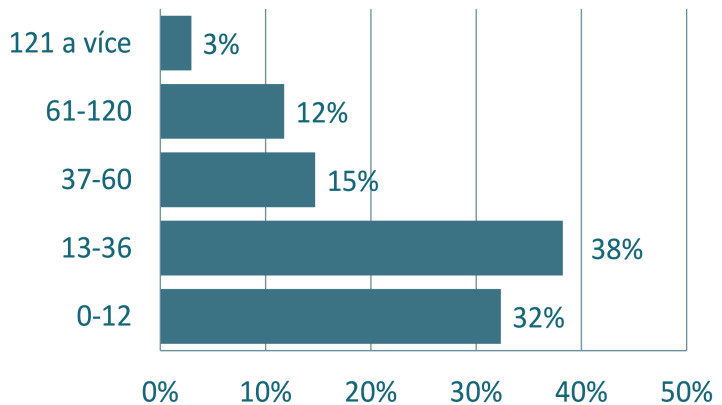

Našinci v 97 % případů pobývali ve městě Brně a 3 % jich žila v Česku mimo Brno. Žádný z Čechů v době výzkumu nežil mimo Česko. Našinci byli nejčastěji vysokoškolsky vzdělaní lidé (88 %). Více než desetina Čechů (12 %) vystudovala střední školu ukončenou maturitní zkouškou. Z hlediska ekonomického statusu třetinu našinců (33 %) tvořili zaměstnanci ve službách či prodeji. Dále necelá pětina našinců (19 %) pracovala na manažerské či odborné pozici. 14 % Čechů pracovalo jako techničtí pracovníci, 11 % Čechů podnikalo a 11 % studovalo.

Vztah *eg* k našincům byl ve více než dvou třetinách (67 %) charakterizován jako přátelský. Součástí rodiny bylo 11 %

českých občanů. Mezi známé zařadila *ega* 14 % našinců a mezi spolupracovníky 8 %. Blízkost k Čechům byla *egy* nejčastěji definována neutrálně, 39 % Čechů bylo zařazeno do kategorie „blízcí čas od času". Čtvrtina našinců (25 %) byla *egům* blízká, viz graf 54.

Graf 54 Arabské země (alters): Blízkost k egu – našinci

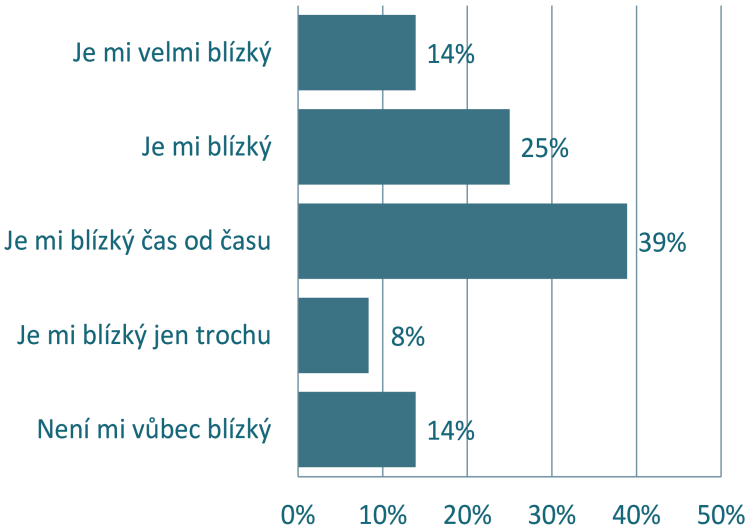

Ega byla s našinci nejčastěji v kontaktu dvakrát týdně (25 %). S více než polovinou Čechů (58 %) byla *ega* v kontaktu alespoň jednou týdně.

Alters s jiným občanstvím byli zastoupeni z 62 % muži a 38 % ženami. Z hlediska věku téměř polovina těchto osob patřila do věkové kategorie 21 až 30 let (49 %). Více než dvě pětiny *alters* s jiným občanstvím (43 %) náležely do věkové kategorie 31 až 40 let. Délka známosti nejčastěji činila méně než jeden rok (45 %). *Alters* s jiným občanstvím v Česku nejčastěji pobývali jeden až tři roky (26 %) a pět až deset let (26 %). Necelá pětina zde pobývala v rozmezí tří až pěti let (19 %) a deset a více let (19 %). Pouze jedna desetina *alters* v Česku žila méně než jeden rok (10 %). Celkem 83 % *alters* s jiným občanstvím žilo na území Česka. Vysokoškolské vzdělání mělo 83 % *alters* a 15 %

alters ukončilo středoškolské vzdělání s maturitou. Pouze 2 % *alters* jiného občanství absolvovala základní školu. Na manažerské nebo odborné pozici pracovalo 43 % *alters* s jiným občanstvím. Ve službách a prodeji pracovalo 19 % *alters*. 15 % *alters* bylo technickými pracovníky, 13 % podnikalo a 11 % bylo studenty. Vztah k *alters* s jiným občanstvím byl ve dvou třetinách (66 %) *egy* definován jako přátelský. Necelá čtvrtina *alters* (19 %) byla *egy* označena za spolupracovníky. Známí tvořili 13 % *alters* a pouze 2 % byla rodinnými příslušníky. Blízkost k *alters* s jiným občanstvím byla *egy* nejčastěji definována neutrálně, 30 % *alters* spadalo do kategorie „blízcí čas od času". Více než čtvrtina *alters* byla *egy* považována za blízké (26 %) a více než pětina *alters* byla *egy* označena za velmi blízké (21 %). *Ega* byla nejčastěji s *alters* s jiným občanstvím v kontaktu každý den (26 %) a jednou měsíčně (26 %).

6.4 Formy pomoci

Součástí tvorby generátoru jmen byly otázky, zjišťující na koho by se dotazovaná *ega* obrátila v případě řešení několika typů problémů či situací. V průběhu analýzy bylo vyhodnocováno, jakou měrou je pomoc poskytována na základě sledovaných charakteristik jednotlivých *alters*. Jednalo se o pohlaví, občanství, lokalitu, ve které žijí, vztah a blízkost k *egu*. Výsledky jsou shrnuty v následující tabulce (tabulka 22). V ní jsou zobrazeny jak procenta, tak absolutní četnosti (N) pro jednotlivé kategorie *alters*.

Tabulka 22 Formy pomoci dle pohlaví, občanství, lokality, vztahu a blízkosti k egu

			Peníze	Důležitá témata	Zaměst-nání	Bydlení	Zába-va
Pohlaví	Muži	%	38 %	38 %	32 %	31 %	51 %
		N	47	47	39	38	63
	Ženy	%	23 %	48 %	28 %	24 %	60 %
		N	18	38	22	19	47
Občan-ství	Stejné	%	41 %	53 %	34 %	29 %	54 %
		N	49	63	40	34	64
	České	%	11 %	33 %	25 %	28 %	47 %
		N	4	12	9	10	17
	Jiné	%	26 %	21 %	26 %	28 %	62 %
		N	12	10	12	13	29
Lokalita	Stejná (Brno)	%	28 %	34 %	33 %	31 %	60 %
		N	38	46	44	41	81
	Mimo Brno (ČR)	%	36 %	55 %	55 %	27 %	55 %
		N	4	6	6	3	6
	Mimo EU	%	43 %	66 %	24 %	26 %	43 %
		N	20	31	11	12	20
	V EU	%	30 %	20 %	0 %	10 %	30 %
		N	3	2	0	1	3
Vztah k egu	Rodina	%	63 %	76 %	40 %	37 %	58 %
		N	39	47	25	23	36
	Přátelé	%	20 %	30 %	26 %	22 %	56 %
		N	22	33	29	24	62
	Známí	%	6 %	11 %	17 %	44 %	33 %
		N	1	2	3	8	6
	Spolupracov-níci	%	25 %	25 %	33 %	17 %	50 %
		N	3	3	4	2	6
Blízkost k egu	Je mi velmi blízký	%	54 %	68 %	42 %	37 %	58 %
		N	43	54	33	29	46
	Je mi blízký	%	28 %	43 %	26 %	22 %	61 %
		N	15	23	14	12	33
	Je mi blízký čas od času	%	8 %	18 %	18 %	23 %	59 %
		N	3	7	7	9	20
	Je mi blízký jen trochu	%	11 %	5 %	16 %	16 %	47 %
		N	2	1	3	3	9
	Není mi vů-bec blízký	%	20 %	0 %	40 %	40 %	10 %
		N	2	0	4	4	1

Ega se ve finančních záležitostech častěji obracela na muže (38 %) než na ženy. Muži také častěji poskytovali podporu při hledání zaměstnání (32 %) a bydlení (31 %). Oproti tomu ženy byly více spjaty s řešením důležitých témat (48 %), a trávením volného času (60 %), viz graf 55.

Graf 55 Arabské země (alters): Formy pomoci – podle pohlaví

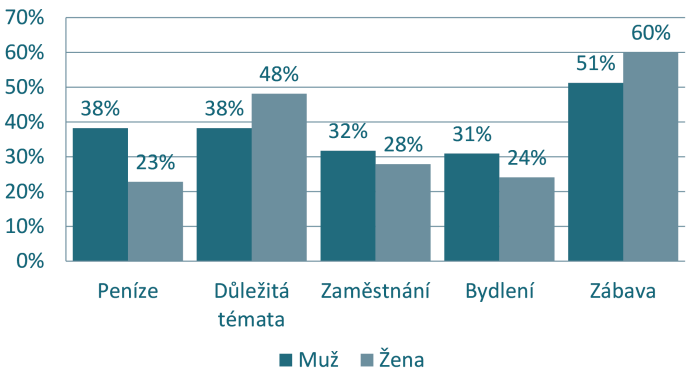

Jak vyplývá z tabulky 22 výše, *ega* se ve všech oblastech podpory a pomoci obracela nejčastěji na své krajany, mimo oblasti trávení volného času. Nejvíce patrné je to u oblasti řešení důležitých témat (53 %) a finančních záležitostí (41 %). Více než tři pětiny *eg* (62 %) by volný čas trávily s *alters* s jiným občanstvím.

Graf 56 Arabské země (alters): Formy pomoci – podle státního občanství

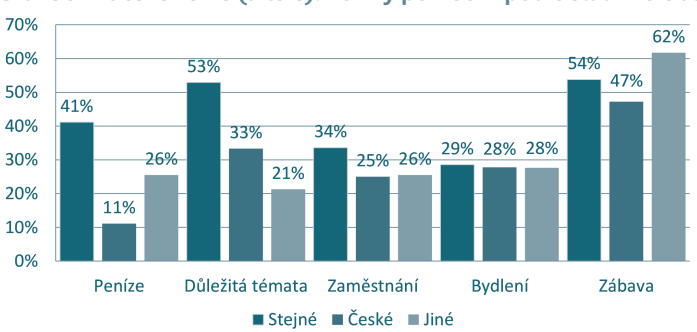

V otázkách finanční pomoci by se nejčastěji *ega* obracela na *alters* žijící mimo EU (43 %). Stejně tak by u nich hledala pomoc při řešení důležitých témat (66 %). Na *alters* žijící v Brně by se *ega* nejčastěji obracela v otázkách zaměstnání (33 %), bydlení (31 %) a trávení volného času (60 %).

Jednotlivé formy pomoci výrazně ovlivňuje typ sociálního vztahu (viz graf 57). Především je to patrné v případě známých, kteří jsou nejvýznamnějším zdrojem pomoci při hledání bydlení (44 %). V důležitých tématech (76 %), finanční nouzi (63 %), hledání zaměstnání (40 %) či trávení volného času (58 %) by se *ega* nejčastěji obrátila na vlastní rodinu.

Graf 57 Arabské země (alters): Formy pomoci – podle vztahu k egu

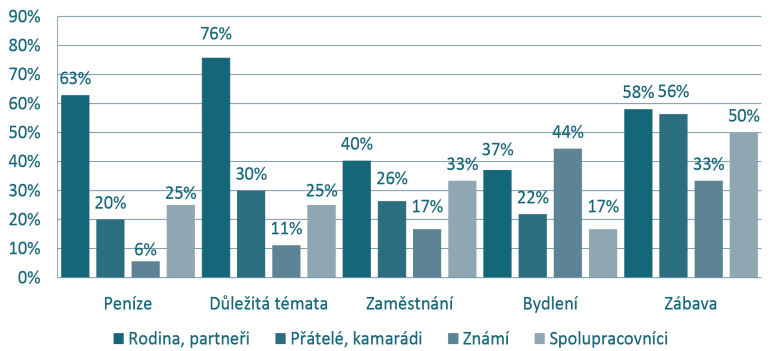

Silná emocionální blízkost byla rozhodující u všech typů podpory a pomoci. Čím větší blízkost *ega alters* přisuzovala, tím častěji se na ně i obracela. Důležitá témata (68 %), finanční situace (54 %) a zaměstnání (42 %) byly řešeny nejčastěji s osobami velmi blízkými.

6.5 Multiplexita

Jak jsme již uvedli výše, multiplexita vyjadřuje, zda jednotliví *alters* poskytují *egu* jednu, či více forem pomoci současně. Souhrnné výsledky vztahující se k multiplexitě jsou uvedeny v tabulce 23.

Tabulka 23 Multiplexita alters pohlaví, občanství, lokality, vztahu a blízkosti k egu

			1	2	3 až 5	celkem
Pohlaví	Muži	%	55 %	19 %	26 %	100 %
		N	67	24	32	123
	Ženy	%	58 %	19 %	23 %	100 %
		N	46	15	18	79
Občanství	Stejné	%	50 %	21 %	29 %	100 %
		N	59	25	35	119
	České	%	69 %	19 %	11 %	99 %
		N	25	7	4	36
	Jiné	%	62 %	15 %	23 %	100 %
		N	29	7	11	47
Lokalita	Stejná (Brno)	%	57 %	19 %	24 %	100 %
		N	77	25	32	134
	Mimo Brno (ČR)	%	36 %	18 %	46 %	100 %
		N	4	2	5	11
	Mimo EU	%	48 %	26 %	26 %	100 %
		N	23	12	12	47
	V EU	%	90 %	0 %	10 %	100 %
		N	9	0	1	10
Vztah k egu	Rodina	%	35 %	21 %	44 %	100 %
		N	22	13	27	62
	Přátelé	%	61 %	21 %	18 %	100 %
		N	67	23	20	110
	Známí	%	94 %	0 %	6 %	100 %
		N	17	0	1	18
	Spolupracovníci	%	58 %	25 %	17 %	100 %
		N	7	3	2	12
Blízkost k egu	Je mi velmi blízký	%	39 %	17 %	44 %	100 %
		N	31	13	35	79
	Je mi blízký	%	50 %	30 %	20 %	100 %
		N	27	16	11	54
	Je mi blízký čas od času	%	74 %	21 %	5 %	100 %
		N	29	8	2	39
	Je mi blízký jen trochu	%	90 %	5 %	5 %	100 %
		N	17	1	1	19
	Není mi vůbec blízký	%	80 %	10 %	10 %	100 %
		N	8	1	1	10

Z analýzy vyplývá, že více než polovina *alters* (56 %) je zdrojem podpory pouze v případě jedné formy pomoci. V jedné čtvrtině (25 %) jsou *alters* zdroji dvou typů pomoci a v téměř pětině případů (19 %) jsou *alters* zdroji tří až pěti typů pomoci (viz graf 58). Lze tedy tvrdit, že multiplexita zkoumaných arabských sítí je spíše nižší.

Graf 58 Arabské země (alters): Multiplexita forem pomoci

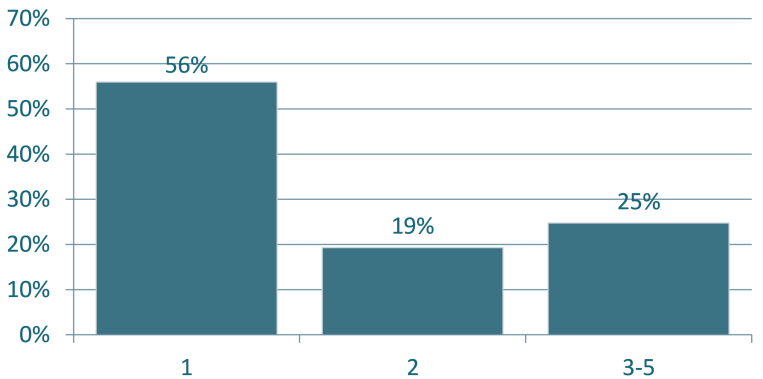

Rozdíly v míře multiplexity poskytované pomoci mezi muži a ženami nejsou natolik významné. Jak muži (55 %), tak ženy (58 %) ve více než polovině případů poskytují *egu* pouze jeden typ pomoci. Pokud budeme muliplexitu zkoumat z hlediska státního občanství *alters*, dojdeme k závěru, že vyšší míru multiplexity vykazují krajani (29 %), ale současně polovina krajanů poskytuje pouze jeden typ podpory.

Alters žijící mimo Brno, ale v Česku nejčastěji poskytli pomoc ve třech až pěti oblastech (46 %). Naopak *alters* žijící v Brně poskytli nejčastěji pomoc pouze v jedné oblasti (57 %). Vyšší mírou multiplexity disponují rodinní příslušníci (44 %). Naopak nízkou míru multiplexity mají *alters* označení jako známí (94 %). Za nimi se umístili přátelé (61 %). Vyšší míra multiplexity se vyskytuje u osob velmi blízkých (44 %). Na druhou stranu polovina *alters* označených za blízké poskytuje pomoc pouze v jedné oblasti.

6.6 Hustota, centralita a ukázky sociálních sítí

O dalších charakteristikách arabské sítě vypovídají údaje o hustotě egocentrických sítí *eg* a centralita uvedených *alters* (míra centrality a mezilehlosti). Provází je vizualizace a popisy vybraných egocentrických sítí.

Z hlediska celkové provázanosti osob v rámci jednotlivých sítí (tj. hustoty) analyzované sítě vykazují průměrnou hodnotu 0,70 (70 %). Arabské sítě tedy můžeme označit za spíše husté sítě. Pouze jedno *ego* mělo hustotu sítě nižší než 50 %. Hustější sítě tvoří ženy než muži (viz tabulka 24) a z hlediska zaměstnání pak nezaměstnaní (0,88), zaměstnanci ve službách a prodeji (0,82) a řemeslníci (0,80).

Tabulka 24 Hustota arabské sítě dle pohlaví a zaměstnání ega

		Průměrná hustota
Pohlaví	Muž	0,68
	Žena	0,74
Zaměst-nání	Manažeři, obchodníci	0,68
	Techničtí a odborní pracovníci	0,59
	Úředníci	0,51
	Zaměstnanci ve službách a prodeji	0,82
	Řemeslníci, opraváři, montéři, obsluha strojů	0,80
	OSVČ	0,63
	Studenti	0,64
	Nezaměstnaní	0,88
	Mateřská dovolená	0,58

Dále byla zjišťována míra centrality a mezilehlosti. Tyto údaje pomáhají v síti identifikovat důležité osoby. Z tabulky 25 je patrné, že v arabských sítích převažuje důležitost (centralita) krajanských *alters* (průměr míry centrality 5,06). Z hlediska míry centrality je pozice *alters* s jiným občanstvím v arabských sítích významnější než u našinců s českým občanstvím (průměr míry centrality 4,45 u *alters* jiného občanství, oproti průměru míry centrality 3,36 u Čechů).

Tabulka 25 Centralita arabských a českých alters

	Krajani (n=119)	Našinci (n=36)	Jiné občanství (n=47)	Celkem (n=202)
	průměr	průměr	průměr	průměr
Míra centrality	5,06	3,36	4,45	4,61
Mezilehlost	4,07	2,70	5,41	4,13

Následující dva příklady grafického znázornění sociálních sítí umožňují popsat konkrétní sítě více v detailu. Jedná se o participantku A/002/F, kterou jsme pojmenovali jako Tahiru, a participanta A/007/M, kterému jsme dali jméno Mohamed. Stejně tak byla změněna i jména jednotlivých *alters*. V interpretaci jednotlivých sítí pracujeme jak s informacemi obsaženými v generátoru jmen pro určitou egocentrickou síť, tak i s daty kvalitativních rozhovorů s participanty. Použité symboly a šrafovaná značení jsou stejné jako u ukrajinské a indické sítě.

6.6.1 Síť ega „Tahira" (A/002/F)

První diagram znárodňuje síť *ega* Tahira (obrázek 16). Tahiře je 50 let, pochází ze Sýrie, ukončila základní školu, je nezaměstnaná a v Brně žije tři roky. Během návštěvy bratra (Abdula), který v Česku žije od 90. let, se Tahira rozhodla, že se již zpátky do Sýrie nevrátí, a navrhla zbytku rodiny, aby za ní do Česka přijel. Důvodem pro toto rozhodnutí byla válečná situace v Sýrii a především strach o syna, který by musel narukovat do armády.

Obrázek 16 Diagram arabské sítě: Tahira

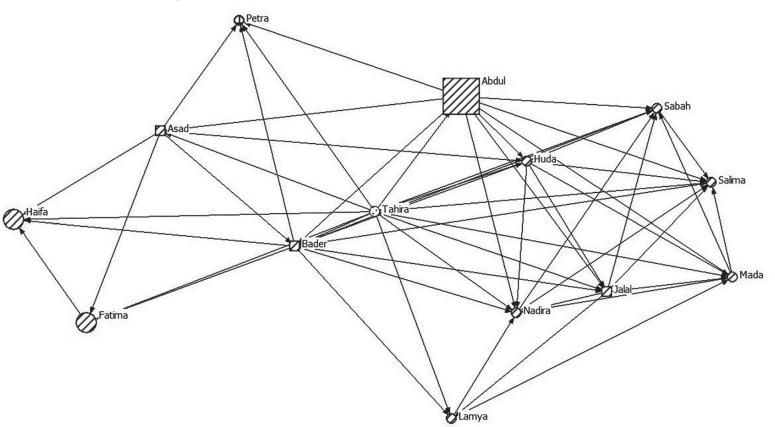

Síť Tahiry obsahuje 13 *alters*, z toho čtyři muže a devět žen. Z diagramu je patrné, že až na Petru mají všichni *alters* stejné občanství jako Tahira. Z toho vyplývá, že se Tahira v případě pomoci či podpory obrací především na své krajany, a to zejména bratra Abdula, který pro Tahiru představuje *alters* s nejvyšší mírou multiplexity. Abdul je Tahiru schopen podpořit všemi formami pomoci. Je Tahiře velmi blízký a současně se dobře orientuje v českém prostředí a vyzná se. V Česku totiž pobývá dlouho. Další *alters*, u kterých byla zaznamenána vyšší multiplexita (v tomto případě byli schopni poskytnout pomoc ve dvou typech), jsou Tahiřiny kamarádky se stejným občanstvím (Fatima a Haifa). Obě rovněž žijí v Brně. Tahiřina síť má transnacionální podobu. Z 13 *alters* pět z nich žije mimo Evropskou unii (Lamya, Mada, Nadira, Sabah a Salima) a dva *alters* žijí v Evropské unii (Jalal a Huda). Následující diagram (obrázek 17) znázorňuje síť *alters* pobývající mimo Česko.

Obrázek 17 Diagram arabské sítě: Tahira – alters pobývající mimo ČR

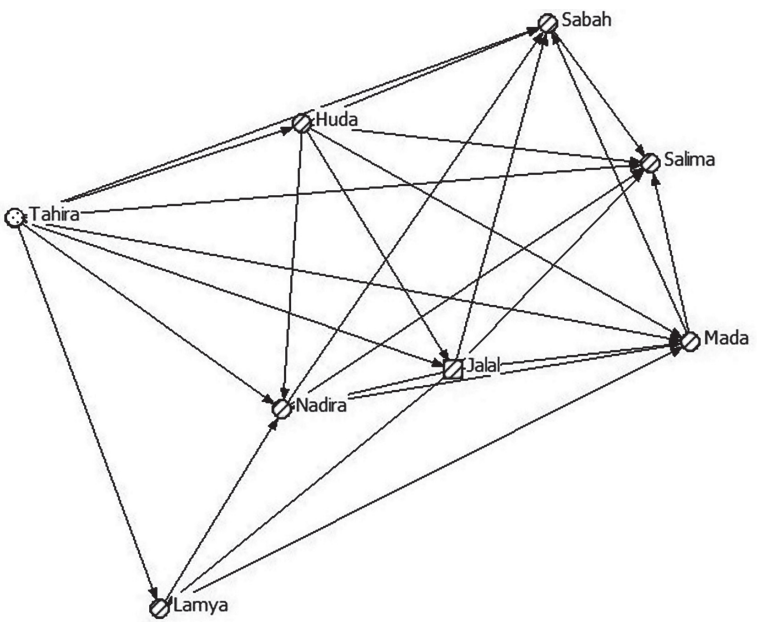

Tahira do své sítě pomoci zařadila osm *alters* patřící do její rodiny, čtyři *alters*, které považuje za přátele, a jednu známou (Češku Petru). Tahiřina rodina (viz obrázek 18) žije v Česku, ve státech Evropské unie i mimo Evropskou unii. V Česku se nalézá její manžel Bader a bratr Abdul. V Evropské unii žije její bratr Jalal s manželkou Hudou a mimo Evropskou unii (pravděpodobně v Sýrii) se nalézá sestra Nadira, teta Mada a sestřenice Sabah a Salima. Protože je Tahiřina síť tvořena především rodinnými příslušníky, vykazuje značnou provázanost. Centrální osobou v síti (při vyloučení *ega*) je manžel Bader, kterého s ostatními (včetně *ega*) v síti spojuje 12 vazeb. Druhou nejvíce centrální osobou v síti byl bratr Abdul, kterého s ostatními (včetně *ega*) v síti spojuje 10 vazeb.

Obrázek 18 Diagram arabské sítě: Tahira – rodina

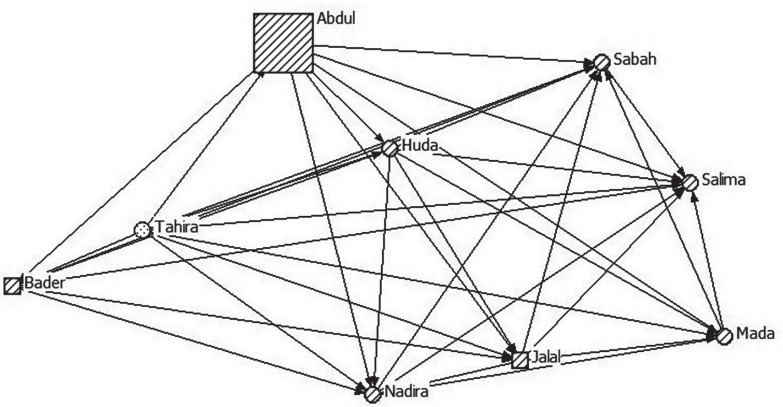

Jak již bylo zmíněno, do Tahiřiny sítě patří i čtyři přátelé. Jak je z diagramu patrné (obrázek 19), přátelé umístění v levé části (Fatima, Haifa a Asad) jsou navzájem provázaní. Pouze Lamya nemá s ostatními Tahiřinými přáteli žádný vztah. Důvodem je, že Lamya žije mimo Evropskou unii ve srovnání s ostatními přáteli, kteří žijí v Česku.

Obrázek 19 Diagram arabské sítě: Tahira – přátelé

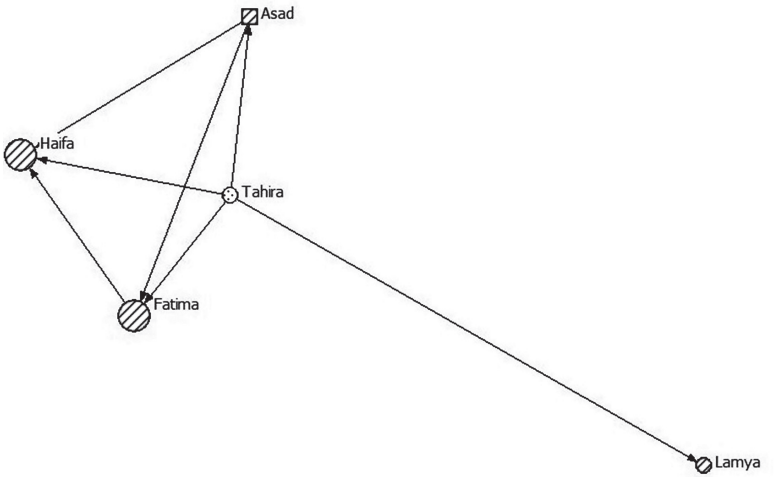

Z hlediska čerpání pomoci od *alters* platí, že mimo Abdula, který je nápomocen ve všech sledovaných typech pomoci, je u ostatních *alters* multiplexita pomoci značně nízká. *Alters* většinou Tahiře poskytují pouze jeden typ pomoci. Pokud by si Tahira potřebovala půjčit větší obnos peněz, by se obrátila pouze na *alters* se stejným občanstvím. Ve dvou ze tří případů by se jednalo o *alters* náležející do její rodiny (bratr Abdul, manžel Bader a přítel Asad). Důležitá témata by Tahira řešila pouze s přáteli stejné národnosti pobývajícími v Česku (Fatima a Haifa), či rodinnými příslušníky (bratry Abdulem a Jalalem, sestrou Nadirou a tetou Madou). Pouze v případě hledání nového bydlení by se o pomoc obrátila na Češku Petru, která je jí blízká pouze trochu a v kontaktu jsou jen jednou za rok.

6.6.2 Síť ega „Mohamed“ (A/007/M)

Následující diagram (obrázek 20) znázorňuje síť *ega* Mohamed. Mohamedovi je 30 let, pochází ze Sýrie, v současné době je studentem doktorského programu a v Brně žije pět let. Město Brno si pro své studium zvolil na základě doporučení bratra, který zde dříve studoval.

Obrázek 20 Diagram arabské sítě: Mohamed

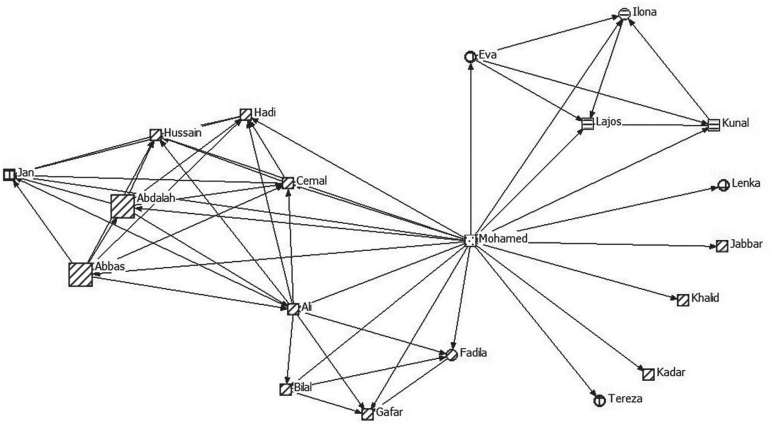

Mohamedova síť obsahuje 19 *alters*, z toho 14 mužů a pět žen. Nejvíce centrální osobou v síti (při vyloučení *ega*) je bratr Ali, kterého s ostatními (včetně *ega*) v síti spojuje 10 vazeb. Mohamedova síť není tak provázaná jako síť Tahiry. Jeho síť se skládá ze tří oddělených skupin a několika *alters* s vazbou pouze na Mohameda. Toto rozdělení na menší skupiny je lépe vidět, když ze sítě vyloučíme *ego* (Mohameda, viz obrázek 21).

Obrázek 21 Diagram arabské sítě: vyloučení Mohameda (ega)

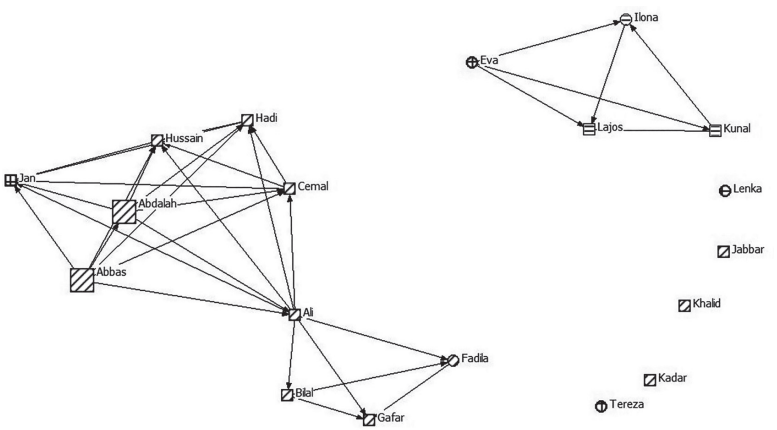

Po vyloučení *ega* je zřetelněji vidět tři zmíněné skupiny. První skupina (levá část diagramu) se skládá především z mužů krajanů (Abbas, Abdalah, Hussajn, Hadi, Cemal a Ali) a Čecha Jana. S ohledem na deklarovanou blízkost Mohameda k těmto *alters* můžeme tuto skupinu označit jako skupinu Mohamedových přátel. Zároveň se v této skupině nalézají dva *alters*, kteří vykazují nejvyšší míru multiplexity (Abbas a Abdalah). Druhá skupina (dolní část diagramu) je tvořena čtyřmi *alters* stejného občanství. Jedná se o rodinu Mohameda (bratři Ali a Bilal, otec Gafar a matka Fadila). Důležité je, že Ali zde tvoří most mezi skupinou přátel a rodinou. Poslední provázaná skupina (horní část diagramu) se skládá ze čtyř navzájem propojených *alters*. V této skupině se nalézá jedna Češka (Eva) a tři *alters* s jiným občanstvím (Ilona a Lajos z Maďarska a Kunal z Indie). Na základě deklarované blízkosti *ega* k *alters* můžeme tuto skupinu označit jako spolupracovníky či spolužáky.

Stejně jako Tahiřina i Mohamedova síť má transnacionální podobu. Čtyři *alters* žijí v Evropské unii. Jedná se o Mohamedovy bratry (Aliho a Bilala) a maďarské spolupracovníky Ilonu a Lajose. Pět *alters* žije mimo Evropskou unii: rodiče Mohameda (Gafar a Fadila), spolupracovník Kunal z Indie a přátelé – krajani Kunal a Kadar.

Z hlediska čerpání pomoci od *alters* platí, že multiplexita pomoci jednotlivých *alters* je značně nízká. Pokud by si Mohamed potřeboval půjčit větší obnos peněz, obrátil by se buď na své bratry (Aliho a Bilala), nebo na své přátele Abbase a Abdalaha. Důležitá témata by Mohamed řešil s rodiči (Gafarem a Fadilou), krajanem Cemalem a Češkou Evou, kdy Eva i Cemal jsou nablízku, protože pobývají v Brně. Pokud by Mohamed hledal nové bydlení, s prosbou o pomoc by se obrátil na Jana nebo na krajana Abdalaha. V této formě pomoci hraje důležitou roli občanství nebo délka pobytu *alters* v Česku, Abdalah na území Česka žije již 12 let.

6.7 Kvalitativní perspektiva

Kvalitativní část analýzy arabských sítí doplňuje některé interpretace, zejména však výroky participantů arabské sítě. Výzkum v této části oslovil 11 participantů původem z arabsky mluvících zemí žijících v Brně. Rozhovory byly vedeny se třemi ženami a osmi muži pocházejícími z různých zemí, převážně však ze Sýrie. Kromě jedné ženy, která měla pouze ukončené základní vzdělání, byli všichni participanti buď uchazeči o studium, studenti nebo absolventi brněnských vysokých škol.

Podle jednoho participanta původem z Iráku je Česko, respektive Československo, v arabských zemích známé. Někteří z rodičů mladší generace zde v 70. a 80. letech studovali na vysokých školách a jejich potomci tak mohou využívat sociálních sítí, které si zde jejich rodiče za dob svých studií vybudovali. V arabských zemích mělo dobrou pověst zejména Československo před rokem 1989, ať už pro dostupné školy, nebo průmyslovou výrobu (známé značky Tatra, Škoda či Zetor). V Československu se také vyráběla zařízení pro těžbu a zpracování ropy v Iráku. Obdobně dobrou pověst měl podle jiného participanta československý průmysl a vysoké školství v Sýrii či Libyi.

Důvodem, proč lidé z arabsky mluvících zemí přichází a usazují se v Brně, je studium na místních vysokých školách nebo připojení se k některému z příbuzných, případně kombinace obojího. K setrvávání v Brně vedly participanty i válečné konflikty, které v posledních letech propukly v zemích, z nichž přichází.

Atraktivní je zejména studium na zdejších univerzitách. České univerzity jsou ve srovnání s podmínkami studia v jiných evropských zemích dostupné, ať už po stránce finanční nebo zvládnutelnosti přijímacích zkoušek.

> **Participant:** Jeden učitel v Sýrii mi řekl, že bych měl zkusit podat přihlášku i do jiných zemí, ne jenom do Německa, protože do Německa se hlásí hodně lidí a tebe možná nevezmou kvůli jazyku. Tak jsem se ho zeptal, kam bych podle něj měl jít, a on mi poradil Českou republiku, že tady zná jednoho doktora. Já jsem řekl, že o Česku nic nevím a on mi dal kontakt na jednoho známého. Je ze Sýrie a studoval tam, kde já. Ale já jsem ho neznal.

Participantka, která do Česka přijela za manželem, vyzdvihuje kvalitu českých univerzit. Náklady na život v Brně a studium jsou menší, třeba ve srovnání s Prahou. Participantka plánuje na Masarykově univerzitě studovat v navazujícím magisterském studiu. Zatím jí v tom však brání nedostatečná znalost češtiny a nostrifikace předchozího vzdělání, které získala v Dubaji. Na otázku, proč si vybrala Brno jako cílové město v Česku, odpověděla následovně.

> **Participantka:** (...) kvůli Masarykově univerzitě a její dobré pověsti. Manžel se tam přihlásil a vystudoval inženýrství a já taky zvažuji, že bych tam dokončila navazující studium, a to celé je důvod, proč tady jsme a pravděpodobně i zůstaneme. Ještě to není ale úplně jisté, protože já se teprve pokouším tam dostat. Četla jsem nějaký žebříček a myslím, že máte dobrou univerzitu. Vím, že Karlova univerzita je ještě trochu lepší, ale Praha je tady dost drahá, takže spíš zůstaneme tu.

Participanti na Brně rovněž oceňovali vhodné podmínky pro život studentů a klidné prostředí.

> **Participant:** Brno je poměrně malé studentské město, ne moc hlasité, a všechno je blízko, pro studenty je to tu fajn.

Dalším důvodem pro příchod do Brna bylo připojení se k některému z rodinných příslušníků, kteří zde již žil. To např. platí u všech tří žen, se kterými byly vedeny rozhovory. Jedna z nich se sem přestěhovala za manželem, který zde absolvoval vysokou školu, druhá za synem, který zde již studoval, a třetí přijela na návštěvu za bratrem. Právě v její výpovědi je rovněž patrný vliv válečných událostí v Sýrii. Zhoršení situace v domovské zemi ji nakonec, navzdory původním plánům, přimělo k požádání o azyl a snahu sloučit rodinu.

> **Participantka:** Přijela jsem sem na návštěvu za rodinou, která tady byla už od devadesátých let. Pak se ještě víc rozpoutala válka v Damašku a já jsem měla syny a nechtěla jsem, aby museli narukovat a třeba se jim pak něco stalo. Tam, kde jsme bydleli, tak tam byla situace velice špatná. Mi navrhl bratr, abych tu zůstala a nevracela se do Sýrie, a abychom tady požádali o ochranu. A pak abych navrhla zbytku rodiny, aby přijeli sem za mnou.

Tento příběh končí udělením doplňkové ochrany a sloučením rodiny.

Ne vždy se však příjezd příbuzných obejde bez komplikací, o čemž svědčí příběh participanta ze Sýrie. Jeho manželce se

již po delší dobu nedaří vycestovat z Turecka a situace ovlivněná válečnými konflikty v Sýrii komplikuje jeho rodinný život.

> **Participant:** Oženil jsem se, ale moje žena je teď v Turecku. Taky mám dítě, které jsem zatím díky problémům s papíry neviděl. A není to jednoduché, když máte vztah nebo manželství na dálku. Bojuji za to, co se dá, ale není to jednoduché, hlavně pořád nemám pořádný důvod, proč si sem nemůžu přivést rodinu. Poprvé, když jsem žádal, jsem si byl stoprocentně jistý, že to musí vyjít. Pracuji pro CEITEC, jsem student, manželka je doktorka, vůbec jsem ani neuvažoval o tom, že by to nevyšlo.
> **Tazatelka:** A proč je vaše manželka v Turecku?
> **Participant:** My jsme si tam jeli vyřizovat víza, mezitím jsme byli zasnoubeni a já jsem dostal příležitost jet sem. Myslel jsem si, že to odloučení bude trvat maximálně rok, takže jsem to neviděl jako problém, že já pojedu první a ona za mnou přijede. Pro mě to bylo obrovské překvapení, že to nevyšlo.

Válečné konflikty v Sýrii ovlivnily také život participanta, který přišel do Brna studovat doktorský program v oblasti strojního inženýrství na základě meziuniverzitních dohod VUT a jeho mateřské univerzity v Homsu. Přijel v roce 2009, započal studium a po dvou letech v Brně za ním přijela manželka. Změna nastala, když v roce 2014 propukla válka v Sýrii. Vzhledem k tomu, že neprojevil loajalitu vůči režimu, univerzita v Homsu mu zrušila stipendium a z politických důvodů se nemůže vrátit do vlasti. Situace ho dovedla až k tomu, že požádal v Česku o azyl (mezinárodní ochranu). Nakonec byla celé rodině udělena doplňková ochrana.

Většina studentů z arabsky mluvících zemí studuje na bakalářském, magisterském či doktorském stupni v češtině, protože tyto studijní programy jsou, na rozdíl od programů vedených v angličtině, osvobozeny od poplatků za studium. Ekonomický faktor zvyšuje u řady studentů motivaci k učení se českému jazyku. Studiu v českém programu předchází roční jazyková příprava v kurzech akreditovaných MŠMT ČR, protože uchazeč o studium musí prokázat, že ovládá češtinu minimálně na úrovni B2.

> **Participantka:** Musím (se) dostat na úroveň češtiny B2.
> **Tazatelka:** To je dost vysoká úroveň.
> **Participantka:** To je, ale pokud chci studovat v češtině a nechci platit, tak musím dosáhnout na tuto úroveň. Myslím teda, že mě vyjde levněji naučit se česky než platit školné.

***

Participant: Kdybych studoval anglicky, tak bych musel platit, a pokud studuju v češtině, tak je to zadarmo. Já jsem se hlásil na PhD., takže jsem předpokládal, že tady budu čtyři roky. Tak jsem si řekl, proč nestudovat česky, když se chci česky stejně naučit a ušetřit tak nějaké peníze. Kdybych studoval anglicky, tak bych neměl důvod naučit se česky. A znáte to, když umíte česky, tak si snáz najdete přátele.

Jazykové vzdělání tedy kromě nutné podmínky studia v češtině participanti považují za důležité pro usnadnění každodenního života v Brně – ať už v navazování kontaktu s místními nebo při obstarávání si každodenních záležitostí, jako jsou nákupy nebo komunikace na úřadech.

Studenti a absolventi českých studijních programů většinou český jazyk ovládají. Nicméně ti participanti, kteří z různých důvodů neměli možnost jazykové přípravy související se studiem, pociťovali v každodenním životě dopady jazykové bariéry. Jazykové kurzy poskytované státem zdarma prostřednictvím neziskových organizací a krajským centrem pro podporu integrace cizinců, byly hodnoceny jako kapacitně a někdy i obsahově nevyhovující.

Participantka: Není tady moc možností kurzů. Vím o kurzech v Mezírce (tj. kurzy češtiny pro cizince poskytované Jihomoravským regionálním centrem na podporu integrace cizinců zřizovaným Jihomoravským krajem – pozn.), které jsou zadarmo, tak jsem se pokoušela dostat. Ale registrace byla online v daný čas a pak se možnost registrace uzavře. Já jsem bohužel ten *deadline* zmeškala a jinou příležitost, jak se tam dostat, jsem neměla. Pak už jsem nic moc dalšího nehledala, protože jsem jela navštívit na měsíc rodiče. Teď chodím do soukromé jazykové školy, ale nejde to tam tak rychle, jak jsem si představovala.

***

Participant: (…) dělali jsme doplňková ochrana. Nedostali jsme kurz češtiny. Například v Německu, Rakousku dělají intenzivní (kurz) a není jen jedna úroveň… a toto tady taky chybí.

Nedostatek příležitostí učit se česky pomocí vzdělávacích kurzů někteří participanti řeší samostudiem. To však často nemá dostatečně rychlý efekt.

Participant: (…) jediný problém, který mám, je jazyk. Pokoušel jsem se ho už párkrát naučit, ale bez úspěchu. Za dva měsíce jsem nebyl schopný říct víc než dvě věty, a to ještě gramaticky špatně. Tak jsem to vzdal.

Cizinci pracující ve službách, např. jako směnárníci nebo obsluha rychlých občerstvení, jsou rovněž motivovaní učit se češtinu, protože ji v zaměstnání potřebují.

Významnou oblastí, kde se projevuje jazyková bariéra, je styk s úřady, policií nebo dalšími veřejnými institucemi.

> **Participant:** Takže jak jsem řekl, jazyk je pro mě bariéra. Normální konverzace jsem schopný vést, ale když přijde třeba řeč na imigrační, tak tam už to česky nezvládám. Často jsem si tam s sebou bral na pomoc přítelkyni, která byla Češka, teď už s ní bohužel nejsem a moje současná přítelkyně je taky cizinka, takže oba čelíme stejnému problému. Občas se mnou chodí nějací kolegové nebo bývalí spolužáci.

Druhým komunikačním jazykem arabsky mluvících cizinců bývá angličtina. Přestože je již její znalost v české společnosti poměrně rozšířená, cizinci se setkávají s nedostatečnou jazykovou vybaveností úředníků, zaměstnanců bank či jiných služeb.

> **Participant:** (...) když někdy jdu do České spořitelny, tak někteří lidi neumějí anglicky. V pobočce na V. neuměl vůbec nikdo anglicky a odeslali mě do pobočky na Š. To se mi stalo jednou, většinou ale najdou někoho, kdo mluví anglicky. Když neumí, tak se snažím mluvit s nimi česky, ale někdy se stane, že mám nějakou otázku, kterou nedokážu zformulovat v češtině. Znám ale lidi, kteří nemají to štěstí, že by se vždycky našel aspoň jeden, který by uměl anglicky.

Poslední oblastí, kde se projevuje jazyková bariéra, je při vzdělávání dětí. Ilustruje to případ participanta ze Sýrie, který řešil otázku výběru vhodné školy a školky pro své děti od útlého věku vyrůstající v Brně. Starší syn je mladšího předškolního věku a druhý bude nastupovat do školy. Starší syn zde absolvoval českou mateřskou školu a pak nastoupil na ZŠ Staňkova, což je brněnská základní škola, která se zaměřuje na vzdělávání dětí cizinců. Školu si participant chválí pro vstřícný a chápající přístup k potřebám svých žáků. V současnosti tam však syn již nedochází. Škola byla příliš vzdálená od místa bydliště rodiny a komplikované dojíždění MHD nakonec vyústilo v to, že byl syn přeřazen do jiné školy v blízkosti bydliště. Změna školy měla dopad na syna v tom, že si déle zvykal a zatím se cítí nesvůj.

> **Participant:** On měl problém, že je nový, trošku cizí. Zkusil si najít kamarády. Jako dobře, ale on má, ne strach, jak se to říká anglicky,

on *shy* (plachý), stydí se. Když někdo začal mluvit, on mluvil dobře, ale když nikdo nic neříká, on zůstal tak.

Hledání si zaměstnání v Brně považují participanti za významný moment svého pobytu ve městě. Nabídka na pracovním trhu ovlivňuje život nejen jednotlivců, ale také celé rodiny. Většina participantů (kromě jedné ženy se základní školou) byla vysokoškolsky vzdělaná nebo v Brně studovala (medicína, fyzická geologie, lektorství angličtiny), případně se na studium připravovala. Zejména absolventi zdejších vysokých škol (např. v oborech strojního inženýrství, farmacie) stáli před pragmatickou volbou mezi dostupným zaměstnáním, které zejména pro muže ze syrské komunity a jednoho z Iráčanů představovala práce směnárníka, a snahou uplatnit se v oboru, který vystudovali.

Participant: (…) já můžu pracovat ve směnárně. Já znám nějaké lidi, kteří pro mě chtěli i *full time job*. Ale já nechci pracovat ve směnárně. Každý den myslím, jak najít práci, jak budu hledat.

Jiný participant, opět Syřan a absolvent farmacie, plánoval opustit práci směnárníka, aby mohl začít s vlastním podnikáním – otevřít si lékárnu v Brně a v delším horizontu také arabskou restauraci. Tento participant, podobně jako ten předchozí, se snažil již během doktorského studia udržovat kontakt s oborem a budovat si v něm kariéru jednak získáním výzkumné pozice na univerzitě, ale i zapojením do jednoho z výzkumných projektů CEITECu.

V rozhovorech se také projevila motivace rozšiřovat si kvalifikaci prostřednictvím studia ve vyšším stupni akademického vzdělání (magisterské, doktorandské). Zvýšení kvalifikace studiem bylo vnímáno jako možná cesta k lepšímu uplatnění se na pracovním trhu. K rozšiřování vzdělání docházelo také prostřednictvím různých vzdělávacích kurzů při zaměstnání.

Zaměstnání se ukazuje být důležitým zdrojem pro navazování nových kontaktů s lidmi jiné národnosti i Čechy. Nabízí příležitosti pro rozšiřování sociálních sítí, rozsah vznikajících vazeb ale bývá různý.

Participantka: Když nebudete pracovat, tak nepoznáte žádné kolegy, když nebudete studovat, taky nikoho nepoznáte. Jak mám

> někoho poznat, když bych chodila jenom nakupovat? Přestože můj manžel pracuje, tak v kanceláři je sám, a tudíž nemá žádné kolegy nebo má, ale baví se spíš jenom o práci a osobně se nepotkávají. Jejich vztah je spíš jenom na pracovní bázi.

Přestože podle participantky byly vztahy jejího manžela s kolegy na čistě pracovní úrovni, jinde se participanti s kolegy setkávali při volnočasových aktivitách a díky seznámení se na pracovišti vznikala i dlouhodobější přátelství.

> **Participant:** Teď pracuji pro AT&T, mám seniorskou pozici jako IT specialista.
> **Tazatelka:** A našel jste nějaké nové kontakty díky vaší práci tady v Brně?
> **Participant:** Hodně přátel jsem díky tomu poznal. První práce tady v Brně ale byla pro Motorolu, pak jsem šel do AT&T a z obou firem mám hodně přátel.

Jinde zase byli důležitými kontakty manželovi kolegové, se kterými se celá rodina stýkala i nad rámec pracovních vztahů.

> **Tazatelka:** A vaše dcera má nějaké známé Čechy?
> **Participantka:** Manželovy kolegy, doktory. Zná je, vzájemně se navštěvují.

Pro jednoho ze směnárníků byla práce rovněž zdrojem nových kontaktů. Dařilo se mu totiž vytvářet bližší přátelské vztahy se svými pravidelnými zákazníky.

> **Participant:** Spoustu přátel jsem si našel mezi zákazníky, které vídám pořád dokola. Tady v Česku je celkem časté, že když někoho vidíte víc než třikrát, tak zbouráte pomyslnou zeď, která mezi vámi byla, a stanou se z vás přátelé. Jednou se mi stalo, že jsem se se zákazníkem dostal do rozhovoru o všech současných problémech.

Žádná z žen, se kterými jsme vedli rozhovory, nebyla zaměstnána. První zatím nehledala zaměstnání, protože zde byla krátce a plánovala studovat. V případě participantky ve věku kolem 50 let ji k tomu vedly zdravotní důvody. Ráda by si ale našla práci na zkrácený úvazek. Dříve participantka již vařila v arabské restauraci svého bratra, podnik ale neprosperoval a musel být uzavřen. V současnosti jinou práci aktivně nehledá. V rozhovorech byla zmiňována obtížná zaměstnatelnost žen.

> **Participant:** To je fakt problém pro všechny. A pro ženy víc. Všechny manželky kamarádů, ony mají vysoké vzdělání. Inženýrky, moje manželka učitelka, Ahmadova manželka dělala farmacii. Ale ony nemůžou najít odbornou práci. Problém je čeština a situace.

Bydlení účastníků rozhovorů původem z arabsky mluvících zemí by se dalo rozdělit na dva typy. Prvním typem bylo studentské bydlení, kdy studující využívali bydlení ve sdílených studentských bytech nebo na vysokoškolských kolejích. Druhým typem bydlení bylo bydlení trvalejšího rázu, kdy si jednotlivci nebo rodiny pronajímají byty.

V oblasti zajišťování bydlení částečně pomáhají sociální sítě. Participantovi ze Sýrie, který do Brna přišel studovat, pomohl nalézt bydlení jeho bratr.

> **Participant:** Měl jsem tady bratra, takže jsme si pronajímali pokoj v jednom bytě a on mi s bydlením na začátku pomohl. Bylo to spolubydlení s dvěma Čechy a jedním Slovákem.

Participanti se při zajišťování vhodného bydlení setkávali s komplikacemi ohledně pronajímání bytů cizincům.

> **Participant:** Neměl jsem problém, protože si pronajímám byt od svého známého. Ale vím o lidech, kteří s tím mají problém, protože jsou cizinci. Například můj známý měl problém, protože jeho manželka nosí hidžáb. Občas se to stává. My ale moc nemáme na výběr, nemůžeme změnit celou společnost. Třeba Amida taky jednou vyhodili z bytu, protože byl Syřan a potřeboval potvrzenou nájemní smlouvu.

Pronájmy participanti sháněli prostřednictvím známých nebo služby realitní kanceláře. Projevovala se přitom špatná pověst arabského etnika ve většinové společnosti.

> **Participantka:** (…) hledali jsme skoro rok, ale vždycky když zjistili, že jsme Arabové, tak nás nechtěli.

Volbu typu bydlení a jeho velikosti určují také potřeby rodiny. U jedné z rodin hrála velkou roli při volbě Brna jako místa pro život blízkost krajanů.

> **Participantka:** My jsme chtěli bydlet tady v Brně, protože je tady spousta Arabů a my jsme chtěli bydlet poblíž nich, taky kvůli tomu, aby můj muž mohl obchodovat. V Budějovicích žádní Arabové nejsou.

S bydlením souvisí vztahy se sousedy, s nimi se participanti znali spíše okrajově. Participantka pociťovala nedostatek kontaktů s Čechy a snažila se navazovat komunikaci se staršími lidmi ve svém okolí. Chápala to jako dobrý způsob, jak více poznat Čechy a procvičit se v jazyku.

> **Participantka:** Není tady moc míst, kde bych se potkávala s Čechy. Doma jsem sama a moji sousedé, stejně tak jako většina lidí, pracují do šesti a pak nemají moc sílu ani čas se mnou komunikovat. Druhá sousedka je starší paní, co se pořád dívá na televizi, a to jsou jediní Češi, které mám kolem. Snažím se poznat víc starších lidí, protože si myslím, že je to skvělá příležitost, jak se naučit česky. Jsou trpěliví, mluví na vás pomalu a mají čas. Pokouším se najít nějaký domov důchodců, kam bych mohla docházet a povídat s nimi, hrát s nimi karty a tak, ale zatím jsem nic takového nenašla. Zatím nemám žádné jiné přátele, takže se pokouším seznámit aspoň tímhle způsobem. Myslím si, že se to zlepší, až začnu pracovat nebo studovat. Každý den tady zkouším takový experiment, kdy když někoho staršího potkám, tak mu řeknu, že jsem se ztratila a jak se kam dostanu. Tak se mi podaří si aspoň na chvilku potrénovat češtinu.

Jedna Syřanka byla v kontaktu se sousedkou z vedlejšího vchodu, která byla původem z Iráku. Vzájemně se čas od času navštěvovaly u sebe doma. Rodina participanta ze Sýrie řešila ve svém bydlišti na jednom z brněnských sídlišť problém se sousedy, který byl, podle ní, motivován nesnášenlivostí k muslimům.

> **Tazatelka:** A znáte sousedy?
> **Participant:** Jo, nechodím k nim, ale potkáváme se na schodech, mluvíme (spolu). Ale jsou tam dva staří sousedi. Měli jsme s nimi problém. Protože oni nechtěli cizí v domě. Ne cizí, muslimy. Muslimy v budově.

Příbuzní bývají často prvními kontakty, které v Česku nově příchozí mají. Pomáhají jim se zpočátku zorientovat, najít si bydlení a radí i v oblasti práce či studia. Mezi místy setkávání se s krajany byly uváděny čajovny nebo mešita. Ta neslouží pouze jako místo modlitby a náboženské praxe, ale také místo, kam může člověk, který je ve městě nový, přijít, setkat se s ostatními krajany a získat nové kontakty.

> **Participant:** Měl jsem tady jenom jeden kontakt, svého bratra, nikoho jiného jsem tady neznal, ale komunita mě přijala dobře. Nejenom komunita z mešity, ale v pátek mě představili, řekli, kdo

jsem a odkud jsem přišel. To mi hodně pomohlo, protože my tady držíme pohromadě a teď nejsem sám a hned jsem věděl co a jak, kam bych měl jít a co udělat.

Lidé, které nově příchozí potká v mešitě, mu mohou pomoci při obstarávání běžných záležitostí i celkové orientaci v novém prostředí.

Participant: Přijdete a po modlení všechny arabské kultury se samy sobě navzájem představí, odkud kdo je, zeptáte se, jestli někdo nepotřebuje pomoc z té oblasti, ve které se vyznáte, jestli to zvládáte a tak. I já jsem mohl začít s takovým typem dialogu, není to nic neobvyklého. Je to stejné, jak když jdete někam na párty a chcete se tam s někým seznámit.

Tento participant přirovnával vzájemné představení nově příchozího s ostatními členy komunity v mešitě jako běžný společenský zvyk. Stejně tak je chápána určitá pomoc v začátku i nadále při řešení problémů spojených s životem v Brně jako běžná a očekávaná věc. Tento zvyk participant hodnotil jako důležitý a velmi nápomocný pro nově příchozí.

Někteří participanti, se kterými jsme mluvili, se také aktivně účastnili nebo pořádali různé komunitní akce, zaměřené na společné vaření a ochutnávání specialit z arabské a české kuchyně, sdílení zvyků a pořádání společenských akcí u příležitosti různých svátků.

Participant: Ano účastníme se vánočních večírků, slavíme Halloween a arabsko-české párty, kde vždycky uvaříme něco arabského a přineseme to tam a navzájem to ochutnáváme.

Někteří participanti již považují po několika letech pobytu Brno za svůj druhý domov. Vystudovali zde, vychovávají své děti, podnikají nebo pracují. Oceňován je klidný a bezpečný ráz města, dobře fungující MHD a veřejné instituce. Rovněž jsme se setkávali s kladným hodnocením města pro jeho přírodní plochy a zeleň.

Participant: Mám rád to město, beru to jako své druhé rodné město, protože je malé, klidné, není tady hluk v porovnání s mým městem, je tady dobrá hromadná doprava. Lidi jsou tady přátelští. Myslím, že Brno má všechno potřebné k životu, a pro mě je to dobré město, protože je blízko les. Líbí se mi historické centrum a lesy okolo. Taky se mi líbí ve škole.

***

Participant: Je to tiché a bezpečné město, jednoduše se tady dá najít práce a české holky jsou... A poznáš tady lidi z celého světa díky Erasmu, což by se mi u nás nepodařilo. Taky mám rád hromadnou dopravu a systém veřejné dopravy obecně, taky tady máte všude rozvedené teplo. Přístup k různým zdrojům je taky dostupné téměř odkudkoliv. Knihovna je tady super. Taky je tady levně, levněji než v jiných evropských městech. Alkohol ani pivo mě zase až tolik nezajímají.

***

Participantka: S Dubají se to samozřejmě nedá vůbec porovnávat. Tady je ten život jiný, ale fajn. Žijete tady v souladu s přírodou, ale je to jiné. V Dubaji je to jak s Las Vegas, žít se tam moc nedá, ale na dovolenou je to to správné místo. Já chodím denně k jezeru. Užívám si tento druh života, ale když hledám nějaké kvalitní boty nebo nějaké kvalitní kabáty, tak to, co bylo v Dubaji, tady samozřejmě nenajdu. Stejně jak se život tady nedá porovnat s tím, jak se teď žije v Aleppu.

Pocit zabydlenosti v Brně některé participanty, navzdory jiným komplikacím, motivuje v Brně setrvat dlouhodobě nebo se zde usadit trvale. Přestože mnozí participanti považují Brno za svůj domov, setkávají se zde občas s xenofobními reakcemi většinové společnosti na cizince, případně přímo zaměřené vůči muslimům.

Participant: Osobně jsem se setkal s chováním lidí, které mi přijde zvláštní. I když mně osobně se to nestává zase až tak moc často, protože nevypadám jako typický Arab. Třeba ve směnárně mi jedna žena řekla, že si nevymění peníze u Araba. Tak jsem jí řekl, že jsem Arab a ona to nedokázala pochopit. Dokázal bych to pochopit u starších lidí, ale u mladých ne.

Xenofobní reakce jsou podle participantů zaměřeny často na muslimské ženy, jelikož ty jsou snáze rozpoznatelné pro svůj vzhled, nežli muži.

Participant: (...) jestli pamatujete, když jsme se setkali, byli jsme počkat vlak, byl tam jeden mladý muž. Měl sluchátka a šel kolem nás a řekl: proč jste tady dala šál (tj. šátek, hidžáb)? A taky byl jsem jako... rozčílený a moje manželka říkala, nech ho, prosím tě. A já jsem mu řekl: pane, co potřebujete? Proč ona má ten šátek? To není vaše práce, to je moje věc. Ale já to chápu, rozumím, každý mluví o teroristech a takhle, a to je škoda.

Ačkoli se shodují, že jsou to spíše výjimečné případy, reagují na tyto zážitky senzitivně, zaznamenáváme obavy či frustrace.

Participantka: Sousedce z Iráku se stalo, že už jí lidi několikrát napadli, stříkali jí sprej do obličeje. Mně se to nestalo, ale bojím se toho. Asi si taky pořídím pepřový sprej. Já si nebudu sundávat šátek jenom proto, abych sem zapadla. Mám na to právo ho nosit kvůli náboženství, když jsme tady dostali ochranu, tak by nás měli chránit a ne napadat.

Zároveň vedou tyto negativní zkušenosti k větší opatrnosti při navazování kontaktu s Čechy, jak dokládá vyprávění participantky původem ze Sýrie:

Participantka: Byla jsem v tramvaji a přede mnou seděl pán s malým dítětem, tak jsem mu dala bonbóny, ale ten pán mu to vytrhl z ruky a vrátil mi to, tak to mě mrzelo a seděl vedle mě pán a ten mi řekl, ať dám ten bonbón jemu. Já mám vnoučata, tak jsem si na ně vzpomněla. Byl to normálně zabalený bonbón v papíru. Dost mě to odradilo a už jsem to pak nikdy nedělala. Nejste špatní lidi… ne všichni lidi tady jsou špatní a ne všichni Arabové jsou dobří a obráceně. A já když vidím člověka, tak z jeho očí poznám, co si o mně myslí a co cítí.

Celková reflexe života zde je poznamenána míněním Čechů o arabsky mluvících cizincích, informacemi o povaze válečných konfliktů v Sýrii a otázce islámského terorismu.

Participant: Dneska je to těžší, kvůli celé té imigrační bublině. Myslím, že my, co tady žijeme, trpíme víc, než Evropani tady, protože jsme posuzováni na základě činů lidí, se kterými nemáme nic společného.

Podle jednoho participanta může zlepšení situace napomoci podpora komunikace a setkávání cizinců s Čechy, postupná kultivace veřejné diskuze a motivace české většiny k poznávání nejen cizích kultur, ale také na úrovni konkrétních mezilidských vztahů.

Participant: Občas mám pocit, že Češi moc neví o jiných kulturách. Neznají nás a starší lidé mnohdy ani nechtějí vědět, přijímají informace jenom z médií, ale když vás osobně poznají, najednou zjistí, že jste úplně normální. Myslím, že to je nejdůležitější vlastnost Čechů.

***

Participant: Mám tady více životů. S něčím jsem spojený s něčím ne. Nejsem spokojený se svým rodinným životem. Mám rád Brno, protože je malé, a teď už jsem spokojený, protože jsem trochu překonal jazykovou bariéru a cítím se tady dobře. Akorát nemám rád, že se mě Češi vždycky ptají na pět stupidních otázek typu. Proč sem teď všichni chodíte? Kolik máte žen? Atd… Nevím, proč se

například neptají na naši historii nebo kulturu. Hodně jsem se tu naučil o Češích i o jejich sousedech, třeba Němcích. Myslím, že je tu pár otázek, na které kdyby se lidi ptali, tak by to zlomilo bariéru a kontakt mezi námi by byl snazší.

7 Komparace sociálních sítí – shrnutí

Počet cizinců v Brně v čase narůstá. Jedním z důsledků je, že vytváří rozsáhlé a komplexní sítě meziosobních vztahů, které nám obvykle zůstávají skryté. Na jedné straně hovoříme o cizincích, na druhé straně o našincích, a přitom tyto interakce nepostřehneme, že se jejich sítě prolínají a v sítích našinců se objevují cizinci a v sítích cizinců zase našinci. Obvykle nám tyto interakce unikají, nebo je pozorujeme jen v podobě viditelných kolizí. Jak výzkum ukázal, prostor vzájemných výměn, vazeb a interakcí je v sociální realitě velmi pestrý a na úrovni běžného života se sítě cizinců a našinců vzájemně prostupují. To má zásadní význam například pro lokální integrační politiku. Cizinci se do sítí našinců v úrovni životního světa více či méně začleňují, setkávají se, navazují vztahy v zaměstnání, ve škole, se sousedy, na ulici, v hospodě. Jak pozorujeme, začleňování má mnoho podob a v sociálních sítích se vytváří odlišná propojení a probíhají různě intenzivní směny, komunikace, transakce. Odehrávají se jak na racionální úrovni, tak i na emotivní. Průvodní kvalitativní výzkum, který doplnil síťovou analýzu, ukázal, že obvykle zdůrazňované sdílené skupinové, kulturní či jiné charakteristiky se váží ke konkrétním pozicím v rámci sociálních sítí. Nicméně k popisu sociálního fungování cizinců nepostačují. Naopak tím, že bývají prezentovány obvykle v podobě jednolitých a homogenních kultur, nám mnohé zastírají. Například skutečnost, že ve vzájemných propojeních kultura (antropologicky pojata) nehraje velkou roli, že mnohem významnější jsou identifikace imigrantů na základě vzdělání, socioekonomického statusu, nebo transnacionální zkušenosti. Ukazuje se, že kulturní a etnické diference jsou podmíněny situačně a relačně. Pokud nastávají v interakcích našinců a cizinců rozdíly mezi očekávanou a reálnou situací, bývá tento rozdíl pojmenováván a posléze i prezentován prostřednictvím kulturních, etnických a dalších „viditelných“ a „zřejmých“ diferencí. Jimi poté popisujeme a interpretujeme sociální realitu.

Pestrost vztahů v sociálních sítích, které jsme zkoumali, ukazuje, že životy nejsou žity v izolaci, a že si s jednolitými popisy „kultur“ při porozumění sociálním světům nevystačíme.

Pozorujeme, že vzájemné relace mají různou intenzitu a hloubku, a vztahy mezi jednotlivými sociálními aktéry jsou různě intenzivní. Pozorovali jsme, jak se vzájemně liší tři sociálně sítě, ale i to, že jedinci v nich vytváří další meziosobní sítě různého rozsahu i kvality. Pozice v sociální síti, její rozsáhlost, vztahy vůči krajanům, našincům, ale i cizincům s jiným státním občanstvím ovlivňuje podoby zapojování cizinců do místní společnosti, životní způsoby, trávení volného času, volené a preferované strategie cizinců, míru informovanosti, adaptaci, celkovou orientaci a rozsah vědění o tom, jak věci fungují, jaké jsou pravidla a normy. Sociální sítě jako vzniklá struktura výrazným způsobem ovlivňují jednání jedinců. Záleží samozřejmě na mnohých charakteristikách sítí, např. na jejich hustotě, tedy množství vytvořených vazeb, ale také na postavení jedince v rámci sítě. V textu jsme se zaměřili především na meziosobní vztahy a vzniklé sítě podpory. Z analýzy tří vybraných sociálních sítí podpory: ukrajinské, indické a arabsky mluvících cizinců ze třetích zemí vyplynulo, že se sítě pomoci liší, a že vzájemná podpora a pomoc je limitována zdroji, které mají cizinci k dispozici a dalšími charakteristikami sítě a okolnostmi, které souvisí s jejich příchodem a migrací celkově.

Nejdříve jsme se věnovali vybraným sociodemografickým charakteristikám cizinců v Brně. Při vymezení cizince jsme vyšli ze sociologického pojetí, které v tradičním přístupu popisuje cizince jako jedince, který narušuje navyklé dělení sociálního světa podle klasifikace „my“ versus „oni“. Ocitá se v blízkosti našinců a stává se narušitelem přehlednosti sociálního světa, který podrobuje kritickému zkoumání vše, co považujeme za natolik samozřejmé, že se tím ani nezabýváme. Teoretickým úvahám jsme se více nevěnovali, stejně tak ani vlastnostem cizinců či bolestivým ztrátám interpretačních schémat. Přijali jsme za své statistickou kategorizaci cizince, která vychází z české a rovněž unijní legislativy, a to s vědomím řady úskalí, které tato kategorizace znamená. Zabývali jsme se jedinci, kteří nebyli státními občany České republiky.

Analýza statistických dat ukázala, že Jihomoravský kraj patří ke třem krajům, ve kterých cizinci pobývají nejčastěji. Je jich více než 46,5 tisíce. Více než tři pětiny cizinců (63,3 %)

z celkového počtu cizinců v Jihomoravském kraji nalézáme v okrese Brno-město. Jedná se téměř o 30 tisíc osob. Počet cizinců v Brně se v čase zvyšuje. Od roku 2013 došlo k 29% nárůstu. Ve městě Brně pobývají cizinci ze 148 států, takže skladba cizinců je velmi pestrá. Brno je pro cizince atraktivním místem. Jeho rozvoj, zapojení do globalizovaného světa, mezinárodního obchodu, pohybu investic a kapitálu, procesů šíření znalostí provází i zvýšený pohyb lidí. Vývoj situace v Brně víceméně kopíruje celorepublikové trendy. Co je ale evidentní, Brno se stává zajímavým místem pro vysoce kvalifikované migranty. Neplatí, že přichází výhradně z rozvinutých států – cizinci pobývající v městě pocházejí převážně ze zemí mimo EU (63 %). Jejich počet roste, ale progresivnější nárůst zaznamenáváme u cizinců ze zemí EU. Počet cizinců s přechodným pobytem při srovnání konce roku 2015 a 2017 vzrostl přibližně o třetinu. Cizinců s trvalým pobytem také přibývalo, ale nárůst jejich počtu byl pozvolnější. Registrujeme dvě tendence: jednak se ve městě řada cizinců usazuje trvale, současně ale přichází cizinci další, jejichž pobyt se může, ale nemusí, po několika letech proměnit v pobyt trvalý. Nejvíce cizinců žije v městské části Brno-střed (8 406 osob). Více než tři tisíce cizinců pobývá v městské části Brno-sever a v části Brno-Královo Pole. Dlouhodobě je počet mužů cizinců vyšší než počet žen cizinek, ke konci roku 2017 tento rozdíl činil necelých 15 %. V Brně žilo 17 048 mužů cizinců a 12 669 žen cizinek. Nárůst počtu žen je ale oproti nárůstu počtu mužů progresivnější, dochází k tzv. feminizaci migrace. Meziroční nárůst u žen se pohyboval v rozmezí 4,7 % – 10,3 %.

Ve věkové struktuře cizinců v Brně-městě (k 31. 12. 2016) převažovali muži v produktivním věku. Rozdělení cizinců podle pohlaví a věku do pětiletých kategorií ukazuje, že mezi muži jsou nejčastěji zastoupeni osoby ve věku 30 až 34 let. Ženy cizinky jsou zastoupeny ve dvou stejně velkých kategoriích (25 až 29 let a 30 až 34 let). Cizinci ze zemí mimo EU častěji patří k věkové kategorii 20 až 24 let, zatímco cizinci ze zemí EU k věkové kategorii 30 až 34.

Mezi všemi cizinci žijícími v Brně jsou v polovině roku 2018 nejpočetněji zastoupeni občané Ukrajiny (7 176 občanů), následováni občany Slovenska (6 360 občanů) a Vietnamu

(2 786 občanů). V desítce nejčastějších státních občanství cizinců se dále umístila státní občanství Ruska (1 949 občanů), Rumunska (866 občanů), Bulharska (607 občanů), Indie (559 občanů), Polska (520 občanů), USA (520 občanů) a Kazachstánu (436 občanů). Největší skok v pořadí zaznamenali mezi roky 2013–2017 v rámci města Brna občané z Indie (544).

Na konci roku 2017 bylo Úřadem práce Brno-město registrováno 34 714 cizinců, přičemž více než dvě třetiny cizinců byly ze zemí EU (24 756 osob). Mezi cizinci registrovanými úřadem práce početně převažují muži, kterých jsou více než tři pětiny. Nejvíce cizinců pocházelo ze Slovenska, Ukrajiny a Rumunska. Na konci roku 2017 bylo v okrese Brno-město také registrováno téměř 5 tisíc cizinců s živnostenským oprávněním.

Cizinci přicházející do Brna mají obvykle vyšší vzdělání. Na trhu práce podle statistik úřadu práce působí více než dvě třetiny cizinců s maturitou a vyšším vzděláním (67 %). Čtvrtina těchto cizinců má vysokoškolské vzdělání magisterského/inženýrského nebo vyššího stupně. Počet cizinců na trhu práce v Brně od roku 2011 narůstá, a to především díky zvyšujícím se počtům pracovníků ze zemí EU. V období hospodářské krize se proměnila jejich skladba. V roce 2008 byl počet pracovníků ze zemí EU a cizinců ze třetích zemí téměř vyrovnaný, později se poměr mění ve prospěch cizinců ze zemí EU. Brno je univerzitním městem a mnozí studenti po ukončení studia ve městě zůstávají, hledají a nalézají zaměstnání. Další cizinci působí v městě Brně na vysoce kvalifikovaných pozicích především jako manažeři, učitelé cizích jazyků a odborní a pedagogičtí pracovníci na vysokých školách. Přítomnost vysoce kvalifikované migrace v Brně je evidentní. V naracích místních expertů o imigrantech se setkáváme s hojně užívanou klasifikací, která rozlišuje cizince do dvou kategorií, které jsou v opozici – expatrioti a ostatní (konglomerát nesourodých kategorií např. méně kvalifikovaní, dělníci, azylanti, živnostníci). Na jejím udržování se podílí legitimizační strategie používané řadou místních aktérů a institucí, reagují na vliv rostoucích obav veřejnosti z imigrace.

Legitimizace vyjímají kategorii vysoce kvalifikované pracovní síly z celého migračního pole. Tzv. expatrioti přispívají

k ekonomickému rozvoji města Brna a jsou vymezeni vůči ostatním cizincům, jejichž ekonomický přínos je zpochybňován nebo upozaďován, k nimž patří již zmínění pracovníci s nízkou kvalifikací, manuálně pracující, azylanti apod. Expatrioti jsou kategorií, která je rovněž vnitřně různorodá. Ve vymezeních bývá zdůrazňována dočasnost této migrace (neurčitá délka pobytu) a rovněž vybavenost migrantů zvláštními dovednostmi, kvalifikací (odborníci, specialisté), provázené vyšším dosaženým vzděláním a způsobem iniciace migrace. Odpovědět na otázku, kolik těchto expatriotů v Brně je, není jednoduché. Jak již bylo uvedeno, tato kategorie zahrnuje různé další subkategorie pracovních migrantů. Také statistiky nabízí jen velmi orientační údaje. Pokud vezmeme v úvahu vyšší dosažené vzdělání, data úřadu práce ke konci roku 2017 uvádí 8 796 registrovaných osob s nejvyšším dosaženým vzděláním (zahrnuje magisterské/inženýrské a vyšší). Podíl těchto nejvýše vzdělaných osob činí přibližně čtvrtinu ze všech registrovaných osob. Nemůžeme ale tvrdit, že všechny osoby patřící do kategorie s nejvyšším vzděláním jsou expatrioti. Někteří vysoce vzdělaní cizinci pracují třeba v dělnických profesích. Naopak některé vysoce kvalifikované pozice patří specialistům, kteří nemají vysokoškolské diplomy, protože je ke své práci nepotřebují. Pokud se zaměříme na odborný profil cizinců a vypomůžeme si kategorizací zaměstnání a cíleným výběrem tří kategorií zahrnující řídící pracovníky, specialisty a technické a odborné pracovníky (CZ-ISCO 1-3), dojdeme k závěru, že ke konci roku 2017 bylo takových cizinců registrováno 13 923 – přibližně 40 %. Nesporný je nárůst počtu expatriotů, oproti situaci k 31. 12. 2010 se jejich počet v této kategorii více než zdvojnásobil. I tyto statistické údaje vypovídají jen o určitém segmentu kvalifikované migrace a nejsou pro kvantifikaci jevu dostačující. Někteří cizinci navíc povolení k zaměstnání nepotřebují. A kde jsou započteni rodinní příslušníci, kteří expatrioty provází? Jen orientačně platí, že mezi expatrioty jsou muži zastoupeni přibližně dvěma třetinami a ženy třetinou. Z hlediska státního občanství mezi expatrioty dominují občané Slovenska, se značným odstupem potom občané Rumunska, Ruska, Ukrajiny, Polska, Itálie, Řecka, Velké Británie, Indie, Španělska a Bulharska.

Na opačném pólu pomyslné škály nalézáme cizince, kteří jsou v riziku sociálního vyloučení, jeden ze starších expertních odhadů zmiňuje 1 500 až 2 000 osob.

Jak vypadá situace z hlediska číselných údajů v mateřských, základních, středních a vysokých školách v Brně? Mateřské školy v Brně-městě ve školním roce 2017/2018 navštěvovalo 479 dětí cizinců (4 % všech dětí v mateřských školách), nejčastěji měly státní občanství Vietnamu, Ukrajiny a Slovenska. Dětí, které v tomtéž školním roce navštěvovaly základní školy v Brně, bylo 1 034 (3 % všech žáků základních škol). Tři nejčastější státní občanství žáků cizinců jsou stejné, jak je tomu v mateřských školách. Na středních školách bylo evidováno 578 cizinců (2 % žáků všech středních škol) a opět mají již zmíněná tři občanství. Odlišná je situace na vysokých školách. Ty evidovaly ke konci roku 2017 celkem 62 239 studentů, přičemž 21 % z nich tvořili cizinci (13 003 osob). Veřejné školy navštěvovalo 97 % cizinců studentů vysokých škol, ostatní navštěvovali školy soukromé. Mezi studenty vysokých škol, kteří jsou cizinci, vévodí státní občané Slovenska, kteří představují tři čtvrtiny všech zahraničních studentů, s velkým odstupem následují státní občanství Ruska a Ukrajiny. Třemi zahraničními studenty nejnavštěvovanějšími vysokými školami s místem výuky v Brně-městě byly Masarykova univerzita, Vysoké učení technické v Brně a Mendelova univerzita.

7.1 Srovnání sítí podpory – ega

Analýza sociálních sítí se zaměřila na ukrajinskou síť, indickou síť a síť arabsky mluvících cizinců ze třetích zemí. Uvedená zjištění se zakládají na datech získaných od 60 participantů a analyzované síti obsahující celkem 740 jedinců (*alters*).

Ukrajinskou síť tvořilo 27 participantů (*eg*), přičemž žen v ní bylo dvakrát více než mužů a jejich průměrný věk činil 30 let. Mezi participanty převažovali jedinci s vysokoškolským vzděláním, z hlediska socioekonomického statusu zúčastněných se jednalo o manažery a odborníky, technické a odborné pracovníky, zaměstnance ve službách a prodeji

a studenty. Participanti pobývali v Česku průměrně pět a tři čtvrtě roku, nejčastěji v rozmezí jednoho až tří let.

Analýza sítí cizinců z Indie vyhodnocovala data od 17 participantů (*eg*), až na tři výjimky mužů. Průměrný věk participantů byl 32 let a byli vysokoškolsky vzdělaní. Nejčastěji pracovali na pozicích manažerů či odborníků. V Brně pobývali v průměru dva a půl roku a nejčastěji v rozmezí tří až pěti let. V mužských sítích převažovali muži, ale stejně tak i v ženských.

Do sítě arabsky mluvících cizinců bylo zahrnuto 16 participantů (*eg*). Mužů bylo deset, žen šest a jejich průměrný věk činil 35 let. Ve skupině převažovali jedinci s vysokoškolským vzděláním, z hlediska socioekonomického statusu byla skupina pestřejší, obvykle se jednalo o manažery a odborníky, zaměstnance ve službách a prodeji a studenty. Participanti pobývali v Česku v průměru čtyři a půl roku.

Srovnání participantů (*ega*) slouží spíše k porovnání charakteristik oslovených jedinců, jejichž vazby byly analyzovány. Poskytují nám informaci o participantech, s nimiž byla společně vytvářena data. Nelze je nijak zobecňovat. Následující tabulka 26 uvádí přehled vybraných charakteristik. Je z ní patrné, že nejčastějším vzděláním participantů bylo vzdělání vysokoškolské. Nejvyšší průměrný věk dosahovali jedinci ze sítě arabsky mluvících cizinců, vysvětlením po zohlednění kvalitativních dat je, že se v tomto segmentu setkáváme s nucenou migrací. Lidé opouštěli své domovy nikoliv na základě vlastní vůle, ale často v důsledku válečných konfliktů a ohrožení. Takováto migrace pochopitelně zasahuje mnohem širší spektrum jedinců v porovnání z hlediska věku s více selektivní pracovní migrací. Tato skutečnost se promítá i do pestřejší socioekonomické skladby cizinců z arabské sítě. Participanti indické sítě patří do kategorie expatriotů. Data o participantech z ukrajinské sítě ukazují, že se jedná o nejdéle pobývající jedince na území, současně dokládají i značné diference v tomto segmentu migrace. Na veřejnosti ustálený stereotypní obraz Ukrajince pracujícího na stavbě s lopatou nabourávají Ukrajinci, kteří jsou kvalifikovanými migranty. Na příkladu ukrajinské sítě je patrné, že je doplňována novou imigrací.

Tabulka 26 Srovnání vybraných charakteristik: ega

	Ukrajinská síť	Indická síť	Arabská síť
Počet eg	27 eg	17 eg	16 eg
Převažující vzdělání ega	vysokoškolské	vysokoškolské	vysokoškolské
Průměrný věk ega	30 let	32 let	35 let
Socioekonomický status ega (nejčastější)	techničtí a odborní pracovníci, služby a prodej	manažeři, odborníci	studenti, zaměstnanci ve službách a prodeji, manažeři či obchodníci
Průměrná délka pobytu ega	69 měsíců	31,3 měsíce	54 měsíců
Kategorie délky pobytu ega (nejčastější)	jeden až tři roky	tři až pět let	tři až pět let

7.1 Srovnání sítí podpory – alters

V ukrajinské síti participantů se více vyskytovali muži (57 % mužů, oproti 43 % žen), zatímco v sítích participantek figurovaly více ženy (59 % žen, oproti 41 % mužů). Ukrajinská sociální síť podpory zahrnovala v průměru 12 jedinců (*alters*), u žen se průměrně jednalo o 13 *alters* a u mužů o 11 *alters*. Ženské sítě mají v tomto případě o něco větší rozsah ve srovnání s mužskými.

Na základě dotazování byly vygenerovány sociální sítě čítající celkem 320 *alters*. Z nich bylo 146 mužů (46 %) a 174 žen (55 %). Průměrný věk *alters* činil 33 let. Nejčastěji byli zastoupeni *alters* ve věku 21 až 30 let. Z hlediska státního občanství se ukrajinské sítě skládaly z více než dvou pětin našinců, tedy osob s českým občanstvím. Jen o tři procenta méně v nich byli zastoupeni *alters* se stejným občanstvím, tedy krajani. Více než pětina *alters* měla jiné státní občanství. Jedná se o údaje, které poukazují na značnou míru provázanosti sociálních sítí a dále na poměrně vysoké zastoupení našinců v ukrajinské síti. Alters jiných státních příslušností poukazují na provázanost sociální sítě i s jinými prostředími. Jen téměř pětina *alters* pochází ze států mimo Evropskou unii. Ukazuje se tak výrazná „unijní“ orientace zkoumané

sítě, ale i její šíře zahrnující dvě desítky států (mezi nimi dominují občané Ruska a Slovenska). Více než desetina *alters* nikdy nepobývala v Česku. Průměrná délka pobytu *alters*, kteří žili v době výzkumu na území Česka a nebyli jejími občany, činila sedm let. Pokud porovnáme údaj s údajem průměrného pobytu participantů (*ega*), činí tento rozdíl více než rok. Nejčastější délka pobytu *alters* činila pět až deset let pobytu (30 % *alters*) a průměrná délka známosti participantů (*eg*) s *alters* byla necelé čtyři roky. Je zřejmé, že tito zorientovaní alters se stávají pro příchozí zdrojem informací a významně se podílí na jejich zorientování ve společnosti. Tímto lze vysvětlit i dosahovanou míru integrace do „české" společnosti, na které se podílí mimo jiné dva faktory: pomoc o něco déle pobývajících krajanů při adaptaci a výskyt našinců v sociálních sítích imigrantů. Oba faktory jsou velmi důležité a dle našeho výkladu je jejich spolupůsobení velmi podstatné – příchozím například umožňuje permanentně validizovat informace a na místo častých dezinformací a mýtů šířících se mezi imigranty se tudíž řídit fakty. Takovéto prostředí „ověřování" má dle všeho i zásadní vliv na křivku adaptace, usnadnění jejího průběhu a na terciální socializaci imigrantů. Přispívá k tomu i skutečnost, že téměř tři čtvrtiny *alters* žily především ve městě Brně a v souhrnu více než čtyři pětiny alters v Česku.

Zřejmá je i orientace participantů na osoby s vyšším vzděláním. Více než tři čtvrtiny alters absolvovaly vysokou školu, další více než pětina *alters* dosáhla středoškolského vzdělání ukončeného maturitou. V sociálních sítích pozorujeme orientaci na podobně vzdělané osoby, jakousi vzdělanostní homogamii. Podobně je tomu tak i se socioekonomickým statusem, kdy se v sítích objevují zejména pracovníci na manažerské či odborné pozici, techničtí a odborní pracovníci, zaměstnanci ve službách a prodeji a studenti.

V ukrajinských sítích mezi *egy* a jednotlivými *alters* převažoval přátelský vztah. Polovina alters byla egy označena za přátele či kamarády. Rodinní příslušníci a partneři či partnerky tvořili téměř jednu čtvrtinu všech uvedených *alters*. Kolem desetiny byli zastoupeni známí a spolupracovníci. Blízkost k *alters* na emocionálním základu (kategorie

„je mi velmi blízký“ a „je mi blízký“) *ega* pociťovala v každém druhém případě, což souvisí i se zastoupením rodinných příslušníků v sítích. Více než čtvrtina *eg* označila vztah neutrálně. Ve více než polovině případů *ega* s *alters* udržovala kontakt minimálně jednou týdně. S přibližně čtvrtinou alters byl tento kontakt každodenní.

Rozdíly a podobnosti v sociálních sítích nalézáme z hlediska genderu. Ženy *alters* byly v sociálních sítích o něco mladší. S mužskými *alters* se *ega* znala déle. Ženy se o něco více orientovaly na své krajanky, muži zase na našince. Z hlediska vzdělání, socioekomického statusu, hodnocení vztahů a udržovaných kontaktů se muži a ženy velmi podobají.

Jaké jsou charakteristiky krajanů (*alters* s ukrajinskou příslušností)? Převažovaly mezi nimi ženy (62 % žen, oproti 38 % mužů). Krajani nejčastěji náleželi do věkové kategorie 21 až 30 let. S krajany se *ega* nejčastěji znala v rozmezí jednoho až tří let. Nejčastější délka pobytu krajanů v Česku byla pět až deset let, více než čtvrtina krajanů žila v Česku deset a více let. Necelé dvě třetiny krajanů pobývaly na území státu, z toho více než polovina žila přímo ve městě Brně. Polovinu krajanů tvořili rodinní příslušníci. Více než třetinu krajanů *ega* považovala za své přátele či kamarády. Téměř tři čtvrtiny krajanů byly *egy* považovány za blízké osoby.

Jaká je charakteristika našinců v ukrajinské síti? Našinci s českým občanstvím byli v egocentrických sítích zastoupeni z poloviny muži a z poloviny ženami. Z hlediska věku našinci nejčastěji náleželi do věkové kategorie 21 až 30 let. Délka známosti *eg* s Čechy byla nejčastěji jeden až tři roky. Více než čtyři pětiny našinců bylo přímo z Brna. Našinci byli nejčastěji vysokoškolsky vzdělaní, více než čtvrtina vystudovala střední školu ukončenou maturitní zkouškou. Z hlediska socioekonomického statusu více než třetina Čechů pracovala na manažerské či odborné pozici. Vztah k našincům byl ve více než polovině případů *egy* charakterizován jako přátelský. Jak mezi známé, tak mezi spolupracovníky *ega* řadila téměř pětinu Čechů. Přímo do rodiny patřilo 11 % osob s českým občanstvím. Blízkost k našincům byla *egy* nejčastěji definována neutrálně. Téměř třetina Čechů byla *egy* považována za blízké. *Ega* byla s našinci ve čtvrtině případů nejčastěji v kontaktu jednou měsíčně.

Co se týká celkové provázanosti osob v rámci jednotlivých sítí (tj. hustoty), ukrajinská síť vykazuje průměrnou hodnotu 0,71 (71 %), takže ji můžeme označit za spíše hustou. Pouze necelých 15 % eg mělo hustotu sítě nižší než 50 %. Hustější sítě tvoří muži ve srovnání s ženami a z hlediska ekonomického statusu pak důchodci, techničtí pracovníci, pracovníci na manažerské či odborné úrovni a OSVČ. V ukrajinských sítích převažuje důležitost (centralita) českých alters. Pozice *alters* s jiným občanstvím a krajanů byly podobné. Jak je zřejmé, v sítích podpory zaujímají významnou roli alters s českým občanstvím.

Dále shrnujeme zjištění týkající se indické sítě. V mužských sítích převažovali muži (72 % mužů, oproti 28 % žen) a stejně tak v ženských sítích převažovali muži (61 % mužů, oproti 39 % žen). Muži byli nejčastěji zastoupeni jak v sítích participantů, tak participantek. Indická sociální síť zaměřená na jednotlivé formy pomoci zahrnovala v průměru 13 jedinců (*alters*), u žen to bylo 20 *alters* a u mužů 11 *alters*. Jednalo se o expatrioty, kteří byli zaměstnáni v nadnárodních společnostech v Brně.

Celkem bylo v průběhu tvorby dat vygenerováno 218 *alters*. Z toho bylo 151 (69 %) mužů a 67 žen (31 %). Průměrný věk *alters* byl 35 let. Indické sítě byly z hlediska státního občanství složeny z téměř dvou pětin našinci, tedy osobami s českým občanstvím. Jen o dvě procenta méně v nich byli zastoupeni *alters* krajani. *Alters* jiných občanství byla téměř čtvrtina a pocházeli z 19 zemí (ponejvíce Slováci, Francouzi a Nepálci). Na území Česka nežilo celkem 16 % *alters*. Ti, kteří pobývali na území státu a nebyli českými občany, zde průměrně žili čtyři a půl roku – v průměru téměř o dva roky déle než participanti. Průměrná délka známosti *eg* s *alters* byly tři roky. Mezi známostmi převažují ty, které netrvají déle než tři roky, což je dáno i délkou pobytu jednotlivých participantů. Téměř dvě třetiny *alters* žily především ve městě Brně a téměř pětina *alters* pobývala mimo Evropskou unii. Většina jmenovaných *alters* měla vysokoškolské vzdělání. Téměř polovina *alters* byla manažery a odborníky.

Téměř tři pětiny *alters* byly označeny za přátele a kamarády. Další téměř pětinu tvořili známí, mnohem méně šlo o členy

rodin, partnery a spolupracovníky. Téměř polovina *alters* byla *egy* považována za blízké a více než pětina *alters* byla označena neutrálně. Více než tři pětiny *alters* byly s *egem* v kontaktu minimálně jednou za týden (byla zahrnuta i on-line komunikace).

Rozdíly a podobnosti v sociálních sítích nalézáme z hlediska genderu. Ženy jsou ve srovnání s muži o něco mladší, také jejich známosti jsou spíše kratší, přestože na území pobývají o něco déle. V mužských sítích se objevovalo více krajanů a osob s jiným státním občanstvím, v ženských sítích zase více osob s českým občanstvím. O něco více jich pobývalo mimo Brno. Z hlediska vzdělání, socioekonomického statusu, vztahů a kontaktů si jsou muži a ženy podobní.

Jaké charakteristiky mají krajani (*alters* s indickým občanstvím)? Převažovali mezi nimi muži (74 % mužů, oproti 26 % žen) a nejčastěji patřili do věkové skupiny 31 až 40 let. Nejčastěji v Česku pobývali jeden až tři roky. Více než polovina krajanů pobývala v Brně a dvě pětiny mimo Evropskou unii (rodinní příslušníci). Krajané byli nejčastěji vysokoškolsky vzdělaní, působili na manažerské pozici nebo v roli odborníků. Více než polovina krajanů byla egy považována za přátele. Rodinní příslušníci byli v sítích zastoupeni ve více než třetině případů. Spolupracovníci se mezi krajany téměř nevyskytují. Tři čtvrtiny krajanů byly považovány za blízké a *ega* s krajany udržovala pravidelný kontakt.

A jaké charakteristiky mají našinci v indických sítích (*alters* s českým občanstvím)? Ze tří pětin se jednalo o muže. Našinci patřili nejčastěji do věkové kategorie 21 až 30 let a *ega* se s nimi znala obvykle méně než jeden rok, tedy poměrně krátce. Našinci byli nejčastěji vysokoškolsky vzdělaní a více než tři pětiny pracovaly na pozici manažera nebo odborníka. Vztah *eg* k našincům byl téměř v polovině případů přátelský. Ve více než třetině byli našinci označováni *egy* za známé. Spolupracovníků byla více než desetina. Ale pouze necelá čtvrtina našinců byla považována *egy* za osoby blízké. Převažovaly kontakty s *egy* aspoň jedenkrát týdně. I v případě alters z jiných zemí převažovali muži. Ve většině případů žili v Brně a jednalo se o přátele anebo kamarády, se kterými byla *ega* nejčastěji v kontaktu dvakrát měsíčně anebo jednou ročně.

Z hlediska celkové provázanosti osob v rámci jednotlivých sítí (tj. hustoty) vykazuje indická síť průměrnou hodnotu 0,63 (63 %). Indické sociální sítě můžeme označit za spíše husté. Pouze jedno *ego* mělo hustotu sítě nižší než 50 %. Hustější sítě tvoří ženy, než muži a z hlediska socioekonomického postavení studenti a pracovníci na odborných či manažerských pozicích. To je dáno především pozicí samotných *eg*, která mají tendenci vytvářet sítě ve svém pracovním (případně studentském) kolektivu. V indických sítích převažuje důležitost (centralita) krajanských *alters*. Pozice našinců (Čechů) a *alters* jiných státních občanství jsou do velké míry totožné. Významnou roli v sítích sehrávají rodinní příslušníci, kteří zaujímají centrální pozici a jsou značně provázaní.

Jiná je situace v sítích arabsky mluvících cizinců. V mužských sítích převažovali muži (67 % mužů, oproti 33 % žen) a naopak v ženských sítích zase ženy (56 % žen, oproti 44 % mužů). Arabská sociální síť zahrnovala v průměru 13 jedinců (*alters*), u žen se průměrně jednalo o 7 a*lters* a u mužů o 15 *alters*. V průběhu tvorby dat bylo vygenerováno 202 *alters*. Z toho bylo 123 (61 %) mužů a 79 žen (39 %). Průměrný věk *alters* byl 38 let.

Arabská síť byla v 59 % složena z *alters* stejného občanství. Téměř pětina *alters* byla českými občany a téměř čtvrtina *alters* pocházela z jiných zemí, nejčastěji se jednalo o Sýrii, Lybii a Egypt. Na území Česka nikdy nepobývala více než čtvrtina *alters* (28 %). Nejčastěji v Česku *alters* pobývali deset a více let. Průměrná délka známosti *eg* s *alters* byla necelých pět let. V Brně pobývaly dvě třetiny *alters*. Celkem téměř tři čtvrtiny *alters* žily na území Česka. Další necelá čtvrtina *alters* pobývala mimo území Evropské unie.

Téměř tři čtvrtiny *alters* byly vysokoškoláky a více než pětina vystudovala střední školu. Z hlediska socioekonomického statusu *alters* byli manažery či obchodníky, podnikali jako OSVČ, pracovali ve službách a prodeji, působili jako techničtí a odborní pracovníci a studenti.

Mezi *egy* a *alters* zaznamenáváme ve více než polovině případů přátelský vztah. Téměř třetina *alters* byla označena za rodinné příslušníky, méně než destinu tvořili známí a spolupracovníci. Dvě třetiny *alters* byly *egy* považovány za blízké

osoby. Ve více než dvou třetinách *ega* s *alters* udržovala kontakt minimálně jednou týdně.

I zde nalézáme rozdíly a podobnosti z hlediska genderu. Ženy jsou v porovnání s muži o něco mladší. *Ega* se znala s ženami kratší dobu, ženy pobývaly na území státu kratší dobu. V sítích mužů byli více zastoupeni především krajani, jen desetinu mužů tvořili čeští občané. Ženské sítě byly naopak o něco více otevřené vůči Češkám (30 %). Ale i v nich sehrávaly značnou roli krajanky.

Z hlediska pobytu v Brně a Česku nenalézáme z hlediska genderu větší diference, jen o něco více žen žilo mimo Evropskou unii. Z hlediska vzdělání, socioekonomického statusu (spektrum profesí je pestré), vztahů a kontaktů si jsou muži a ženy víceméně podobní.

Jaké charakteristiky nalézáme u krajanů? Převažovali mezi nimi muži (69 % mužů, oproti 31 % žen) a nejčastěji náleželi do věkové kategorie 31 až 40 let. S krajany se *ega* nejčastěji znala pět až deset let. Nejčastější délka pobytu krajanů v Česku byla deset a více let. Necelé dvě třetiny krajanů pobývaly na území Česka, více než polovina žila v Brně. Mimo Evropskou unii žily více než dvě třetiny krajanů. Dvě třetiny krajanů měly vysokoškolské vzdělání a více než čtvrtina ukončila střední vzdělání s maturitou. Nejčastěji zastoupenou skupinou byly podnikající osoby a pracovníci na manažerské nebo odborné pozici. Téměř polovinu krajanů představovali rodinní příslušníci. Téměř polovina krajanů *ega* považovala za své přátele či kamarády, více než polovina za osoby blízké. *Ega* byla s krajany nejčastěji v každodenním kontaktu.

A jaké charakteristiky mají v arabských sítích našinci (*alters* s českým občanstvím)? Našinci byli v sítích zastoupeni z 67 % ženami a z 33 % muži. Z hlediska věku nejčastěji patřili do věkové kategorie 21 až 30 let. Délka známosti se pohybovala obvykle v rozmezí jeden až tři roky. Našinci byli nejčastěji vysokoškolsky vzdělaní lidé, obvykle se jednalo o zaměstnance ve službách či prodeji nebo působili na manažerské či odborné pozici. Vztah *eg* k našincům byl ve více než dvou třetinách označován za přátelský. Součástí rodiny bylo 11 % českých občanů. Blízkost k našincům ale byla *egy*

nejčastěji definována neutrálně, čtvrtina našinců byla *egům* blízká. S více než polovinou našinců byla *ega* v kontaktu alespoň jednou týdně.

Z hlediska provázanosti osob v rámci jednotlivých sítí (tj. hustoty) arabské sítě vykazují průměrnou hodnotu 0,70 (70 %). Můžeme je označit za spíše husté. Pouze jedno *ego* mělo hustotu sítě nižší než 50 %. Hustější sítě tvoří ženy než muži a z hlediska zaměstnání pak nezaměstnaní, zaměstnanci ve službách a prodeji a řemeslníci. V arabských sítích převažuje důležitost (centralita) krajanských alters. Z hlediska míry centrality je pozice alters s jiným občanstvím v arabských sítích významnější než u našinců s českým občanstvím.

Následující tabulka 27 porovnává vybrané charakteristiky z hlediska alters. Vyplývá z ní několik důležitých zjištění. V úvahu musíme brát genderové rozdíly, které se projevují různým způsobem.

V indické síti žen převažují muži, což je do jisté míry podmíněno skladbou migrace a silným vlivem rodinných vztahů. Jak ukrajinské, tak arabské sítě se vyznačovaly tím, že v sítích participantů figurovali více muži, zatímco v sítích participantek figurovaly více ženy. To znamená, že participanti z Ukrajiny i arabských zemí v otázkách pomoci jmenovali spíše muže a naopak. V indické síti převažovali v sítích participantů i participantek vždy muži. Ženy *alters* byly ve všech sociálních sítích o něco mladší a jejich známosti s *egy* bývají o něco kratší. Z hlediska vzdělání, socioekomického statusu a hodnocení vztahů a udržovaných kontaktů se muži a ženy ve všech sítích podobají. V ukrajinské síti se ženy se o něco více orientovaly na své krajanky, v indických sítích byla patrná orientace na ženy s českým občanstvím. V indických mužských sítích se objevovalo více krajanů a osob s jiným státním občanstvím. V arabských mužských sítích byli také zastoupeni především krajani. Arabské ženské sítě byly naopak o něco více otevřené vůči Češkám, ale i v nich sehrávaly značnou roli krajanky.

Alters v arabských sítích byli v porovnání s ostatními v průměru starší. Může to být dáno vyšším věkovým průměrem participantů v síti a již zmíněným vlivem nucené migrace a její menší selektivitou. Nejčastější věkovou kategorií *alters*

byla ve všech sociálních sítích kategorie 21 až 30 let. Velmi zajímavé je porovnání z hlediska zastoupení osob s různým státním občanstvím v jednotlivých sítích. V ukrajinské a indické sítí nalézáme přibližně dvě pětiny našinců. Z hlediska věku našinci nejčastěji náleželi do věkové kategorie 21 až 30 let a obvyklá délka známosti byla spíše krátká. Pocházeli často přímo z Brna, byli vysokoškolsky vzdělaní a zastávali manažerské a odborné pozice. V polovině případů byl navázaný vztah označen jako přátelský. V případě ukrajinské sítě se vyskytují i mezietnická soužití. Třetina vztahů byla v obou sítích pokládána za vztahy blízké.

Největší zastoupení krajanů v sítích nalézáme v síti arabsky mluvících cizinců. Krajani jsou v ní velmi důležití. Převažují mezi nimi muži, kteří v Česku pobývají déle, i řadu let. Více než polovina krajanů žila v Brně a co je důležité, téměř polovinu krajanů představovali rodinní příslušníci, což vysvětluje i uváděnou blízkost s druhými.

Ve všech třech sociálních sítích se vedle krajanů a našinců vyskytují také *alters* s jiným státním občanstvím. Jedná se o více než pětinu osob, které dokládají, že sociální sítě jsou z hlediska vztahů poměrně pestré a jsou otevřené i dalším cizincům. Také je patrné, že vztahy mají rovněž nadnárodní rozměr a řada sítí nabývá charakter sítí transnacionálních. Bývají udržovány různým způsobem, u indické sítě jsou vazby zřetelné na úrovni rodin, které jsou v intenzivním on-line kontaktu.

Z hlediska vytvářených vazeb je zcela evidentní, že ve všech třech sítích vznikají mezi aktéry, kteří jsou podobného vzdělání a socioekonomického statusu. Cizinci navazují vztahy v určitých vzdělanostních a ekonomických polích, které se utváří značnou měrou v nadnárodních prostorech. Přestože naše zjištění můžou být ovlivněna způsobem výběru participantů (a jejich ochotou se zapojit do výzkumu), tak je patrné uzavření se sítí do určitého sociokulturního prostoru a vytváření vztahů na základě podobných vzdělanostních a socioekonomických charakteristik, sdílených interkulturních zkušeností a univerzálního lidského kapitálu. Podle těchto linií probíhá začleňování cizinců do

společnosti. Na druhou stranu tyto vztahy zcela míjí celé segmenty, v nichž nalézáme například osoby s nižším vzděláním a v nichž prakticky nedochází k žádnému kontaktu, který by se mohl proměnit v jakoukoliv vazbu.

Z hlediska vztahu *ega* k *alters* převažuje ve třech sítích vztah k přátelům. Vůči rodinným příslušníkům je nejsilnější v arabské síti. Vztah ke známým je v porovnání s ostatními o něco silnější v síti indické a ukrajinské. O něco slabší vztah zaznamenáváme vůči spolupracovníkům. Ve všech třech sítích se objevuje poměrně častý kontakt s *alters*, dochází k němu minimálně jednou do týdne.

Všechny analyzované sítě jsou spíše husté. Znamená to, že jsou v nich jedinci provázáni hustým předivem vztahů. Nenalézáme zde zástupy jedinců separovaných či marginalizovaných, kteří by byli bez podpory druhých. Ve srovnání se sítí ukrajinskou a arabskou je celková provázanost osob o něco nižší v síti indické. V ukrajinské síti tvoří hustější sítě muži ve srovnání s ženami. V indické a arabské síti je tomu naopak, hustější sítě vytváří ženy.

Zásadní odlišnost spočívá v tom, že v ukrajinských sítích převažuje důležitost (centralita) českých *alters*. Dle všeho je to významný ukazatel integrace s mnoha důsledky pro trvalejší formy pobytu. V indických sítích hrají prim krajani, převažuje centralita krajanských *alters*. Významnou roli v sítích sehrávají rodinní příslušníci, kteří zaujímají centrální pozici a jsou vzájemně velmi provázáni. Také v arabských sítích převažuje důležitost krajanských *alters*. Více než našinci jsou důležitější *alters* s jiným občanstvím.

Tabulka 27 Srovnání vybraných charakteristik: alters

	Ukrajinská síť	Indická síť	Arabská síť
Sítě mužů	převaha mužů (57 %)	převaha mužů (72 %)	převaha mužů (67 %)
Sítě žen	převaha žen (59 %)	převaha mužů (61 %)	převaha žen (56 %)
Průměrný počet alters	12 alters	13 alters	13 alters
Počet alters v sítích	320 alters	218 alters	202 alters
Průměrný věk alters	33 let	35 let	38 let
Nejčastěji zastoupená kategorie alters	21 až 30 let	21 až 30 let	21 až 30 let
Našinci v sítích	41 %	39 %	18 %
Krajani v sítích	38 %	37 %	59 %
Alters s jiným občanstvím v sítích	21 %	24 %	23 %
Průměrná délka známosti eg s alters	47 měsíců	36 měsíců	59 měsíců
Alters žijící v Brně	72 %	65 %	66 %
Vzdělání alters (nejčastější)	vysokoškolské	vysokoškolské	vysokoškolské
Socioekonomický status alters (nejčastější)	pracovníci na manažerské či odborné pozici, techničtí a odborní pracovníci	manažeři, odborníci	manažeři, obchodníci, OSVČ
Vztah ega k alters – přátelé, kamarádi	50 %	59 %	54 %
Vztah ega k alters – rodinní příslušníci	24 %	15 %	31 %
Vztah ega k alters – známí	15 %	17 %	9 %
Vztah ega k alters – spolupracovníci	11 %	8 %	6 %
Blízkost k alters – blízký vztah	49 %	45 %	66 %
Frekvence kontaktu (nejčastější)	minimálně jednou týdně (57 %)	minimálně jednou týdně (61 %)	minimálně jednou týdně (68 %)
Délka známosti eg s našinci (nejčastější)	jeden až tři roky (37 %)	méně než jeden rok (41 %), jeden až tři roky (41 %)	jeden až tři roky (38 %)
Blízkost k našincům (nejčastější)	blízký čas od času (37 %)	blízký jen trochu (34 %)	blízký čas od času (39 %)
Průměrná hustota	71 %	63 %	70 %
Průměrná hustota – muži	82 %	59 %	68 %
Průměrná hustota – ženy	66 %	81 %	74 %
Průměrná míra centrality	6,15	4,83	4,61
Průměrná míra centrality – našinci	8,06	4,36	3,36
Průměrná míra mezilehlosti	3,57	5,95	4,13

7.2 Srovnání sítí podpory – formy pomoci

V ukrajinské síti z hlediska poskytované pomoci finanční pomoc obstarávají častěji muži. Naopak ženy představovaly mnohem důležitější poskytovatele pomoci při řešení důležitých témat a volného času. Obě pohlaví se stejně podílela na hledání zaměstnání a na obstarávání bydlení. Krajani v sítích jednotlivých *eg* sehrávají významnou roli především v poskytování finanční pomoci a při řešení důležitých témat (vztahy apod.). V případě zaměstnání by *ega* hledala radu u *alters* jiného občanství nebo českých občanů spíše než u krajanů. Podobně je tomu i v případě bydlení. Volný čas by *ega* nejčastěji trávila s *alters* jiného občanství, následně s Čechy a až poté s krajany. Pokud by *ega* hledala pomoc ve finanční oblasti a při řešení důležitých témat, obrátila by se především na *alters* žijící mimo EU. Logicky by zaměstnání a bydlení *ega* řešila s *alters* žijícími v Brně. V otázce zábavy by se více než polovina *eg* obrátila jak na *alters* žijící v Brně, tak na *alters* žijící mimo Brno v Česku. Významnou roli v poskytování finanční pomoci a při řešení důležitých témat mají rodinní příslušníci, nikoliv už v otázkách zaměstnání, kde se *ega* nejčastěji obracela na své spolupracovníky a známé. Informace o možnostech bydlení by *ega* čerpala především od známých a přátel. V případě trávení volného času by *ega* oslovila především své přátele.

Blízkost *ega* k *alters* byla dalším rozhodujícím faktorem pro jednotlivé formy pomoci. Jak ve finančních otázkách, tak při řešení důležitých témat se *ega* obracela na *alters*, které označila za blízké. V otázkách hledání zaměstnání, ale i bydlení je už hranice blízkosti prolomena a pomoc je hledána i mimo důvěrný okruh.

Multiplexita, tedy poskytování jedné či více forem pomoci současně, je v ukrajinských sítích spíše vyšší. Jen více než dvě pětiny a*lters* poskytovaly *egům* pouze jeden typ pomoci. Ukázalo se však, že ženy byly oproti mužům z hlediska počtu poskytovaných forem pomoci univerzálnější a ochotnější. Téměř dvě pětiny žen poskytovaly podporu ve třech až pěti oblastech. U krajanů byla míra multiplexity o něco vyšší než u Čechů, ale co je zajímavé, nejvyšší míru multiplexity pozorujeme u alters jiných občanství. Naopak našinci by v polovině případů poskytovali pomoc pouze v jedné oblasti. Nejvyšší

multiplexitu pomoci *egům* by poskytli alters žijící v Brně, tedy nablízku. Širší škálu pomoci poskytují přátelé a také rodina.

Doplňující kvalitativní rozhovory ukázaly, že ukrajinská imigrace je vnitřně diferencovaná a imigranti podle své pozice volí různé strategie a taktiky, jak překonat překážky např. v oblasti hledání zaměstnání a bydlení. Životních strategií existuje povícero.

V indické síti platí, že více poskytovali podporu týkající se zaměstnání a financí muži. Oproti tomu ženy byly více spjaty s řešením důležitých témat, bydlením a zejména trávením volného času. *Ega* se v případě řešení financí, důležitých témat a zaměstnání spíše obracela na krajany. *Ega* by svůj volný čas raději trávila s krajany anebo s alters jiného občanství, ale i s našinci. Pokud by *ega* hledala pomoc ve finanční oblasti a při řešení důležitých témat, obrátila by se na alters žijící mimo Evropskou unii. Hledání zaměstnání a bydlení je ale řešeno s *alters* žijícími v Brně. V oblasti zábavy a trávení volného času by se *ega* obrátila jak na *alters* žijící v Brně, tak i na další žijící v Česku.

Nejvýznamnějším zdrojem v otázce hledání zaměstnání jsou spolupracovníci. Naopak v obtížných situacích či finanční nouzi by se *ega* nejčastěji obrátila na rodinu. V případě zábavy by se zase obracela na své přátele, ale i tady nadále hrají významnou roli rodinní příslušníci. V rámci indických sítí rodina pro *ega* představuje hlavní, případně významný zdroj pro poskytování většiny forem pomoci. Platí, že čím větší blízkost existuje mezi *egem* a *alters*, tím spíše by se na ně obracela o pomoc.

Multiplexita indických sociálních sítí je spíše vyšší. Necelá polovina všech *alters* je zdrojem podpory pouze v případě jedné formy pomoci. Ženy vykazují vyšší multiplexitu, více než třetina žen by byla schopná poskytnout tři až pět typů pomoci. Vysoká multiplexita byla zaznamenána u krajanů. Vysokou míru multiplexity (tři až pět typů pomoci) vykazovali rodinní příslušníci, známí a přátelé. Je to pochopitelné. Zkoumaní jedinci patřili k expatriotům a jejich setrvání v zemi se odvíjí od situace na globálních trzích práce. Transnacionální vztahy s rodinou poskytují pevný rámec a zdroj opory v jinak nejistém světě. Vytvářené vazby expatriotů jsou specifické, nejsou projektovány mimo pracovní svět dlouhodobě. Na úrovni místního života se Indové potýkají s řadou obtíží se zajištěním

svého života, což se jim snaží zaměstnavatelé z nadnárodní úrovně a další aktéři usnadnit.

V síti arabsky mluvících cizinců se ve finančních záležitostech *ega* častěji obracela na muže. Muži také častěji poskytovali podporu při hledání zaměstnání a bydlení. Oproti tomu ženy byly více spjaty s řešením důležitých témat a trávením volného času. Ve všech oblastech podpory, mimo oblast trávení volného času, se *ega* obracela nejčastěji na své krajany. V otázkách finanční pomoci a při řešení důležitých témat se nejčastěji *ega* obracela na *alters* žijící mimo EU. Na *alters* žijící v Brně by se *ega* nejčastěji obracela v otázkách zaměstnání, bydlení a trávení volného času. V důležitých tématech, finanční nouzi, při hledání zaměstnání či trávení volného času by se *ega* nejčastěji obrátila na vlastní rodinu. Důležitá témata, finanční situace a zaměstnání byly řešeny nejčastěji s osobami velmi blízkými.

Multiplexita arabské sítě je spíše nižší. Více než polovina *alters* je zdrojem podpory pouze v případě jedné formy pomoci. Proč tomu tak je? Domníváme se, že příčinou je nedostatek zdrojů, které jsou těmto cizincům k dispozici. Do značné míry je to ovlivněno okolnostmi příchodu do země a nucenou migrací, o které jsme se již zmiňovali. Možná i proto rozdíly v míře multiplexity poskytované pomoci mezi muži a ženami nejsou natolik významné. Vyšší míru multiplexity vykazují krajani, ale současně polovina krajanů poskytuje pouze jeden typ podpory. *Alters* žijící mimo Brno, ale v Česku nejčastěji poskytli pomoc ve třech až pěti oblastech. Naopak *alters* žijící v Brně poskytli nejčastěji pomoc pouze v jedné oblasti. Vyšší mírou multiplexity disponují rodinní příslušníci a vyšší míra multiplexity se vyskytuje u osob velmi blízkých. Jak vyplývá z kvalitativních rozhovorů, nově příchozí se snaží využít pomoci krajanů či blízkých osob. Čelí mnoha překážkám, například nejsou schopni až tak uplatnit své vzdělání a působí mimo svou profesi. Nicméně sítě krajanů jsou svými zdroji omezené.

Pokud porovnáme multiplexitu všech tří sítí, tak je zřejmé, že mnohonásobné pomoci se cizincům dostává v ukrajinské a indické síti, zatímco síť arabsky mluvících cizinců je schopna poskytovat častěji jen jednu formu pomoci. Ve všech třech sítích poskytovali finanční pomoc častěji muži. V indické síti navíc i zaměstnání. V ukrajinské a arabské síti představovaly

ženy mnohem důležitější poskytovatele pomoci při řešení důležitých témat a volného času. V indické síti se k tomu přidalo i zajišťování bydlení. V ukrajinské síti náleželo zajištění bydlení i zaměstnání oběma pohlavím.

Významná role patří v sítích podpory krajanům. V ukrajinské síti sehrávají významnou roli především v poskytování finanční pomoci a při řešení důležitých témat. V případě sítě indické se k tomu ještě připojuje zaměstnání. V arabské síti se s výjimkou trávení volného času řeší vše s krajany. Významnou roli v poskytování finanční pomoci a při řešení důležitých témat mají rodinní příslušníci. V případě ukrajinské sítě pozorujeme, že je v některých formách pomoci více otevřená českému prostředí, zatímco arabská síť mobilizuje své zdroje, především v rámci příbuzenských vztahů.

Z hlediska pomoci mají tato zjištění velký význam. Poukazují na potřebu zohledňovat typ migrace a rovněž povahu jednotlivých sítí cizinců. Cizinci řeší mnohé obtíže týkající se pobytu ve městě, a to napříč všemi sítěmi. Liší se svými potřebami. Expatrioti nedokáží definovat délku svého pobytu, jejich potřeby jsou spíše krátkodobého rázu. Potřeby jiných ale mají dlouhodobější ráz. Jak pozorujeme, sociální sítě jsou v různé míře orientované a propojené s našinci. U ukrajinské sítě platí, že zorientovaní *alters* se stávají pro příchozí zdrojem informací a významně se podílí na jejich adaptaci. V rámci sociální práce s cizinci lze využít potenciálu déle pobývajících krajanů při adaptaci a rovněž zapojovat našince do sociálních sítí imigrantů nebo pracovat již se zapojenými.

Pozorujeme, že všechny tři sítě vytvořily husté předivo vztahů a jsou schopny si v různé míře pomoci vlastními prostředky a zdroji. Na osobní úrovni se sítě vzájemně prolínají s našinci, ale především s těmi, s nimiž sdílí vyšší vzdělání a odborné a další profese. Přesto platí, že ponechat cizince svému osudu nemusí být prozíravou strategií, jak ukazují některé příklady ze zahraničí, které integraci od počátku podcenily a nevytvořily pro ni vhodné podmínky či nástroje. Nelze přehlížet ani realitu expatriotů, ani realitu mnohých dalších kategorií cizinců, s nimiž se v prostoru města setkáváme. Někteří město označují za svůj domov, mnozí jsou ale součástí nadnárodních trhů práce a jejich pobyt ve městě je časově omezený a podmíněný.

Seznam literatury

APEL, O. K. Globalization and the Need for Universal Ethic. In *European Journal of Social Theory*, 3, 2000, pp 137–155.

BARNES, J. A. *Social Networks. Reading*. MA: Addison-Wesley, 1972.

BAUMAN, Z. *Myslet sociologicky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996.

BECK, U. Nation-state politics can only fail the problem of the modern world. In *The Guardian*. 2008, January 15.

BUŠTÍKOVÁ, L. Analýza sociálních sítí. In Sociologický časopis, 2, Vol. 35, 1999, pp. 193-206.

BORGATTI, S.; MEHRA, A.; BRASS, D., LABIANCA, G. Network analysis in the social sciences. In *Science*, 323(5916), 2009, pp 892–895.

CARRINGTON, P. J.; SCOTT, J.; WASSERMAN, S. *Models and Methods in Social Network Analysis.* Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

ČERMÁKOVÁ, D. Cizinci v Česku. In Sýkora L (ed) *Residenční segregace*. Praha: PřF UK v Praze, MMR ČR, 2010, s. 84–87.

ČERNÍK, J. Klientský systém jako quasi-feudalismus v Česku [online]. Migrace-online, odkaz již není aktuální.

ČSÚ. *Data – počet cizinců* [online]. [cit. 2018-09-20]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu#cr

ČSÚ. *Obyvatelstvo podle věku, podle národnosti, mateřského jazyka, náboženské víry, nejvyššího ukončeného vzdělání, státního občanství a podle pohlaví* [online]. [cit. 2017-12-19]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&evo=&str=&vyhltext=&pvo=OBCR614&udIdent=&zo=-N&pvoch=&verze=-1&nahled=N&sp=N&nuid=&zs=&skupId=&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null_null_&pvokc=&katalog=30610&z=T

DE NOOY, W.; MRVAR, A.; BATAGELJ, V. *Exploratory Social Network Analysis with Pajek*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

DELANTY, G. Cosmopolitanism and Violence: The Limits of Global Civil Society. In *European Journal of Social Theory*, 4, 2001, pp 41–52.

DOHERTY, N.; DICKMANN, N.; MILLS, T. Exploring the motives of company-backed and self-initiated expatriates. In *The International Journal of Human Resource Management*, 22 (3), 2011, pp 595–611.

Doma v České republice [online]. [cit. 2017-12-19]. Dostupné z: https://www.domavcr.cz/

DOMÍNGUEZ, S.; MAYA-JARIEGO, I. Acculturation of Host Individuals: Immigrants and Personal Networks. In *American Journal of Community Psychology*, 42 (3–4), 2008, pp 309–327.

DRBOHLAV, D. (ed.). *Ukrajinská pracovní migrace v* Česku – *Migrace – remitence – (rozvoj).* Praha: Karolinum, 2015.

DRBOHLAV, D. *Migrace a (i)migranti v Česku*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010.

EICH-KROHM, A. Twenty-first-century trends in highly skilled migration. In GOLG, J.; NAWYN, J. S. In *Routledge International Handbook of Migration Studies.* London: Routledge, 2014, pp 153–165.

FECHTER, A. *Transnational Lives: Expatriates in Indonesia*. England: Ashgate, 2007.

FLEMING, L.; COLFER, L. J.; MARIN, A.; MCPHIE, J. Why the Valley went first: Aggregation and emergence in regional collaboration networks. In PADGETT, J.; POWELL, W. (eds.) *Market Emergence and Transformation*. Princeton: Princeton University Press, 2011.

GANZEBOOM, H. B.; TREIMAN, D. J. Three internationally Standardised Measures for Comparative Research on Occupational Status. In HOFFNEYER-ZLOTNIK, J. H. P.; WOLF, Ch. (eds.). *Advance in Cross-National Comparision. A European Working Book for Demographic and Socio-Economic Variables*. New York: Kluwer, 2003, pp 159–193.

GÄRTNER, M.; DRBOHLAV, D. Acculturation of expatriate executive managers in Czechia. In *Geografie,* 117 (4), 2012b, pp 349–370.

GÄRTNER, M.; DRBOHLAV, D. Akulturace expatriotů v českém prostředí (vyšší manažeři versus „český lid "). In *Český lid*, 99 (4), 2012a, pp 385–406.

GATTI, E. Defining the Expat: the case of high-skilled migrants in Brussels. In *Brussels Studies*, 28, 2009, pp 1–15.

GOLD, J. S.; NAWYN, J. S. *Routledge International Handbook of Migration Studies*. London: Routledge, 2013.

HANNEMAN, R. A.; RIDDLE, M. A Brief Introduction to Analyzing Social Network Data. In SCOTT, J.; CARRINGTON, P. J. (eds.) *The SAGE Handbook of Social Network Analysis*. London: SAGE, 2011, pp 331–339.

HARGADON, A.; SUTTON, R. Technology brokering and innovation in a product development firm. In *Administrative Science Quarterly*, 42, 1997, pp 716–749.

HRDLIČKOVÁ, L. Pohled Američanů na českou společnost. In BITTNEROVÁ, D.; MORAVCOVÁ, M. *Etnické komunity v kulturním kontextu*. Praha: ERMAT, 2008, s. 53–81.

Indická ambasáda [online]. [cit. 2016-12-20]. Dostupné z: http://www.eoiprague.in/eoi.php?id=Bilateral

KNOKE, D.; YANG, S. *Social Network Analysis*. Sage, 2008.

MARIN, A.; WELLMAN, B. Social network analysis: An introduction. In SCOTT, J.; CARRINGTON, P. J. (eds.) *The SAGE Handbook of Social Network Analysis*. London: SAGE, 2011, pp 11–25.

MCNULTY, Y.; BREWSTER, CH. The concept of business expatriates. In MCNULTY, Y.; SELMER, J. *Research Handbook of Expatriates*. Cheltenham: Edward Elgar, 2018, pp 21–60.

MCCARTY, CH.; WUTICH, A. Conceptual and Empirical Arguments for Including or Excluding Ego from Structural Analyses of Personal Networks. In *CONNECTIONS*, 26(2), 2005, pp 82–88.

MENJÍVAR, C.; KANSTROOM, D. (eds.). *Constructing Immigrant "Illegality". Critiques, Experiences and Responses*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

MIGRACE ONLINE. *Migrantské a komunitní organizace* [online]. [cit. 2017-12-19]. Dostupné z: http://migraceonline.cz/cz/uzitecne-zdroje/institutions-and-organizations-in-cze-3/zajmove-a-kulturni-organizace-komunit-migrantu-v-ceske-republice

MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Cizinci s povoleným pobytem* [online]. [cit. 2018-10-10]. Dostupné z: https://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx

NEKORJAK, M. Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky. In *Sociální studia*, Vol 3, č. 1, 2006, s. 89–109.

NOWICKA, M. Migrating skills, skilled migrants and migration skills: The influence of contexts on the validation of migrants' skills. In *Migration Letters*, 11 (2), 2014, pp 171–186.
PARK, E. R. Human Migration and the Marginal Man. In *The American Journal of Sociology*, 33, 1928, pp. 881–893.
PAVLÍKOVÁ, E.; SLÁDEK, K. *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR: kolektivní monografie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009.
PLICKERT, G.; CÔTÉ, R.; WELLMAN, B. It's not who you know, it's how you know them. In *Social Networks,* 29 (3), 2007, pp 405–429.
PÉREZ, J.; BREWSTER, Ch.; SUUTARI, V.; De SAÁ-PÉREZ, P. Expatriation: Traditional Criticisms and International Careers: Introducing the Special Issue. In *Thunderbird International Business Review*, 52(4), 2010, pp 263–274.
PORTES, A.; DEWIND, J. *Rethinking migration*. New York: Berghahn Books, 2007.
PREWITT, K. *What Is Your Race? The Census and Our Flawed Efforts to Classify Americans*. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2013.
PRZYTUŁA, S. Migrants, Assigned Expatriates (AE) and Self-initiated Expatriates (SIE) – Differentiation of Terms and Literature-Based Research Review. In *Journal of Intercultural Management*, 7 (2), 2015, pp 89–111.
RÁDYOVÁ, V. Francouzští manažeři a jejich reflexe českého prostředí. In: BITTNEROVÁ, D.; MORAVCOVÁ, M. *Etnické komunity v české společnosti.* Praha: ERMAT, 2006, s 105–122.
RYAN, L. *Another Year and Another Year': Polish Migrants in London Extending the Stay Over Time.* London: Social Policy Research Centre, 2015.
SCHMID, J.; ŠUBRT, J. Analýza sociálních sítí. In ŠUBRT, J. a kol. *Soudobá sociologie IV: Aktuální a každodenní*. Praha: Karolinum, 2010, s. 332–363.
SCHUETZ, A. The Stranger: An Essay in Social Psychology. In *American Journal of Sociology*, 49, 6, 1944, pp 499–507.
SIMMEL, G. Cizinec. In SIMMEL, G. *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 26–33.
Strategický plán sociálního začleňování města Brna pro období 2016–2019 [online]. [cit. 2018-09-10]. Dostupné z: https://socialnipece.brno.cz/useruploads/files/kpsvl/spsz_m%C4%9Bsta_brna_2016-2019_final.pdf
ŠMÍDOVÁ, M.; VÁVRA, M.; ČÍŽEK, T. *Inventura předsudků*. Praha: Academia, 2017.
TOPINKA, D. Uvíznuti v nelegalitě. In *Sociální studia*, Vol 3, č. 1, 2006, s. 73–88
TOPINKA, D.; KLIMENT, P. Coping Strategies of Immigrants from Ukraine and Mongolia in the Czech Republic. In SAWA-CZAJKA, E. (ed.) *Praca socjalna z imigrantami w wybranych krajach* świata. Warszawa: Wyzsza Szkola Stosunków Miedzynarodowych i Amerykanistyki w Warszawie, 2013, pp 53–84.
TOPINKA, D.; KLIMENT, P. Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace. In *Sociální práce*, Sociální práce s imigranty, 2, 2007, s. 91–102.
TOPINKA, D.; LANG, P.; ČEJKOVÁ, O.; ONDRAŠINOVÁ, M. Skilled Labour Migration: A Proposal of the Conceptual Framework for the Study of Expatriates in Brno. In *Lidé města/Urban People,* 20, 2, 2018, pp 267–296.
TOPINKA, D.; LUŽNÝ, D. Buffer zone: socio-cultural changes on the field of migration and religion groups in the Czech Republic. In CZECHOWSKA, l.; OLSZEWSKI, K. (eds.) *Central Europe on the Threshold of the 21 st Century:*

Interdisciplinary Perspectives on Challenges in Politics and Society. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2012, pp 343–356.
TOPINKA, Daniel a kol. *Analýza sociálních sítí cizinců ze třetích zemí na území města Brna*. Ostrava: SocioFactor, 2018.
TOUŠEK, L. Problematika vytváření relačních dat: příklad analýzy sociálních sítí bezdomovců. In *ANTROPOWEBZIN,* 2-3, 2009, s. 35–41.
UHEREK, Z. Cizinecké komunity a městský prostor v České republice. In *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 39 (2), 2003, pp 193–216.
Ukrajina v Česku. *Ukrajinci v českých zemích*. [online]. 2017 [cit. 2018-01-01]. Dostupné z: http://czechia.mfa.gov.ua/cs/ukraine-czechia/ukrainians-in-czechia
Ukrajinská iniciativa [online]. [cit. 2017-12-19]. Dostupné z: http://www.ukrajinci.cz
Ukrajinská iniciativa Jižní Moravy [online]. [cit. 2017-12-19]. Dostupné z: https://www.facebook.com/pg/ukrijm/about/?ref=page_internal
UKRAJINSKÝ KONZULÁT. *Ukrajinci v České republice* [online]. [cit. 2017-12-19]. Dostupné z: http://www.ukrkonzulat.cz/cz/ukraine/ukrajinci.html
UKRAJINSKÝ ŽURNÁL. *Síla slabých*, 10, 2014.
ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY. *Ukrajinská národnostní menšina* [online]. [cit. 2017-12-19]. Dostupné z: www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/ukrajinska-narodnostni-mensina-16159/
VAŠÁT, P.; BERNARD, J. Formování komunit, nebo sociální integrace? Analýza personálních sítí ukrajinských imigrantů v Plzni. In *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 51 (2), 2015, pp 199–225.
VON KOPPENFELS, A. K. *Migrants or Expatriates? Americans in Europe*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2014.
Výzkum obchodu s lidmi především za účelem nucené práce [online]. INTERMUNDIA, o.p.s., 2005 [cit. 2018-09-28]. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/dokumenty-kriminalita-intermundia-pdf.aspx
WASSERMAN, S.; FAUST, K. *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge: University of Cambridge, 1994.
Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2017 [online]. Praha: MVČR, 2018 [cit. 2018-10-22]. Dostupné z: https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/vyrocni-zpravy-o-situaci-v-oblasti-migrace-a-integrace.aspx

Seznam tabulek, grafů, map a obrázků

Tabulky

Tabulka 1 Kategorizace cizinců pobývajících v ČR 16
Tabulka 2 Cizinci registrovaní Úřadem práce Brno-město, 31. 12. 2017 34
Tabulka 3 Cizinci registrovaní Úřadem práce Brno-město, 15 nejčastějších státních občanství, 31. 12. 2017 35
Tabulka 4 Cizinci registrovaní na Úřadu práce Brno-město podle nejvyššího dosaženého vzdělání, 31. 12. 2017 36
Tabulka 5 Deset nejčastějších státních občanství cizinců v MŠ v Brně-městě, školní rok 2017/2018, 30. 9. 2017 41
Tabulka 6 Deset nejčastějších státních občanství cizinců v ZŠ v Brně-městě, školní rok 2017/2018, 30. 9. 2017 42
Tabulka 7 Deset nejčastějších státních občanství cizinců na SŠ v Brně-městě, školní rok 2017/2018, 30. 9. 2017 43
Tabulka 8 Deset nejčastějších státních občanství cizinců na VŠ s místem výuky v Brně-městě, 31. 12. 2017 44
Tabulka 9 Kategorie ekonomického statusu a vztahu k egu 51
Tabulka 10 Základní charakteristiky participantů (eg) ukrajinské sítě 65
Tabulka 11 Formy pomoci dle pohlaví, občanství, lokality, vztahu a blízkosti k egu 77
Tabulka 12 Multiplexita alters pohlaví, občanství, lokality, vztahu a blízkosti k egu 81
Tabulka 13 Hustota ukrajinské sítě dle pohlaví a zaměstnání ega 84
Tabulka 14 Centralita ukrajinských a českých alters 85
Tabulka 15 Základní charakteristiky participantů (eg) indické sítě 119
Tabulka 16 Formy pomoci dle pohlaví, občanství, lokality, vztahu a blízkosti k egu 130
Tabulka 17 Multiplexita alters pohlaví, občanství, lokality, vztahu a blízkosti k egu 134
Tabulka 18 Hustota indické sítě dle pohlaví a zaměstnání ega 136
Tabulka 19 Centralita indických a českých alters 137
Tabulka 20 Seznam států zařazených do arabské sítě a počet jejich občanů pobývajících na území Brna-města, 31. 3. 2017 153
Tabulka 21 Základní charakteristiky participantů (eg) arabské sítě 155
Tabulka 22 Formy pomoci dle pohlaví, občanství, lokality, 165
vztahu a blízkosti k egu 165
Tabulka 23 Multiplexita alters pohlaví, občanství, lokality, 169
vztahu a blízkosti k egu 169
Tabulka 24 Hustota arabské sítě dle pohlaví a zaměstnání ega 171
Tabulka 25 Centralita arabských a českých alters 171
Tabulka 26 Srovnání vybraných charakteristik: ega 198
Tabulka 27 Srovnání vybraných charakteristik: alters 208

Grafy

Graf 1 Občané ze zemí mimo EU v JMK v letech 2008 až 2017 (k 31. 12.) 23
Graf 2 Občané vybraných zemí mimo EU v JMK v letech 2008 až 2017 (k 31. 12.) 23
Graf 3 Cizinci v Brně-městě v letech 1996 až 2017 (k 31.12.) 24
Graf 4 Celkový počet cizinců v Brně-městě (včetně EU) v letech 2013 až 2017 (k 31. 12.) 24
Graf 5 Počet cizinců v Brně-městě ze zemí EU a zemí mimo EU v letech 2013 až 2017 (k 31. 12.) 25
Graf 6 Cizinci v Brně-městě (včetně EU) dle typu pobytu v letech 2013 až 2017 (k 31. 12.) 26
Graf 7 Cizinci v Brně-městě (včetně EU) dle pohlaví v letech 2013 až 2017 (k 31. 12.) 28
Graf 8 Věková pyramida cizinců (celkem) v Brně-městě dle pohlaví, 2016 (k 31.12.) 29
Graf 9 Věková pyramida cizinců ze zemí mimo EU v Brně-městě dle pohlaví, 2016 (k 31.12.) 30
Graf 10 Srovnání věkové struktury cizinců ze zemí EU a zemí mimo EU v Brně-městě, 2016 (k 31.12.) 31
Graf 11 Deset nejčastějších státních občanství cizinců ze zemí mimo EU v ČR, 2017 (k 31.12.) 32
Graf 12 Deset nejčastějších státních občanství cizinců ze zemí mimo EU v Brně-městě, k 31. 12. 2017 32
Graf 13 Deset nejčastějších státních občanství cizinců ze zemí EU a mimo EU v Brně-městě, 2018 (k 30.6.) 33
Graf 14 Cizinci z Ukrajiny v Brně-městě dle typu pobytu v letech 2013 až 2017 (k 31.3.) 56
Graf 15 Cizinci z Ukrajiny v Brně-městě dle pohlaví v letech 2013 až 2017 (k 31. 3.) 57
Graf 16 Ukrajina (ego): Délka pobytu (v měsících) 64
Graf 17 Ukrajina (alters): Věk 66
Graf 18 Ukrajina (alters): Státní občanství 67
Graf 19 Ukrajina (alters): Délka pobytu (v měsících) 68
Graf 20 Ukrajina (alters): Vzdělání 69
Graf 21 Ukrajina (alters): Socioekonomický status 69
Graf 22 Ukrajina (alters): Vztah k egu 70
Graf 23 Ukrajina (alters): Délka známosti – našinci (v měsících) 74
Graf 24 Ukrajina (alters): Blízkost k egu – našinci 75
Graf 25 Ukrajina (alters): Formy pomoci podle pohlaví 78
Graf 26 Ukrajina (alters): Formy pomoci podle občanství 79
Graf 27 Ukrajina (alters): Formy pomoci podle vztahu k egu 80
Graf 28 Ukrajina (alters): Formy pomoci podle blízkosti k egu 81
Graf 29 Ukrajina (alters): Multiplexita forem pomoci 83
Graf 30 Cizinci z Indie v Brně-městě v letech 2013 až 2017 (k 31. 3.) 115
Graf 31 Cizinci z Indie v Brně-městě dle typu pobytu v letech 2013 až 2017 (k 31. 3.) 116

Graf 32 Cizinci z Indie v Brně-městě dle pohlaví v letech 2013 až 2017 (k 31.3.) 117
Graf 33 Indie (ego): Délka pobytu (v měsících) 118
Graf 34 Indie (alters): Věk 120
Graf 35 Indie (alters): Státní občanství 121
Graf 36 Indie (alters): Délka pobytu (v měsících) 121
Graf 37 Indie (alters): Vzdělání 122
Graf 38 Indie (alters): Socioekonomický status 122
Graf 39 Indie (alters): Vztah k egu 123
Graf 40 Indie (alters): Délka známosti – našinci (v měsících) 127
Graf 41 Indie (alters): Blízkost k egu – našinci 128
Graf 42 Indie (alters): Formy pomoci podle pohlaví 131
Graf 43 Indie (alters): Typy pomoci podle státního občanství 132
Graf 44 Indie (alters): Formy pomoci dle vztahu k egu 133
Graf 45 Indie (alters): Multiplexita forem pomoci 135
Graf 46 Arabské země (ego): Délka pobytu (v měsících) 154
Graf 47 Arabské země (alters): Věk 156
Graf 48 Arabské země (alters): Státní občanství 156
Graf 49 Arabské země (alters): Délka pobytu (v měsících) 157
Graf 50 Arabské země (alters): Vzdělání 158
Graf 51 Arabské země (alters): Socioekonomický status 158
Graf 52 Arabské země (alters): Vztah k egu 159
Graf 53 Arabské země (alters): Délka známosti – našinci (v měsících) 163
Graf 54 Arabské země (alters): Blízkost k egu – našinci 164
Graf 55 Arabské země (alters): Formy pomoci – podle pohlaví 167
Graf 56 Arabské země (alters): Formy pomoci – podle státního občanství 167
Graf 57 Arabské země (alters): Formy pomoci – podle vztahu k egu 168
Graf 58 Arabské země (alters): Multiplexita forem pomoci 170

Mapy

Mapa 1 Cizinci v krajích ČR, 2017 21
Mapa 2 Cizinci v okresech ČR, 2017 22
Mapa 3 Počet cizinců v městských částech Brna, 30. 6. 2018 27

Obrázky

Obrázek 1 Diagram ukrajinské sítě: Lana 86
Obrázek 2 Diagram ukrajinské sítě: Lana – vyloučení ega 86
Obrázek 3 Diagram ukrajinské sítě: Oleg 87
Obrázek 4 Diagram ukrajinské sítě: Oleg – zúžení sítě 88
na základě frekvence kontaktu 88
Obrázek 5 Diagram ukrajinské sítě: Oleg – typ pomoci: zaměstnání 89
Obrázek 6 Diagram ukrajinské sítě: Oleg – typ pomoci:
důležitá témata 89

Obrázek 7 Diagram indické sítě: Deepak 138
Obrázek 8 Diagram indické sítě: Deepak – blízkost 139
Obrázek 9 Diagram indické sítě: Deepak – frekvence 139
Obrázek 10 Diagram indické sítě: Deepak – typy pomoci:
peníze a důležitá témata 140
Obrázek 11 Diagram indické sítě: Deepak – typy pomoci:
zaměstnání a bydlení 140
Obrázek 12 Diagram indické sítě: Deepak – typy pomoci:
zábava 141
Obrázek 13 Diagram indické sítě: Rahul – souhrnný 142
Obrázek 14 Diagram indické sítě: Rahul – rodina 142
Obrázek 15 Diagram indické sítě: Rahul – vazby mimo ČR 143
Obrázek 17 Diagram arabské sítě: Tahira – alters pobývající
mimo ČR 173
Obrázek 18 Diagram arabské sítě: Tahira – rodina 174
Obrázek 19 Diagram arabské sítě: Tahira – přátelé 174
Obrázek 20 Diagram arabské sítě: Mohamed 175
Obrázek 21 Diagram arabské sítě: vyloučení Mohameda (ega) 176

Daniel Topinka, Tomáš Janků et al.

Cizinci v Brně
vztahy, vazby a sítě podpory

Typografie, obálka Bohdan Lukáš
Sazba Tomáš Janků

Vydalo nakladatelství Barrister & Principal
Fišova 15, 602 00 Brno
www.barrister.cz

ve spolupráci se

SocioFactor s.r.o.
Daliborova 22, 709 00 Ostrava
www.sociofactor.eu

Brno 2018
První vydání
Neprodejný výtisk

ISBN 978-80-7364-082-8

Odborná publikace přináší výsledky analýzy sociálních sítí cizinců, kteří žijí na území města Brna. Přináší přehled o základních datech o cizincích pobývajících v Brně a dále o tom, jaké jsou jejich vzájemné vztahy, vazby a sítě podpory. Publikace klade důraz především na práci s daty a vychází z předpokladu, že poučená diskuse o imigraci má vycházet nikoliv z domněnek a představ, ale z ověřených dat a faktů.

V prostředí Brna, které patří mezi nejvýznamnější cíle imigrace v Česku a vykazuje značnou koncentraci cizinecké populace, se v čase utváří rozsáhlé a komplexní sítě meziosobních vztahů cizinců, které jsou obvykle na první pohled neviditelné, skryté, jen výjimečně jsou zformovány do nějaké zřetelnější organizační struktury. Analýza těchto vztahů, které cizinci vytváří či udržují, poskytuje méně obvyklý způsob porozumění jejich způsobu života ve městě, klade totiž důraz nikoliv na popis skupinových sdílených kulturních či jiných charakteristik, ale na vzájemné relace – vztahy mezi jednotlivými aktéry v rámci sociální struktury. Sociální sítě prostupují životem (nejen) cizinců a zásadním způsobem ho ovlivňují, odehrávají se v nich sociální interakce, komunikace a výměny. Jsou nejen vyjádřením sociálních vztahů, ale rovněž ovlivňují podoby zapojení cizinců do místní společnosti, životní způsoby a strategie, které volí, i informovanost a obeznámenost s tím, jak věci fungují. Publikace rozkrývá zejména meziosobní vztahy a fungující sítě podpory a ukazuje, že realita vztahů je mnohem pestřejší než představa, že proti sobě stojí na jedné straně „cizinci“ a na druhé „občané“. Ve skutečnosti se jejich sítě na osobní úrovni do značné míry prolínají. Publikace se věnuje nejdříve vybraným sociodemografickým charakteristikám cizinců v Brně a poté analýzou tří vybraných sociálních sítí podpory: ukrajinské, indické a arabsky mluvících cizinců ze třetích zemí.

ISBN 978-80-7364-082-8